

Heinrich Harrer

ȘAPTE ANI ÎN TIBET

Șapte ani în Tibet a fost ecranizată de mai multe ori, ultima dată în 1997, cu Brad Pitt în rolul lui Heinrich Harrer.

POLIROM

Heinrich Harrer, *Sieben Jahre in Tibet*

Copyright © Heinrich Harrer 1952
All rights reserved.

© 2013 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: © Bbbar/Dreamstime.com

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

HARRER, HEINRICH

Șapte ani în Tibet / Heinrich Harrer; Sanda Munteanu (trad.). – Iași: Polirom, 2013
Index

ISBN print: 978-973-46-3782-9

ISBN ePub: 978-973-46-3858-1

ISBN PDF: 978-973-46-3859-8

I. Munteanu, Sanda (trad.)

821.112.2(436)-94=135.1

913(515)(0:82-94)

Printed in ROMANIA

Heinrich Harrer

ŞAPTE ANI ÎN TIBET

Traducere de Sanda Munteanu

POLIROM
2013

HEINRICH HARRER (1912-2006) a studiat la Universitatea din Graz, remarcându-se la geografie și la probele atletice. În 1936 a făcut parte din echipa olimpică de schi a Austriei, iar în 1937 a câștigat Campionatul Mondial Universitar de schi. În 1938 a făcut parte din echipa de alpiniști care a escaladat pentru prima dată peretele nordic al muntelui Eiger. Povestea acestei expediții se regăsește în volumul său *Die weisse Spinne* (*Păianjenul alb*) (1959). A scris mai multe cărți despre Tibet și a transcris autobiografia lui Thubten Jigme Norbu, fratele lui Dalai Lama.

Prefață

Visurile de viitor se înfiripă de obicei în tinerețe...

Încă din copilărie manifestam mult mai mult entuziasm pentru faptele eroilor timpurilor noastre decât pentru datele și informațiile livrești. Oamenii care plecau să exploreze ținuturi necunoscute sau își propuneau să-și măsoare forțele în competiții sportive, depunând eforturi uriașe și luând asupra lor tot felul de privațiuni... cei ce cucereau cele mai înalte piscuri ale lumii: iată idealurile și modelele mele. Dorința de a merge pe urmele lor era nețărmurită!

Dar nu am avut parte de sfatul și îndrumarea unor oameni experimentați. Din care cauză au trecut mulți ani până să înțeleg că nu este bine să urmărești concomitent mai multe obiective. Îmi încercasem deja norocul în aproape toate sporturile, fără să fi reușit să obțin succese care să mă satisfacă. În ultimă instanță m-am concentrat asupra acelor pe care le agreasem dintotdeauna din cauza legăturii lor mai strânse cu natura: schiul și alpinismul.

Petrecându-mi cea mai mare parte a copilăriei în munții Alpi, îmi consacram fiecare minut liber pe care mi-l îngăduiau studiile cățărării pe munți în timpul verii, iar iarna schiului. Unele mici succese îmi treziseră ambițiile, încurajându-mă, așa încât, în urma unui antrenament riguros, reușisem în 1936 să fac parte din echipa olimpică a Austriei. După un an am câștigat cursa de coborâre în cadrul Campionatelor Mondiale Universitare.

Cu ocazia acestor competiții și a altora am trăit sentimentul de fericire provocat de beția vitezei, precum și satisfacția colosală de a-ți vedea răsplătite, prin victorie, eforturile depuse. Dar triumful asupra unor adversari de aceeași categorie cu mine (adică din lumea oamenilor) și recunoașterea oficială a meritelor învingătorului nu mă mulțumeau pe deplin. Singurul lucru cu adevărat important era să mă iau la întrecere cu munții!

Așa încât am petrecut luni întregi în mijlocul stâncilor și al ghețarilor, până am ajuns atât de fit încât niciun perete stâncos nu

mi se mai părea invincibil. Dar nici forțele mele nu erau nemăsurate, a trebuit și eu să-mi dau obolul, căci o dată m-am prăbușit de la cincizeci de metri, rămânând doar printr-un miracol în viață; și în multe alte ocazii am suferit răni mai ușoare.

Revenirea la Universitate era, firește, de fiecare dată dificilă. Deși, în fond, nu aveam motive să mă plâng, deoarece orașul îmi oferea posibilitatea să studiez o literatură bogată despre alpinism și călătorii. În timp ce devoram aceste cărți, în mine începea să prindă contururi tot mai clare – dintr-un amalgam de dorințe la început destul de nebuloase – obiectivul măreț, visul tuturor alpiștiștilor: să particip la o expediție în Himalaya.

Dar cum să poată spera un om total necunoscut, ca mine, să-și ducă la îndeplinire niște visuri atât de semețe? Himalaya! Pentru a ajunge acolo, trebuia sau să fii foarte bogat, sau, cel puțin, să aparții acelei națiuni ai cărei cetățeni aveau – încă pe atunci – posibilitatea să ocupe o funcție în serviciul de stat din India.

În schimb, unui individ care nu era nici una, nici alta îi rămânea o singură soluție: să facă ceva care să atragă în asemenea măsură atenția opiniei publice asupra sa, încât să nu mai poată fi trecut cu vederea de forurile competente într-una din rarele ocazii ce se iveau și pentru outsiders.

Oare ce putea să facă? Toate piscurile Alpilor fuseseră deja de mult cucerite. Chiar fiecare perete și fiecare creastă, cu ocazia unor expediții incredibil de cutezătoare... Ba nu – rămăsese un singur perete, cel mai înalt și mai dificil de escaladat: peretele nordic al piscului Eiger. Nimeni nu reușise încă să-l escaladeze, toți eșuasera înainte de a-și atinge obiectivul, pe unii îi costase chiar viața. În jurul acestui zid stâncos uriaș se țesuseră o serie de legende și în cele din urmă guvernul elvețian intervenise, interzicând escaladarea lui.

Fără doar și poate, *acesta* era țelul măreț pe care îl căutam. Cucerirea peretelui nordic al masivului Eiger trebuia să fie „legitimă” pentru Himalaya... Încetul cu încetul, în mine s-a cristalizat hotărârea de a îndrăzni să atac acest obiectiv aproape inabordabil. Cum am reușit să escaladez în 1938 peretele mult temut, împreună cu camarazii Fritz Kasperek, Anderl Heckmair și Wiggerl Vörg, am relatat în mod amănunțit în mai multe cărți.

În tot decursul toamnei aceleiași an m-am antrenat neobosit, în speranța că voi fi invitat să particip la expediția germană pe

Nanga Parbat planificată pentru vara anului 1939. Se pare însă că îmi era dat să rămân cu speranța, deoarece la începutul iernii nu se mișcase încă nimic. Alții au fost selectați să participe la expediția pe acest munte fatal din Kashmir. Iar mie nu mi-a rămas decât să semnez, cu inima grea, un contract de participare la un film despre schi.

Filmările erau deja destul de avansate când am primit un telefon din străinătate. Era mult așteptată invitație să mă alătur expediției în Himalaya! Călătoria începea peste patru zile! Fără să stau o clipă pe gânduri, am reziliat contractul cu casa de filme, am plecat în orașul natal Graz, mi-am făcut într-o singură zi bagajele, iar în ziua următoare eram deja pe drum; am trecut prin München și am ajuns la Anvers, împreună cu Peter Aufschnaiter, șeful expediției germane pe Nanga Parbat din 1939, Lutz Chicken și Hans Lobenhoffer – ceilalți participanți.

Până în acel moment, patru tentative de a cuceri vârful Nanga Parbat, înalt de 8.125 metri, eșuaseră. Costaseră însă multe victime, așa încât încolțise ideea de a descoperi o altă cale de acces. Sarcina noastră era să explorăm această alternativă, căci pentru anul următor se preconiza o nouă încercare de a cuceri piscul.

În timpul călătoriei spre Nanga Parbat am fost definitiv cucerit de forța de atracție magică exercitată de Himalaya. Frumusețea masivului muntos gigantic, întinderea nesfârșită a ținutului, locuitorii exotici ai Indiei – toate acestea au făcut o impresie indescrisibilă asupra mea.

Au trecut mulți ani de atunci, dar nu m-am mai putut desprinde sufletește de Asia. În cele ce urmează vreau să relatez despre toate cele întâmplate și, deoarece nu am experiență de scriitor, mă voi limita să expun faptele nude.

Lagărul de internare și tentativele de evadare

Expediția noastră de explorare luase sfârșit la finele lui august 1939. Găsiserăm o nouă cale de acces și așteptam la Karachi car-gobotul care urma să ne ducă înapoi în Europa. Vasul trebuia să fi sosit de mult, dar norii celui de-al doilea război mondial deveneau tot mai amenințători. Chicken, Lobenhoffer și cu mine am decis să evităm rețelele întinse deja peste tot de către poliția secretă și să dispărem într-un mod oarecare. Doar Aufschnaiter a rămas la Karachi – tocmai el, care participase și la primul război mondial, nu voia să creadă în izbucnirea celui de-al doilea...

Noi, ceilalți, intenționam să ne strecurăm cumva până în Persia, pentru a ajunge de acolo acasă. Am reușit fără nicio dificultate să scăpăm de „supraveghetori” și să străbatem în automobilul nostru destul de rablagit câteva sute de kilometri prin deșert, ajungând la Las Bela, un mic stat guvernat de principii locali, la nord-vest de Karachi. Acolo însă ni s-a înfundat. Ne-am trezit dintr-odată înconjurați de opt soldați sub pretextul că am avea nevoie de protecție personală. Asta însemna pur și simplu că eram arestați. Deși Germania și Commonwealth-ul britanic nu erau încă în război...

Cu această escortă sigură am ajuns în scurt timp înapoi la Karachi, unde l-am regăsit și pe Peter Aufschnaiter. Iar peste două zile Anglia a declarat război Germaniei! După care totul a mers strună: nici cinci minute mai târziu, douăzeci și cinci de soldați indieni înarmați până în dinți au intrat în grădina hanului unde ne găseam și ne-au luat prizonieri... O mașină a poliției ne-a transportat într-un lagăr gata pregătit, înconjurat de sârmă ghimpată... Acesta era însă doar un „lagăr de tranzit”, căci peste paisprezece zile am fost transferați în marele lagăr de internare Ahmednagar din apropierea orașului Bombay.

Iată-ne înghesuiți în corturi și barăci, azvârliți în mijlocul divergențelor de păreri care-i agitau pe ceilalți locuitori ai lagărului... Ei bine, lumea aceasta se deosebea mult prea mult de înălțimile luminoase, însingurate ale Himalayei! Nu era locul potrivit pentru un iubitor de libertate! Am început prin urmare să caut de bunăvoie ceva de lucru, pentru a descoperi o posibilitate și o ocazie de a evada.

Firește că nu eram singurul care urzea asemenea planuri. Cu ajutorul unor tovarăși de idei am făcut în curând rost de busole, bani peșin și hărți geografice care scăpaseră la control. Am reușit să „procurăm” chiar și mănuși de piele și foarfeci pentru a tăia sârma ghimpată. Disparația foarfecilor din magazia englezilor a fost urmată de o anchetă riguroasă, dar fără niciun rezultat.

Deoarece credeam cu toții că războiul nu va dura mult, amânam mereu punerea în aplicare a planurilor de evadare. Pe neașteptate am fost însă transferați, într-o bună zi, în alt lagăr. Un șir întreg de camioane urma să ne ducă sub escortă la Deolali. În fiecare camion se aflau optsprezece deținuți păziți de un singur soldat indian; arma acestuia era fixată de centură cu un lanț, ca să nu i-o poată smulge nimeni. În schimb, în fruntea, la mijlocul și la capătul coloanei se găseau camioane pline cu gardieni.

Lobenhoffer și cu mine ne hotărâserăm încă înainte de plecare să evadăm pe drum, ca să nu ne confruntăm cu noi greutăți într-un alt lagăr. Ne-am așezat așadar pe ultimele locuri din spate ale camionului, având și norocul să parcurgem o șosea foarte sinuoasă și fiind adeseori înecați în nori groși de praf. Asta trebuia să ne dea posibilitatea de a sări din camion fără să fim observați și de a dispărea după aceea în junglă. Era puțin probabil să fim prinși de gardianul „nostru”, deoarece misiunea principală a acestuia era să țină sub observație camionul din fața noastră. De aceea își întorcea doar rareori capul înspre noi.

Se părea, prin urmare, că evadarea nu va fi prea dificilă, așa încât am riscat să o punem în aplicare cât mai târziu cu putință. Obiectivul nostru urma să fie o enclavă portugheză neutră, situată aproape în direcția pe care o urmam.

În fine, sosi momentul. Am sărit jos, eu ajunsesem deja la o adâncitură din spatele unui tufiș, cam la douăzeci de metri distanță de șosea, când, spre spaima mea, întreaga caravană s-a oprit!

Fluierături stridente, țipete, gardienii au alergat pe partea cealaltă a șoselei – nu mă mai îndoiam de ceea ce se întâmplase. Cu siguranță că Lobenhoffer fusese descoperit și, deoarece rucsacul cu toate ustensilele era la el, nu mi-a rămas altceva de făcut decât să renunț și eu la planul de evadare. Din fericire, în agitația iscată am reușit să-mi reiau locul în camion fără ca vreun soldat să fi observat ceva. Doar camarazii știau de fuga mea, dar firește că nu m-au trădat.

Acum l-am zărit și pe Lobenhoffer: stătea, cu mâinile ridicate, în fața unui șir de baionete! Mă simțeam distrus, decepția era groaznică. Iar prietenul meu nu avea nicio vină. Incomodat de rucsacul plin pe care îl ținea în mână, făcuse puțin zgomot când sărise din camion. Gardianul nostru devenise atent, iar Lobenhoffer fusese prins înainte să se fi putut ascunde în junglă.

Întâmplarea ne-a făcut să tragem o concluzie amară, dar utilă: chiar dacă tentativa de evadare era comună, fiecare trebuia să aibă asupra sa un echipament complet.

În același an am fost transferați încă o dată, într-un alt lagăr. Am ajuns, cu trenul, până la poalele Himalayei, în cel mai mare lagăr de internare din India, la câțiva kilometri de orașul Dehradun. Puțin mai la nord de oraș se găsea Mussoorie, reședința de vară a englezilor și a indienilor bogați. Lagărul era format din șapte barăci mari, fiecare fiind înconjurată de un gard dublu de sârmă ghimpată. Întregul lagăr era și el înconjurat de două asemenea garduri – iar în spațiul dintre ele patrulau în permanență gardieni.

Iată deci o situație inedită. Cât timp stătuserăm în lagăre aflate jos, în câmpia Indiei, scopul planurilor noastre de evadare fusese să ajungem în una dintre coloniile portugheze neutre. Aici însă ne aflam la poalele masivului Himalaya. Ce tentantă era pentru un alpinist ideea de a pătrunde în Tibet trecând prin defileurile montane! Ca obiectiv final întrezăream liniile japoneze din Birmania sau China.

Firește că o asemenea evadare trebuia pregătită foarte bine. Speranțele noastre că războiul va fi de scurtă durată dispăruseră deja, așa încât am început să organizăm în mod sistematic noua tentativă. O fugă prin India atât de populată nu intra în discuție, deoarece ar fi fost indispensabile sume de bani considerabile, precum și o cunoaștere perfectă a limbii engleze – și nu aveam nici

una, nici alta. Este de la sine înțeles că alegerea mea a fost Tibetul foarte slab populat. Și Himalaya! Chiar dacă planul meu nu s-ar fi materializat întocmai, o perioadă de libertate petrecută în munți merita toate riscurile.

Am început prin a mă iniția în limbile hindustană, tibetană și japoneză pentru a putea vorbi cât de cât cu indigenii. Apoi am devorat din biblioteca lagărului toate cărțile de călătorie prin Asia, mai ales prin ținuturile pe care urma să le străbat, mi-am făcut însemnări și am copiat principalele hărți. Peter Aufschnaiter, care aterizase și el în lagărul nostru, avea încă asupra sa hărțile și materialul documentar despre expediția noastră de explorare. El le prelucra neobosit, punându-mi, cu mult altruism, la dispoziție schițele sale. Mi-am făcut câte două copii după toate – una pentru fugă, cealaltă ca rezervă pentru cazul în care originalul s-ar fi pierdut.

Având în vedere ruta aleasă, era important să am o bună condiție fizică. Așa încât consacram multe ore din zi sportului. Indiferent dacă vremea era bună sau rea, îmi îndeplineam cuantumul de exerciții fizice pe care mi-l impusesem. În multe nopți stăteam la pândă ca să studiez obiceiurile gardienilor.

Cele mai mari griji mi le provoca o altă problemă: lipsa banilor. Deși vândusem toate obiectele de care mă puteam dispensa, ce strânsesem nu era suficient nici pentru asigurarea celei mai modeste subzistențe în Tibet – fără a mai pune la socoteală sumele de care aveai nevoie peste tot în Asia pentru mituiri și cadouri. Cu toate acestea, continuam să lucrez în mod sistematic, ajutat și de niște prieteni care nu intenționau să evadeze.

La intrarea în lagăr nu semnasem o așa-numită „parolă” care îți permitea să-l părăsești din când în când, tocmai pentru a nu mă simți legat, prin cuvântul de onoare dat, în caz că s-ar fi ivit pe neașteptate șansa unei evadări. Aici, la Dehradun, a trebuit să o fac, căci „ieșirile” îmi erau necesare pentru a studia împrejurimile lagărului.

Inițial intenționasem să evadez de unul singur, ca să nu mai trebuiască să țin cont și de altcineva, ceea ce ar fi redus poate șansele mele de reușită. Dar într-o zi prietenul meu Rolf Magener îmi povesti că un general italian avea aceleași planuri ca mine. Auzisem deja de el, așa că într-o noapte Magener și cu mine ne-am strecurat printre sârmele ghimpate până la baraca învecinată, unde erau adăpostiți patruzeci de generali italieni.

Viitorul meu tovarăș de drum se numea Marchese și avea un aspect tipic de italian. Un om trecut de patruzeci de ani, zvelt, cu maniere plăcute; hainele sale erau de-a dreptul elegante având în vedere condițiile noastre de viață. În primul rând mă impresiona însă pozitiv condiția sa fizică.

Posibilitățile de comunicare între noi șchiopătau deocamdată. El nu vorbea germana, iar eu nu vorbeam italiana. Engleza o cunoșteam amândoi destul de puțin; prin urmare ne-am întreținut, cu ajutorul unui prieten, într-o franceză stâlcită. Marchese mi-a vorbit despre războiul din Abisinia și despre o tentativă mai veche de evadare dintr-un lagăr de internare.

Din fericire, banii nu reprezentau o problemă pentru el, deoarece primea același salariu ca un general englez. În plus, putea procura o serie de lucruri necesare fugii noastre – lucruri la care eu nici nu aș fi putut să mă gândesc vreodată. Ceea ce îi trebuia era un partener care să se poată orienta în ținutul Himalayei. Am căzut de acord ca eu să preiau răspunderea organizării, iar el să procure banii necesari și alte obiecte din echipament.

În perioada următoare m-am strecurat de mai multe ori pe săptămână printre sârmele ghimpate, pentru a discuta cu Marchese toate amănuntele. În felul acesta m-am specializat în trecerea acestor garduri. Firește că, în principiu, dispuneam de multiple variante pentru a rezolva problema; în cazul nostru, cea mai accesibilă mi se părea următoarea: deasupra celor două garduri care înconjurau întregul lagăr se înălța, la fiecare optzeci de metri, câte un mic acoperiș de paie, țuguat, care-i proteja pe gardieni de soarele indian arzător. Dacă reușeam să ne cățărăm peste unul dintre aceste acoperișuri, puteam scăpa, cu un singur efort, de ambele garduri de sârmă ghimpată.

În luna mai 1943 terminaserăm toate preparativele. Dispuneam de bani, alimente concentrate, busolă, ceasuri, încălțăminte și un mic cort pentru alpiști.

Într-o noapte am hotărât să ne încercăm norocul. Am trecut deci, ca de atâtea alte ori, printre sârmele ghimpate în aripa unde se afla Marchese. Acolo aveam o scară pe care o dosiserăm cu câtva timp în urmă, când se produsese un mic incendiu. Am rezemat-o de zidul de lângă noi și ne-am ascuns în umbra unor barăci. Era aproape miezul nopții, peste zece minute urma să se schimbe garda.

Pentru moment santinelele se plimbau încă leneșe, în așteptarea schimbului. Trecură câteva minute până să ajungă la locul ales de noi. Luna tocmai se înălța deasupra plantațiilor de ceai. Lămpile electrice mari aruncau umbre scurte, duble. Sosise momentul: acum ori niciodată!

Cele două santinele ajunseseră la punctul cel mai îndepărtat de noi, când m-am ridicat repede și am fugit cu scara în mână până la gardul de sârmă ghimpată. Am sprijinit scara de gardul interior, m-am urcat și am secționat sârmele de deasupra, care erau menite să împiedice trecerea peste acoperișul de paie. Marchese împingea de jos cu un furcoi lung restul sârmei ghimpate, așa încât am reușit să ajung pe acoperiș.

Ne înțeleseserăm ca italianul să vină imediat după mine, iar eu să țin sârmele depărtate ca să se poată strecura și el prin gaură. Dar Marchese nu apăru, ezitând câteva secunde îngrozitoare, încredințat că oricum era prea târziu pentru el, deoarece santinelele se apropiiau... De fapt, auzeam deja pașii lor! N-am mai stat pe gânduri, l-am apucat de subțiori și l-am tras repede sus, pe acoperiș, pe care l-am traversat repede, sărind apoi de partea cealaltă, în libertate.

Toate acestea nu se petrecuseră însă fără niciun zgomot. Santinelele erau alarmate. Dar în clipa când au început să tragă cu arma în noapte, pe noi ne înghițișe deja jungla deasă.

Primul gest al lui Marchese, cu temperamentul lui meridional, a fost să mă îmbrățișeze și să mă sărute – dar nu era momentul să ne pierdem în efuziuni de bucurie. Pe cer au apărut rachete luminoase, iar fluierăturile ne-au dat de înțeles că gardienii sunt pe urmele noastre. Am luat-o la goană cu suflul morții în spate și, deoarece cunoșteam jungla în urma explorărilor anterioare, am reușit să înaintăm bine pe tot felul de scurtături. Nu ne aventuram să ieșim pe șosea, ocolind cu grijă și puținele sate din drumul nostru. La început nici nu am simțit rucsacurile din spinare, dar după câțva timp greutatea lor a început să ne apese.

Într-unul din sate indigenii băteau tobele, iar fantezia noastră ne-a făcut să credem că se dăduse alarma. Iată o serie de dificultăți pe care cu greu ți le poți imagina într-un ținut locuit numai de albi. În Asia, *sahib*-ul călătorește totdeauna însoțit de slujitorii săi și nu cară nici cel mai mic bagaj – era deci foarte bătător la ochi să vezi doi europeni străbătând ținuturile pe jos, încărcati cu bagaje grele!

Marșuri nocturne – ziua în ascunzișuri

Ne-am hotărât să ne continuăm drumul doar în timpul nopții, având în vedere că indienii se tem să străbată jungla pe întuneric, din cauza animalelor de pradă. Firește, nici noi nu ne prea simțeam în largul nostru, căci în ziarele admise în lagăr citiserăm adeseori despre tigrii și panterele care îi sfâșiau pe oameni...

Când se iviră zorile, după această primă noapte, ne-am ascuns într-un fel de șanț, unde am rămas până seara. Mai dormind, mai mâncând, ziua aceasta toridă și nesfârșită a trecut; am zărit un singur om, însă doar de la distanță: un păstor de vite. Spre norocul nostru, nu ne observase. Partea cea mai proastă era că fiecare din noi avea asupra sa o singură sticlă cu apă care trebuia să ne ajungă o zi întreagă, cât stăteam ascunși.

Nu-i de mirare că, după atâta liniște și tăcere, pe înserate abia ne mai puteam controla nervii. Voiam să înaintăm cât mai repede, iar nopțile ni se păreau prea scurte, nepermițându-ne să parcurgem o distanță mai mare. Trebuia să ajungem, pe traseul cel mai scurt, în Tibet, străbătând ținutul Himalaya, și ne așteptau, în orice caz, săptămâni lungi de drum extenuant până să ne putem simți în siguranță.

Primul versant l-am escaladat în seara de după evadarea noastră. Ajunși sus, ne-am așezat să facem un scurt popas. La o mie de metri sub noi scânteiau nenumăratele lumini ale lagărului de internare. La ora 22 luminile se stinseră deodată. Doar reflectoarele aflate la marginea lagărului sugerau suprafața imensă pe care se întindea.

Era prima dată în viața mea când simțeam cu adevărat ce înseamnă să fii liber! Am savurat acest sentiment minunat gândindu-ne cu compasiune la cei două mii de deținuți obligați să trăiască acolo, jos, în spatele sârmei ghimpate!

Dar nu prea aveam timp de pierdut cu asemenea considerații. Trebuia să mergem mai departe, să coborâm în valea Jumna,

care ne era total necunoscută. Într-una din văile laterale ne-am împotmolit într-un defileu îngust din care nu am mai putut ieși, trebuind să așteptăm să se facă iar ziuă. Locul era atât de izolat, încât am riscat să-mi vopsesc în negru părul și barba, care erau foarte blonde. Cu ajutorul unui amestec de hipermanganat de potasiu, vopsea brună și grăsime, am dat și mâinilor și feței o tentă mai întunecată. În felul acesta am ajuns să semăn puțin cu un indian – un amănunt foarte important, căci, dacă am fi fost depistați, intenționam să ne dăm drept pelerini în drum spre sfântul Gange. În ce-l privește pe camaradul meu, acesta avea de la natură un colorit suficient de întunecat ca să nu atragă atenția de la distanță. Firește că nu era cazul să ne lăsăm examinați mai de aproape!

De data aceasta am luat-o din loc înainte să se fi întunecat complet. Am regretat curând acest act nesăbuit, deoarece după o bucată de drum întortocheat ne-am trezit în fața unor țărani care lucrau pe o plantație de orez. Pe jumătate goi, stăteau până la genunchi în apa măloasă, uitându-se foarte mirați la cei doi bărbați împovărați de rucsacuri. Apoi au arătat cu degetul spre un povârniș în vârful căruia se zărea, sus de tot, satul lor. Fără doar și poate, voiau să ne spună că era singura ieșire din văgăună. Pentru a evita orice întrebări penibile, ne-am îndreptat cât mai repede în direcția indicată de ei. După ce am mers mai multe ore pe un drum care urca și cobora am ajuns, în sfârșit, la râul Jumna.

Între timp se lăsase noaptea. Planul nostru era să urmărim cursul râului Jumna până la afluentul său, Aglar, iar apoi, de-a lungul acestuia, până la cumpăna apelor. De acolo nu mai putea fi departe fluviul Gange, care ne ducea la masivul uriaș al Himalayei.

Cea mai mare parte a traseului urmat până acum nu era nici drum umblat, nici cărare; întâlneam foarte rar și doar de-a lungul râurilor poteci călcate de pescari. Dimineata, Marchese era total epuizat. I-am preparat fulgi de ovăz cu apă și zahăr și, la insistențele mele, a mâncat puțin. Din păcate, locul nu era potrivit pentru a campa. Mișuna de furnici mari care ne înțepau cu furie... Și deoarece, în ciuda oboselii, nu puteam dormi, ziua ni se păru nesfârșită.

Spre seară, spiritul întreprinzător al camaradului meu se trezi iar și am început să sper că se simțea mai întremat. Și el însuși era convins că va putea face față eforturilor din noaptea care urma. Dar la scurt timp după miezul nopții ajunsese la capătul puterilor. Nu

putea face față suprasolicitării fizice. Antrenamentele mele sportive dure ne erau de folos amândurora – căci de multe ori căram și rucsacul său, fixându-l de al meu. Trăsesem peste amândouă tradiționalii saci indieni, de iută, căci altfel rucsacurile ar fi atras atenția indigenilor, chiar dacă la noi acasă ele reprezentau un obiect obișnuit.

În următoarele două nopți am rătăcit în continuare pe râu în sus, traversând Aglarul de câte ori jungla sau blocuri stâncoase ne barau drumul. La un moment dat, când ne opriserăm între stânci, în mijlocul râului, au apărut niște pescari, dar nu ne-au observat. Cu altă ocazie, când am dat iar de pescari, fără să-i mai putem ocoli, le-am cerut, în hindustana noastră stricată, câțiva păstrăvi. Trăvestiul nostru părea să fie eficace: oamenii ne-au vândut peștele fără să dea semne de suspiciune – ba ni l-au și preparat. Am reușit chiar să răspundem la întrebările lor curioase fără a trezi bănuieli. Fumau țigarete mici, indiene, pe care europenii cu greu le suportau. Marchese, care înainte de fuga noastră fusese un fumător pasionat, nu rezistă tentației și ceru câteva țigarete. Dar după primele fumuri se prăbuși fără cunoștință, de parcă l-ar fi lovit cineva în moalele capului!

Din fericire, își reveni repede, așa că ne-am putut continua drumul. Mai târziu am întâlnit țărani care duceau unt la oraș. Deveniserăm mai îndrăzneți, așa că i-am oprit ca să cumpărăm și noi unt. Unul dintre ei se arătă imediat dispus să vândă – dar când a pus, cu mâinile negricioase și murdare, untul aproape înmuiat de căldură în recipientul nostru, ne-a venit să vărsăm de greață.

În sfârșit, valea se lărgi și drumul ne duse prin câmpii întinse, cu plantații de orez și cereale. Ne era tot mai greu să găsim un ascunziș bun pentru timpul zilei. Odată am fost descoperiți încă de dimineață și, pentru că țăranii puneau prea multe întrebări indiscrete, ni s-a părut că cel mai bun răspuns este să ne strângem lucrurile și să o luăm la picior!

Încă nu reușiserăm să dăm de un adăpost mai bun, când ne-au ieșit în cale opt oameni care ne-au somat, cu strigăte puternice, să ne oprim. Norocul părea să ne fi părăsit de data aceasta. La întrebările lor insistente răspundeam încontinuu că suntem pelerini veniți dintr-o provincie foarte îndepărtată. Spre uimirea noastră, am trecut cu bine „examenul”, căci după un timp oamenii ne lăsară

să mergem nestânjeniți mai departe. Nici nu ne-a venit să credem, și multă vreme ni s-a părut auzim în spatele nostru pașii urmăritorilor...

Înseamnă că ideea de a-mi „reîmprospăta” culoarea în timpul ultimului popas nu fusese chiar rea! Dar ziua părea blestemată, iar agitația nu părea să ia sfârșit. Căci în cele din urmă am ajuns la concluzia că trecuserăm de o cumpănă a apelor, dar continuam să ne aflăm în bazinul râului Jumna. Ceea ce însemna un ocol de cel puțin două zile.

Și am luat-o iarăși pieptiș, intrând în păduri dese de rododendron; acestea păreau atât de pustii, încât speram să avem parte de o zi liniștită. Și să ne putem face, în fine, somnul! Dar în curând am zărit niște văcari și a trebuit să ne căutăm alt loc de popas. De somnul pe săturate nu se alesese nimic.

În nopțile următoare am străbătut ținuturi foarte slab populate. Din păcate, ne-am dat în curând seama din ce cauză erau atât de pustii: aproape că nu exista deloc apă! Sufeream atât de rău de sete, încât la un moment dat am comis o greșeală gravă, care ar fi putut avea consecințe serioase. Când am ajuns la o mică baltă m-am năpustit, fără nicio măsură de precauție, la apa mult râvnită și am început să beau din ea cu înghițituri mari.

Urmările au fost oribile. Era una dintre băltoacele în care bivoli obișnuiau să se răcorească bălăcindu-se ore în șir – conținutul lor era prin urmare în cea mai mare parte urină, nu apă! M-a apucat un acces de tuse, apoi o criză de vărsături, și a durat destul de mult până am reușit să depășesc efectele acestei „băuturi răcoritoare” fatale.

La câțva timp după incident ne-am simțit incapabili să mai înaintăm, din cauza setei, și a trebuit să ne culcăm deși era încă toiu noptii. La revărsatul zorilor m-am cățarat singur pe povârnișurile abrupte, în căutare de apă. Nici următoarele trei zile și nopți nu au fost mult mai bune. Drumul ducea prin păduri de pin atât de pustii, spre norocul nostru, încât am întâlnit foarte rar indieni, evitând astfel riscul să fim descoperiți.

În a douăsprezecea zi de la evadare sosi, în fine, momentul cel mare: ajunseserăm pe malul Gangelui! Nici cel mai evlavios hindus nu ar fi fost la fel de impresionat ca noi la vederea fluviului „sfânt”. Firește că pentru noi fluviul nu avea o semnificație religioasă, ci

una practică. Intenționez să urmăresc traseul pelerinilor, pe fluviu în sus, până la izvoare, ceea ce avea să ne scutească de multă oboseală. Cel puțin, așa ne imaginăm... Din moment ce reușiserăm să ajungem până aici, nu voiam să ne asumăm un risc care nu era absolut necesar. Asta însemna că vom continua să ne deplasăm doar noaptea!

Din păcate, problema alimentelor era destul de gravă. Proviiziile fuseseră consumate, iar bietul Marchese ajunsese piele și os; cu toate acestea, încerca din răspuț să țină pasul. Cât despre mine, mă simțeam încă destul de bine și în puteri.

Speranța noastră rămăneau prăvăliile de ceai și alimente înșirate de-a lungul traseului pelerinilor. Unele dintre acestea erau deschise până seara târziu; le recunoșteai după lumina slabă a lămpii cu ulei. Mi-am îmborsărit *make-up*-ul și m-am îndreptat spre prima prăvălie... Dar nici nu apucasem să intru și am fost alungat cu cuvinte de ocară. Probabil eram suspectat că aș fi hoț! Pe cât de neplăcut părea pentru moment, în perspectiva viitorului putea fi un avantaj: însemna că deghizarea mea era convingătoare!

Ajuns la următoarea din aceste prăvălii primitive, am ținut de la intrare banii în mână, ostentativ. Se pare că gestul a făcut impresie bună. Am pretextat că fac cumpărături pentru zece persoane, ca să justific cantitatea de zece kilograme de făină, zahăr de trestie și ceapă, care ar fi fost exagerată pentru o singură persoană. Oamenii din prăvălie erau mai preocupați de examinarea bancnotelor decât de persoana mea; în felul acesta am reușit să părăsesc în curând prăvălia, încărcat cu toate mărfurile. A urmat o zi fericită. Puteam în sfârșit mânca pe săturate; traseul pelerinilor ni se părea cea mai frumoasă promenadă în comparație cu „drumurile” parcurse până atunci.

Dar bucuria nu avea să fie de durată. La următorul popas au dat peste noi niște oameni care veniseră după lemne. Din cauza arșiței, Marchese zăcea pe jumătate dezbrăcat; slăbise atât de mult, încât îi puteai număra coastele. Părea într-adevăr foarte bolnav. Cu toate acestea, deveniserăm suspecti fiindcă nu poposiserăm în același loc ca toți ceilalți pelerini. Indienii ne-au invitat să mergem la gospodăria lor țărănească, i-am refuzat din motive bine întemeiate, invocând starea precară de sănătate a lui Marchese.

Oamenii au plecat – dar, din păcate, au revenit în curând. De data aceasta nu mai era niciun dubiu: ne luau drept fugari. Ca

urmare, au încercat să ne șantajeze. Ne povestiră despre un englez care căuta, însoțit de opt soldați, doi fugari, oferind o răsplată considerabilă celor ce puteau da informații în legătură cu aceștia. Dacă eram dispuși să le dăm niște bani, ne promiteau că vor păstra tăcerea... Am rămas pe poziție, susținând în continuare că eram medic venit din Kashmir; ca dovadă le-am arătat trusa medicală.

Să fi fost gemetele, din păcate reale, ale lui Marchese, să fi fost convingător teatrul jucat de mine – în orice caz, oamenii dispărură iar. Am petrecut următoarele ore chinuți de teama că vor reveni, poate chiar însoțiți de vreun funcționar public. Dar ne-au lăsat în pace.

În felul acesta însă, nu numai că zilele nu ne ofereau odihnă, dar erau adeseori chiar mai istovitoare ca nopțile. Nu pentru musculatură, ci pentru nervi, care erau mereu încordați. De obicei sticla cu apă se golea până la prânz, iar restul zilei părea nesfârșit. Marchese o pornea în fiecare seară cu mult eroism la drum și până la miezul nopții totul mergea bine, chiar dacă slăbiciunea îl făcea să se simtă epuizat. Atunci trebuia însă neapărat să doarmă două ore ca să-și poată continua drumul. Spre dimineață bivuacam și urmăream din ascunzișurile noastre șirul neîntrerupt de credincioși care parcurgeau traseul pelerinilor. Unii purtau o îmbrăcămintă ciudată – dar niciunul nu trebuia să se ascundă. Fericiții! Se zicea că în lunile de vară treceau pe aici cam 60.000 de oameni în fiecare an... Auzisem acest lucru încă din lagăr și eram convinși că era adevărat.

Atâtea privațiuni și eforturi – și totul în zadar

După un drum lung, am ajuns către miezul nopții în orașul Uttar Kashi, unde era și un templu. Ne-am rătăcit în curând pe ulițele înguste. Marchese s-a așezat, cu rucsacurile, într-un ungher întunecat, în timp ce eu încercam să mă orientez pe cont propriu. Prin ușile deschise ale templului se vedeau candelile arzând în fața statuiilor zeilor și de câteva ori a trebuit să sar înapoi și să mă ascund, deoarece călugării mergeau de la un sanctuar la altul. Pierduserăm deja mai mult de o oră când am reușit, în fine, să regăsim, în cea-laltă parte a orașului, traseul pelerinilor...

Din numeroasele cărți despre expediții pe care le studiasem știam că în curând vom ajunge la așa-numita „graniță interioară”. Aceasta evoluează paralel cu adevărata frontieră a țării, dar la o distanță de o sută până la două sute de kilometri de ea; pentru a pătrunde în ținutul situat între aceste două linii de demarcație, toată lumea era obligată să fie în posesia unui pașaport – exceptând populația autohtonă. Deoarece noi nu aveam așa ceva, trebuia să încercăm să evităm posturile de poliție și patrulele.

Valea pe care o străbăteam era tot mai slab populată pe măsură ce urcam. În timpul zilei nu ne era greu să găsim locuri de popas potrivite. De multe ori puteam părăsi fără grijă ascunzișul pentru a aduce apă. Odată am făcut chiar și un mic foc și am preparat fulgi de ovăz; era prima mâncare caldă din ultimele paisprezece zile.

Ne găseam deja la o altitudine de aproximativ 2.000 de metri, iar în timpul nopții treceam de multe ori pe lângă taberele așa-numitelor *bhutia*. Aceștia sunt negustori tibetani care în lunile de vară își văd de micile lor afaceri în sudul Tibetului, iar iarna pleacă în India. În anotimpul cald, mulți stau în sate mici, așezate la 3.000 până la 4.000 de metri altitudine, unde cultivă orz. Aceste tabere pe care le zăream în timpul nopții aveau un mare inconvenient:

dacă te apropiai de ele, erai atacat de niște câini tibetani puternici și agresivi, o rasă de talie mijlocie, lăptoasă, pe care o întâlneam aici pentru prima dată.

Într-o noapte am ajuns la unul dintre aceste sate locuite de *bhutia* doar în timpul verii. Făcea o impresie foarte agreabilă cu căsuțele sale scunde și acoperișurile de șindrilă fixată cu bolovani. Dincolo de sat ne aștepta însă o surpriză neplăcută. Terenul era surpat, ca după o inundație, iar de-a lungul torentului vijelios care provocase probabil aceste devastări am căutat în zadar un pod de trecere. Era imposibil să traversăm râul altfel. În cele din urmă am renunțat și am hotărât să stăm la pândă în ascunzișul nostru, neputându-ne imagina că traseul pelerinilor se întrerupea aici. Într-adevăr, grupurile de pelerini au reapărut în zorii zilei și, spre uimirea noastră, au traversat râul exact în punctul unde noi încercaserăm zadarnic să trecem în timpul nopții. Din păcate, nu am reușit să vedem cum făceau asta, din cauza unei păduri care împiedica vizibilitatea. La fel de ciudat și de inexplicabil ni s-a părut și faptul că șuvoiul de pelerini s-a întrerupt încă înainte de amiază.

În seara următoare am încercat din nou să trecem râul în același punct. Dar din nou în zadar! Într-un târziu m-am lămurit. Era probabil vorba despre un torent a cărui apă provenea din topirea zăpezilor. Pâraiele de acest gen sunt alimentate de zăpada și gheața ghețarilor și au debitul maxim începând cu orele dinaintea amiezii și până noaptea târziu. În zori debitul lor este minim.

Presupunerile mele se adevăriră. La revărsatul zorilor, când ne-am dus iar la pârâu, am zărit niște bușteni care ieșiseră la iveală din apă, formând un fel de podeț primitiv. L-am trecut cu grijă și am ajuns pe malul celălalt. Din păcate, în fața noastră apăreau mereu noi brațe a căror traversare era la fel de anevoioasă. Tocmai trecuserăm peste ultimul, când Marchese alunecă și căzu în apă – din fericire, mai în amonte de trunchiurile de copac, în caz contrar curentul l-ar fi dus cu sine. Când a ajuns, ud learcă și epuizat, la mal nu l-am putut determina să-și continue drumul. În ciuda rugămintilor mele de a merge măcar până în pădure, își întinse lucrurile la uscat și aprinse un foc. Regretam pentru prima dată că nu cedasem îndemnurilor sale de a-mi continua singur fuga. Insistasem de fiecare dată că trebuie să rezistăm împreună.

Și iată că în fața noastră apăru un indian care, la vederea obiectelor europene de pe jos, ne luă la întrebări. Marchese a înțeles acum în ce pericol ne aflăm și și-a strâns repede lucrurile. Dar nu făcuserăm decât câțiva pași, când apăru un alt indian, foarte impunător, însoțit de zece tovarăși zdraveni. Ne-a cerut pașapoartele într-o engleză impecabilă. Ne-am prefăcut că nu-l înțelegem, dându-ne drept pelerini din Kashmir. Indianul chibzui o clipă, apoi luă o hotărâre foarte înțeleaptă, care însă pentru noi însemna, din păcate, sfârșitul. Ne-a spus că în casa învecinată erau doi oameni din Kashmir. Dacă reușeam să stăm de vorbă cu ei, avea să ne lase să mergem mai departe. Ce hazard blestemat făcuse ca doi oameni din Kashmir să se afle exact atunci în ținut?! Recurseserăm la acest subterfugiu tocmai pentru că foarte rar întâlneai pe-aici oameni din Kashmir.

Cei doi în cauză fuseseră chemați în calitatea lor de specialiști pentru evaluarea pagubelor produse de inundații. Ajunși în fața lor, am înțeles că sosise momentul demascării noastre. Conform înțelegerii prealabile, am început să vorbesc franțuzește cu Marchese. Indianul interveni imediat, vorbindu-ne și el în franceză și somându-ne să ne deschidem rucsacurile. Când găsi gramatica mea anglo-tibetană, ne spuse că ar fi mai bine să recunoaștem cine suntem. Am recunoscut deci că suntem fugari, dar nu ne-am divulgat naționalitatea.

Deși am fost duși imediat într-o cameră confortabilă unde ni s-a servit ceai, mă simțeam profund deprimat. Era a optsprezecea zi de la evadare și toate privațiunile și eforturile noastre fuseseră zadarnice. Bărbatul care ne interogase era șeful ocolului silvic din statul Tehri-Garhwal. Studiase la universități din Anglia, Franța și Germania, așa încât cunoștea toate cele trei limbi. Venise aici în inspecție din cauza inundațiilor – o catastrofă cum nu mai avusese loc de o sută de ani în acest ținut. Își exprimă, zâmbind, regretul pentru prezența sa. Dar, din moment ce i se aduseseră la cunoștință faptele, trebuia să-și facă datoria.

Gândindu-mă retrospectiv la toate împrejurările care au dus la arestarea noastră, trebuie să recunosc că a fost într-adevăr mai mult decât un ghinion, în fața căruia eram total neputincioși. Dar nu m-am îndoit nicio clipă de faptul că voi evada încă o dată. Marchese însă era atât de epuizat, încât nu mai voia să mi se alăture. Ca un

bun camarad, mi-a dat cea mai mare parte a banilor săi, știind că duc lipsă. Am profitat de această zi și am mâncat cât am putut de mult, deoarece în ultimele zile fuseserăm aproape lipsiți de hrană. Bucătarul inspectorului silvic ne aducea mereu câte ceva de mâncare, iar eu ascundeam jumătate din alimente în rucsac. De îndată ce s-a înserat, am pretextat că suntem obosiți și vrem să ne odihnim. Ușa camerei noastre a fost zăvorâtă pe dinafară, iar inspectorul silvic își făcu patul pe veranda din fața ferestrei pentru a împiedica și această posibilitate de evadare. La un moment dat, când el plecase de pe verandă, am simulat un conflict între noi, regizat dinainte. Marchese făcea tăvănoaie în cameră, țipând și ocărând când cu voce groasă, când cu una subțire, de parcă ne-am fi certat. În timpul acesta eu am sărit, cu rucsacul în mână, pe fereastră, căzând pe patul inspectorului silvic, și am alergat la capătul verandei. Se întunecase. Am așteptat câteva secunde până când santinela a dispărut după colțul casei și am făcut un salt de patru metri până jos, ținând în mână rucsacul care cântărea vreo patruzeci de kilograme. Pământul nu era prea tare, așa că impactul a fost suportabil. Mi-am revenit repede și am sărit peste zidul grădinii, dispărând în beznă pădurii.

Eram liber...

Totul a rămas liniștit. În ciuda agitației, am zăbovit gândindu-mă la Marchese care tuna și fulgera în continuare în camera sa, conform înțelegerii, și la inspectorul silvic care stătea de pază în patul său din fața ferestrei...

Trebuia însă să merg mai departe și, în grabă, am nimerit într-o turmă de oi. Înainte să fi reușit să fug, un câine m-a înhățat de turul pantalonilor, dându-mi drumul abia după ce a sfâșiat o bucată de stofă. În spaima mea, am apucat-o pe primul drum care mi-a ieșit în cale, dar mi-am dat seama în curând că urca prea pieptiș. Nu, pe aici nu se putea merge mai departe! Deci înapoi, cu un ocol în jurul turmei de oi, și apoi pe celălalt drum. La scurt timp după miezul nopții am constatat că mă rătăcisem iarăși. Deci încă o dată înapoi, cu sufletul la gură, câțiva kilometri. Pierdusem vreo patru ore cu acest du-te-vino și începea deja să se lumineze de ziuă. La o cotitură, am zărit la vreo douăzeci de metri un urs, dar, spre norocul meu, acesta se îndepărtă fără să mă fi simțit. La ivirea zorilor m-am ascuns iar, deși ținutul nu părea să fie locuit. Știam

însă că înainte de a ajunge la granița cu Tibetul aveam să dau de un sat. Abia după el urma libertatea! Am mărșăluit toată noaptea următoare, urcând până la o altitudine de 3.000 de metri. Începeam să mă mir că nu trecusem încă de satul respectiv. Conform schițelor mele, acesta trebuia să se afle pe malul celălalt al râului și era și un pod pe-acolo. Trecusem oare de el? Dar un sat nu putea fi trecut atât de ușor cu vederea, m-am consolatat, mergând fără grijă mai departe și după ce se luminase complet.

Ăsta a fost ghinionul meu. Căci, cotind pe după conul de dejecție al unei halde de prundiș, m-am trezit în fața caselor satului și a unui grup de oameni care gesticulau agitați! Localitatea fusese greșit trecută în schițele mele și, având în vedere că în timpul nopții mă rătăcisem de două ori, urmăritorii mei reușiseră să mă ajungă din urmă. Am fost încercuit într-o clipă, tot satul se adunase în jurul meu. Am fost somat să mă predau de bunăvoie, apoi am fost condus într-o casă unde mi s-a dat să mănânc.

Aici am întâlnit pentru prima dată nomazi tibetani care transportau, cu turmele lor de oi, sare în India, de unde aduceau în schimb orz. Mi s-a servit pentru prima dată ceaiul tibetan cu unt și *tsampa* – mâncarea de bază a acestui popor –, cu care urma să mă hrănesc și eu ani de zile, mai târziu. Deocamdată stomacul și intestinele mele protestară destul de energic împotriva alimentului neobișnuit.

Am petrecut două nopți în acest sat numit Nelang. Deși cochetam iar cu ideea evadării, descoperind și câteva posibilități, mă simțeam pentru prima dată prea obosit și descurajat ca să-mi pun planurile în aplicare.

Drumul de înapoiere a fost o adevărată plăcere în comparație cu eforturile depuse până atunci. Nu trebuia să car nimic, fiind, în plus, și hrănit bine și la ore regulate. L-am reîntâlnit pe Marchese, care era încă oaspetele inspectorului silvic în bungaloul acestuia. Am fost invitat și eu să stau acolo. Și mare mi-a fost uimirea când, peste câteva zile, au fost aduși încă doi deținuți evadați din lagărul nostru, iar într-unul din ei l-am recunoscut pe Peter Aufschnaiter, vechiul meu camarad din timpul expediției! Celălalt era un anume Pater Calenberg.

Între timp începuse să mă preocupe iar ideea evadării. M-am împrietenit cu unul dintre indienii care ne păzeau; acesta ne prepara

mâncarea și îmi inspira încredere. I-am încredințat banii, hărțile și busola, știind că la percheziția corporală care ne aștepta îmi va fi imposibil să le introduc iar în lagăr. Am convenit prin urmare cu indianul că voi reveni în primăvara următoare și îmi voi lua obiectele. Deci să-și ia concediu în luna mai și să mă aștepte. El mi-a promis solemn că așa va face. Și iată-ne acum pe drumul ce ducea înapoi în lagăr – un drum greu, pe care doar ideea unei evadări viitoare cât mai grabnice mă făcea să-l suport.

Marchese era încă bolnav, așa încât călătorea călare pe un cal. Încă o întrerupere agreabilă: maharajahul din Tehri-Gharwal ne-a invitat la el și ne-a oferit un ospăț nemaipomenit. Apoi am mers mai departe, îndreptându-ne spre gardul de sârmă ghimpată.

Totuși, episodul fugii m-a marcat în mod vizibil într-o privință: ajungând la un moment dat la un izvor termal unde am făcut cu toții baie, m-am trezit că părul îmi rămâne în mână când m-am spălat pe cap. Vopseaua pe care o folosisem ca să mă deghizez în indian afectase probabil rădăcina părului.

După această epilare nedorită și după toată oboseala îndurată, mulți camarazi erau să nu mă recunoască la întoarcerea în lagăr.

O mascaradă riscantă

„You made a daring escape. I am sorry, I have to give you twenty eight days!”¹, spuse colonelul englez care ne luă în primire în lagăr.

Mă bucurasem de libertate timp de treizeci și opt de zile, iar acum trebuia să fac douăzeci și opt de zile penitență într-o celulă – pedeapsă prevăzută pentru tentativa de evadare. Având însă în vedere că englezii simțeau oarecare admirație cavalierească pentru „tentativa îndrăzneată de evadare”, detenția în celulă nu a fost atât de cruntă ca de obicei.

După ce mi-am ispășit pedeapsa, am aflat că Marchese avusese aceeași soartă în altă aripă a lagărului. Mi-a promis să-mi dea o mână de ajutor la pregătirea următoarei evadări, dar el, personal, nu mă mai însoțea.

Fără a mai pierde o singură zi, am început iar să alcătuiesc hărți și să-mi valorific experiențele din timpul fugii. Eram foarte convins că următoarea tentativă de evadare va fi încununată de succes. De data aceasta voiam să-mi încerc norocul de unul singur.

Cu toate preparativele, iarna a trecut repede, iar noul „sezon de evadări” m-a găsit bine pregătit. Voiam să plec mai devreme pentru a trece prin satul Nelang înainte ca acesta să se populeze. Nu mă bazam pe restituirea obiectelor încredințate indianului meu, așa că îmi procurasem din nou principalele ustensile. O dovadă emoționantă a camaraderiei din lagăr au fost donațiile în bani cu care am fost ajutat, deși fiecare ar fi putut să-și întrebuințeze micul capital pentru nevoile proprii.

Nu eram singurul care voia să evadeze. Cei mai buni prieteni ai mei, Rolf Magener și Heins von Have, aveau aceleași intenții.

---

1. Ați făcut o tentativă îndrăzneată de evadare. Regret, dar trebuie să vă dau douăzeci și opt de zile! (engl.) (n.tr.).

Amândoi vorbeau fluent engleza și plănuiau să se îndrepte, prin India, spre frontul din Birmania. Have evadase cu doi ani în urmă împreună cu un camarad și ajunseseră amândoi aproape până în Birmania, dar fuseseră înhățați cu puțin înainte de frontieră. La a doua tentativă, prietenul său suferise un accident mortal. Și alți deținuți din lagăr – trei sau patru – aveau intenția de a evada. Ne-am adunat în cele din urmă șapte amatori și am hotărât să evadăm împreună, căci mai multe încercări individuale succesive ar fi dus la o înăsprire a măsurilor de pază, îngreunând fuga următorilor camarazi. Dacă evadarea reușea, fiecare putea să-și urmeze, după aceea, traseul propriu. Peter Aufschnaiter, care îl avea de data aceasta pe salzburghezul Bruno Treipel ca partener, precum și berlinezii Hans Kopp și Sattler voiau să ajungă în Tibet, întocmai ca mine.

Urma să evadăm pe 29 aprilie 1944, după masa de prânz. Plănuiam să ne cucerim libertatea deghizați în echipă care se ocupa cu repararea gardului de sârmă ghimpată. Asemenea echipe de lucru erau ceva obișnuit. Căci furnicile albe distrugeau numeroșii stâlpi de lemn care înconjurau lagărul, iar gardurile trebuiau mereu reparate. Echipa era formată din câțiva indieni și un englez care îi supraveghea.

La ora convenită, ne-am întâlnit cu toții într-o colibă mică din apropierea unui coridor de sârmă ghimpată de obicei nepăzit – după cum iscodiserăm în prealabil – și niște machiori experți din lagăr ne-au transformat în indieni cu pielea oacheșă.

Have și Magener au îmbrăcat uniforme de ofițeri englezi confecționate pe furie în lagăr. Capetele noastre, ale „indienilor”, au fost rase și înfășurate în turbane. În ciuda gravității momentului, am început să râdem când ne-am uitat unul la altul. Căci arătam ca niște oameni costumați care vor să meargă la carnaval. Doi dintre noi duceau o scară depozitată încă din noaptea anterioară în coridorul de sârmă ghimpată nesupravegheat. Pe lângă scară, șterpeliserăm și o bucată lungă de sârmă ghimpată pe care o răsu-ciserăm în jurul unui stâlp. Bagajele personale le-am ascuns sub hainele largi, în boccele. Asta nu atrăgea atenția, indienii obișnuiau să care mereu câte ceva cu ei.

Extrem de autentici păreau cei doi „ofițeri englezi” ai noștri. Ei luaseră sub braț suluri cu desene tehnice și își agitau cu aroganță

cravașele. Făcuserăm în prealabil o gaură în gard și ne-am strecurat prin ea, pe rând, în coridorul nesupravegheat care separa diferitele aripi ale lagărului. De aici și până la poarta principală mai erau vreo trei sute de metri. Nu am atras atenția nimănui. Ne-am oprit o singură dată, iar „ofițerii” au inspectat plini de zel sârma ghimpată, deoarece plutonierul-șef englez apăruse, pe bicicletă, în apropierea porții principale. După aceea am trecut fără să clipim pe lângă santinelele care au luat poziție de drepti în fața „ofițerilor”, dar nu ne-au onorat nici măcar cu o privire pe noi, „muncitorii”! Sattler, al șaptelea membru al echipei, care părăsise cu oarecare întârziere coliba, veni în goană după noi, mânjit cu negru și agitând în mână un vas cu catran. Ne-a ajuns abia în afara porții.

În momentul în care am ieșit din raza vizuală a paznicilor ne-am ascuns în tufișuri, debarasându-ne rapid de costumație. Sub ea purtam hainele kaki pe care le îmbrăcam în toate excursiile. Ne-am luat rămas-bun fără multe cuvinte. Have, Magener și cu mine am mers împreună câteva mile, după care și drumurile noastre s-au despărțit. Voiam să urmez același traseu ca la prima evadare. Am luat-o repede la picior ca să ajung, până dimineța, cât mai departe de lagăr. Căci de data aceasta eram hotărât să respect planul de a circula doar noaptea și a mă ascunde undeva la revărsatul zorilor. Nu, de data aceasta nu mai voiam să risc nimic! Cei patru camarazi care se îndreptau de asemenea spre Tibet au rămas împreună, mergând, curajoși, pe drumul principal ce ducea în valea Gangelui prin Mussoorie. Eu nu am îndrăznit, preferând ruta de odinioară prin văile râurilor Jumna și Aglar. În prima noapte a trebuit să trec de patruzeci de ori de pe o parte pe cealaltă a Aglarului; cu toate acestea, dimineța am poposit exact în același loc unde, în anul precedent, ajunseseam abia după patru zile. Atât de repede reușisem să înaintez singur. Fericit că sunt liber, mă simțeam mulțumit de performanța mea, chiar dacă eram acoperit de zgârieturi și mici răni și, din cauza poverii pe care o căram, aproape că stricasem din prima noapte o pereche de pantofi de tenis.

Mi-am făcut primul culcuș între bolovanii din matca unui râu. Nici nu îmi despachetasem bine lucrurile, când deasupra mea își făcu apariția o turmă de maimuțe. Descoperindu-mă, începură să scoată țipete stridente și să mă bombardeze cu bulgări de pământ. Preocupat de ele, nu am observat că vreo treizeci de indieni urcau

în grabă în amonte; i-am văzut abia când ajunseseră aproape de ascunzișul meu. Nu știu nici acum dacă erau doar pescari care treceau întâmplător pe acolo sau iscoade pornite în urmărirea noastră. În orice caz, nu mi-a venit să cred că nu m-au descoperit, deși au trecut la doar câțiva metri de mine. Am răsuflat ușurat... Alertat de această întâmplare, am rămas până seara în cotlonul meu și am pornit la drum doar după ce s-a lăsat întunericul. În timpul nopții m-am orientat după cursul râului Aglar, reușind să înaintez o bucată bună de drum. Următorul popas a fost liniștit. Am reușit să mă odihnesc și să-mi refac forțele. Seara am luat-o ceva mai devreme din loc, nemaiavând răbdare, și după primele sute de metri am surprins o indiană care venise să ia apă. Ea scăpă, cu un țipăt îngrozit, vasul de lut și o rupse la fugă spre casele din apropiere. La fel de speriat, m-am abătut de la ruta principală, cotind într-o vale laterală. Drumul urca pieptiș și, deși știam că voi ajunge și pe el acolo unde voiam, era totuși un ocol obositor de câteva ore. A trebuit să trec peste muntele Nag Tibba, înalt de peste 3.000 de metri, total nelocuit în jumătatea superioară și acoperit de păduri dese.

La revărsatul zorilor, când mă târam deja destul de istovit, am întâlnit deodată prima panteră din viața mea. Aproape că mi s-a oprit inima în loc, deoarece eram lipsit de orice apărare, singura mea armă fiind un cuțit lung pe care fierarul din lagăr îl confecționase special pentru mine și pe care îl fixasem de un băț. Pantera ședea pe o cracă groasă, cam la cinci metri deasupra pământului, gata să sară. Am chibzuit cu iuțeala fulgerului ce ar trebui să fac, apoi mi-am învins teama, văzându-mi liniștit de drum. Nu s-a întâmplat nimic. Dar am avut multă vreme un sentiment de disconfort.

Urmasem până acum poteca pe creasta muntelui Nag Tibba, dar am revenit, în fine, pe drumul principal. După câțiva kilometri mă aștepta altă surpriză. În mijlocul cărării erau culcați câțiva bărbați care sforăiau: Peter Aufschnaiter cu ceilalți trei camarazi din lagăr! I-am trezit, ne-am retras într-un ascunziș și am făcut schimb de impresii, savurând frumusețea locului unde poposiserăm. Eram cu toții într-o dispoziție excelentă, fiind convinși că vom reuși să ajungem în Tibet. După ziua petrecută în compania prietenilor mei mi-a venit destul de greu să o pornesc singur mai departe. Dar

mi-am respectat planul inițial. Am ajuns în aceeași noapte la Gange. Era ziua a cincea de la evadare.

Înainte de a intra în orașul Uttar Kashi, despre care am amintit deja când am povestit prima mea evadare, a trebuit iar să-mi apăr libertatea prin fugă. Trecusem de o casă, când doi oameni ieșiră din ea și se luară după mine. Am coborât în mare grabă la Gange, străbătând ogoare și tufișuri, și m-am ascuns printre blocurile de piatră. Nu se mișca nimic – reușisem să scap de urmăritorii mei. A trecut însă mult timp până am îndrăznit să ies la lumina lunii. Era o adevărată plăcere să urmez drumul deja cunoscut, iar bucuria înaintării rapide mă făcu să uit de greutatea rucsacului din spinare. Aveam, ce-i drept, răni la picioare, dar reușeam să mă refac în timpul popasului de peste zi. Dormeam neîntors uneori și zece ore în șir.

În felul acesta am ajuns fără niciun incident la gospodăria prietenului meu indian căruia îi încredinșasem cu un an în urmă banii și obiectele. Eram în mai și conveniserăm ca în această lună să mă aștepte în fiecare noapte, pe la miezul nopții. În mod intenționat nu am intrat imediat în casă și mi-am ascuns rucsacul, căci mă puteam aștepta și la o trădare.

Razele lunii luminau casa țărănească. M-am oprit în umbra grajdului și l-am strigat încet de două ori. Ușa se deschise imediat, iar el se năpusti spre mine, aruncându-se la pământ și sărutându-mi picioarele. Lacrimi de bucurie îi udao obraji. Apoi mă trase repede într-o încăpere izolată a cărei ușă avea un lacăt uriaș. Făcu lumină cu o torță cu rășină de brad și deschise un sipet. În el se găseau toate lucrurile mele, cusute cu grijă în săculeți curați din pânză de bumbac. Emoționat de devotamentul lui, le-am despachetat și apoi l-am răsplătit. După care am mâncat cu poftă din mâncarea pe care mi-a servit-o. L-am rugat să-mi procure până a doua zi alimente și o pătură de lână. Mi-a promis să o facă și mi-a dăruit niște pantaloni de lână țesuți în casă și un șal.

Ziua următoare am petrecut-o dormind în pădurea din apropiere, iar seara m-am dus să-mi iau lucrurile. Prietenul meu m-a mai ospătat o dată din belșug și m-a însoțit o bucată de drum. A insistat să-mi care câteva bagaje, dar sărmanul de el era destul de subnutrit și nu putea ține pasul cu mine. Așa încât l-am rugat să se întoarcă. Ne-am luat un călduros rămas-bun și am mers singur mai departe.

La scurt timp după miezul nopții am dat deodată de o companie nedorită: în mijlocul drumului, un urs stătea ridicat pe labele dinapoi, mormăind. Zgomotul Gangelui era atât de puternic, încât nu ne auziserăm unul pe altul. Cu sulita mea primitivă îndreptată spre inima sa, m-am dat înapoi pas cu pas, ca să-l pot ține sub observație. La următoarea cotitură am făcut repede un foc, am luat un tăciune aprins și am înaintat, agitându-l în mână. Dar drumul era deja liber. Mai târziu, în Tibet, am aflat de la țărani că urșii devin agresivi doar în timpul zilei; noaptea le este și lor frică.

După zece zile de marș, iată-mă iar în satul Nelang, unde fuseserăm înhățați în anul anterior. De data asta ajunsesem cu o lună mai devreme, iar satul era încă nelocuit. Dar mare mi-a fost bucuria când am dat aici de cei patru camarazi din lagăr! Mă depășiseră în timp ce mă aflam la prietenul meu indian. Ne-am stabilit într-o casă descuiată și în prima noapte am dormit fără întrerupere. Din păcate, Sattler avea rău de munte; se simțea foarte prost și nu mai putea face față eforturilor. Se hotărî să se întoarcă în lagăr, însă ne-a promis să dea raportul cu două zile mai târziu, ca să nu ne pericliteze fuga. Kopp, care cu un an în urmă ajunsesese împreună cu luptătorul Krämer pe aceeași rută în Tibet, a spus că vine cu mine.

Dar trecură încă șapte zile lungi de marș până când noi patru am ajuns la defileul care formează granița dintre India și Tibet. Cauza acestei întârzieri a fost o eroare a noastră. După ce am părăsit tabăra caravelor din Tirpani, ne-am angajat pe cea mai estică dintre cele trei văi, iar mai târziu am constatat că ne rătăciserăm. Pentru a ne putea orienta, Aufschneider și cu mine am escaladat un pisc care ne oferea o perspectivă largă. De la această înălțime am văzut pentru prima dată Tibetul la picioarele noastre. Eram însă mult prea obosiți ca să putem savura priveliștea atât de râvnită. În plus, sufeream din cauza aerului rarefiat, deoarece ne aflam la o altitudine de 5.600 de metri. Spre marea noastră decepție, am constatat că trebuie să ne întoarcem la Tirpani. Defileul se găsea în imediata apropiere. Eroarea ne costase trei zile, ceea ce nu prea era de natură se ne încurajeze. Am coborât, înjurând, până la bifurcarea văilor. Alimentele noastre erau foarte drămuite și ne făceam griji că nu vom rezista până la proxima așezare omenească.

De la Tirpani drumul urca ușor prin pajiști neacoperite de zăpadă, de-a lungul unuia dintre izvoarele Gangelui. Cu o săptămână în urmă, acesta era încă un torent care se prăvălea cu un zgomot asurzitor în vale; acum șerpuia ca un pârâiaș prin poieni primăvăratice. Peste câteva luni totul avea să fie înverzit, iar numeroasele locuri de popas, identificabile după pietrele înnegrite de fum, ne dădeau o idee despre numărul mare de caravane care, în anotimpul frumos, treceau prin defileurile alpine dinspre India spre Tibet. O ceată de capre negre ne tăie drumul. Ele dispărură cu sărituri elegante, fără să ne fi observat. Din păcate, stomacurile noastre aveau să sufere. Ne-ar fi plăcut să o vedem pe una dintre ele în ceaun, ca să mâncăm și noi o dată pe săturate! Multă vreme după ce au ieșit din raza noastră vizuală, fantezia a continuat să ne amăgească cu perspectiva unei vânători.

În defileu am făcut ultimul popas pe pământ indian. În loc să ne delectăm cu carnea mult râvnită, am copt pe bolovani încinși niște turte anemice din ultima făină amestecată cu apă. Era foarte frig și doar un zid stâncos ne apăra de vântul tăios care mătura valea, venind din Himalaya.

În 17 mai 1944 ajunseserăm în fine la defileul Tsangchokla. Memorabilă zi! Știam din hărți că acest defileu este situat la o altitudine de 5.300 de metri. Iată mult visata graniță dintre India și Tibet – aici nu mai puteam fi arestați de englezi; savuram pentru prima dată sentimentul neobișnuit că ne aflăm în siguranță. Nu știam care va fi atitudinea guvernului tibetan față de noi, dar, deoarece patria noastră nu se găsea în stare de beligeranță cu Tibetul, speram să avem parte de o primire ospitalieră.

Defileul era marcat cu prapuri de rugăciune înfipti în grămezi de pietre și închinați zeilor de către budiștii evlavioși. Deși era foarte frig, am făcut un popas mai îndelungat, analizând situația în care ne aflam. Cunoștințele noastre de limbă erau aproape nule, dispuneam de bani puțini, eram pe jumătate morți de foame, deci trebuia să ajungem în timpul cel mai scurt la o așezare omenească. Dar cât cuprindeai cu ochii nu se vedeau decât văi și munți pustii. Pe hărțile noastre nu puteam constata decât cu multă aproximație niște sate.

Obiectivul nostru îl reprezentau, după cum am mai spus, liniile japoneze situate la o distanță de mii de kilometri. Ruta preconizată

de noi urma să ne ducă mai întâi la muntele sfânt Kailas, iar de acolo, de-a lungul fluviului Brahmaputra, până în Tibetul răsăritean. Dacă ne luam după experiența camaradului Kopp, care fusese deja cu un an în urmă în Tibet, de unde însă îl expulzaseră, datele din hărțile noastre erau destul de exacte.

După un coborâș abrupt am ajuns la cursul râului Opchu, unde am făcut un popas la ora prânzului. Pereți stâncoși înalți închideau valea, făcând-o să semene cu un canion, ținutul era nelocuit și doar o prăjină de lemn ne arăta că pe aici mai treceau uneori și oameni. Cealaltă parte a văii, pe care trebuia să o escaladăm acum, era formată din versanți de rocă friabilă. Deoarece întunericul începu să se lase înainte de a fi ajuns pe podiș, ne-am retras iar într-un bivuac glacial. În ultimele zile combustibilul nostru constase din mărăcinii pe care îi culegeam de pe povârnișuri. Aici nu exista nici măcar atât, așa încât am aprins un foc anemic din balebă de vacă, pe care am găsit-o cu greu.

Tibetul nu este dispus să primească străini

În dimineața următoare am ajuns la primul sat tibetan, Kasapuling. Era format din șase case care păreau total părăsite; am bătut la toate ușile, dar nu se mișca nimic. Am descoperit apoi că locuitorii erau pe ogoarele învecinate, semănând orz. Stând încovoiați, înfingeau în pământ bob cu bob, cu mișcări rapide, ca niște mașini. I-am contemplat cu aceleași sentimente pe care le-a avut probabil Columb când a dat, în America, de primele piei-roșii. Oare ne vor întâmpina cu amicitie sau cu dușmănie? Deocamdată nu observaseră prezența noastră. Singurele sunete pe care le auzeam erau țipetele unei bătrâne cu înfățișare de vrăjitoare. Dar nu ne vizau pe noi, ci pe numeroșii porumbei sălbatici care voiau să se năpustească asupra semințelor abia înfipite în pământ. Până spre seară nu ne onoră nimeni nici măcar cu o privire. Așa încât am campat în cele din urmă în apropierea unei case, iar la lăsarea întunericului, când oamenii se întoarseră de pe ogoare, am încercat să încropim cu ei relații comerciale. Le-am oferit bani și am vrut să cumpărăm o oaie sau o capră. Dar ei respinseră orice tentativă de apropiere, nevrând să ne vândă nimic. Deoarece Tibetul nu are post de control la frontieră, toată populația este educată în spiritul adversității totale față de străini; sub amenințarea celor mai aprige pedepse, nu are nimeni voie să le vândă ceva străinilor. Nu ne-a rămas deci decât să-i intimidăm dacă nu voiam să murim de foame. Am amenințat că vom lua un animal cu forța și fără bani, dacă nu vor să ni-l vândă. Deoarece nu păream chiar niște slăbănogi, metoda noastră a fost în cele din urmă încununată de succes. Era deja beznă afară când ne-au vândut, pentru o sumă neobrazat de mare, cel mai bătrân țap pe care l-au găsit. Deși știam că suntem escrocați, am tăcut chitic, căci voiam să ne bucurăm de ospitalitatea acestei țări.

Am înjunghiat într-un grajd țapul cel scump, iar după miezul nopții ne-am azvârlit, lihniți, asupra hălcilor de carne încă incomplet pătrunse.

În ziua următoare ne-am odihnit și am studiat mai îndeaproape casele. Erau construite din piatră și aveau acoperișuri plate pe care se punea la uscat combustibilul. Tibetanii stabiliți aici nu puteau fi comparați cu cei din interiorul țării, pe care i-am cunoscut mai târziu. Comerțul cu India și traficul intens al caravanelor din timpul verii îi stricaseră. Erau murdari și aveau pielea oacheșă, iar ochii lor oblici se mișcau neliniștiți. Nu aveau nimic din voioșia care cică ar caracteriza acest popor. Își îndeplineau obligațiile zilnice cu oarecare îndârjire. Probabil că se stabiliseră în acest ținut sărac doar fiindcă în perioada când treceau caravanele câștigau bani frumoși de pe urma produselor agricole. Aceste șase case de la graniță erau – după cum am putut constata mai târziu – singurul sat în care nu exista o mănăstire.

În ziua următoare am părăsit teferi așezarea neospitalieră. Eram mai odihniți, iar umorul berlinez al lui Kopp, care amuțise în ultimele zile, ne făcu iar să râdem din când în când.

Am coborât printre ogoare într-o vale mică, dar în timp ce urcam spre podișul următor am simțit mai mult ca de obicei povara bagajelor noastre. Această oboseală fizică era probabil reacția provocată de decepțiile de care avuseserăm parte până atunci în țara visurilor noastre. A trebuit să petrecem și noaptea asta într-un cotlon puțin primitiv care nu prea ne apăra de intemperii.

De când deciseseam să ne continuăm călătoria împreună, repartizaserăm între noi obligațiile. Adusul apei, făcutul focului, preparatul ceaiului erau munci grele la acele temperaturi coborâte. Ne goleam în fiecare seară rucsacurile, ca să le utilizăm în timpul nopții ca saci pentru încălzitul picioarelor. Într-o seară, când mi-am golit rucsacul, s-a produs o mică explozie: chibriturile se aprinseseră de la sine în urma frecării, semn că ajunseserăm în zona cu aer uscat a podișului tibetan.

În zori am examinat cu mai multă atenție locul unde petrecuserăm noaptea. Am observat că trebuie să fi fost amenajat de mâna omului, căci era circular și avea pereți verticali. Probabil că fusese destinat prinderii unor animale. În spatele nostru se înălța masivul Himalaya cu piramida regulată, înzăpezită a muntelui Kamet; în fața noastră se întindea încă un teren muntos, foarte brăzdat. Am coborât printr-un ținut cu loess și am ajuns spre prânz în satul Dushang. Format și el doar din câteva case la fel de neospitaliere

ca acela din primul sat. Nu am obținut nimic, nici pe bani, nici pe vorbe frumoase. În zadar a recurs Peter Aufschnaiter la toate cunoștințele de limbă dobândite în anii lungi de studiu. Nici gesticulația noastră nu avu succes.

În schimb, am văzut pentru prima oară o mănăstire tibetană adevărată. În pereții de loess se deschideau găuri întunecate, iar pe o creastă se zăreau încă rămășițele unor clădiri uriașe. Probabil că aici trăiseră odinioară sute de călugări. Astăzi, doar o casă mai nouă adăpostea câțiva călugări, pe care însă nu i-am văzut. Pe o terasă din fața mănăstirii erau înșirate, unul lângă altul, multe monumente funerare, vopsite în roșu...

Ne-am retras destul de abătuți în cortul nostru, care era totuși un mic cămin în mijlocul unei lumi interesante, dar inexplicabil de ostile.

Nici la Dushang nu exista o autoritate publică de la care să fi putut solicita un permis de ședere sau de călătorie. Dar asta avea să se schimbe curând, căci autoritatea publică era deja în drum spre noi. Când am plecat a doua zi, Aufschnaiter și Treipel au rămas puțin în urma noastră, iar Kopp și cu mine formam avangarda. Deodată am auzit sunete de clopoței. Doi oameni înarmați, călare pe cai mici, se îndreptară spre noi, ne opriră și ne somară în limba lor să facem imediat cale înapoi în India, pe aceeași rută pe care veniserăm. Știam că nu realizam nimic cu vorbele, din care cauză i-am împins la o parte pe oamenii uluiți. Din fericire, nu făcură uz de arme, crezând probabil că și noi suntem înarmați. După câteva încercări anemice de a ne opri în loc, se îndepărtară. Am ajuns deci nestânjeniți la următoarea așezare unde se găsea, după cum știam, reședința guvernatorului provinciei.

Ținutul pe care îl parcuruserăm era pustiu și lipsit de apă, nu vedeai nicăieri țițenie de om, centrul lui, orașelul Tsaparang, fiind locuit doar în timpul iernii; când l-am căutat pe guvernator, am aflat că tocmai își făcea bagajele să se mute la reședința de vară din Shangtse. Nu mică ne-a fost mirarea să-l recunoaștem în guvernator pe unul din cei doi bărbați înarmați care ne somaseră să facem cale înapoi. Iată de ce atitudinea sa nu era chiar prevenitoare; cu greu se hotărî să ne dea niște făină în schimbul unor medicamente. Mica farmacie din rucsacul meu se dovedi a fi salvarea noastră și urma să-mi facă și în viitor servicii considerabile.

În cele din urmă guvernatorul ne-a permis să înnoptăm într-o grotă, somându-ne încă o dată să părăsim țara pe același drum pe care veniserăm. Dacă acceptam, era dispus să ne ofere gratis alimente și mijloace de transport. Am refuzat propunerea lui și am încercat să-i explicăm că Tibetul trebuie să ne acorde azil, fiind o țară neutră. Dar nici inteligența, nici competența nu-i erau suficiente ca să priceapă acest lucru. I-am propus să paseze decizia unui funcționar superior, de exemplu unui călugăr care își avea reședința în Thuling, la o distanță de doar opt kilometri.

Tsaparang era de fapt o curiozitate. Știam din literatura studiată în lagăr că aici fusese fondată odinioară prima misiune catolică din Tibet. Părintele iezuit portughez Antonio de Andrade înființase în anul 1624 o comunitate catolică și se pare că înălțase chiar și o biserică. Am căutat urmele sau vestigiile acestei biserici, dar nu am găsit nimic. Doar nenumărate grote, dovezi ale mărimii Tsaparang-ului de odinioară. Ținând cont de experiențele noastre de până atunci, cred că părintelui nu-i fusese prea ușor să se impună aici.

În timpul explorărilor noastre prin ruine am dat de o poartă de lemn care ni se păru ciudată. Când am deschis-o, ne-am dat, speriați, cu câțiva pași înapoi. Ochii uriași ai unui Buddha supradiimensionat se holbau la noi. Statuia era aurită și ocupa grotă până în tavan.

În ziua următoare am plecat spre Thuling ca să ne prezentăm funcționarului monahal. Acolo i-am reîntâlnit pe Aufschnaiter și Treipel, care se abătuseră de la ruta noastră. Împreună, l-am vizitat pe starețul mănăstirii – adică pe acel funcționar monahal. Dar și el rămase surd la rugămințile noastre de a ne permite să ne continuăm drumul spre est; era dispus să ne vândă alimente doar dacă ne luam angajamentul să mergem la Shangtse, situat pe ruta spre India. Nu am avut încotro, a trebuit să acceptăm propunerea sa, deoarece nu mai aveam ce mânca.

În afară de el, la Thuling mai era un funcționar laic, dar acesta se arătă și mai neînduplecat. Furios, respinse orice tentativă de apropiere și instigă populația la o atitudine ostilă față de noi. A trebuit să plătim sume uriașe pentru niște unt rânced și niște carne viermănoasă. O mână de lemne costa o rupie. Singura amintire frumoasă din Thuling este imaginea mănăstirii care se înălța, cu turnurile ei ascuțite și aurite strălucind în lumina

soarelui, pe o terasă deasupra apelor râului Sutlej. Este cea mai mare mănăstire din vestul Tibetului, însă părea ușor păraginită, deoarece din cei două sute șaizeci de călugări nu erau prezenți decât vreo douăzeci.

După ce am promis să plecăm spre Shangtse ni s-au pus la dispoziție patru măgari pentru bagaje. La început ne-am mirat că suntem lăsați să plecăm fără nicio pază, însoțiți doar de un băiat care mîna măgarii. Am constatat însă că tibetanii recurg la o metodă de supraveghere cât se poate de simplă: vânzarea alimentelor către străini se face exclusiv în baza unui permis scris.

Nu era foarte plăcut să călătorești cu măgari. Am avut nevoie de o oră întreagă ca să trecem râul Sutlej, deoarece animalele erau foarte îndărătnice. Trebuia să le îmboldim tot timpul pentru a putea ajunge în satul următor înainte să se lase întunericul. Satul se numea Phyiwang și avea foarte puțini locuitori. Dacă îți ridikai însă privirile spre povârnișuri vedeai și aici, ca și la Tsaparang, sute de grote.

Am petrecut noaptea în sat. Shangtse era la o zi distanță; drumul din ziua următoare ne oferi o panoramă extraordinară asupra Himalayei – un fel de compensație pentru ținutul arid pe care îl străbăteam cu măgarii noștri. Cu această ocazie am văzut pentru prima dată animalele numite *kyang* – o specie de măgari sălbatici care trăiesc în Asia Centrală și îi încântă pe toți călătorii cu frumusețea mișcărilor lor. Sunt de mărimea unui catâr, se apropie, curioși, de om, iar apoi se îndepărtează întorcându-se brusc, cu o mișcare plină de grație și eleganță. Se hrănesc cu ierburile stepei, iar oamenii le dau pace. Singurii lor dușmani sunt lupii. Pentru mine aceste animale frumoase reprezintă de atunci un simbol al libertății.

Shangtse era tot un sat format din șase case construite din chirpici uscat la soare. Nu ne-am bucurat nici aici de mai multă ospitalitate. Am dat iar de funcționarul neprietenos din Tsaparang, care se stabilise în sat pentru perioada verii. Nu a vrut cu niciun preț să ne permită să pătrundem mai adânc în Tibet; ne-a pus în fața alternativei: ori ne întorceam în India trecând prin Tsaparang, ori urmam drumul din vest care trecea prin defileul Shipki. Nu ne vindea alimente decât cu această condiție.

Bineînțeles că am ales ruta prin defileul Shipki, în primul rând fiindcă nu o cunoșteam încă, în al doilea rând fiindcă speram în

sinea noastră să putem găsi totuși o ieșire din impas. Am avut astfel posibilitatea să cumpărăm unt, carne și făină în cantitățile dorite. Cu toate acestea, eram destul de deprimați, perspectiva de a ateriza din nou în spatele gardurilor de sârmă ghimpată nefiind deloc atrăgătoare. Treipel, care nu era încântat de Tibet, voia să depună armele și să renunțe la orice altă încercare de a rămâne aici. În orice caz, am profitat de această zi pentru a mânca pe săturate. Mi-am completat însemnările din jurnal, aducându-le la zi, și mi-am tratat tendoanele inflamate în urma marșurilor forțate din ultimele nopți. Eram decis să recurg la orice pentru a scăpa de lagăr și cred că și Aufschnaiter gândea la fel ca mine.

În dimineața următoare am cunoscut adevărata față a guvernatorului. Preparaserăm carnea într-un căzânel de cupru și probabil că Aufschnaiter avea o ușoară intoxicație, căci se simțea destul de rău. Când l-am rugat pe guvernator să ne prelungească dreptul de ședere, se întrecu în manifestări de inamicitie. Am ajuns la un conflict deschis, în urma căruia ne puse la dispoziție, pe lângă cei doi iaci pentru bagaje, și un animal pe care să călărească Aufschnaiter.

Cu ocazia aceasta am avut pentru prima dată de-a face cu un iac. Este animalul de povară tipic al Tibetului, el trăind doar la această altitudine; e un soi de mamifer rumegător cu blană lungă, a cărui domesticire necesită multă abilitate. Femelele sunt mai mici decât masculii și dau un lapte foarte bun.

Soldatul care ne escorta primise pentru noi un salvconduct pe baza căruia puteam cumpăra peste tot câte alimente doream. Se specifica de asemenea că la fiecare popas puteam schimba gratis iacii.

Vremea era plăcută în timpul zilei, deși răcoroasă, în schimb nopțile erau geroase. Am trecut printr-o serie de sate și pe lângă grote locuite; oamenii nu păreau deloc interesați de noi. Însoțitorul nostru, originar din Lhasa, era un om agreabil și prietenos, deși îi plăcea să facă puțin pe grozavul în sate. Și populația era ceva mai simpatcă în locurile unde făceam un popas mai îndelungat, probabil datorită salvconductului pe care îl dețineam.

Trecând prin districtul Rongchung, am mers câțva timp pe urmele lui Sven Hedin; ca mare admirator al acestui explorator, mi-am amintit de descrierile sale. Peisajul nu se prea schimbase. Străbăteam un podiș după altul, coboram în râpe adânci și ne cățaram apoi cu greutate pe cealaltă parte. Uneori, râpele erau atât de

înguste și adânci, încât ai fi putut să te faci auzit, prin strigăte, pe partea cealaltă; totuși, era nevoie de ore întregi ca să ajungi acolo. Aceste urcușuri și coborâșuri obositoare, care făceau ca drumul să fie de două ori mai lung, ne indispuneau și fiecare era adâncit în propriile-i gânduri. Înaintam totuși foarte bine, iar de mâncare nu trebuia să ne sinchisim. Ca să aducem puțină variație în meniul nostru, ne-am încercat norocul la pescuit. Cu undița nu am avut succes, așa încât ne-am dezbrăcat și am intrat în pârâul de munte cristalin, vrând să prindem peștii cu mâna. Dar aceștia păreau să aibă ceva mai bun de făcut decât să aterizeze în cratițele noastre...

Ne apropiam tot mai mult de masivul Himalaya, deci, spre amărăciunea noastră, de granița cu India. Clima devenise ceva mai blândă, căci nu mai eram la o altitudine atât de mare. Acesta este punctul unde râul Sutlej străpunge masivul Himalaya. Satele arătau ca niște mici oaze, iar casele erau înconjurată chiar și de grădini de zarzavat și livezi de caiși.

Am ajuns la Shipki, satul de frontieră, în a unsprezecea zi de la plecarea din Shangtse. Era 9 iunie; petrecuserăm mai mult de trei săptămâni în Tibet. Văzuserăm multe, dar în primul rând ne îmbogățiserăm cunoștințele cu constatarea amară că nu puteam trăi aici fără permis de ședere.

Am mai petrecut o noapte în Tibet, campând romantic sub niște caiși ale căror fructe nu erau încă, din păcate, coapte. Sub pretextul că am nevoie de un animal de povară pentru drumul prin India, am reușit să achiziționez în schimbul sumei de 80 de rupii un măgar. În Tibet nu avusesem voie să fac așa ceva. Animalul de povară îmi era însă absolut necesar pentru realizarea planurilor mele.

Însoțitorul nostru, băiatul care mâna măgarii, își luă rămas-bun de la noi, ducând cu el și animalele. „Cine știe, poate ne vom vedea cândva în Lhasa.” El ne povestise cu mult entuziasm despre fetele frumoase și berea bună de acolo. Am urcat câteva serpentine până la defileul Shipki și am ajuns la graniță. Nu am întâlnit posturi de control – nici tibetane, nici indiene. Doar obișnuitele mormane de pietre cu prapuri de rugăciune, precum și primul semn al civilizației: o bornă cu inscripția „Simla 200 de mile”.

Eram iarăși în India.

Niciunul dintre noi nu avea intenția să rămână multă vreme în această „țară ospitalieră” unde ne aștepta un lagăr înconjurat de sârmă ghimpată.

Încă o trecere frauduloasă a graniței

Plănuiam ca, împreună cu Kopp, să profit de prima ocazie pentru a reintra în Tibet. Eram convinși că funcționarii mărunți întâlniți până acum nu aveau competența de a lua o hotărâre în cazul nostru. Voiam deci să ne adresăm de la bun început unor foruri superioare. Pentru aceasta trebuia să ajungem la Gartok, capitala Tibetului de vest, unde era reședința guvernatorului.

Am coborât pe șoseaua comercială mare și îngrijită și, după câteva mile, am ajuns la primul sat indian.

Acesta se numea Namgya. Puteam rămâne câțva timp acolo fără a deveni suspecti, deoarece veneam din Tibet, nu din șesul indian. Ne-am dat drept soldați americani, am cumpărat alimente și am înnoptat în hanul public. Apoi ne-am despărțit. Aufschnaiter și Treipel au luat-o pe șoseaua mare, coborând de-a lungul râului Sutlej; Kopp și cu mine am mânăat măgarul într-o vale laterală care, spre nord, ducea la un defileu de unde se putea trece în Tibet. Văzuserăm pe hărți că trebuia să străbatem mai întâi valea Spiti – o vale populată. Mă bucuram că mă însoțea Kopp, deoarece era un om practic și abil și, în plus, un camarad voios și sufletist. Umorul său berlinez nu seca aproape niciodată.

Am mers două zile în susul râului Spiti, apoi de-a lungul unei văi laterale care, după direcție, părea să ducă peste Himalaya. Din păcate, ținutul acesta nu figura pe hărțile noastre. Am aflat de la indigeni că trecuserăm deja granița în dreptul unui pod numit Sangsam. Pe tot parcursul drumului am fost flancați, la dreapta, de frumosul Riwo Phargyul, un pisc de aproape 7.000 de metri de pe creasta Himalayei. Intraserăm în Tibet într-unul din puținele puncte unde țara se întinde dincolo de creasta Himalayei. Ne-am pus iarăși, îngrijorați, întrebarea: oare până unde vom reuși să ajungem de data asta? Dar aici nu ne cunoștea încă nimeni și niciun funcționar antipatic nu alarmase populația. Am povestit deci că eram pelerini și că ne îndreptam spre muntele sfânt Kailas.

Primul sat tibetan în care am intrat se numea Kyurik și era format din două case. Următorul, Dotso, era deja mult mai mare. Am întâlnit un grup de călugări, peste o sută, care aduceau de aici bușteni de plop, transportându-i prin defileuri până la Trashigang, unde voiau să construiască o mănăstire. Este cea mai mare mănăstire din provincia Tsurubjin, starețul ei fiind în același timp cel mai înalt funcționar laic. Era și el prezent alături de călugării săi și ne-a cuprins teama că expediția noastră ar putea lua deja sfârșit. Când ne-a întrebat, am spus că suntem avangarda unui mare domn european, care este în posesia unor salvconduce eliberate de guvernul central din Lhasa. Starețul ne crezu, așa că ne-am putut continua, ușurați, drumul.

Foarte greu a fost urcușul până la un defileu numit de tibetani Būd-Būd La. El se situează la aproximativ 5.700 de metri altitudine, iar aerul rarefiat nu este ușor de suportat; prelungirea unui ghețar din apropiere se întinde pe o porțiune destul de mare, coborând pe defileu.

Am întâlnit pe drum câțiva *bhutia* care se îndreptau de asemenea spre interiorul țării. Spre deosebire de alții, aceștia erau oameni simpatici și prietenoși, ne-au invitat să ne încălzim la focul lor și să bem cu ei un ceai cu unt ranced. Deoarece campaserăm în apropiere, seara ne-au servit și cu un fel de mâncare preparat din urzici foarte gustoase.

Ne găseam într-un ținut complet nepopulat; în următoarele opt zile ne-am încrucișat rareori cu câte o caravană mică. Una dintre întâlniri mi-a rămas în amintire. Am dat de un nomad tânăr, înfășurat într-o blană lungă de oaie, cu obișnuita chică împletită pe care o poartă toți tibetanii de sex masculin care nu sunt monahi. El ne-a invitat în cortul său din păr de iac, unde îl aștepta tânăra sa soție, o ființă voioasă ce părea să râdă tot timpul. În cort am descoperit o comoară care ne-a făcut să salivăm: o minunată șuncă vânătorească. Tânărul ne vându, plin de bunăvoință și la un preț derizoriu, o parte din prada sa. Ne rugă doar să nu povestim nimănui că făcea braconaj, căci ar fi fost pedepsit. Uciderea viețuitoarelor – indiferent dacă sunt oameni sau animale – contravine preceptelor religiei budiste, din care cauză vânătoria a fost interzisă. Având în vedere că sistemul de guvernământ tibetan este feudal, oamenii, animalele și pământul sunt proprietatea lui Dalai

Lama, iar dispozițiile acestuia reprezintă o lege obligatorie pentru toată lumea.

M-am putut înțelege foarte bine cu acest tânăr agreabil și m-am bucurat văzând că fac progrese în ce privește cunoașterea limbii. Am proiectat pentru ziua următoare o vânătoare comună și ne-am stabilit un timp domiciliul în vecinătatea tinerei perechi. Nomadul și soția sa erau primii tibetani veseli pe care i-am întâlnit, de aceea ne-am amintit multă vreme de ei.

Ca gest suprem de ospitalitate, scoaseră dintr-un ungher al cortului chiar și o sticlă de lemn plină cu bere proaspătă de orz, o băutură lăptoasă și tulbure, care nu seamănă deloc cu ceea ce noi numim bere, dar efectul era același.

În dimineața următoare am pornit toți trei la vânătoare. Tânărul tibetan avea o flintă antediluviană, iar în buzunarul de la piept gloanțe de plumb, praf de pușcă și un fitil. Când am zărit prima turmă de oi sălbaticе, băiatul își aprinse tacticos fitilul cu o cremene. Eram foarte curioși să vedem cum funcționează acea piesă de muzeu. Se auzi o bubuitură asemănătoare unui tunet – bum, bum –, dar după ce fumul se risipi am constatat că toate oile dispăruseră. Vedeam doar că turma fugea la mare depărtare. Înainte de a se pierde după ultimul perete stâncos, câteva oi se uitară înapoi de parcă ar fi vrut să-și bată joc de noi. Nici nouă nu ne-a rămas altceva de făcut decât să izbucnim în râs. Ca să nu ne întoarcem acasă cu mâinile goale, am cules cepe sălbaticе, care cresc pe toate povârnișurile și sunt foarte gustoase cu friptură de vânat.

Soția prietenului nostru părea să fie obișnuită cu ghinionul la vânătoare al soțului ei. Văzând că venim fără nicio pradă, ne întâmpină cu o izbucnire de voioșie; ochisorii ei oblici aproape că nu se mai zăreau de atâta râs. Din precauție, preparase deja un prânz din vânatul adus în ziua anterioară, aferându-se acum în jurul fripturii. Ne-am uitat la ea cum gătește, fiind foarte mirați când am văzut că își dezbracă fără nicio jenă bunda uriașă de blană de oaie legată în jurul taliei cu un cordon multicolor. Blana greoaie îi deranja mișcările, așa că acum se învârtea foarte degajată de colo-colo cu bustul gol. Am mai întâlnit de multe ori, mai târziu, această dezinvoltură. Ne-am despărțit cu greu de tânărul cuplu prietenos. Aprovizionați cu carne proaspătă și odihniți, am luat-o iar din loc.

Pe drum am văzut în multe locuri iaci sălbatici care pășteau, ca niște puncte negre, departe, pe povârnișuri. Din păcate, vederea

lor trezi setea de libertate a măgarului nostru; el o luă la fugă printr-un pârau lat și, înainte să-l putem ajunge, se debarasase deja de poverile din spinare. Ocărând și înjurând, am izbutit în fine să-l prindem. În timp ce ne căzneau, pe celălalt mal, să ne uscăm lucrurile, apărură deodată două făpturi. Pe una am recunoscut-o imediat după pasul regulat și lent al alpinistului – era Peter Aufschneider, care urca însoțit de un hamal tocmnit. O asemenea întâlnire în ținutul acesta pustiu poate părea miraculoasă. Dar anumite văi și defileuri reprezintă deja de secole întregi căile obișnuite de comunicație, iar noi aleseserăm, cu toții, rutele cele mai umblate.

După bucuria revederii, Aufschneider ne povesti despre tot ce făcuse între timp. Pe 17 iunie se despărțise de Treipel, care își continuase, călare, drumul spre India, în calitate de „englez”. Își permisese acest lux din ultimii săi bani. Aufschneider se îmbolnăvise, iar după ce se însănătoșise urmase ruta noastră. Aflase, pe drum, și ultimele noutăți de pe front; deși aici trăiam în altă lume, l-am ascultat totuși cu nesaț.

Inițial, Aufschneider nu voi să vină cu noi la Gartok, convins că vom fi expulzați și de acolo; i se părea că ar fi mai înțelept să caute să ajungă la nomazii din Tibetul Central. În cele din urmă am plecat totuși împreună mai departe; din ziua aceea Aufschneider și cu mine nu ne-am mai despărțit ani de zile unul de altul.

Știam că, dacă totul mergea bine, aveam nevoie de încă cinci zile ca să ajungem la Gartok. A mai trebuit să trecem printr-un defileu înalt numit Bongrū La. Campărilor noastre din acele zile nu erau o plăcere, nopțile fiind foarte reci; ne aflam la o altitudine de peste 5.000 de metri. Am avut parte și de o serie de mici incidente. Astfel, la traversarea unui râu, Kopp își învelise ghetetele în pantaloni și le ducea sub braț; deodată, una dintre ele căzu în apă. Deși se aruncă imediat după ea, căutarea fu zadarnică, deoarece curentul dusese deja gheata. Nu l-am văzut niciodată pe Kopp atât de furios – se supăraseră pe Dumnezeu și pe lumea întreagă! Aveam la mine o pereche de ghetete tibetane de rezervă, care îmi erau puțin mici, fiindcă în Tibet nu există numere de pantofi potrivite pentru un european. Din păcate, Kopp avea picioarele și mai mari decât ale mele, așa că i-am cedat bocancul meu militar stâng, iar eu am schiopătat mai departe, pe jumătate tibetan, pe jumătate european la încălțăminte.

Un intermezzo amuzant ne-a oferit la un moment dat lupta dintre niște măgari sălbatici. Probabil că erau doi masculi care se luptau pentru supremație în herghelia femelelor. Pământul se fărâmița sub copitele lor, iar brazdele acoperite de iarbă zburau care încotro – măgarii erau atât de înfierbântați de duelul lor, încât nici nu observară că au spectatori. Femelele dănțuiau, dornice de senzație, în jurul lor, iar arena de luptă era uneori învăluită într-un nor de praf.

După ce am trecut prin cele două defileuri, Himalaya a rămas iar în spatele nostru. De data aceasta m-am despărțit bucuros de masivul muntos, căci ajungeam, în fine, în ținuturi mai calde. Drumul ne dusese prin acea provincie în care, un an mai târziu, cel mai renumit alpinist german, Ludwig Schmaderer, urma să-și piardă viața. Acesta a evadat, împreună cu prietenul său Paidar, din același lagăr în care stătuserăm și noi, vrând să o ia pe urmele noastre, și a fost ucis mișelește, pe la spate. Paidar a reușit să scape. Între timp și-a găsit și el moartea pe muntele Großglockner.

Populația acestui ținut nu este tipică nici pentru Tibet, nici pentru India. Din punct de vedere rasial este foarte amestecată, respectă datinile lamaiste, însă rămâne mai legată de India prin negoțul pe care îl practică.

Coborând spre valea Indului, am întâlnit multe caravane de iaci care transportau lână în India. Ne-au atras atenția animalele neobișnuit de mari și de puternice; și băieții care le conduceau erau tineri și chipeși; în ciuda frigului, erau cu bustul gol. Ca și femeile, bărbații purtau bunda îmblănită pe pielea goală, dezbrăcând-o atunci când voiau să aibă mai multă libertate de mișcare. Flăcăii își porneau iacii cu ajutorul unei praștii, cu care îi și împiedicau să o ia la fugă. Se pare că noi, străinii, nu le-am trezit interesul, așa că ne-am putut continua nestingheriți drumul.

Timp de cinci zile am urmat cursul superior al Indului ca să ajungem la Gartok. N-o să uit niciodată acest drum. Ruta noastră trecea la o distanță mare de graniță, printre șiruri de munți nu prea înalți, dar peisajul nu era, cu toate acestea, monoton. Ne încânta mai ales coloritul – rareori mi-a fost dat să văd toate nuanțele paletelor îmbinându-se atât de armonios ca aici. Lângă apele cristaline ale Indului se găsesc roci alb-gălbui de borax, alături scânteiază verdele crud al primăverii care aici începe abia în iunie, iar fundalul

îl formează crestele înzăpezite și strălucitoare ale munților. Tocmai când treceam pe acolo, o furtună îndepărtată, din masivul Himalaya, își desfășura farmecul indescrisibil al jocului de culori.

Primul sat după ce treci de Himalaya este Trashigang – câteva case doar, care înconjoară o mănăstire ca o cazemată, apărată de un șanț cu apă. Oamenii ne-au întâmpinat și aici cu ostilitate. Dar de data aceasta atitudinea lor nu ne-a mai mirat și nici nu ne-a deranjat. Căci soseam tocmai în anotimpul când negustorii indieni pătrund masiv în țară să achiziționeze lână; de la aceștia puteam cumpăra fără probleme alimente. Aufschnaiter a încercat în zadar să-și vândă, pentru bani peșin, brățara de aur. Dacă ar fi reușit, banii i-ar fi permis să ajungă în interiorul Tibetului fără a se mai opri la Gartok. În timpul marșului nostru am fost opriți în repetate rânduri de tibetani înstăriți, călare pe cai; aceștia se interesau ce mărfuri aducem. Deoarece nu eram însoțiți de slujitori, dar aveam un măgar încărcat cu bagaje, nu puteau să-și închipuie decât că suntem negustori. Am constatat că toți tibetanii – indiferent dacă erau săraci sau bogați – erau negustori înnașcuți, schimbul de mărfuri și tocmeala fiind marea lor pasiune. Cu două zile înainte de a ajunge la Gartok am trecut, cu sufletul la gură, pe lângă Gargünsa. Aceasta este reședința de iarnă a guvernatorului Tibetului de vest; deși aflaserăm de la caravanieri că el nu sosise încă, ne temeam totuși să nu fim arestați chiar de aici. Dar grijile noastre erau neîntemeiate, deoarece casa mică, foarte curată care era reședința lui era încă goală.

Uneori ne alăturam și noi temporar unei caravane de iaci care ducea la Lhasa caise uscate din provincia indiană Ladakh. Transporturile acestea durează luni întregi, ajungând la Lhasa cu puțin înainte de Anul Nou tibetan – o sărbătoare mare care are loc cam la opt săptămâni după începutul anului nostru. Caravanele erau însoțite de tineri din Lhasa înarmați cu săbii și puști bune, ca să le apere de atacul bandiților. De cele mai multe ori era vorba despre comenzi guvernamentale, iar conducătorii caravelor aveau pașapoarte care le permiteau să rechiziționeze fără bani cai de călărie și iaci pentru transport. Ne împrieteniserăm, încă înainte de a ajunge la Gartok, cu unul dintre acești tibetani și ne uitam cu jind la documentul său prețios, cu pecete mare, pătrată, eliberat la Lhasa. La vederea acestor caravane impunătoare, sărăcia noastră

ne devenea cu atât mai clară. Măgărușul nostru se culca adeseori, cu toate bagajele în spinare, de-a curmezișul drumului și nimic, nici măcar bătaia, nu reușea să-l urnească din loc. El se ridica doar când avea chef. Se întâmpla însă și să azvârle tot ce avea în spate și să o ia la fugă.

Înainte de a ajunge la Gartok am avut parte de încă o cină îmbelșugată într-un cort încălzit. Un grup care călătorea spre Lhasa fusese atât de încântat de trucerile cu cărți de joc la care se pricepea Kopp, încât dorise să mai vadă o dată întregul său repertoriu și ne invitasă în cort.

În timpul acestor întâlniri cu diferite caravane m-am gândit mereu la părintele Desideriu care reușise, cu două sute de ani în urmă, să ajungă nestingherit până la Lhasa.

Nouă nu avea să ne fie la fel de ușor.

La Gartok, reședința viceregelui

Știam din lecturile noastre că Gartok este „capitala Tibetului de vest, reședința viceregelui”, iar din cărțile de geografie aflaserăm că este orașul situat la cea mai mare altitudine din lumea întreagă. Când am ajuns, în fine, în această localitate renumită, aproape că ne-a pufnit râsul. Am zărit mai întâi câteva corturi de nomazi răsfirate pe un șes uriaș, apoi au apărut niște colibe din chirpici. Acesta era orașul Gartok. În afară de câțiva câini vagabonzi, nu era nimeni.

Ne-am ridicat micile noastre corturi pe malul râului Gartang-Chu, un afluent al Indului. În cele din urmă se adunară în jurul nostru și câțiva curioși, de la care am aflat că niciunul din cei doi înalți funcționari nu era prezent și că doar administratorul celui de-al doilea „vicerege” ne putea primi. Ne-am dus în aceeași zi să ne prezentăm doleanțele. Încă de la intrare a trebuit să ne aplecăm adânc, deoarece în loc de ușă era doar o gaură acoperită cu o perdea slinoasă. Am intrat într-o încăpere întunecată, cu ferestre din hârtie. După ce ochii ni s-au obișnuit cu întunericul, am zărit un bărbat cu o figură inteligentă și distinsă care ședea în fața noastră în poziția lui Buddha. În urechea stângă îi atârna un fel de cercel lung de vreo cincisprezece centimetri, ca semn al rangului său. În afară de el mai era prezentă o femeie; am aflat mai târziu că era soția funcționarului absent. În spatele nostru s-au înghesuit copii și slujitori, care voiau cu toții să-i vadă mai de aproape pe străinii aceia ciudați.

Am fost poftiți foarte politicos să luăm loc și ni s-au oferit imediat carne conservată, brânză, unt și ceai. Atmosfera era cordială și ne-a impresionat plăcut; și conversația mergea bine, cu ajutorul dicționarului englez-tibetan și al gesturilor. Am început să prindem curaj, dar nu am vrut să profităm de această primă întrevvedere pentru a ne prezenta toate doleanțele. Am relatat doar că eram refugiați germani și am sugerat că am dori să beneficiem de ospitalitatea Tibetului neutru.

În ziua următoare i-am dus administratorului niște medicamente în dar, ca să ne revanșăm. El se arată bucuros, ceru lămuriri asupra utilizării lor și își notă totul foarte conștiincios. Am îndrăznit atunci să-l întrebăm dacă nu ar putea să ne elibereze un pașaport. Nu ne refuză direct, ci ne rugă să așteptăm întoarcerea șefului său, care era în pelerinaj la muntele Kailas și urma să revină peste câteva zile.

În acest răstimp ne-am împrietenit tot mai mult cu reprezentantul său; i-am dăruit o lupă, un obiect foarte apreciat în Tibet. Revanșa nu se lăsă așteptată. Într-o după-amiază veniră niște hamali încărcăți cu carne, unt, făină, pe care le depuseră în cortul nostru. În urma lor sosi, însoțit de o suită de slujitori, administratorul însuși ca să ne întoarcă vizita. Văzând cum arată corturile noastre, rămase uimit că europenii pot duce o viață atât de primitivă.

Dar pe măsură ce se apropia ziua întoarcerii șefului, comportamentul său amical se răcea și în cele din urmă el se retrase aproape complet. Răspunderea începea să-l apese, în curând nu mai vru nici să ne vândă alimente. Am găsit însă destui negustori indieni care ne-au sărit în ajutor în schimbul unor sume frumoase.

Și iată că sosi momentul. Într-o dimineață se auziră în depărtare sunete de clopoței și o caravană uriașă, cu mulți catâri, se apropie de sat. În frunte, soldați călare, apoi o ceată de slujitori și slujitoare, iar în urma lor, plini de demnitate, reprezentanții aristocrației tibetane, călare pe cai. Îi vedeam pentru prima dată. Cel ce sosise acum era primul dintre cei doi viceregi, numiți în Tibet *Garpön*. Atât el, cât și soția sa purtau veșminte minunate din mătase, iar de cingătorile prețioase erau prinse pistoale. Întregul sat s-a adunat, ca să nu scape niciun amănunt al spectacolului. Însoțit de suita solemnă, *Garpön*-ul evlavios se îndreptă îndată după sosire spre mănăstire, să le mulțumească zeilor că se întorsese nevătămat din pelerinaj.

Ne molipsiserăm și noi de agitația generală. Aufschnaiter a redactat o petiție scurtă prin care rugam să ni se acorde o audiență. Nepri-mind niciun răspuns, nu am mai avut răbdare să așteptăm, așa că după-amiază târziu am luat-o din loc, să ne înfățișăm *Garpön*-ului.

Casa nu se deosebea prea mult de cea a locuitorului, doar că aranjamentul interior era mai curat și mai solid. *Garpön*-ul, un funcționar superior, se situează în timpul exercitării funcției sale

pe treapta a patra în ierarhia aristocrației. Îi sunt subordonate cinci districte administrate de aristocrați de rangul al cincilea, al șaselea și al șaptelea. În timpul funcției, poartă o amuletă de aur în părul prins în creștetul capului; aceasta îl împodobește exclusiv în perioada în care își exercită funcția. Când este la Lhasa, aparține rangului al cincilea. Aristocrația tibetană este împărțită în șapte ranguri – primul aparținându-i exclusiv lui Dalai Lama. Toți demnitarii laici își poartă părul prins în creștetul capului, călugării sunt rași în cap, iar tibetanii de rând și-l poartă împletit într-o coadă.

Iată-ne deci în fața acestui om atotputernic. I-am explicat în detaliu situația noastră, iar *Garpön*-ul ne-a ascultat cu bunăvoință. De câteva ori nu-și putu ascunde un zâmbet provocat de cunoștințele noastre deficitare de limbă, iar din suită se auziră chiar hohote de râs. Dar asta dădu mai multă savoare întrevederii, creând o atmosferă amicală. *Garpön*-ul ne promise să chibzuiască asupra cazului nostru și să se sfătuiască și cu locțiitorul colegului său. După întrevedere am fost ospătați din belșug și tratați cu ceai european. Apoi *Garpön*-ul ne trimise cadouri în cort, așa că am început să nutrim speranța într-o rezolvare pozitivă.

Următoarea primire a fost mai formală, dar totuși cordială. Era în timpul exercitării funcției; *Garpön*-ul ședea pe un jeț mai înalt, iar alături de el, pe unul mai scund, stătea locțiitorul celui alt *Garpön*. Pe o măsuță joasă era un teanc de scrisori scrise pe hârtie tibetană. *Garpön*-ul ne înștiință că ne poate da pașapoarte și mijloace de transport doar pentru provincia Ngari. Nu ne era în niciun caz permis să pătrundem mai adânc în interiorul Tibetului. Ne-am sfătuit rapid și i-am propus să ne elibereze un pașaport până la granița Nepalului. După câteva clipe de ezitare a acceptat, promițându-ne de asemenea să expedieze un memoriu către guvernul central din Lhasa în care să înfățișeze doleanțele noastre. Dar ne atrase atenția că răspunsul va sosi abia peste câteva luni. Noi însă nu voiam să petrecem aici toată perioada de așteptare. Căci nu renunțaserăm la planul de a merge mai departe, spre răsărit, și voiam să ne continuăm cu orice preț drumul. Deoarece Nepalul era o țară neutră și se afla exact în direcția în care intenționam să mergem, ne puteam declara mulțumiți de rezultatele tratativelor.

Garpön-ul ne-a invitat, amical, să mai rămânem câteva zile ca musafiri ai săi, deoarece trebuia să caute mai întâi animale de

povară și un însoțitor pentru noi. Peste trei zile am obținut pașapoartele; în rută erau menționate următoarele localități: Ngakhyü, Sersok, Möntshe, Barkha, Tokchen, Lhölung, Shamtsang, Truksum, Gyabnak. Se mai specifica dreptul nostru de a solicita doi iaci. Deosebit de importantă era clauza conform căreia populația trebuia să ne vândă alimente la prețul zilei din localitatea respectivă. Urma să beneficiem și de combustibil gratuit și de un slujitor care să ne facă seara focul.

Eram foarte bucuroși că obținuserăm atât de multe. *Garpön-ul* ne mai invită la o cină de adio, cu care ocazie am reușit să-i vând ceasul meu. Apoi a trebuit să-i dăm cuvântul nostru de onoare că, plecând din provincia sa, nu vom încerca să ne îndreptăm spre Lhasa. În cele din urmă ne-am luat rămas-bun de la Gartok. La 13 iulie, când am părăsit localitatea, formam o caravană mică, dar impunătoare. Bagajele erau încărcate pe doi iaci mânați de un nomad, apoi venea măgărușul meu, care se odihniise și se refăcuse și nu mai căra decât un samovar. Însoțitorul nostru, un tânăr tibetan pe nume Norbu, mergea călare. Noi, cei trei europeni, mergeam pe jos, mai puțin feudal.

Din nou un drum greu

De câteva săptămâni eram iarăși pe drum. În decursul lunii următoare nu am dat de nicio așezare omenească mai mare, doar de corturi de nomazi și ici-colo de câte-o casă *tasam*. Acestea sunt un fel de hanuri amenajate pentru caravane; poți înnopta și schimba acolo iacii.

Într-una din aceste case am reușit să schimb măgarul pe un iac. Eram foarte mândru de târg, căci în felul acesta dublăsem greutatea vie a averii mele. Din păcate, bucuria mea urma să fie de scurtă durată, iacul fiind atât de îndărătnic, încât aș fi fost fericit să scap de el. Într-adevăr, am izbutit să schimb mai târziu animalul masiv și greoi cu un iac tânăr și mai mic. Deoarece și acesta s-a dovedit a fi la fel de recalcitrant, i s-a făcut – așa cum se obișnuiește în partea locului – o incizie în septul nazal, prin care a fost introdus un inel de ienupăr cu o funie. În felul acesta, animalul putea fi strunit mai ușor. I-am dat numele de Ärmin.

Ținutul pe care îl străbăteam de zile întregi era de o deosebită frumusețe. Șesuri întinse alternau cu un relief ondulat și mici defileuri; uneori trebuia să trecem prin pâraie reci ca gheața, foarte vijelioase. În Gartok avuseserăm parte de câteva ploi puternice, cu grindină; acum zilele erau frumoase și calde. Purtam cu toții bărbi mari și dese, care ne protejau fața de razele fierbinți ale soarelui. Nu mai întâlniserăm de mult niciun ghețar, dar când ne-am apropiat de hanul *tasam* din Barkha am văzut întinzându-se în fața noastră un lanț întreg de ghețari care străluceau în bătaia soarelui. Ținutul era dominat de piscul Gurla Mandhata, înalt de 7.730 de metri; mai puțin bătător la ochi, dar mai renumit este muntele sfânt Kailas, înalt de 6.700 de metri. El se înalță, singuratic, în frumusețea sa maiestuoasă, fiind izolat de restul masivului Himalaya. La vederea lui, tibetanii noștri se aruncară la pământ murmurând rugăciuni. Pentru budiști și hindustani, muntele acesta reprezintă lăcașul zeilor; suprema lor dorință este să poată face măcar o dată

în viaţă un pelerinaj până acolo. Credincioşii parcurg adeseori mii de kilometri, mulţi fac drumul prosternându-se încontinuu şi sunt ani întregi pe drum. În timpul acesta trăiesc din pomană, sperând că vor fi răsplătiţi pentru pelerinaj printr-o reincarnare superioară în viaţa următoare. Aici se întâlnesc traseele pelerinilor veniţi din toate direcţiile; în punctele de unde muntele poate fi zărit pentru prima dată se găsesc mormane uriaşe de pietre, care s-au mărit în decursul a sute de ani, ca dovadă a unei evlavii copilăreşti. Căci, în virtutea unei vechi datini, fiecare pelerin pune câteva pietre pe morman când vede pentru prima dată muntele Kailas. Ne-ar fi plăcut şi nouă să înconjurăm o dată muntele, aşa cum procedau pelerinii, dar funcţionarul neprietenos de la hanul *tasam* din Barkha ne-a împiedicat, obligându-ne să mergem mai departe, sub pretextul că mai târziu nu ne va putea pune la dispoziţie animale de schimb.

Ne-am mai delectat două zile admirând cei doi gheţari. Pe noi, alpiiştii, nu ne tenta atât muntele sfânt, cât piscul Gurla Mandhata, neescaladat încă şi care se oglindea în toată măreţia lui în lacul Maṇasarovar. Am campat pe malul său şi nu ne mai săturam de frumuseţea de nedescris a piscului de 7.730 de metri, care părea să se înalţe direct din lac. Cu siguranţă că locul acesta este unul dintre cele mai frumoase din lumea întreagă. Şi lacul este considerat sacru, iar în jurul său sunt multe mănăstiri mici în care pelerinii găsesc adăpost şi îşi pot face rugăciunile. Mulţi pelerini parcurg drumul în jurul lacului târându-se; ei duc acasă, în tot felul de vase, apă din lac, atribuindu-i puteri miraculoase. Toţi pelerinii se îmbăiază în apele reci ca gheaţa. Am făcut-o şi noi, chiar dacă nu din cucernicie. Cu această ocazie era să o păţesc. M-am îndepărtat de mal înot şi am nimerit într-un punct mlăştinos din care nu am reuşit să ies decât cu ultimele forţe; camarazii mei nu observaseră lupta mea disperată cu mâlul.

Deoarece sosiserăm înainte de sezonul pelerinajelor, am întâlnit mai mulţi negustori şi mai puţini pelerini. Am văzut însă şi multe figuri dubioase, ținutul acesta având faima de a fi un paradis al tâlharilor. Tentaţia de a-i ataca pe negustori este mai mare aici, în vecinătatea târgurilor. Cel mai mare târg din regiune se numeşte Gyanyima. Sute de corturi formează o tabără uriaşă în care oamenii se tocimesc şi negociază. Corturile indienilor sunt din pânză

ieftină, de bumbac, cele ale tibetanilor, în schimb, sunt țesute din păr de iac și foarte grele, așa încât un singur cort este cărat de unul sau doi iaci.

Am mers mai multe ore spre răsărit, de-a lungul malului lacului, având senzația că ne plimbăm pe țărmul mării. Bucuria provocată de frumusețea naturii ne era umbrită doar de roiurile supărătoare de țânțari, de care am scăpat abia când ne-am îndepărtat de lac.

În drum spre Tokchen am întâlnit o caravană aristocrată. Era noul guvernator districtual din Tsaparang, care venea de la Lhasa și se îndrepta spre noua sa reședință. Când am fost opriți, însoțitorul nostru tibetan – cu care nu am reușit să ne împrietenim cu adevărat – încremeni într-o plecăciune adâncă, ținându-și pălăria în mână și limba scoasă în semn de salut – o imagine a subordonării necondiționate. El dădu explicațiile necesare referitoare la prezența noastră. Armele scoase pentru atac dispărură în teacă și ni se oferiră cu condescendență fructe uscate și nuci scoase din cobur.

Se pare deci că din alura autoritară a europeanului nu rămăsese nici cea mai vagă urmă în cazul nostru. De fapt, trăiam mai degrabă ca niște nomazi, dormeam deja de trei luni mai mult în aer liber, iar standardul nostru de viață coborâse sub cel al populației băștinașe. Micile noastre corturi ne ofereau doar adăpost pentru noapte; vatra era în aer liber, indiferent de vreme, în timp ce nomazii puteau sta la căldură în corturile lor grele.

Dar chiar dacă aspectul nostru exterior se degradase, spiritul rămăsese intact, fiind în continuă activitate. Puțini europeni trecuseră prin ținuturile pe care le cutreieram acum și știam că fiecare observație putea fi valorificată mai târziu. Pe vremea aceea credeam că ne vom întoarce în curând la civilizație. Pericolele înfruntate și eforturile depuse în comun ne uniseră, fiecare cunoștea calitățile și defectele celuilalt și în felul acesta ne ajutam unul pe altul să depășim momentele de depresie.

Am pornit mai departe prin defileuri de mai mică altitudine, până am ajuns în ținutul izvoarelor Brahmaputrei, fluviu numit în tibetană Tsangpo. Această regiune nu prezintă numai o importanță religioasă pentru pelerinii din Asia; ea este și extrem de interesantă din punct de vedere geografic, deoarece aici se află și izvoarele Indului, ale râurilor Sutlej și Karnali, nu doar ale Brahmaputrei.

Pentru tibetani, numele acestor ape sunt legate de animalele sacre: leul, elefantul, păunul și calul, ei obișnuind să dea tuturor denumirilor un sens religios-simbolic.

În următoarele paisprezece zile, Tsangpo ne-a indicat direcția. Deoarece în el se varsă afluenți mari, veniți din Transhimalaya și Himalaya, râul se lățește și, pe măsură ce debitul său crește, curge tot mai leneș.

Vremea era foarte capricioasă: la interval de câteva minute tremurai de frig sau te prăjeai în soarele dogoritor. Aversele cu grindină, ploile și arșița soarelui alternau mereu, iar într-o dimineață ne-am trezit chiar cu cortul îngropat în zăpadă. Dar aceasta se topi după câteva ore în bătaia soarelui fierbinte. Îmbrăcămintea noastră europeană nu era adecvată pentru această variație continuă a condițiilor atmosferice, așa că îi invidiam pe tibetani pentru bundele lor practice din blană, legate la mijloc cu o cingătoare și cu mâneci lungi și largi care țineau locul mănușilor.

Deși sufeream din cauza intemperieiilor, mergeam vârtos înainte. Popasurile erau determinate de hanurile *tasam*. Din când în când zăream Himalaya, iar panorama oferită de șirul de piscuri era inegalabilă, neputând fi comparată cu nimic din ce văzuserăm până atunci. Întâlneam tot mai rar nomazi; singurele viețuitoare care ne mai ieșeau în cale erau gazelele și *kyang*.

Ne apropiam de Gyabnak, ultima localitate trecută în pașapoartele noastre. Aici se termina și sfera de influență a prietenului nostru din Gartok. Nu a fost nevoie să decidem noi asupra planurilor de viitor, căci în a treia zi a popasului nostru la acest han sosi în mare grabă un curier din Tradün care ne rugă să mergem cât mai repede acolo. Doi înalți funcționari din Lhasa doreau să stea de vorbă cu noi. Nu ne-a venit greu să ne despărțim de Gyabnak; nici nu o puteai numi localitate – deși era reședința unui funcționar eclesastic al provinciei Bongpa, așezarea era formată dintr-o singură casă, următorul cort nomad fiind situat la peste o oră de mers. Am luat-o imediat din loc și am petrecut noaptea într-un ținut pustiu, populat doar de *kyang*.

Ziua următoare îmi va rămâne în amintire ca una dintre cele mai frumoase din viața mea. După câteva ore de mers am zărit în depărtare turnulețele mici, aurite ale unei mănăstiri. În spatele lor se înălțau pereți de gheață monumentali, care scânteiau în razele

soarelui de dimineată. Ne-am dat încetul cu încetul seama că aveam în față optmiarii Himalayei: Dhaulagiri, Annapurna și Manaslu. Eram copleșiți de această priveliște, și chiar și Kopp, care nu era alpinist, se lăsă antrenat de entuziasmul nostru. Deoarece Tradün, cu turnulețele filigranate ale mănăstirii sale, era așezat la celălalt capăt al șesului, ne-am putut delecta ore întregi admirând giganții. Buna noastră dispoziție nu a fost tulburată nici când a trebuit să traversăm apele glaciale ale râului Tsachu.

O mănăstire roșie cu acoperișuri aurite: Tradün

Se înserase când am intrat în Tradün. Luminată de ultimele raze ale soarelui care asfințea, mănăstirea roșie cu acoperișuri aurite părea o plăsmuire din basme. În spatele colinei pe care se înălța se ascundeau, apărate de vânt, casele acestei localități, construite, ca de obicei, din cărămizi de lut uscate la soare. Toți locuitorii ne așteptau deja, în tăcere. Am fost conduși imediat într-o casă pregătită pentru primirea noastră. Nici nu apucaserăm să ne debarasăm de bagaje, că apărură mai mulți slujitori care ne rugară, foarte politicos, să mergem la stăpânii lor. I-am urmat plini de speranță până la casa celor doi înalți funcționari.

Am trecut printre slujitori ce șopteau între ei și am intrat într-o încăpere mai mare în care un monah zâmbitor și bine hrănit și funcționarul laic de rang egal ședeau pe jețuri înalte. Pe jețuri ceva mai scunde luaseră loc un stareț, funcționarul monahal din Gyabnak și un negustor nepalez. Negustorul vorbea puțin englezește și urma să fie translator. Pentru noi era pregătită o bancă cu perne, așa că nu trebuia să stăm cu picioarele încrucișate, ca tibetanii. Am fost serviți cu ceai și biscuiți, evitându-se deocamdată orice întrebare. În cele din urmă, ni se ceru pașaportul. Acesta trecu din mână în mână, fiind examinat cu atenție. După care urmă o tăcere îndelungată și apăsătoare. Încetul cu încetul, funcționarii își formulară îndoielile. Oare eram într-adevăr germani? Pur și simplu nu le venea să creadă că reușiserăm să evadăm și bănuiau mai degrabă că am fi ruși sau englezi. A trebuit să ne aducem bagajele, pe care le-au despachetat în curtea casei, examinând totul, bucată cu bucată. Grija lor cea mare era că am fi putut avea un aparat de emisie și arme; nu era foarte greu să-i convingem că nu dețineam nimic asemănător. Singurele obiecte care s-au bucurat de atenție au fost gramatica tibetană și o carte de istorie.

În pașaport scria că vrem să mergem în Nepal. Cu siguranță că acest amănunt le convenea, așa încât ne oferiră tot sprijinul. Au spus că puteam pleca deja în dimineața următoare; ruta prin defileul Korela avea să ne ducă în două zile în Nepal. Dar asta nu corespundea intențiilor noastre. Voiam să facem tot ce se putea ca să rămânem în Tibet, fiind decisi să nu precupețim niciun efort în acest sens. Am cerut drept de azil, am invocat clauzele neutralității și am comparat situația Tibetului cu cea a Elveției. Funcționarii susțineau însă cu îndârjire, chiar dacă politicos, că indicațiile din pașaport trebuie respectate. Am rămas și noi pe poziție cu aceeași încăpățănare. În lunile petrecute în Tibet începuserăm să cunoaștem mentalitatea asiaticilor și știam că nu trebuie să cedezi. Discuția continuă într-o atmosferă calmă; bând tot mai multe cești de ceai, gazdele noastre ne relatează, cu toată modestia, că întreprindeau de fapt această călătorie pentru a încasa impozite, deci la Lhasa nu aveau un rang atât de înalt cum ne-am fi putut închipui. Faptul că erau însoțiți de douăzeci de slujitori și o mulțime de animale te putea face să crezi că sunt cel puțin miniștri.

În cele din urmă, ne-am luat rămas-bun declarând că am dori să rămânem câteva zile în Tradün.

A doua zi slujitorii ne aduseră din partea celor doi *Bönpo* – așa sunt numiți în Tibet toți domnii mari – o invitație la masa de prânz. Ne-au servit o delicioasă mâncare chinezească, din paste făinoase! Păream probabil foarte lihnii, căci ni s-au pus cantități uriașe în farfurie. Și insistau să ne mai servim chiar și când nu mai puteam înghiți nicio îmbucătură; am aflat cu această ocazie că în Asia buna-cuviință impune să termini de mâncat înainte de a fi complet sătul. Pe noi ne-a impresionat abilitatea cu care mânuiau bețișoarele; admirația noastră atins culmea când am văzut că reușesc să înfigă bețișorul în fiecare bob de orez. Această supraveghere reciprocă mări buna dispoziție, așa că hohotele de râs nu conteneau nici de o parte, nici de cealaltă. După masă ni s-a servit bere, ceea ce a făcut ca atmosfera să devină și mai voioasă. Am observat însă că monahii nu beau nicio picătură.

Încetul cu încetul, discuția s-a axat iar pe problema care ne privea. Am aflat că hotărâseră să înainteze guvernului central din Lhasa cererea noastră de rezidență în Tibet. Trebuia să redactăm imediat, în limba engleză, un memoriu în acest sens, iar ei aveau

să-l anexeze scrisorii lor. Am redactat pe loc, împreună, petiția și aceasta a fost anexată, în prezența noastră, la scrisoarea care era deja scrisă. Aceasta a fost sigilată cu ceremonialul de rigoare și înmănată unui curier care porni imediat la drum spre Lhasa.

Nu ne venea să credem că suntem tratați atât de amical și că puteam rămâne în Tradün până la sosirea răspunsului de la Lhasa. Având în vedere că nu aveam cele mai bune experiențe cu funcționarii mai mărunți, am cerut o confirmare în scris a acestei permisiuni și am primit-o. Peste măsură de fericiți și mulțumiți de succesul repurtat, ne-am întors la locuința noastră. Dar nici nu am ajuns bine, că ușa s-a deschis și a apărut o adevărată procesiune de slujitori încărcăți cu bunătăți. Ei ne-au predat câte un sac cu făină, orez și *tsampa* și patru oi tăiate. Nu am înțeles în prima clipă ce însemnau toate acestea, până când primarul – care îi însoțise pe slujitori – ne lămuri că este vorba despre un cadou din partea celor doi funcționari. Când am vrut să le mulțumim, o făcură amândoi pe modeștii, neadmițând niciunul că ar fi donatorul. La plecare, tibetanul corpolent ne dădu un sfat de a cărui înțelepciune urma să mă conving de multe ori în această țară. El ne-a spus că graba europenilor este contraproductivă pe aceste meleaguri, că trebuie să ne obișnuim să așteptăm cu răbdare dacă vrem să ne atingem scopurile.

Rămași singuri în casa noastră și uitându-ne la toate cadourile, nu ne venea să credem că norocul ne surâdea. Petiția prin care ceream dreptul de rezidență era în drum spre Lhasa, iar aici aveam alimente suficiente pentru câteva luni. Deasupra capului, un acoperiș solid în loc de pânza subțire a cortului, iar o slujitoare – care, din păcate, nu era nici tânără, nici frumoasă – făcea focul și aducea apă. Eram profund recunoscători și am fi vrut să ne manifestăm cumva gratitudinea față de *Bönpo*. Nu le puteam oferi decât niște medicamente, sperând însă că vom avea ocazia să le mulțumim cândva, în alte împrejurări. Ca și la Gartok, avuseserăm și aici prilejul de a cunoaște politețea aristocrației din Lhasa pe care Sir Charles Bell o laudase atât de mult în cărțile sale.

Presupunând că urma să așteptăm luni întregi răspunsul din Lhasa, am început să plănuim cum să ne petrecem timpul. Voiam neapărat să facem excursii în ținutul piscurilor Annapurna și Dhaulagiri, precum și în câmpiile nordice, adică în Changthang.

După câțva timp ne-a vizitat starețul pe care primarul îl chemase în ajutor. Acesta ne-a explicat ce însemna permisiunea de a aștepta răspunsul aici – și anume, nu aveam voie să ne depărtăm de localitate decât cale de cel mult o zi de mers. Puteam face excursii unde doream, dar seara trebuia să fim înapoi. Dacă nu respectam acest consemn, trebuia să raporteze la Lhasa, ceea ce nu era de natură să influențeze în mod pozitiv răspunsul autorităților.

Ne-am limitat deci să facem plimbări scurte în munții din împrejurimi. Ne atrăgea în special Lungpo Kangri, un munte izolat, înalt de 7.056 de metri. Ne așezam adeseori la poalele lui, cu caietele de schițe în mână, încercând să desenăm formele sale bizare. Era izolat în Transhimalaya, întocmai ca muntele Kailas, atrăgând în felul acesta în mod deosebit atenția.

În sud admiram, de pe colinele noastre, uriașii masivului Himalaya, deși piscurile lor se aflau la o distanță de mai bine de o sută de kilometri. Într-o bună zi nu am rezistat ispitei de a ne apropia de ei. Aufschneider și cu mine ne puseseăm în gând să ajungem pe un anumit vârf, numit Tarsangri. Ca să găsim o cale de acces, trebuia să traversăm mai întâi râul Tsangpo, care aici era deja foarte lat. Se putea, de fapt, trece râul cu un fel de bac din piele de iac. Dar luntrașii primiseră ordinul să nu ne treacă dincolo. Nu ne-a rămas deci altă soluție decât să traversăm râul înot. Cu această ocazie, Aufschneider era cât pe-acți să-și piardă bocceaua cu haine pe care o ținea deasupra capului; dar am reușit să o salvez în ultima clipă. Ar fi fost păcat de hainele noastre prețioase! Urcușul nu ne-a pus probleme și, ajunși sus, am avut parte de o priveliște admirabilă, în fața noastră desfășurându-se un univers montan ale cărui piscuri reprezentau pentru alpiniști doar nume pe hârtie. În lipsa unui aparat de fotografiat, am putut face doar schițe. Ne-am întors în localitate fără probleme, toată lumea fiind fericită că am revenit și nu am evadat.

Având în vedere că Tradün era un punct nodal pentru traficul comercial, aveai senzația că te afli într-o gară de mărfuri. În fiecare zi se îngrămădeau aici munți de sare, ceai, lână, caise uscate și numeroase alte produse. De cele mai multe ori acestea erau transportate mai departe, după o zi sau două, cu ajutorul altor caravane. Mărfurile erau cărate de iaci, cătări și oi. Vedeam mereu noi tipuri de oameni, așa încât viața nu era deloc monotună.

În luna august a plouat des – ultimele repercusiuni ale musonului din India. În septembrie vremea a devenit frumoasă, așa încât profitam adeseori ca să mergem pe furiș la pescuit sau să cumpărăm unt și brânză de la nomazi.

Satul consta în aproximativ douăzeci de case, așezate la poalele colinei pe care se afla mănăstirea unde trăiau doar șapte călugări. Casele erau înghesuite una într-alta, dar fiecare își avea curticica proprie în care se depozitau mărfurile. Cel mai mare miracol pentru noi îl reprezentau câteva straturi, de cel mult doi metri pătrați, pe care creștea salată verde. Din când în când reușeam să obținem câteva foi verzi prețioase în schimbul unor medicamente. Toți locuitorii satului se ocupau într-un fel sau altul cu negoțul sau cu transportul. Adevărații nomazi erau risipiți pe șesul de lângă Tradün. Am avut și prilejul să participăm la câteva festivități religioase. Deosebit de impresionantă era un fel de sărbătoare a recoltei. În scurt timp am ajuns să avem relații bune cu întreaga populație și izbuteam să achiziționăm, în schimbul medicamentelor, ingredientele de care aveam nevoie pentru hrana de toate zilele. În plus, o mai făceam uneori și pe medicii, înregistrând mari succese în tratarea rănilor și a durerilor de stomac.

Monotonia vieții de zi cu zi din Tradün era uneori întreruptă de înalte vizite. Mi-a rămas vie în amintire mai ales sosirea celui de-al doilea *Garpön*, aflat în drum spre Gartok.

Cu mult înainte să apară el sau suita sa, au sosit soldații ca să-și anunțe venirea. Apoi se înființă bucătarul, care începu de îndată să prepare bucatele; *Garpön*-ul descinse abia în ziua următoare cu caravana principală, fiind însoțit de treizeci de slujitori și slujitoare. Se adună întregul sat, și firește că și noi făceam parte dintre curioși. Înaltul oaspete și familia sa călăreau pe catări superbi; bătrânii satului și slujitorii îl conduseră pe fiecare membru al familiei în locuința pregătită, ducând catărul de căpăstru. Mai mult decât *Garpön*-ul ne-a impresionat fiica lui. Era prima femeie îngrijită pe care o vedeam din 1939 încoace și ni s-a părut foarte frumușică. Îmbrăcămintea ei era din mătase, unghiile erau date cu lac roșu, doar pudra și rujul erau aplicate poate prea din abundență. Dar fata mirosea a curățenie și prospețime. Am întrebat-o dacă este cea mai frumoasă fată din Lhasa, dar a negat, spunând cu modestie că există acolo fete mult mai frumoase. Am regretat profund că în ziua următoare caravana și-a continuat drumul.

În curând sosi în sat un nou oaspete. Un funcționar guvernamental din Nepal veni să ne viziteze, pretextând un pelerinaj la mănăstirea din Tradün. Am avut impresia că voia să ne convingă să plecăm în Nepal. Aveam să găsim adăpost și de lucru în capitala Katmandu, ne spuse, iar călătoria până acolo va fi organizată de guvern; se disponibilizaseră deja 300 de rupii pentru cheltuielile de transport. Totul suna foarte ademenitor – poate prea ademenitor, căci cunoșteam puterea de care se bucurau englezii în Asia...

După trei luni am început să ne impacientăm, iar relațiile dintre noi au avut de suferit din această cauză. Kopp ne spusese în repetate rânduri că ar avea chef să dea curs invitației de a pleca în Nepal. Aufschnaiter proceda, ca de obicei, după cum îl tăia capul. Își cumpără patru oi și vru să se mute în Changthang. Ce-i drept, toate astea contraveneau hotărârii noastre inițiale de a aștepta răspunsul din Lhasa, dar începuserăm deja să ne îndoim de posibilitatea unei rezolvări favorabile.

Primul care și-a pierdut răbdarea a fost Aufschnaiter. Într-o după-amiază o luă din loc cu oile sale încărcate cu bagaje și campă la câțiva kilometri de localitate. L-am ajutat să-și transporte lucrurile până acolo, intenționând să-l vizităm în ziua următoare. Și Kopp începu să-și facă bagajele, iar autoritățile locale îi promisera să-i asigure mijloacele de transport, bucuroase de hotărârea sa de a pleca în Nepal. Gestul lui Aufschnaiter le plăcu însă mai puțin. În ziua aceea, în fața ușii noastre s-au postat gardieni, care au dormit acolo. Dar, spre mirarea noastră, Aufschnaiter se întoarse în ziua următoare, cu toate bagajele. Oile îi fuseseră atacate în timpul nopții de niște lupi care devoraseră două dintre ele. Asta îl determinase să revină, așa că am petrecut încă o seară toți trei împreună.

A doua zi, Kopp își luă rămas-bun de la noi și de la întregul sat. Din cei șapte care evadaserăm împreună din lagăr și din cei cinci care ne îndreptaserăm spre Tibet, nu mai rămăseserăm decât Aufschnaiter și cu mine. Eram singurii alpiniști din grup, deci cei mai apti de a rezista fizic și psihic la viața însingurată și plină de greutate din această țară.

Ajunseserăm între timp la sfârșitul lui noiembrie, iar prin ținut nu mai circulau atâtea caravane. Funcționarul monahal din Gyabnak ne-a trimis câteva oi și douăsprezece încărcături de balegă de iac pentru încălzit. Aveam mare nevoie de ele, căci temperatura coborâse deja până la minus douăsprezece grade.

O scrisoare ne ordonă să plecăm mai departe

În ciuda iernii, eram mai decizi ca oricând să plecăm din Tradün – cu sau fără scrisoarea de răspuns. În acest scop am adunat rezerve de alimente și am cumpărat încă un iac. Dar în timp ce făceam toate pregătirile apăru starețul, care ne înștiință că sosise o scrisoare pentru noi. Se întâmplase exact lucrul de care ne temuserăm: ni se interzicea intrarea în inima Tibetului. Scrisoarea nu ne-a fost înmănată personal, ni s-a comunicat doar că nu suntem obligați să ne îndreptăm spre Nepal pe traseul cel mai scurt, putând rămâne încă în Tibet până ajungeam la Kyirong. De acolo mai erau opt mile până la granița cu Nepalul și șapte zile de drum până în capitala Katmandu. Ni se puneau la dispoziție animale de transport și slujitori pentru această călătorie. Am acceptat imediat propunerea, căci ruta ne permitea să rămânem încă în interiorul țării și era bine să fim cât mai mult timp în legalitate.

Am părăsit în 17 decembrie Tradün-ul, care ne adăpostise timp de patru luni. Nu le-am luat niciodată tibetanilor în nume de rău interdicția de a merge la Lhasa, căci oricine știe cât de greu este să te aciuezi într-o țară ca străin fără pașaport. Făcându-ne daruri și punându-ne la dispoziție mijloace de transport, tibetanii ne-au arătat o ospitalitate cu mult mai presus decât cea din alte țări. Chiar dacă atunci nu-i apreciam așa cum îi apreciem astăzi, Aufschneider și cu mine le eram recunoscători pentru acele opt luni petrecute în afara gardului de sârmă ghimpată.

Iată-ne deci iar pe drum.

Coloana noastră era formată de data aceasta doar din Aufschneider și din mine, dar eram însoțiți de doi slujitori. Unul ducea „avuția” noastră, adică scrisoarea, ambalată cu grijă, a guvernului către funcționarii districtuali din Kyirong. Toți mergeam călare, iar cei doi iaci erau mânați de un băiat. Se vedea de la distanță că din

această caravană făceau parte oameni cu vază – foarte diferiți de cei trei vagabonzi săraci care apăruseră cu câteva luni înainte venind din direcție opusă și străbătând ținutul Himalayei!

Drumul spre Kyirong ne duse iarăși pe lângă cumpăna apelor din Himalaya și apoi spre sud-est. Tsangpo era deja înghețat când l-am traversat, iar nopțile în cort erau extrem de reci.

După o săptămână am ajuns la Dzongka. Un nor gros de fum adunat deasupra caselor indica de departe localitatea. Dzongka era, în fine, o așezare care merita numele de „sat”. În jurul unei mănăstiri se înghesuiau cam o sută de case din argilă înconjurată de ogoare cultivate. Dzongka era așezat la confluența a două pâraie care, pornind de aici, formează râul Kosi și străpung Himalaya, îndreptându-se spre Nepal. Așezarea era împrejmuată de un meterez de aproximativ zece metri înălțime în spatele căruia se înălța, dominând tot peisajul, un șasemiar superb, numit de băștinași Chogulhari.

Am sosit la Dzongka exact de Crăciun; era primul Crăciun în afara lagărului. Ni s-a repartizat o locuință bună, aranjată atât de confortabil, încât am rămas uimiți. Limita vegetației arborescente se afla la o distanță de doar două zile de mers, deci lemnele nu erau o raritate, putând fi utilizate pentru construcția de case și alte necesități domestice. O canistră de tinichea transformată în sobă, în care ardea un foc din lemn de ienupăr, dădea o căldură plăcută. Seara am aprins lămpi tibetane alimentate cu unt și am gătit o pulpă de oaie în onoarea sărbătorii.

Ca peste tot în Tibet, nici aici nu existau hanuri; autoritățile îi repartizează fiecărui călător o odaie într-o casă particulară. Repartizarea se face într-o anumită ordine, pentru ca populația să nu resimtă prea tare povara încartuirii; oricum, aceasta reprezintă o parte din impozitul către stat.

Deși nu fusese programat un popas mai îndelungat, am rămas aproape o lună la Dzongka din cauza căderilor masive de zăpadă. Himalaya fiind atât de aproape, ninge zile întregi cu fulgi mari și deși, iar circulația era complet blocată. Am savurat această ședere ca pe o perioadă plăcută de odihnă, participând ca spectatori atât la festivitățile organizate de mănăstire, cât și la spectacolele date de un grup de dansatori din Nyenam.

În localitate erau câțiva funcționari aristocrați, cu care ne-am împrietenit în curând. Vorbeam deja binișor tibetana, astfel că puteam să purtăm discuții lungi și să ne familiarizăm în felul acesta cu numeroase datini ale țării. Revelionul anului 1944 trecu aproape neobservat, dar gândurile noastre zburară mai mult ca altă dată spre patrie.

Ori de câte ori aveam posibilitatea, făceam în aceste zile de așteptare excursii în împrejurimi. Existau multe grote de gresie – adevărate comori pentru noi, căci am găsit acolo vechi figurine de divinități, din lemn și lut, precum și file din cărți religioase tibetane. Erau probabil jertfe aduse sfinților care trăiseră odinioară în aceste grote.

La 19 ianuarie drumurile deveniseră practicabile, așa că am putut s-o luăm din loc împreună cu o caravană uriașă de iaci. În frunte mergeau iacii fără bagaje, care tăiau pârtie în zăpadă, ca niște pluguri, părând să se simtă foarte bine. Valea deveni în curând un defileu; în primele două zile am numărat douăsprezece poduri peste râu. Iacul meu, originar din Changthang, nu avea deloc încredere în ele, împotrivindu-se din răsuputeri să le treacă. Se comporta într-adevăr ca „boul la poartă nouă” și am reușit să-l trecem peste poduri doar cu ajutorul caravanierilor, împingându-l din spate și trăgându-l din față. Mi s-a atras atenția să nu-l duc cu mine la Kyirong, deoarece nu va suporta clima caldă din timpul verii. Dar nu voiam să mă despart de el, căci nu renunțaserăm încă la planurile noastre de fugă.

În aceste zile termometrul meu arăta constant o temperatură de minus 30 de grade. Acolo mercurul se oprea, căci se termina scara gradată.

La un moment dat am descoperit pe peretele stâncos al unui defileu o inscripție în limba chineză care mă interesa foarte mult. Era probabil un vestigiu al campaniei chinezești în Nepal, din anul 1792. O armată întreagă parcursese atunci mii de kilometri până la porțile orașului Katmandu, impunându-și de acolo condițiile.

O impresie profundă ne-a făcut o mănăstire săpată în stâncă în apropierea satului Longda. La două sute de metri deasupra văii, temple roșii și nenumărate chilii păreau lipite, ca niște cuiburi de pasăre, de pereții stâncoși. Aufschnaiter și cu mine am escaladat

versanții amenințați de lavine, bucurându-ne iarăși, de sus, de o panoramă superbă asupra Himalayei. Am întâlnit acolo câțiva călugări și câteva călugărițe de la care am aflat că este vorba despre mănăstirea lui Milarepa, renumitul sfânt și poet tibetan care a trăit aici în secolul al XI-lea. Mănăstirea se numea Trakar Taso. Am înțeles că împrejurimile minunate și poziția unică erau foarte adecvate să îndemne un suflet sensibil la meditație și poezie. Ne-a fost greu să părăsim acest loc și ne-am propus să revenim aici cândva.

Zăpada se împutina de la o zi la alta; am depășit în curând limita nordică a vegetației arborescente și am intrat într-un ținut de-a dreptul tropical. Hainele de iarnă puse la dispoziție de guvern deveniseră prea grele și călduroase. Ajunseserăm la ultimul popás înainte de Kyirong, și anume Drothang, un sătuc înconjurat de pajiști verzi. Îmi amintesc că toți locuitorii aveau gușă foarte mare – un fenomen rar întâlnit în Tibet.

Ne-a mai trebuit o săptămână să ajungem la Kyirong – o distanță care se parcurge în trei zile dacă drumul este bun; un curier are nevoie doar de o zi.

Kyirong – „Satul fericirii”

Kyirong înseamnă textual „Satul fericirii” și merită cu prisosință acest nume. Îmi va fi întotdeauna dor de acest loc; iar dacă aș putea să aleg localitatea în care să-mi petrec bătrânețile, aș alege Kyirong-ul. Mi-aș construi o casă din lemn roșu de cedru și aș capta unul din nenumăratele pâraie de munte ca să treacă prin grădina mea. În această grădină ar crește aproape toate fructele, deoarece localitatea este situată la o altitudine de 2.770 de metri, dar la 28 de grade latitudine.

Când am sosit acolo, în ianuarie, temperatura era cu puțin sub zero grade; cele mai coborâte valori termice sunt de minus zece grade. Anotimpurile se aseamănă cu cele de la noi, din Alpi, în schimb vegetația este aproape tropicală. Locuind aici, ai putea schia tot anul în Himalaya, iar în timpul verii ai putea escalada o serie de șase miari și șapte miari.

Satul este format din aproximativ optzeci de case, fiind reședința a doi guvernatori districtuali; ținutul administrat de ei cuprinde treizeci de sate din împrejurimi. Am aflat că eram primii europeni care puneau piciorul în Kyirong, așa încât populația a urmărit cu uimire intrarea noastră în sat. Ni s-a repartizat și aici o locuință, de data aceasta la un țăran bogat. Casa avea un zid de fundație, partea de deasupra era din lemn, iar acoperișul din șindrilă fixată cu bolovani. Ne ducea cu gândul la căsuțele noastre tiroleze; de altfel, tot satul ar fi putut fi plasat în Alpii noștri. Doar că pe coama acoperișului vedeai prapuri de rugăciune multicolore în loc de hornuri. Acești prapuri sunt totdeauna în cinci culori: fiecare nuanță este un simbol al vieții tibetane.

La parterul casei erau adăpostite vacile și caii. Un plafon gros din lemn separa grajdurile de etajul întâi, unde se aflau camerele de locuit ale familiei. Nu puteai ajunge la ele decât urcând o scară exterioară, care ducea din curte până sus. În loc de paturi, saltele groase umplute cu paie; drept scaune serveau perne umplute cu

paie; alături de ele se găseau măsuțe joase; în dulapurile vopsite multicolor erau păstrate straiile de sărbătoare, iar în fața altarului din lemn sculptat, care nu lipsește din nicio casă, ardeau candelă cu unt. Un foc deschis uriaș, alimentat cu butuci de stejar, adună, în timpul iernii, în jurul său întreaga familie. Toți se așază în cerc pe dușumea, sorbindu-și ceaiul.

Încăperea care ni s-a repartizat era destul de mică, așa încât m-am mutat în curând în hambarul pentru fân de lângă cameră. Dacă Aufschneider purta un război permanent împotriva șobolanilor și a ploșnițelor, inamicii mei erau șoarecii și puricii. Nu am reușit să țin vermina sub control, dar eram despăgubit din plin pentru toate aceste neplăceri de panorama superbă asupra ghețurilor care se înălțau în spatele pădurilor de rododendron, părând atât de aproape, încât îți venea să întinzi mâna ca să-i atingi.

Deși ni se pusese la dispoziție un slujitor, din motive de igienă ne preparam singuri mâncarea. În camera noastră era și o vatră, iar lemne aveam câte voiam. În felul acesta am cheltuit foarte puțin, suma de bani necesară pentru alimente nedepășind 15 mărci pe lună de persoană. Mi-am comandat o pereche de pantaloni – manopera a costat 75 de pfenigi.

Alimentul de bază în această regiune este *tsampa*. Am văzut și cum se prepară. Într-o tigaie de fier se încălzește nisip; în nisipul fierbinte se pun grăunțe de orz. Acestea se prăjesc până plesnesc, pocnind ușor. Pe urmă se toarnă totul într-o sită, se separă nisipul de grăunțe, iar acestea se macină fin. Se obține o făină bine miroitoare, care de cele mai multe ori se amestecă cu ceai cu unt, până se formează un fel de pastă care se mănâncă; făina de orz se poate amesteca și cu bere sau lapte. Tibetanii sunt foarte inventivi când este vorba de prepararea *tsampeii*, care se mănâncă de câteva ori pe zi. Ne-am obișnuit și noi cu acest aliment, nu însă și cu ceaiul cu unt. Pentru noi, europenii, prepararea ceaiului tibetan este destul de neobișnuită. Se importă din China ceai brut, presat în calupuri ca niște cărămizi; acesta constă mai ales din cotoare și deșeuri. Tibetanii fierb din el – cu câteva ore sau chiar zile înainte de consum – un decoct de culoare întunecată. În timpul fierberii se adaugă multă sare și puțină sodă. Această zeamă se strecoară și se pune într-o puțină de unt. Se adaugă unt în funcție de cantitatea de ceai și de calitatea dorită și totul se amestecă până devine ca o emulsie.

Din păcate, untul nu este proaspăt, păstrarea lui – luni sau ani întregi – în burdufuri din piele de iac nefiind adecvată. Din care cauză ceaiul cu unt are la început un gust de-a dreptul grețos pentru europeni, și ne-am obișnuit foarte greu cu el. Și tibetanii ar prefera să adauge unt proaspăt în loc de unt ranced, căci ceaiul cu unt este băutura lor națională și se bea și de șaizeci de ori în decursul unei zile. Pe lângă aceste două alimente de bază se mai consumă orez, hrișcă, porumb, cartofi, morcovi, ceapă, fasole și ridichi. Carnea rămâne o raritate. Având în vedere că satul Kyirong este considerat localitate sacră, nu se omoară niciun animal. Carnea se consumă doar dacă este adusă din altă regiune sau – ceea ce se întâmplă deseori – dacă animalele sunt atacate de urși sau pantere care nu își mănâncă în întregime prada. Incompatibil cu această concepție mi s-a părut însă faptul că, în fiecare toamnă, sunt transportate prin sat cam 15.000 de oi care ajung în abatoarele din Nepal și că satul Kyirong încasează o taxă pentru tranzitarea lor.

Imediat după sosire am făcut o vizită de prezentare la cei doi guvernatori districtuali. Slujitorul nostru le predase deja salvconductul, iar cei doi *Bönpo* credeau că vom pleca imediat mai departe, spre Nepal. Dar deoarece nu asta doream, le-am comunicat că am vrea să mai rămânem câțva timp la Kyirong. Ei au acceptat și ne-au promis că vor transmite – la rugămintea noastră – această decizie mai departe, la Lhasa. I-am făcut o vizită și reprezentantului Nepalului, iar țara ne-a fost prezentată și de data aceasta în cele mai atrăgătoare culori. Aflaserăm însă între timp că, după câteva zile de ședere în capitala Nepalului, Kopp fusese transportat în India, în lagărul de internare. Așa încât promisiunile seducătoare că vom beneficia acolo de automobil, bicicletă și cinematograf nu ne mai impresionau deloc.

Din cauza legăturilor comerciale foarte strânse cu Nepalul, în regiune aproape că nu circulă bani tibetani, valuta dominantă fiind *khotrang*-ul. Populația este foarte amestecată, există mulți *katsara* – acesta fiind numele dat amestecului tibetano-nepalez. *Katsara* nu sunt oameni atât de plăcuți și voioși ca tibetanii de rasă pură și nu se bucură de respectul niciuneia dintre rasele pure.

Nu puteam spera ca guvernul din Lhasa să ne acorde permisiunea de a ne stabili aici. În Nepal ne aștepta expulzarea. Prin urmare, am hotărât să ne odihnim deocamdată în acest sat de vis

până când vom ticlui un nou plan de evadare. Nici nu bănuiam atunci că vom rămâne nouă luni în Kyirong.

Nu ne plictiseam deloc. Umpleam jurnalele groase cu însemnări despre obiceiurile și datinile tibetanilor. Aproape că nu trecea zi fără să facem excursii în locuri mai îndepărtate sau mai apropiate. Aufschnaiter, care fusese secretar al Fundației Himalaya din München, profita de ocazie și desena hărți. Pe harta noastră specială a acestei regiuni figuraseră până acum doar trei nume geografice. Mai adăugaserăm peste două sute... În felul acesta nu numai că savuram libertatea, ci, în plus, utilizam cu folos timpul.

Excursiile noastre se limitaseră în prima perioadă la împrejurimi; mai târziu am început să ne îndepărtăm de sat. Localnicii se obișnuiseră cu prezența noastră, așa că nu ne-a importunat nimeni. Principalul punct de atracție îl reprezentau, firește, munții și, pe lângă ei, izvoarele termale fierbinți din jurul satului. Existau mai multe; cel mai cald se găsea în mijlocul junglei de bamбуși de pe malul râului glacial Kosi. Apa țâșnea din pământ aproape la temperatura de fierbere, fiind captată și condusă la un bazin artificial, unde tot avea vreo 40 de grade. Puteam face băi alternative, cufundându-ne când în apa rece ca gheața a râului Kosi, când în cea caldă a izvorului.

Primăvara este sezonul băilor. Tibetanii se deplasează în grupuri mari la apele calde; colibe de bambus și cabine apar ca din pământ, iar locul – altfel atât de însingurat, aflat la o distanță de două ore de Kyirong – se umple de viață și agitație. Bărbați și femei se bălăcesc în pielea goală în bazin și, întocmai ca la noi, izbucnirile de veselie nu mai conțin decât ceva face fasoane. Pentru multe familii, ieșirile la izvorul termal reprezintă un fel de program de vacanță. Ele sosesc cu cățel, cu purcel, încărcate cu tone de bere, și petrec una sau două săptămâni într-o colibă de bambus. Nici nobilimea nu rămâne mai prejos. Reprezentanții ei pornesc spre izvoare însoțiți de adevărate caravane de slujitori. Dar agitația nu durează multă vreme, căci în timpul verii, în perioada topirii zăpezilor, râul inundă izvorul.

La Kyirong am făcut cunoștință cu un călugăr care studiasse medicina la Lhasa. Se bucura de mare vază și putea duce o viață pe picior mare datorită alimentelor primite ca onorariu. Metodele sale de tratament erau foarte diversificate. Una dintre ele consta în

aplicarea unei peceti de rugăciune pe porțiunea dureroasă a trupu-lui; în cazul bolilor cu fond isteric avea chiar rezultate bune. În cazuri grave făcea găuri în piele cu ajutorul unui fier înroșit. Am fost martor când, cu această metodă, călugărul a trezit din leșin un om despre care se credea că nu mai are nicio șansă; dar nu toți pacienții reacționau la fel de bine. Călugărul aplica acest tratament drastic și animalelor bolnave. Deoarece eu însumi treceam drept semimedec și manifestam un mare interes pentru tot ce era legat de medicină, m-am întreținut de multe ori, timp îndelungat, cu monahul. Mi-a mărturisit că este foarte conștient de limitele sale, dar nu-și făcea probleme din cauza aceasta și nici nu avusese vreodată neplăceri, căci își muta mereu domiciliul dintr-un loc într-altul. Având în vedere că își putea finanța pelerinajele din încasările de pe urma tratamentelor sale îndoielnice, conștiința sa era împăcată.

Primul An Nou în Tibet

La mijlocul lui februarie am sărbătorit primul An Nou tibetan. Numărătoarea anilor se bazează pe calendarul lunar, iar anii poartă denumiri duble care se referă la animale și la elemente. Festivitatea Anului Nou reprezintă – alături de aniversările nașterii și morții lui Buddha – evenimentul major al anului. Auzi încă din timpul nopții zarva făcută de cerșetorii și călugării nomazi care merg, cântând, din casă în casă și primesc daruri. Dimineța, brazi proaspăt tăiați sunt împodobiți cu prapuri de rugăciune și fixați pe coamele acoperișurilor, după care se rostesc solemn formule religioase și se prezintă ofrande de *tsampa* zeilor. În temple, populația aduce ca jertfă unt până când uriașele cazane de cupru debordează. Oamenii cred că doar în felul acesta îi vor satisface pe zei, determinându-i să-i ajute în decursul anului care urmează. Ca semn al venerației, credincioșii depun panglici albe de mătase în fața sta-tuilor aurite, atingându-le, plini de evlavie, cu fruntea.

Indiferent dacă sunt bogați sau săraci, oamenii vin cu devoțiune și fără gânduri ascunse să aducă ofrande zeilor și să obțină bine-cuvântarea acestora. Nu cred că există alt popor care să fie aservit atât de necondiționat unei religii, care să se străduiască să trăiască în conformitate cu preceptele ei. I-am invidiat totdeauna pe tibetani pentru credința lor, căci eu personal am rămas toată viața un cău-tător. Deși în Asia am găsit drumul spre meditație, nu am reușit să găsesc și răspunsul la problemele esențiale. Dar în această țară am învățat să-mi păstrez calmul în fața evenimentelor, fără a-mi pierde echilibrul și fără a mă lăsa copleșit de îndoieli.

Anul Nou nu înseamnă numai rugăciune. Timp de șapte zile poporul dansează, cântă și bea sub privirile îngăduitoare ale călu-gărilor. În fiecare casă se organizează un ospăț, și am fost și noi invitați să participăm.

Din păcate, în casa noastră festivitatea avea să fie tulburată. Într-o zi am fost chemat în camera surorii celei mai mici a gazdei

noastre. Fiind întuneric, nu mi-am dat seama că mă aflu în dreptul culcușului ei decât când m-am simțit apucat de niște mâini fierbinți. După ce ochii s-au obișnuit cu întunericul, m-am dat înapoi cu o groază pe care nu am putut-o disimula. Fata care cu două zile înainte era încă atât de frumușică zăcea acum total desfigurată. Chiar și un profan ca mine și-a dat imediat seama că era vorba despre variolă. Erau prinse și laringele și limba, așa încât sărmana fată cu greu reuși să îngaime că o așteaptă moartea. Am încercat să o încurajez, dar am părăsit repede camera și m-am spălat cât de bine am putut. Nu exista nicio posibilitate de salvare și nu puteam decât să sper că nu va izbucni o epidemie. Și Aufschnaiter a vizitat-o, confirmând diagnosticul meu. Fata a murit după două zile.

Am avut astfel trista ocazie să asistăm, după toate manifestările pline de vioiesie, și la ceremoniile unei înmormântări tibetane. Bradul împodobit – simbolul festivității de bucurie – a fost dat jos de pe acoperiș, iar în ziua următoare, la revărsatul zorilor, cadavrul a fost înfășurat în pânze albe și luat de un cioclu profesionist. Mai târziu ne-am alăturat convoiului, care era format din doar trei bărbați. La o distanță nu prea mare de sat, pe o movilă în jurul căreia se precipitau o mulțime de vulturi și de ciori, unul dintre oameni dezmembră cadavrul cu o secure. Altul stătea lângă el, murmurând rugăciuni și mânuind o tobă mică. Al treilea alunga păsările avide și le oferea, din când în când, celorlalți doi bere sau ceai ca să-i revigoreze. Oasele erau măcinate ca să poată fi și ele mâncate de păsări și să nu mai rămână nicio urmă din cadavru.

Oricât de barbară părea toată procedura, ea era totuși determinată de motive profund religioase. Tibetanii doresc ca după moarte să nu rămână nimic din trupul lor, care, oricum, nu mai are nicio importanță în lipsa sufletului. Cadavrele nobililor și ale preoților *lama* sunt incinerate, dar în cazul oamenilor de rând se practică dezmembrarea cu securea; doar cadavrele celor foarte săraci, pentru care și această operație este prea costisitoare, sunt aruncate în apă. Acolo, peștii preiau funcția vulturilor. Oamenii săraci care mor din cauza unor boli contagioase sunt înmormântați de indivizi tocmiți special pentru asta; aceștia sunt plătiți de guvern.

Din fericire, epidemia de variolă nu s-a extins – au murit doar câteva persoane. În casa noastră se ținu doliu timp de patruzeci și

nouă de zile, după care pe acoperiș fu pus un nou pom împodobit cu prapuri de rugăciune. Ceremonia avu loc în prezența câtorva călugări care murmurau rugăciuni acompaniați de muzica lor ciudată. Firește că toate acestea costă bani, din care cauză tibetanii vând de obicei bijuteriile sau avutul decedatului și achită din banii obținuți solemnitatea organizată de călugări și alimentarea cu unt a numeroaselor candel.

În toată această perioadă am continuat să ne facem excursiile noastre zilnice, iar zăpada minunată ne dădu ideea să ne confecționăm schiuri. Aufschnaiter a adus doi bușteni de mesteacăn, pe care i-am fasonat și uscat la focul din vatră. Am început să confecționez bețele și legăturile, iar cu ajutorul unui tâmplar au luat naștere, din trunchiurile mesteacănului, scândurile. La căldura focului le-am îndoit la vârf și le-am dat curbura necesară prinzându-le între bolovani. Eram foarte bucuroși de aspectul schiurilor noastre și curioși să vedem cum se vor comporta la prima probă. Tocmai de aceea, parcă ne-a lovit cineva în moalele capului când am fost chemați la *Bönpo*, unde ni s-a pus în vedere că nu avem voie să părăsim Kyirong-ul decât pentru a face excursii în imediata apropiere. Am protestat energic, dar au venit cu explicația trasă de păr că Germania ar fi o țară foarte puternică și dacă ni s-ar întâmpla ceva în munți guvernul german ar înainta guvernului din Lhasa o plângere, iar ei ar fi aspru sancționați. Cei doi *Bönpo* nu se lăsară înduplecați, adăugând că și urșii, panterele și câinii sălbatici reprezentau pericole serioase pentru noi. Nu prea eram convinși de grija pe care ne-o purtau, presupunând mai degrabă că populația superstițioasă se temea că excursiile noastre în munți ar putea trezi mânia zeităților binevoitoare care sălășluiau acolo. Deocamdată nu aveam însă încotro, trebuia să le facem pe plac.

În următoarele săptămâni am respectat consemnul, dar la un moment dat nu am mai putut rezista tentației de a schia. Povârnișurile acoperite de gheață și zăpadă ne ademeneau clipă de clipă și într-o bună zi am recurs la un șiretlic. Mi-am amenajat un mic adăpost lângă unul dintre izvoarele fierbinți, aflat la doar o jumătate de oră de sat. După câteva zile, când oamenii se obișnuiseră deja cu absența mea din sat, am luat într-o noapte schiurile și, la lumina lunii, le-am ascuns într-un anumit loc de pe povârniș. În ziua următoare, Aufschnaiter și cu mine am urcat în zori până dincolo de limita pădurilor și ne-am bucurat, în inima Himalayei, de minunata

zăpadă veșnică. Eram amândoi surprinși de cât de ușor ne venea să schiem după întreruperea îndelungată. Fiindcă nu am fost prinși, ne-am mai încercat o dată norocul. După care am rupt schiurile și am ascuns resturile acestor instrumente care li se păreau atât de suspecte tibetanilor. Așa încât oamenii din Kyirong nu au apucat să afle niciodată că am călărit zăpada, după cum spuneau ei.

Între timp venise primăvara, începu munca pe ogoare, iar semănăturile de toamnă răsăriră într-un verde strălucitor. Întocmai ca în țările catolice, și aici ogoarele erau binecuvântate de preoți. Urmați de populația băștinașă, călugării înconjurau satul cu cele o sută opt volume ale bibliei tibetane în mâini. Se rosteau rugăciuni, iar călugării cântau la instrumentele lor muzicale.

Cu cât se făcea mai cald, cu atât iacul meu se simțea mai rău. Avea febră, iar „veterinarul” local îmi spuse că doar fierea de urs îl putea lecu. Am cumpărat medicamentul scump, mai degrabă ca să-i dau satisfacție decât din convingere, și nu m-am mirat deloc că tratamentul nu a avut niciun efect. Apoi mi s-a recomandat să-i dau fiere de capră și mosc; în sinea mea speram că experiența tibetanilor în tratarea iacilor mă va ajuta să-mi salvez animalul prețios. Dar după câteva zile nu am mai avut încotro și Armin a trebuit înjunghiat ca să salvăm cel puțin carnea.

Pentru asemenea cazuri de forță majoră exista un măcelar care trăia ca un paria, la marginea satului. Și fierarii locuiesc tot acolo, deoarece meseria lor trece în Tibet drept cea mai josnică. Măcelarul primește ca plată picioarele, capul și măruntaiele iacului. Modul în care ucide animalul este foarte rapid și mi s-a părut mai uman decât cel practicat la noi. El deschide abdomenul cu o incizie rapidă, bagă mâna și smulge artera principală, desprinzând-o de inimă. Animalul moare instantaneu. Deoarece în timpul acestei operații zace pe spate cu picioarele legate, sângele rămâne în cavitatea abdominală, fiind scos cu ajutorul unui recipient. Am tranșat carnea și am pus-o la afumat deasupra vetrei noastre cu foc deschis. Având în vedere că la această oră făuream noi planuri de evadare, carnea afumată urma să fie baza proviziilor noastre.

La Dzongka izbucnise în acea vreme o epidemie, care făcuse deja câteva victime. Funcționarul districtual aristocrat care avea reședința acolo împreună cu fermecătoarea lui soție și cei patru copii își adusesese pentru mai multă siguranță familia la Kyirong. Simptomele bolii indicau un fel de dizenterie. Din păcate, copiii

purtau deja germenul maladiei, așa că se îmbolnăviră unul după altul. Aveam încă puțin Yatren la mine, care trecea drept cel mai bun medicament contra dizenteriei. L-am oferit familiei, în speranța că putea fi încă de folos. Aufschnaiter și cu mine făceam un mare sacrificiu, căci păstraserăm acest medicament pentru noi, în caz de forță majoră. Din păcate, era prea târziu și cei trei copii au murit. Am vrut să-l salvăm cu orice preț pe cel mai mic, care se îmbolnăvise ultimul și nu mai primise Yatren. Le-am propus părinților să trimită de urgență un curier la Katmandu, cu o probă din scaunul copilului, ca să le aducă de acolo medicamentul potrivit. În acest scop, Aufschnaiter a redactat în engleză o scrisoare către spital. Din păcate, curierul nu a mai plecat, copilul fiind tratat doar de călugări. A fost chemat de la mare distanță chiar și un *lama* reincarnat, dar toate eforturile se dovediră zadarnice. Și acest copil se prăpădi în zece zile, întocmai ca și ceilalți. Deși situația era tristă, pentru noi a însemnat salvarea. Căci dacă ultimul copil ar fi supraviețuit, s-ar fi putut spune că noi i-am ucis pe ceilalți trei.

S-au îmbolnăvit și părinții și mai mulți adulți, dar au scăpat cu toții cu viață. Faptul că adulții se hrăniseră consistent în timpul bolii și băuseră și cantități mari de alcool ar putea explica însănătoșirea lor. Căci copiii refuzaseră să mănânce și în felul acesta își pierduseră rapid puterea de rezistență.

De părinți ne-a legat și în continuare o strânsă prietenie. Deși erau distruși din cauza pierderilor suferite, durerea lor își găsea o oarecare alinare în credința reincarnării. Ei au petrecut un timp la o sihăstrie din Kyirong, unde i-am vizitat de multe ori. Soțul se numea Wangdüla și era un om cu o gândire evoluată, progresistă. Fiind foarte dornic să-și îmbogățească cunoștințele, a trebuit să-i povestim multe despre lumea din afara Tibetului; la rugămintea lui, Aufschnaiter i-a desenat, din memorie, o hartă a mapamondului. Soția sa în vârstă de 22 de ani era o adevărată frumusețe tibetană și vorbea fluent limba hindustană, pe care o învățase frecventând școala în India. Cei doi aveau o căsnicie foarte fericită.

După mulți ani am aflat ce destin tragic au avut. Soția a murit la nașterea următorului copil, iar Wangdüla și-a pierdut mințile de disperare. A fost unul dintre cei mai simpatici tibetani pe care i-am cunoscut, iar soarta sa m-a impresionat profund.

Grijile provocate de permisul de ședere nu mai iau sfârșit

În timpul verii, cei doi *Bönpo* ne-au invitat iar la ei. De data aceasta ne-au somat destul de energic să le spunem când intenționam să plecăm.

Aflaserăm între timp de la negustorii nepalezi și din ziare că războiul se sfârșise. Știam însă că, la terminarea primului război mondial, englezii desființaseră lagărele din India abia după doi ani. Este clar că nu doream câtuși de puțin să ne pierdem tocmai acum libertatea. Dimpotrivă; am hotărât să mai facem o încercare de a pătrunde în inima țării. Fiind tot mai fascinați de Tibet, eram dispuși să punem totul în joc pentru a-l putea explora în continuare. Stăpâneam deja bine limba și aveam multă experiență – deci ce ne mai putea sta în cale? Ca alpiniști, ni se oferea o ocazie unică de a face însemnări despre Himalaya și ținuturile locuite de nomazi. Ne pierduserăm de mult speranța că ne-am putea întoarce în curând acasă; ne gândeam acum să ne îndreptăm spre China, traversând câmpiile nordice ale Tibetului, și să căutăm de lucru acolo. Din cauză că războiul se terminase, planul nostru inițial de a ajunge la liniile japoneze își pierduse actualitatea.

Le-am promis celor doi *Bönpo* că vom părăsi localitatea în toamnă, dacă ne acordau în schimb mai multă libertate de mișcare. Ei se declarară de acord, așa că începând cu acea zi excursiile noastre urmăreau să descopere în munții acoperiți de zăpadă un defileu prin care am fi putut ajunge în podișul tibetan fără să mai trecem prin Dzongka.

Cu ocazia acestor excursii din timpul verii am cunoscut fauna ținutului. Am dat de cele mai felurite animale, chiar și de soiuri de maimuțe care se rătăciseră probabil prin defileurile râului Kosi, ajungând din Nepal până aici. La un moment dat, niște pantere au început să atace în fiecare noapte vacile și iacii, iar oamenii au

Încercat să pună capcane. Trebuia prin urmare să fim prudenți în timpul excursiilor noastre; de cele mai multe ori aveam la mine o cutie plină cu boia, ca mijloc de apărare contra urșilor. Ursul este cu adevărat periculos doar în timpul zilei, când îi atacă și pe oameni. Câțiva tăietori de lemne aveau răni adânci pe obraji, unul din ei orbise în urma unei lovituri de labă primite de la un urs. În timpul nopții ursul poate fi alungat cu o surcea aprinsă.

La limita vegetației arborescente am descoperit într-o bună zi în zăpada proaspătă niște urme adânci pe care nu reușeam să le identific; puteau proveni și de la un om. Cineva cu o imaginație mai bogată ar fi putut chiar trage concluzia că este vorba despre un legendar om al zăpezilor.

Încercam tot timpul să-mi mențin condiția fizică. Nu duceam lipsă de activitate. Dădeam o mână de ajutor în perioada muncilor agricole și a treieratului, doboram copaci și tăiam surcele din pinii plini de rășină. Datorită climei și muncilor grele, și tibetanii sunt oameni rezistenți fizic, foarte amatori să-și măsoare forțele în întreceri sportive.

La Kyirong se organiza o dată pe an o competiție sportivă care dura mai multe zile. Probele principale erau cursele de cai, trasul cu arcul – la distanță și în înălțime –, săritura în lungime și în înălțime. Pentru cei puternici exista încă o probă: ridicarea unui bolovan foarte greu care trebuia cărat pe o anumită distanță.

Spre bucuria generală, am participat și eu la câteva probe. Era cât pe-acți să înving în proba de alergare, deoarece am condus tot timpul după start. Dar nu contasem pe metodele practicate de băștinași. Pe ultima și cea mai piezișă porțiune a traseului, unul dintre participanți mă ajunsese din urmă și mă prinse de turul pantalonilor. Am fost atât de uimit, încât m-am oprit o clipă, uitându-mă înapoi. Ștregarul exact asta urmărise, m-a depășit și a ajuns la finish înaintea mea. Nu mă așteptasem la asemenea tertipuri, așa că, în râsetele tuturor, am primit numai panglica pentru locul al doilea.

Doar bărbații fac sport în Tibet, femeile nu știu ce înseamnă emanciparea și se mulțumesc să pregătească un picnic și să servească berea.

Viața din Kyirong era variată și în alte privințe. În timpul verii treceau mereu caravane. După recoltarea orezului din Nepal, femei

și bărbați aduceau coșuri cu orez, schimbându-le pe sare. Sarea este una din principalele mărfuri de export ale țării și se extrage din lacurile lipsite de scurgere din Changthang. Apoi este transportată vreme de luni întregi, cu ajutorul iacilor și al oilor, până la graniță, unde e oferită cu un profit considerabil în schimbul orezului.

Transportul din Kyirong în Nepal se poate face doar de către așa-numiții *kuli*, deoarece drumurile duc prin defileuri înguste; uneori trebuie chiar săpate trepte în stâncă pentru a croi un drum. Multe femei din Nepal se ocupă de hamalâc. Ele sunt împodobite cu bijuterii ieftine, iar de sub fustele scurte le ies la iveală picioarele groase, musculoase.

Am avut la un moment dat parte de un spectacol deosebit urmărind niște nepalezi care plecaseră în căutare de miere. Conform dispozițiilor oficiale, tibetanii nu au voie să facă așa ceva, religia interzicându-le să ia hrana animalelor. Dar deoarece și aici, ca peste tot în lume, oamenii le place să ocolească legea, tibetanii și *Bönpo* plătesc un mic tribut. Ei lasă mierea, care le-ar fi revenit pe degeaba, în seama nepalezilor, de la care cumpără după aceea trufandaua dulce mult râvnită.

Căutarea mierii este o aventură cutezătoare, deoarece albinele ascund de multe ori fagurii sub stânci ieșite în afară, în râpe adânci. Scări lungi din bambus sunt coborâte în râpă – oamenii coboară uneori pe ele șaptezeci, optzeci de metri, pendulând în aer. Sub ei curge râul Kosi și dacă s-ar rupe funiile și-ar găsi cu siguranță moartea. Albinele furioase sunt ținute la distanță cu ajutorul fumului în timp ce oamenii adună fagurii. Prada este ridicată cu ajutorul altei funii, de care sunt prinse recipientele. Pentru ca expediția să fie încununată de succes este nevoie de o coordonare perfectă a tuturor mișcărilor, deoarece semnalele sau strigătele sunt înghițite de zgomotul apelor râului. Unsprezece oameni lucraseră timp de o săptămână în râpă, iar prețul mierii nu justifica deloc pericolele înfruntate. Am regretat că nu aveam un aparat de filmat color pentru a immortaliza acest spectacol.

După ce ploile estivale abundente au luat sfârșit, am început să explorăm sistematic văile lungi. Lipseam uneori zile întregi de acasă, luând cu noi alimente, materiale pentru desen și o busolă. Ne petreceam timpul pe pășunile alpine, alături de ciobani, care – întocmai ca la noi – rămâneau în lunile de vară pe pajiște să păzească

vitele. Sute de vaci și iaci pasc pe pășunile verzi din mijlocul lumii ghețarilor. Adeseori dădeam o mână de ajutor la bătutul untului, bucurându-mă la vederea răsplății aurii, proaspete. Pentru ca untul să se aleagă mai repede, ciobanii aduc bucăți de gheață din ghețarii din apropiere și le aruncă în puținile uriașe.

În toate colibele locuite dai de câini aprigi și agresivi. De cele mai multe ori sunt puși în lanț și, prin lătratul lor, păzesc în timpul nopții vitele înghesuite una într-alta de atacul câinilor sălbatici, al panterelor și lupilor. Acești câini sunt de la natură masivi, iar hrana lor obișnuită – lapte și carne crudă de vițel – le dă forțe uriașe, făcându-i foarte periculoși. Am avut o serie de întâlniri neplăcute cu ei. Odată unul s-a desprins din lanț la apropierea mea și mi-a sărit la beregată. M-am apărat, dar și-a înfipt colții în brațul meu și mi-a dat drumul abia după o luptă îndelungată corp la corp. Hainele îmi atârnavă în zdrențe, dar câinele zăcea nemișcat la pământ. Cu resturile cămășii mi-am bandajat rănilor, care mi-au lăsat cicatrici adânci, vizibile și în ziua de azi. S-au vindecat însă repede în urma băilor repetate într-unul din izvoarele termale, care în anotimpul respectiv nu mai erau frecventate de tibetani, ci – din păcate – de șerpi. După cum mi-a povestit mai târziu baciul, această luptă nu se încheiase cu urmări nefaste doar pentru mine, ci și pentru câine, care zăcuse o săptămână întreagă într-un ungher, refuzând orice hrană.

În excursiile noastre găseam o mulțime de fragi, dar, spre regretul nostru, exact acolo unde erau cei mai frumoși se aflau și o groază de lipitori. Citisem în cărți că lipitorile reprezintă o calamitate în multe văi din Himalaya și iată că a trebuit să constat pe propria piele cât de neputincios este omul în fața lor. Lipitorile se lasă să cadă de pe copaci pe oameni și animale, se strecoară prin toate orificiile hainelor, chiar și prin găurile pentru șireturi de la ghete, și se lipesc de piele. Dacă le smulgi, pierzi și mai mult sânge decât dacă le lași să sugă cât poftesc, caz în care se desprind și cad jos. În unele văi sunt atât de multe, încât nici nu te poți apăra de ele. Nu știu ce simțuri speciale le ajută să-și dibuiască victimele, dar uneori am reușit să scap de ele doar rupând-o la fugă. Animalele cu sânge cald din această regiune sunt de multe ori chinuite de duzini întregi de asemenea paraziți care se fixează ca ventuzele pe trupul lor. Cel mai bun mijloc de a le ține la distanță sunt ciorapii și pantalonii îmbibați cu o soluție salină.

Rezultatul excursiilor a fost un mare număr de hărți și schițe, dar nu am găsit un defileu adecvat pentru fuga noastră. În lipsa unor mijloace tehnice, toate defileurile erau impracticabile pentru noi și bagajele noastre grele. Niciunul din noi doi nu se simțea atras de perspectiva de a o lua pe drumul cunoscut, care trecea prin Dzongka. Am trimis încă un memoriu în Nepal, ca să ne asigurăm că nu vom fi expulzați. Dar nu am primit niciun răspuns. Ne rămăneau încă două luni până la data când trebuia să părăsim Kyirong-ul și ne-am folosit de acest răgaz pentru tot felul de preparative. Ca să facem rost de mai mulți bani, am împrumutat unui negustor o sumă cu dobânda obișnuită de 33%. Aveam să regret mai târziu această imprudență, deoarece negustorul a tergiversat restituirea banilor, ceea ce aproape că ne-a împiedicat să plecăm pe furiș.

Legăturile noastre cu poporul acesta pașnic și harnic deveniseră tot mai strânse. Întocmai ca la noi, oamenii nu munceau cu ora, ci zi-lumină. În ținuturile cu culturi agricole se resimțea lipsa mâinii de lucru; foamea și sărăcia erau un fenomen necunoscut. Numeroșii călugări, care nu reprezintă o forță de muncă, ocupându-se doar de mântuirea sufletelor, erau întreținuți de comunitate. Țăranii se bucurau de bunăstare, în lăzile lor găseai veșminte de sărbătoare curate pentru toți membrii familiei. Femeile țeseau ele însele stofele și le coseau acasă.

În Tibet nu există o poliție în înțelesul pe care îl dăm noi acestui cuvânt; totuși, răufăcătorii sunt totdeauna condamnați în mod public. Pedepsele destul de drastice reprezintă, în felul lor, unicul procedeu just, dacă ținem cont de mentalitatea populației. Mi s-a povestit despre un om care furase o candelă de aur dintr-unul din numeroasele temple din jurul Kyirong-ului. Fapta a fost dovedită, iar după concepțiile noastre sentința a fost inumană: i s-au tăiat, în public, ambele mâini, iar trupul mutilat a fost cusut, de viu, într-o piele de iac udă. După uscarea acesteia condamnatul a fost aruncat în cea mai adâncă prăpastie.

Personal, nu am asistat niciodată la executarea unei pedepse atât de îngrozitoare; se pare de asemenea că tibetanii au devenit cu timpul mai toleranți. Îmi amintesc de o biciuire în public, care mi s-a părut a fi o pedeapsă mai degrabă ușoară având în vedere împrejurările. Era vorba despre o călugăriță a bisericii budiste reformate, în care celibatul reprezintă o regulă foarte strictă. Călugărița născuse un copil conceput cu un călugăr din aceeași

sectă și își ucisese pruncul imediat după naștere. Cei doi au fost denunțați și ținuiți la stâlpul infamiei. Fapta lor a fost făcută cunoscută public, iar ei au fost condamnați la o sută de lovituri de bici. În timpul biciuirii oamenii cerură, ca de obicei, grațierea, dându-le bani funcționarilor care executau pedeapsa. Pedeapsa a fost redusă, iar mulțimea adunată – în care mulți plâneau – scoase un oftat de ușurare. Călugărul și călugărița au fost expulzați din districtul respectiv, pierzându-și și demnitatea. Un fenomen neobișnuit și aproape de neînțeles pentru mentalitatea noastră era compasiunea întregii populații – cei doi păcătoși au primit numeroase daruri în bani și alimente, așa încât au părăsit satul Kyirong cu tolbele pline și au pornit în pelerinaj.

Secta reformată căreia îi aparțineau cei doi este predominantă în Tibet, dar tocmai în apropierea noastră exista un număr mare de mănăstiri care se supuneau altor reguli. Călugării și călugărițele puteau trăi în continuare ca o familie, iar copiii lor rămâneau în mănăstire. Ei lucrau pe ogoare, dar nu aveau dreptul să ocupe funcții guvernamentale – acestea fiindu-le rezervate doar reformatilor.

Dominația călugărilor în Tibet este un fenomen unic, neputând fi comparată decât cu o dictatură aprigă. Monahii veghează suspicioși să nu pătrundă nicio influență din afară care le-ar putea amenința supremația. Ei personal sunt suficient de înțelepți ca să nu creadă că dispun de puteri nelimitate, dar i-ar pedepsi pe toți cei ce ar îndrăzni să-și exprime îndoielile în această privință. Iată de ce unii dintre ei nu vedeau deloc cu ochi buni relațiile noastre cu populația. Căci comportamentul nostru lipsit de orice prejudecăți ar fi putut să submineze, în cele din urmă, convingerile religioase ale tibetanilor. Circulam noaptea prin păduri fără a fi chinuiți de demoni, ne cățaram pe munți fără a aprinde focuri de sacrificiu și, cu toate acestea, nu păteam nimic. În unele regiuni eram întâmpinați cu o rezervă vădită, determinată cu siguranță de călugării lamaști. Pe de altă parte însă, se întrebau și dacă nu suntem cumva înzestrați cu forțe supranaturale, fiind convinși că excursiile noastre urmăreau anumite scopuri. Ne iscodeau mereu ca să afle ce intenții aveam cu pâraiele și păsările, din moment ce ne întrețineam de atâtea ori cu ele. Căci tibetanii nu obișnuiesc să facă nici un singur pas care să nu fie dictat de un anumit scop. În felul acesta ne atribuiau și nouă intenții ascunse când vedeau că facem excursii sau stăm în păduri și pe malul unui pârâu.

Plecarea dramatică din Kyirong

Venise între timp toamna, iar permisul nostru de ședere se apropia de expirare. Ne venea foarte greu să părăsim acest paradis al naturii. Evadaserăm deja de un an și jumătate din lagăr, războiul se sfârșise... Situația noastră nu se schimbase însă, căci nu reușiserăm să obținem permisul de ședere. Din lagăr până la Kyirong parcuserăm aproximativ opt sute de kilometri, fără a pune la socoteală și excursiile făcute. Plecarea de aici devenea inevitabilă. Și deoarece știam că cel mai important lucru era să avem suficiente alimente de rezervă, ne-am amenajat un mic depozit cam la douăzeci de kilometri depărtare, pe drumul care ducea la Dzongka. Procuraserăm mai ales *tsampa*, unt, carne afumată, zahăr brut și usturoi. Întocmai ca la fuga din lagăr, dispuneam și de data aceasta doar de propria noastră forță de tracțiune.

Căderi masive de zăpadă care anunțau o iarnă timpurie aproape că ne-au dat peste cap planurile. Calculaserăm până la ultimul gram greutatea bagajelor noastre și iată că a trebuit să ne decidem să luăm o pătură în plus. Firește că iarna era anotimpul cel mai puțin adecvat pentru traversarea podișului înalt al Asiei Centrale, dar nu mai puteam rămâne în niciun caz la Kyirong. Un timp am cochetat cu ideea să trecem pe furiș în Nepalul de Nord și să iernăm acolo, dar am renunțat curând la acest plan, deoarece posturile de control de la granița cu Nepalul se bucură de faima de a fi foarte vigilente.

După ce depozitul de alimente a fost pus la punct, am început să ne confecționăm o lampă. Se pare că sătenii observaseră că avem nisaiva intenții necurate, deoarece am fost puși sub supraveghere continuă. Mereu era cineva în preajma noastră, așa că nu ne-a rămas altă soluție decât să facem o plimbare pe un munte pentru a lucra acolo în liniște. Din legătura cărții mele de istorie și din hârtie tibetană am meșterit un fel de carcasă ca pentru un lampion; o cutie metalică de țigarete, plină cu unt, urma să întrețină flăcăruia. Aveam nevoie de o sursă de lumină, oricât de anemică, deoarece

ne propuseserăm ca în ținuturile populate să circulăm doar în timpul nopții.

Așteptam încă să primesc înapoi suma de bani dată cu împrumut; când debitorul meu îmi promise că mi-o va restitui în zilele următoare, am decis să acționăm.

Din motive tactice, Aufschnaiter urma să plece primul, simulând o excursie. Pe 6 noiembrie 1945 el părăsi semeț satul, la lumina zilei, încărcat cu un coș plin. Îl însoțea câinele pe care mi-l dăruise un nobil din Lhasa. Era un câine din rasa tibetană de talie medie, cu blana lungă și mițoasă; eram amândoi foarte atașați de el. Între timp am încercat să-mi recuperez banii, dar n-am avut noroc, căci trezisem deja suspiciuni și mi s-a spus că îmi vor fi înapoiați doar după întoarcerea lui Aufschnaiter. În fond, nu era de mirare că mi se atribuiă intenții de evadare. Termenul de plecare fusese deja depășit, iar dacă am fi vrut să ne îndreptăm spre Nepal nu ar fi fost necesar să o facem pe secreteșii. Cei doi *Bönpo* se temeau că vor primi sancțiuni dacă vom reuși să pătrundem în inima țării, așa încât instigară populația contra noastră, ceea ce nu era greu, poporul fiind în permanență terorizat de autoritățile locale.

A început deci o acțiune febrilă de căutare a lui Aufschnaiter și am fost de mai multe ori chestionat în legătură cu absența lui. Încercările mele anemice de a prezenta totul ca pe o excursie inofensivă nu au avut succes. A trebuit să mai aștept o zi pentru a primi cel puțin o parte din bani. Restul l-am sacrificat, deoarece în lipsa lui Aufschnaiter nu aveam nicio șansă.

În seara zilei de 8 noiembrie am fost ferm decis să plec cu sau fără folosirea forței, deoarece îmi era deja supraviețuiește fiecare pas. Spionii stăteau în interiorul și în jurul casei și nu mă slăbeau din ochi. Am așteptat până la zece seara, în speranța că se vor duce la culcare, dar nici nu se gândeau să se retragă. În disperare de cauză, am recurs la un șiretlic. Am simulat o criză de nervi, am început să strig mânios că nu mai suport comportamentul lor, că trebuie să merg să dorm în pădure și am început să împachetez sub privirile lor. Gazda și mama ei s-au năpustit în camera mea și au avut o reacție impresionantă când au înțeles despre ce este vorba. Se aruncară în genunchi în fața mea, implorându-mă să nu plec, pentru că altfel aveau să fie biciuite și să-și piardă casa și drepturile

cetățenești. Doar nu meritau să le fac așa ceva. Bătrâna mamă îmi oferi o panglică albă ca semn al respectului și când văzură că toate rugămintele lor rămân fără rezultat mă întrebară dacă vreau bani. Oferta nu era jignitoare deoarece în cercurile tibetane mituirea reprezintă o metodă obișnuită de a obține ceva. Îmi era milă de cele două femei. Am încercat să le liniștesc și să le asigur că nu vor avea de suferit din cauza plecării mele. Dar țipetele și vaietele lor alarmaseră deja întregul sat și, dacă nu voiam să fie prea târziu, trebuia să acționez.

Văd și astăzi în fața mea figurile de mongoli, unse cu unt, strălucind în lumina faclelor și uitându-se în sus, spre ferestrele mele; și iată că apărură gâfâind și primarii, cu o rugămintă din partea celor doi *Bönpo*: să aștept măcar până dimineața următoare, după care eram liber să plec unde poftesc. Știam că este doar un viclesug și am făcut-o pe surdul. Cei doi plecară imediat să-și aducă superiori. Gazda mea se agăță iar de brațele mele, plângând și strigând că ținuse la mine ca la copilul ei, deci să nu-i provoc asemenea supărare.

Nervii mei erau încordați la maximum. Trebuia să se întâmple ceva! Hotărât, mi-am luat sacul în spinare și am părăsit casa. Am rămas și eu surprins că mulțimea adunată în fața ușii nu a încercat să mă oprească. Oamenii murmurau într-un cor înăbușit: „Uite-l că pleacă! Uite-l că pleacă!”, dar nu puse nimeni mâna pe mine. Se vedea probabil pe fața mea că sunt în stare de orice. Câțiva flăcăi se îndemnară unul pe altul să mă rețină, dar niciunul nu trecu la fapte. Mi-am croit deci drum prin mulțimea care se dădu înapoi în fața mea.

Cu toate acestea, am fost bucuros să ies din conul de lumină aruncat de torțe și să ajung în întuneric. Am alergat o vreme pe drumul spre Nepal, ca să-i induc în eroare pe eventualii urmăritori. Apoi am făcut un ocol mare în jurul satului și am ajuns încă înainte de revărsatul zorilor la punctul de întâlnire, situat la douăzeci de kilometri depărtare. Aufschnaiter ședea la marginea drumului așteptându-mă, iar cățelul mă întâmpină țopăind plin de bucurie în jurul meu. Ne-am continuat drumul ca să ne căutăm un ascunziș bun pentru restul zilei.

Prin defileul Chakhyungla până la lacul Pelgu-Tso

Am campat într-o pădure – ultima dată pentru mulți ani de-acum înainte. Găsiserăm un ascunziș bun, ne-am aranjat cât mai comod și am petrecut într-un mod plăcut „prima zi” a fugii noastre.

În noaptea următoare am pornit în susul văii, depășind cu mult limita vegetației arborescente. Cunoșteam deja bine potecile din munți datorită excursiilor pe care le făcuserăm, iar mica noastră lampă își făcu și ea datoria; cu toate acestea, ne-am rătăcit de câteva ori. Aufschnaiter alunecă și căzu pe gheață, dar, din fericire, scăpă fără să se rănească. Trebuia să fim deosebit de precauți mai ales la traversarea podețelor înguste de peste râuri. Erau acoperite cu gheață și alunecoase ca sticla, așa că le treceam ținându-ne echilibrul ca niște dansatori pe sârmă. În rest înaintam bine, cu toate că fiecare căra în spinare vreo patruzeci de kilograme. În timpul zilei găseam câte un locșor plăcut și ferit, deși temperaturile erau tot mai coborâte. Valea era atât de îngustă, încât abia dacă lăsa să se strecoare câteva raze calde de soare; de aceea așteptam cu nerăbdare venirea nopții ca să pornim la drum și să ne dezmoțim membrele înțepenite de frig.

Dar într-o bună zi ne-am împotmolit. Ajunseserăm în fața unui perete stâncos care părea să nu permită nicio tentativă de escaladare. O potecă sinucigașă se pierdea curând în grohotiș. Ce să facem? Să riscăm escaladarea stând atârnați deasupra râului cu poverile în spinare? Părea imposibil! Am hotărât să facem cale întoarsă și să încercăm să traversăm râul care se desfăcea aici în mai multe brațe. Din păcate, anotimpul nu era propice pentru așa ceva: temperaturile matinale se situau deja în jur de minus 15 grade și era atât de frig, încât pământul și pietrele se lipeau de îndată, înghețate, de tălpile noastre dacă ne descălțam ca să trecem râul în picioarele goale. Era foarte dureros să desprinzi bucățile de

gheață de pe talpă ca să te poți încălța iar. În fața noastră se desfăceau tot mai multe brațe ale râului. Se părea că nu avem nicio șansă să ajungem pe malul celălalt. Ne aflam în fața unei enigme. Doar nu se putea ca drumul să se înfunde aici dintr-odată! Am hotărât să petrecem acolo noaptea și să pândim din ascunzișul nostru caravanele, ca să vedem cum se descurcă în acest punct dificil. Curând după răsăritul soarelui apărură o caravană, se opri în fața peretelui stâncos și – nu ne-a venit să credem – *kuli* se cățărară unul după altul, ca niște capre, în ciuda poverilor grele din spinare, pe cărăriua stâncoasă de care noi, alpiniștii pasionați, ne speriaserăm! Iacii cu blana lor mițoasă trecură în tihnă prin pâraiele glaci-ale, iar cei ce îi mânau se urcară pe spatele lor, lăsându-se duși pe celălalt mal. Totul se petrecu în perfectă ordine.

Ardeam de nerăbdare să încercăm și noi. Ziua trecu prea încet, iar un vânt rece ca gheața avu grijă să nu ne facă așteptarea prea plăcută. În fine, se lăsă întunericul. Din fericire, luna plină ne dădea o lumină mai bună pentru escaladarea aceea dificilă decât mica noastră lampă. Cu toate acestea, nu a fost deloc ușor! Dacă nu i-am fi văzut cu ochii noștri pe *kuli* cățărându-se, am fi renunțat.

După acest hop totul a mers bine, doar că ocoleam caravanele care făceau popas și hanurile *tasam*. Se întâmpla uneori să auzim că ne strigă cineva. Ne îndepărtam în grabă, fără să răspundem. La un moment dat ne-au ieșit în cale doi tibetani care spuneau cu glas tare rugăciuni; dar se pare că lor le era mai frică de noi decât ne era nouă de ei, căci se îndepărtară rapid.

După încă două nopți de marș am ajuns la Dzongka și am părăsit ținutul cunoscut. Următorul nostru obiectiv, Brahmaputra – numit aici Tsangpo –, era în același timp și marele semn de întrebare din ruta noastră. Cum o să trecem fluviul? Speram să-l găsim înghețat. Aveam o imagine destul de neclară și despre porțiunea de drum până la fluviu. Numai de n-ar fi survenit și alte piedici! Principalul era să biruim cât mai repede porțiunea aceasta de drum și să evităm localitățile în care am fi putut întâlni funcționari guvernamentali.

În conformitate cu acest principiu, am căutat, imediat după Dzongka, o peșteră mai izolată în care să poposim și am descoperit acolo mii de figurine de zeități, făcute din argilă presată. Nimeriserăm într-o fostă sihăstrie!

În noaptea următoare drumul ne-a dus pieptiş spre un alt defileu. Dar ne supraapreciaserăm forţele: a trebuit să ne oprim într-un loc rece ca gheaţa înainte de a ajunge sus. Nu-i de mirare că eram istoviţi, epuizaţi. Pe lângă toate eforturile depuse, ne mai făcea greutăţi şi aerul rarefiat de la altitudinea de peste 5.000 de metri. Ne apropiam iarăşi de cumpăna apelor din Himalaya. În punctul cel mai înalt al defileului am dat de obişnuitele mormane de pietre şi de prapurii de rugăciune: un simbol al religiozităţii tibetanilor. Ne-am aflat însă pentru prima dată în faţa unui *chörten*, monumentul funerar al unui *lama* venerat ca sfânt. El se înălţa ca un memento sumbru în monotonia zăpezilor nesfârşite.

Ne bucuraserăm zadarnic la gândul peisajului frumos pe care îl vom admira. Defileul fiind strâns între munţi, nu oferea o panoramă deschisă. În realitate am fi avut însă dreptul să fim mândri de pionieratul nostru: eram cu siguranţă primii europeni care treceau prin acest defileu – tibetanii îl numeau Chakhyungla. Dar era mult prea frig ca să putem simţi bucurie sau mândrie.

În această pustietate înzăpezită în care arareori se mai răătăcea câte un om am îndrăznit să circulăm şi în timpul zilei. Am înaintat bine şi, după odihna de noapte – când am suferit înfiorător de frig –, ne-am primit recompensa în dimineaţa următoare: o privelişte admirabilă! În faţa noastră se întindea, albastru-azuriu, uriaşul lac Pelgu-Tso, iar în spatele acestuia se înălţau din zăpadă câţiva munţi izolaţi, din rocă roşie. Un lanţ scânteietor de ghetari încadra podişul; ne simţeam foarte mândri că numele a două dintre piscuri ne erau cunoscute: Gosainthan, înalt de 8.013 metri, şi, ceva mai mic, Lapchi Kang. Ambele aşteptau încă să fie cucerite, întocmai ca numeroşi alţi uriaşi ai Himalayei. Deşi degetele ne înţepeniseră de frig, ne-am scos caietele de schiţe ca să imortalizăm cu câteva linii contururile lor. Aufschnaiter evaluează, cu busola noastră rablagită, cele mai importante piscuri şi îşi notă cifrele – poate vom avea mai târziu nevoie de ele.

Apoi am luat-o de-a lungul lacului; străbătând acest peisaj de vis, am dat de un caravanserai părăsit şi a trebuit să petrecem noaptea în aer liber.

În realitate, ne miram şi noi că ne acomodaserăm atât de bine la altitudine, înaintând în ciuda poverilor din spinare. Ne era doar milă de câine. Deşi pe jumătate mort de foame, încerca să ţină pasul cu noi, plin de viteză.

Singura lui hrană erau excrementele noastre. În timpul nopții se întindea, fidel, pe picioarele noastre, încălzindu-le – o binefacere atât pentru noi, cât și pentru el, deoarece aici, sus, pe platou, termometrul indica minus 22 de grade.

Ce bucuroși am fost să dăm în ziua următoare de o urmă de viață! O turmă de oi se îndrepta încet spre noi, iar după ea veneau păstori înfוליți în bunde groase. Ei ne arătară în ce direcție se afla următoarea așezare omenească, așa că am intrat în aceeași seară în satul Trakchen, așezat puțin în afara rutei caravanelor. Era momentul suprem să ajungem iar printre oameni, deoarece nu mai aveam alimente. Chiar cu riscul de a fi arestați...

Mica așezare merita cel puțin numele de sat. Vreo patruzeci de case se înghesuiau, ca de obicei, la adăpostul unei coline, pe care se ridica mănăstirea. Localitatea era mai arătoasă decât Gartok, fiind, în plus, situată cu câteva sute de metri mai sus. Descoperiserăm prin urmare așezarea omenească permanentă construită la cea mai mare altitudine în Asia sau poate în întreaga lume.

Și aici am fost luați drept indieni și am putut cumpăra fără nicio dificultate alimente. Ba chiar ni s-a acordat ospitalitate într-o casă, unde ne-am bucurat de o căldură minunată după marșul îndelungat prin zăpadă și ger. Am poposit o noapte și o zi; oameni și câine am mâncat, în fine, pe săturate. Am reușit să evităm o întâlnire cu autoritatea locală, deoarece *Bönpo*-ul își încuiase „palatul” și nu a luat cunoștință de prezența noastră. Probabil ca să scape de orice răspundere...

Vrând-nevrând, a trebuit să achiziționăm și câte o bundă de oaie, căci îmbrăcămintea noastră nu putea face față iernii tibetane. După o târguială îndelungată am cumpărat de la gazdele noastre chiar și un iac. Era Armin numărul patru, dar nu se deosebea de predecesori decât printr-un comportament și mai urât.

Și apoi ne-am continuat drumul prin ținuturi pustii, ieșind din bazinul Pelgu-Tso prin defileul Yagula. Nu s-a împiedicat nimeni de noi și eram bucuroși că ne putem vedea nestingheriți de drum. Peste trei zile am dat de ogoare. Acestea țineau de un sat mai mare, Menkhap Me. Ne-am prezentat iar ca „indieni”, având o bună experiență în acest sens, și am cumpărat paie pentru iac și *tsampa* pentru noi. Oamenii de aici duceau o viață destul de grea. Culturile

lor de orz și mazăre sunt pline de pietre, necesită o muncă dură și dau o recoltă slabă. Cu toate acestea, toți erau încrezători și veseli; seara ședeam împreună cu ei, savurând și noi așa-numita *chang*, berea tibetană. Pe versanții din jurul satului se găseau mici mănăstiri de care oamenii se îngrijeau cu devotament și evlavie, făcând sacrificii, în ciuda condițiilor aspre de viață. Am descoperit peste tot ruine de dimensiuni surprinzătoare, ceea ce dovedea că această regiune apucase odinioară timpuri mai bune. Nu am aflat dacă decăderea se datora unor modificări de climă sau unor războaie.

Un spectacol de neuitat: muntele Everest

După o oră de marș am ajuns în dreptul șesului uriaș Tingri. Iar în spatele lui – mi s-a tăiat răsuflarea – se înălța în lumina cristalină a dimineții cel mai înalt munte din lume: Everest! La vederea lui, ne-am oprit uimiți și entuziasmați, plini de venerația pe care o simți de câte ori vezi ceva măreț. Ne-am gândit la numeroasele expediții care își riscaseră viața pentru a-i cuceri piscul. Dar nu-l cucerise încă nimeni! Deși eram atât de impresionați, ne-am gândit să facem câteva schițe, fiind siguri că niciun european nu văzuse încă Everestul din punctul în care ne aflam noi acum.

Ne-am despărțit cu greu de această panoramă grandioasă. Următorul obiectiv era defileul Kōrala din nord, situat la o altitudine de 5.600 de metri. Înainte de a ataca urcușul am înnoptat în mica localitate Khargyu de la poalele sale. De data aceasta nu a fost atât de ușor să ne dăm drept indieni, căci oamenii văzuseră deja mulți europeni. În apropiere se află localitatea Tingri, de unde toate expedițiile engleze pe Everest angajează șerpași. Am fost examinați cu atenție și apoi întrebați dacă ne-am prezentat deja la *Bōnpo*-ul din Sutso. Ne-am dat acum seama că edificiul mare pe care îl zăriserăm la intrarea în localitate trebuie să fi fost sediul unui funcționar. Îl observaserăm fiindcă se înălța pe o colină ce domina ținutul. Din fericire, nu fuseserăm reperați când trecuserăm prin fața lui!

Trebuia să fim prudenți. Nu am mai răspuns la întrebări, reluând povestea despre pelerinaj. Oamenii se liniștiră și ne explicară cu bunăvoință pe unde duce drumul, despre care spuneau chiar că este bine băătorit.

După-amiază târziu am ajuns sus în șa. Spre mulțumirea noastră, drumul cobora de data aceasta – urcușul obositor luase sfârșit pentru moment. Eram foarte bucuroși. Dar se pare că iacul nostru avea cu totul altă părere. El făcu deodată o săritură, se întoarse și o luă înapoi, spre înălțimile defileului.

Noi, după el!, deși ne venea foarte greu să alergăm în aerul rarefiat. În schimb, pentru iac părea să fie o adevărată plăcere, în ciuda celor optzeci de kilograme pe care le căra. Ajunși, în fine, sus, l-am zărit păsând liniștit mai jos. Blestemând toți iacii din lume, am coborât la el și, cu viclenie și o legătură de fân, am reușit să-l prind iar. El mă urmă docil sus, pe munte. Dar cu puțin înainte de a ajunge la punctul culminant al defileului idila luă sfârșit; iacul refuză cu încăpățănare să facă un singur pas mai departe. Ce era să facem? A trebuit să ne supunem capriciilor lui. Am campat, bombănind, într-un loc expus vântului și neprimitor. Foc nu am putut aprinde, așa încât cina noastră a constatat din făină uscată de *tsampa* și carne crudă. Singura consolare era muntele Everest, care ne zâmbea prietenos, scăldat în lumina roșiatică a amurgului.

În dimineața următoare, Armin își reîncepu escapadele. Drept urmare, i-am legat o funie în jurul coarnelor și l-am trecut în felul acesta prin defileu. Asta nu înseamnă că ar fi devenit mai docil. Deoarece scurmatul cu copitele nu-i era de niciun folos, își luă avânt și m-am trezit într-o clipă între coarnele lui. Ne săturaserăm de Armin numărul patru și am hotărât să-l schimbăm, de îndată ce putem, pe un alt animal.

La primele case din satul următor am profitat de o ocazie avantajoasă, după părerea mea. Plătind o diferență de bani, l-am cedat pe Armin în schimbul unui cal cam jigărit. Ne-am continuat voioși drumul, simțindu-ne ca norocosul din basme.

Am ajuns în aceeași zi la o vale largă; prin ea curgea un râu cu ape verzui. Pe valurile sale săltau sloiuri de gheață – era Tsangpo. Iată-ne, întocmai ca în anul precedent, confrunțați cu aceleași speranțe zadarnice de a traversa fluviul pe gheață solidă! Dar nu ne-am pierdut curajul. Pe malul celălalt am zărit mănăstiri și case multe; trebuia deci să existe un mijloc de a ajunge dincolo. Poate un bac. Am mers de-a lungul malului, căutând și chibzuind; și iată că am descoperit pilonii unui pod suspendat. Era un semn al providenței! Apropiindu-ne, am constatat însă că podul era bun pentru noi, nu și pentru cal. Animalele trebuiau să înoate prin apă, doar măgarii erau cărați de *kuli* în spinare peste podul suspendat care se clătina. Calul nostru nu se lăsă însă convins să intre în apă. Nici cu vorba bună, nici cu bătaia. Eram deja obișnuiți să avem necazuri cu animalele. Oftând, am făcut cale înapoi și am anulat

târgul. Ne-a costat bani și amenințări, dar până la urmă l-am reprimat pe recalcitrantul Armin. Nu ne-am putut da seama dacă vedea l-a bucurat sau nu.

Era deja întuneric când am ajuns cu Armin în dreptul podului, deci prea târziu ca să încercăm să-l traversăm; l-am priponit pe Armin de un țaruș din apropiere. Între timp, Aufschnaiter găsise o locuință pentru noi doi, așa că am petrecut o noapte plăcută, la căldură. Populația de aici era obișnuită cu negustorii și călătorii în tranzit și nu ne luă în seamă.

În dimineața următoare i-am iertat lui Armin toate fărădelegile. După ce l-am convins să intre în apă, s-a comportat ca un înotător perfect. Valurile îi acoperiră în repetate rânduri capul, curentul îl trăgea în larg – dar nimic nu-l scoase din calmul lui. El înotă netulburat și am văzut cum, ajuns la malul celălalt, urcă frumos povârnișul și își scutură, sforăind, apa din blană. Restul zilei l-am petrecut în Chung Riwoche, o localitate foarte interesantă. O mănăstire renumită, cu mai multe temple, având deasupra ușilor inscripții chinezești, părea să stea agățată pe versanții stâncoși de deasupra fluviului. Zidurile unei cetăți vechi împrejmuiau satul și mănăstirea. Malul râului era tivit cu sălcii foarte bătrâne. Cu siguranță că în timpul verii, când ramurile lor înverzite atingeau apa, peisajul devenea cât se poate de idilic. Deocamdată altceva îți atrăgea atenția: un *chörten* supradimensionat, având o înălțime de vreo douăzeci de metri, arăta că așezarea era considerată sfântă. În jurul lui, un număr uriaș de moriști de rugăciune – am numărat până la opt sute –; tamburele lor se roteau fără încetare, iar fâșiile inscripționate cu formule de rugăciune conjurau fără încetare zeii să-și coboare harul asupra acestor locuri. Important este să se afle mereu în mișcare; am văzut un călugăr care mergea de la o morișcă la alta, gresându-le osiile. Niciun credincios nu trece pe lângă ele fără să le pună în mișcare. Moșnegi și băbuțe își petrec uneori întreaga zi în fața unor tambure uriașe, înalte de câțiva metri, învârtindu-le plini de zel și implorând forțele divine să le dea, lor și stăpânilor lor, o reîncarnare cât mai avantajoasă. Alții au asupra lor moriști mici, de mână, în timpul pelerinajului; și pe acoperișuri se văd moriști pe care le învârtește vântul; apa este pusă în mod similar în slujba evlaviei. Aceste moriști de rugăciune și gândirea naivă care stă la baza lor sunt tot atât de caracteristice pentru Tibet ca

mormanele de pietre și prapurii de rugăciune pe care i-am găsit în toate defileurile montane.

Avuseserăm parte de un loc de cazare foarte plăcut în timpul nopții și toate lucrurile noi pe care le vedeam ne fascinau. Am hotărât, prin urmare, să rămânem încă o noapte aici. Și a meritat. Căci am primit o vizită extrem de interesantă: un tibetan care petrecuse douăzeci și doi de ani în cadrul unei misiuni creștine din India și revenise acum mânat de dorul de casă. Întocmai ca noi, străbătea și el, singur, defileurile, înfruntând iarna tibetană; dacă putea, se alătura vreunei caravane. Ne-a arătat reviste ilustrate englezești și cu această ocazie am văzut pentru prima dată imagini din orașele bombardate și am primit informații mai amănunțite despre sfârșitul războiului. Pentru noi au fost momente zguduitoare și ardeam de nerăbdare să aflăm cât mai multe. În ciuda noutăților deprimante, am fost totuși fericiți să întâlnim pe cineva care ne-a adus cel puțin o adiere dintr-o lume ce fusese odinioară și a noastră. Toate cele auzite ne întăriră hotărârea de a pătrunde mai adânc în inima Asiei. L-am fi invitat foarte bucuroși pe omul acesta să ne însoțească, dar nu-i puteam oferi nici protecție, nici confort. Așa că ne-am mulțumit să cumpărăm de la el niște creioane și hârtie, ca să ne putem ține jurnalele, și apoi ne-am luat rămas-bun, continuându-ne singuri drumul.

O dorință riscantă, dar ademenitoare: să vedem Lhasa

Ruta noastră se îndepărta acum de Tsangpo. A trebuit să trecem printr-un nou defileu, iar peste două zile am ajuns la Sangsang Gewu. Reintraserăm în felul acesta pe traseul caravelor dinspre Gartok spre Lhasa, de la care ne abătuserăm în anul precedent îndreptându-ne spre Kyirong. Și la Sangsang Gewu exista un *Bönpo*, dar tocmai se retrăsese într-o mănăstire apropiată, pentru meditație. Administratorul său ne puse o mulțime de întrebări, dar vestea despre tratamentul bun de care beneficiaserăm la Tradün trebuie să fi ajuns până la el, servindu-i drept exemplu. Spre norocul nostru, nu bănuia că ne aflăm aici „fără să avem permis”!

Era bine că nu ne făcea greutăți suplimentare, căci aveam oricum suficiente griji. Trebuia să luăm o hotărâre. Din banii noștri nu mai rămăseseră decât optzeci de rupii și o monedă de aur, deoarece ne aprovizionaserăm cu alimente și trebuise să cumpărăm și un al cincilea Armin. Prețurile deveneau tot mai mari pe măsură ce ne apropiam de câte un oraș și era exclus să răzvim cu o sumă atât de mică până la frontiera chinezească. Am fi avut încă vreo câteva mii de kilometri de parcurs. În schimb, până la Lhasa am fi reușit să o scoatem cumva la capăt! Iată-l iarăși: numele fascinant al „orașului interzis”... Iar posibilitatea de a-l vizita părea mai aproape ca niciodată. Ne cuprinse o poftă nestăpânită să vedem orașul; merita să facem orice sacrificiu pentru a atinge acest obiectiv.

Devoraserăm încă din lagăr toată literatura despre Lhasa pe care reușiserăm să punem mâna. Puținele cărți despre acest oraș erau scrise de englezi. O expediție punitivă engleză ajunsese în 1904, cu o mică armată, pentru prima dată în capitala Tibetului și, începând cu acest moment, restul lumii aflase cel puțin câte ceva despre oraș. În ultimele decenii mai mulți europeni izbutiseră să intre în Lhasa. Totuși, cunoașterea capitalei lui Dalai Lama continua să

exercite cea mai mare atracție asupra oricărui explorator. Iar noi, care eram atât de aproape, să nu ne încercăm norocul? În fond, de ce ne chinuiserăm să ajungem, prin viclenie și șiretlicuri, până aici, de ce depuseserăm atâtea eforturi și învățaserăm și limba țării? Cu cât ne gândeam mai mult la toate acestea, cu atât mai fermă devenea decizia noastră: spre Lhasa! Experiența de până acum ne arătase că o scoți totdeauna mai ușor la capăt cu funcționarii superiori decât cu cei mărunți. Aveam să reușim să ne descurcăm cumva la Lhasa! Un exemplu elocvent era faptul că, în urmă cu trei sute de ani, primul alb care pătrunsesese în „orașul interzis” fusese un austriac. Pater Johann Grüber se strecurase cu o caravană până în capitală, fiind primit cu multă ospitalitate!

Prin urmare, ne fixaserăm obiectivul – dar nu și traseul. Ne ademenea ruta *tasam*-urilor, foarte umblată și având asigurate locuri de cazare pentru noapte. Urmând-o, am fi ajuns la Lhasa în câteva săptămâni. Dar exista riscul de a fi descoperiți și reținuți. Chiar dacă ocoleam Shigatse, al doilea oraș ca mărime din Tibet, întâlneam pe drum destule sedii ale administrației districtuale și oricare dintre ele ne putea fi fatal. Riscul era prea mare. Așa că am hotărât să o apucăm pe ruta nordică, prin Changthang. Ținuturile erau populate doar de nomazi și cu ei puteam ajunge la înțelegere. Ne gândeam de asemenea că în felul acesta vom intra în Lhasa venind dinspre nord-vest. Nimeni nu se aștepta ca de acolo să vină străini, așa că avea să fie mai ușor să ne furișăm în oraș. Sven Hedin urmasa cu patruzeci de ani în urmă un plan similar, dar eșuase din cauza îndărătniciei unor funcționari locali. Poate că pentru el personal acest eșec a însemnat o mare lovitură, în schimb lumea științei a aflat despre existența unor regiuni total necunoscute până atunci. Situația noastră în momentul de față era asemănătoare. Nu existau încă hărți sau relatări despre ruta pe care voiam să o urmăm. Trebuia să ne lansăm în necunoscut mergând mereu spre nord-est. Era posibil ca pe drum să dăm din loc în loc de nomazi, de la care puteam afla mai multe amănunte despre drumul și distanța până la Lhasa.

Firește că la Sangsang nu am vorbit cu nimeni despre proiectele noastre, povestind doar că vrem să mergem la zăcămintele de sare din nord. Lumea se arată îngrozită, sfătuindu-ne să renunțăm. Ținutul era neprimitor, așa că planul nostru părea o adevărată

nebunie. Dar cu ajutorul acestei minciuni ne-am atins scopul: am abătut atenția tuturor și nimeni nu ne suspecta că am vrea să ajungem la Lhasa. În realitate, nici noi înșine nu aveam prea multă încredere în planul nostru, iar viscoalele și gerul de aici, din Sangsang, ne dădeau o idee despre ceea ce ne putea aștepta în nord.

Cu toate acestea, am plecat în 2 decembrie 1945. Ne împrieteniserăm cu câțiva șerpași. Aceștia sunt tibetani domiciliați de cele mai multe ori în Nepal, care au dobândit faimă ca ghizi și hamali ai celor ce vin în Himalaya. Ei se bucură și de frumosul nume „Tigrii Himalayei”. Șerpașii ne-au dat sfaturi prețioase în timp ce făceam preparativele de plecare și ne-au ajutat să cumpărăm un nou Armin, deoarece până acum fuseserăm de fiecare dată duși de nas. De fapt, am putut constata încă de la începutul marșului că noul iac se comporta admirabil. Era un tăuraș solid, negru cu câteva pete albe, iar blana bogată îi ajungea aproape până la pământ. I se tăiaseră coarnele când era mic și nu mai era sălbatic, păstrându-și însă vigoarea. Și el avea un inel trecut prin nări, cu care putea fi strunit; dacă îl îmboldeam ușor, își depășea viteza de mers obișnuită de trei kilometri pe oră. Bietul animal era foarte încărcat, căci încercam, din principiu, să avem totdeauna la noi alimente pentru cel puțin opt zile.

Și de data aceasta ne îngrijora trecerea unui râu. Era vorba despre Raga Tsangpo. Dar l-am găsit deja înghețat, stratul de gheață fiind suficient de gros ca să-l țină și pe Armin. Am fost extrem de bucuroși! Prima zi de călătorie trecuse fără dificultăți. Drumul ducea printr-o vale care urca ușor. La asfințitul soarelui, când începuserăm să simțim frigul pătrunzându-ne prin haine, am zărit cortul negru al unor nomazi. Era ridicat într-un loc adăpostit din spatele unui zid de piatră scund, numit *lhega*. Aceste împrejurimi pot fi întâlnite în tot Tibetul, căci nomazii care le înalță în jurul corturilor lor caută mereu noi locuri de pășunat. *Lhega* oferă și animalelor un adăpost împotriva frigului și a lupilor.

Când ne-am apropiat de cort, câțiva câini s-au repezit la noi lătrând. Îmi era totdeauna milă de bietul meu câțel care, deși mult mai mic, reușea aproape de fiecare dată să abată de la noi atenția câinilor furioși, antrenându-i într-o încăierare. Chiar dacă el era cel mai înspăimântat. Din fericire, nu pățise niciodată ceva mai rău. Din pricina zarvei, din cort a ieșit un nomad care nu s-a arătat

cătuși de puțin ospitalier când l-am rugat să ne adăpostească peste noapte. Ne-a interzis să intrăm în cort, dar ne-a adus după aceea balebă de iac, să ne facem focul. Așa că am campat în aer liber, iar mai târziu ne-am simțit chiar bine, căci pe povârnișuri am găsit destul lemn de ienupăr cu care să putem întreține un foc binefăcător.

Cu toate acestea, nu am avut somn în noaptea aceea. Simțeam în stomac aceeași senzație pe care o avusesem înainte de a escalada peretele nordic al masivului Eiger sau când am zărit pentru prima dată vârful Nanga Parbat. În asemenea momente te întrebi dacă ceea ce vrei să faci nu înseamnă că-ți supraevaluezi propriile forțe. Îți găsești liniștea doar după ce depășești punctul mort și începi să acționezi.

Firește că este bine ca omul să nu știe ce îl așteaptă. Dacă am fi avut cea mai vagă idee despre toate câte ni se vor mai întâmpla, cu siguranță că am fi făcut cale întoarsă. Dar în fața noastră se întindea un ținut necunoscut pe care nu-l explorase încă nimeni, iar dacă ne-am fi orientat după hărțile de care dispuneam, drumul ne-ar fi dus de asemenea prin multe porțiuni albe.

În ziua următoare am ajuns în partea de sus a defileului și am fost destul de mirați când am văzut că nu urma un coborâș, ci un podiș înalt. Metaforic vorbind, ne aflam la etajul cel mai de sus al Asiei dacă veneai din India. Defileul reprezenta în același timp cumpăna apelor din Transhimalaya care, văzută de aici, părea un lanț neînsemnat de coline. Podișul era deprimant. Îți dădea senzația infinitului. Trebuia să mergi luni întregi ca să ajungi la capătul lui. Ne găseam la o altitudine de cel puțin 5.400 de metri, pământul era acoperit de un strat gros de zăpadă veche și bătea un vânt înghețat. Nicio viețuitoare cât vedeai cu ochii – și a fost o consolare faptul că am găsit cel puțin mici mormane de pietre. Însemna că, în timpul verii, treceau pe aici caravane îndreptându-se spre lacurile sărate. Aceste mici mormane de pietre reprezentau o legătură între un om și altul, o rugă înălțată zeilor, din singurătatea ținutului nemărginit...

În nopțile următoare am campat în *lhega* părăsite, găsim de fiecare dată suficientă balebă de iac prin împrejurimi ca să putem face un foc. Exista deci un anotimp în care ținutul era locuit de nomazi și străbătut de caravane – probabil vara, când înverzeau pășunile acoperite acum de zăpadă. Toate ne avertizau mereu că iarna era cel mai nepotrivit anotimp pentru o asemenea călătorie.

Într-o bună zi am avut și noroc. Am dat de un cort unde am fost primiți cu o caldă ospitalitate. Un cuplu de nomazi bătrâni locuia de mai multe luni aici împreună cu fiul lor, înfruntând vremea proastă. De la căderile masive de zăpadă din urmă cu opt săptămâni, aproape că nu-și mai părăsiseră cortul. O serie de iaci și oi le muriseră, căci din cauza stratului gros de zăpadă nu puteau găsi niciun fir de iarbă ca să se hrănească. Restul turmei vegeta, apatic, în jurul cortului, scormonind prin zăpadă cu copitele, în căutarea hranei. Căderile acestea masive de zăpadă sunt o raritate în clima uscată a Asiei Centrale, reprezentând o catastrofă neașteptată.

Am avut impresia că și gazdele noastre erau bucuroase să vadă iar figuri omenești. Niciodată nu fuseserăm poftiți cu atâta căldură să intrăm în cort și să înnoptăm acolo. Ne luaseră drept indieni, nemanifestând nici urmă de suspiciune față de noi. Carne aveau din belșug, căci trebuiseră să taie multe animale. Am cumpărat cu o sumă derizorie o pulpă de iac și am tăiat cu o sabie *gurka* o porție uriașă din ea ca să o fierbem. După care ne-am făcut comozi, bucurându-ne de căldură. Și gazdele noastre se îngroziră aflând ce traseu intenționam să urmăm. Ne sfătuiră insistent să renunțăm. Dar apoi spuseră că pe ruta noastră vom da mereu de corturi de nomazi, ceea ce ne întări decizia de a rezista în continuare.

În ziua următoare, după plecare, ne-a prins un viscol puternic. Neavând încălțăminte potrivită, umblatul a devenit în curând o tortură. Stratul de zăpadă nu ne ținea și uneori ne afundam în el împreună cu iacul. În plus, probabil că sub zăpadă erau pâraie ascunse, căci de câteva ori am nimerit în apă rece ca gheața, pe care nu o observaserăm, în schimb o simțeam acum, pantalonii și încălțăminte înghețându-ne bocnă. Era un drum extrem de anevoios, așa că am reușit să parcurgem doar câțiva kilometri. Cât de bucuroși am fost să zărim spre seară cortul unui nomad! De data aceasta locuitorii lui nu voră să ne primească, dar au totuși amabili și au ridicat pentru noi un cort mic, din păr de iac. Am fost fericit să-mi scot încălțările din picioarele chinuite. Pe câteva degete apăruseră semne de degerături. Am început imediat să le masez, iar după câteva ore circulația sângelui s-a restabilit.

Greutățile acestei zile și primele degerături ne-au dat totuși de gândit. Seara am avut o discuție serioasă și lungă cu Aufschnaiter.

Puteam încă să facem cale întoarsă și ideea ne tenta. Ne făceam probleme și din cauza iacului nostru. Fiind subalimentat de zile întregi, nu era greu să ne dăm seama cam cât va mai rezista. Iar fără el nici nu ne puteam gândi să ne continuăm drumul. După multe deliberări, am ajuns la un compromis. Ne vom încerca norocul încă o zi, după care vom lua o decizie în funcție de starea vremii.

În ziua următoare am străbătut un ținut muntos cu un relief ușor vălurat, ajungând iar la un defileu. L-am trecut și – spre marea noastră surpriză – pe partea cealaltă nu mai era zăpadă! Providența decisese pentru noi.

Printre nomazi ospitalieri

În curând am dat și de cortul unor nomazi, am fost primiți și am lăsat iacul să pască după pofta inimii. Gazda noastră era de data aceasta o femeie tânără. Ne servi imediat un ceai fierbinte cu unt, și pentru prima dată în viață licoarea aceasta ne făcu plăcere, învi-orându-ne trupurile înghețate. Abia acum am observat ce apariție pitorească era tânăra femeie. Purta direct pe piele o bundă de oaie lungă până la pământ, iar în cosițele negre își împletise scoici, monede de argint și diferite podoabe ieftine de proveniență străină. Ne-a povestit că cei doi bărbați ai ei plecaseră să aducă turma. Aveau 1.500 de oi și mulți, mulți iaci. Ne-am uitat uimiți unul la altul. Oare poliandria era în vigoare și aici, printre nomazi? Abia mult mai târziu, la Lhasa, urma să aflăm motivele complicate care fac ca în Tibet poliandria și poligamia să coexiste.

La întoarcerea lor, cei doi bărbați ne salutară cu aceeași cordialitate ca femeia. Se servi o masă îmbelșugată, ba chiar și lapte acru – o delicată de care nu mai avuseserăm parte de pe vremea când cutreieram pășunile din jurul satului Kyirong. Am stat multă vreme în jurul focului, simțindu-ne răsplătiți pentru greutățile înfruntate. S-au spus glume, s-a râs și – așa cum se întâmplă când o femeie tânără și frumoasă se află în compania mai multor bărbați – nu au lipsit nici tachinele echivoce.

A doua zi am luat-o din loc odihniți și întremați. Eram bucuroși că ieșiserăm din pustietatea ținutului înzăpezit, căci aici dădeam iar de urme de viață. Pe versanți treceau turme de antilope care se apropiau uneori atât de mult de noi, încât am fi putut face rost ușor de o friptură dacă am fi avut un pistol. Dar, din păcate, nu dispuneam de așa ceva.

Am traversat iar un defileu și apoi o vale foarte prăpăstioasă. Existau aici multe grote naturale, dar nu aveam chef să le explorăm mai îndeaproape, căci un vânt înghețat ne pătrundea până la piele. Acesta ne strica și plăcerea de a admira panorama splendidă care

se deschidea spre vest. Din podișul înalt se ridicau ghetari uriași, izolați, întocmai ca muntele Kailas sau Lungpo Kangri. Vederea lor ne-a adus puțină alinare în monotonia care ne înconjură iarăși. De aceea am fost plăcut surprinși să dăm iar de nomazi la lăsarea întinericului. Erau oameni deosebit de prietenoși, căci la apropierea noastră își stăpâniră câinii. Am considerat că este un semn bun și am decis imediat să ne odihnim o zi, lăsându-l și pe iacul nostru să pască pe săturate.

Cortul era locuit de un cuplu tânăr cu patru copii mici, cu obraji rumeni. Deși destul de înghesuți, ne-au cedat imediat locul cel mai bun de lângă foc. Ne-am împrietenit repede cu copilașii încrezători și am avut posibilitatea să studiem o zi întreagă modul de viață al nomazilor.

Bărbații nu sunt foarte ocupați în timpul iernii. Execută diferite munci gospodărești, cos tălpi pentru încălțăminte, taie curele și se amuză făcând braconaj cu flintele lor antediluviene. Femeile adună bălegar de iac, cărându-și de multe ori copilul cel mai mic în bundă. Seara se aduce acasă turma și se mulge puținul lapte dat de femelele iacilor în timpul iernii. Arta culinară a nomazilor este redusă la minim. Iarna mănâncă aproape numai carne preparată cu multă grăsime. Ce-i drept, nomazii habar nu au de arderile interne sau de calorii, dar un instinct sănătos îi face să aleagă alimentele care le sunt necesare să poată suporta intemperii și frigul. Se prepară și diferite supe, căci *tsampa* – alimentul de bază din regiunile agricole – este o raritate aici.

Scopul urmărit de nomazi este să valorifice la maxim mijloacele precare oferite de natură. De exemplu, ei adoptă și în timpul somnului o poziție care să păstreze căldura. Astfel, se ghemuiesc pe pământul acoperit cu piei, își scot brațele din mânecile bundei și o trag peste ei ca o pătură. Dimineața, înainte de sculare, așază cu niște foale ultimele resturi de jăratic și ceaiul începe imediat să fiarbă. Focul reprezintă inima locuinței și nu se stinge niciodată. Fumul iese printr-o deschizătură din acoperișul cortului. Întocmai ca în orice casă țărănească, găsim și în corturile nomazilor un mic altar, de cele mai multe ori foarte primitiv: o lădiță pe care este așezat un talisman sau o mică statueta a lui Buddha. Nu lipsește nicăieri poza lui Dalai Lama. Pe acest altar arde o candelă cu unt, dar din cauza frigului și a lipsei de oxigen flacăruia ei aproape că nici nu se vede în timpul iernii.

Marele eveniment al anului îl reprezintă pentru nomazi târgul din Gyanyima. Nomazii îşi duc acolo turma, vând o parte din oi şi cumpără în schimb orz. În plus, achiziţionează şi o serie de obiecte necesare în gospodărie: ace de cusut, vase de aluminiu, podoabe multicolore pentru soţie.

Ne-a venit greu să ne despărţim de familia aceea simpatică şi de copilaşii drăgălaşi. Am încercat, ca de obicei, să ne revanşăm cumva. Dacă oamenii nu aşteptau bani – iar în cazul de faţă nu aşteptau –, le dăruiam aşă colorată sau boia.

În perioada următoare am reuşit să parcurgem între douăzeci şi treizeci de kilometri pe zi – după cum întâlneam sau nu corturi. A trebuit să înnoptăm de multe ori în aer liber. Toată energia noastră era solicitată atunci de strângerea bălegarului de iac şi de căratul apei, aşa încât orice cuvânt rostit ne obosea. Cea mai mare suferinţă ne-o provocau mâinile, totdeauna ţepene din cauză că nu aveam mănuşi şi trăgeam pe ele doar nişte şosete. Când lucram, trebuia, fireşte, să le dăm jos. O dată pe zi fierbeam nişte carne şi mâncam direct din oală. Din cauza altitudinii, punctul de fierbere era foarte coborât, iar aerul atât de rece, încât puteam mânca fier-tura fără să ne ardem limba. Găteam doar seara; resturile le încălzeam dimineaţa; odată porniţi la drum, nu mai făceam niciun popas.

Nu voi uita niciodată nopţile nesfârşite din acea perioadă. Adeseori, stăteam ore întregi fără să putem adormi, zăcând strâns lipiţi unul de altul, înfăşuraţi în păturile comune, ca să nu degerăm. Ne acopeream picioarele cu cortul nostru mic, căci vântul era de multe ori atât de puternic, încât nu reuşeam să-l fixăm; în felul acesta ne ţinea măcar de cald. Câinele dormea vârat în cutele cortului; doar iacului nu-i păsa de nimic, el continua să pască liniştit în apropierea noastră. Dar în curând începu un nou capitol! De îndată ce ne încălzeam puţin, se trezeau şi nenumăraţii păduchi care se aciuseră pe noi şi se înmulţiseră îngrozitor. Era o tortură! Se hrăneau fără milă cu sângele nostru. Şi nu le puteam veni de hac nicidecum, deoarece era absolut imposibil să ne dezbrăcăm la asemenea temperaturi. Pe la jumătatea nopţii erau oarecum sătui şi ne dădeau pace. Atunci puteam dormi. Dar după câteva ore se lăsa gerul de la revărsatul zorilor, pătrunzând prin păturile noastre şi trezindu-ne din somnul epuizării. Rămâneam atunci lipiţi unul de

altul, tremurând și sperând că va ieși soarele. Dacă vedeam că există cât de cât această perspectivă, nu ne sculam încă, așteptând ca razele sale să ajungă și la culcușul nostru.

Pe 13 decembrie am ajuns la Labrang Trowa, o „așezare” formată, de fapt, dintr-o singură casă. Familia căreia îi aparținea o folosea doar ca magazie, căci își înălțase alături un cort. Când ne-am arătat nedumeriți, ni s-a răspuns că în cort este mult mai cald. Din conversația ulterioară am înțeles că ajunseserăm la un *Bönpo*. El lipsea momentan de acasă, dar fratele său îi ținea locul. Firește că începu să ne interogheze; se mulțumi însă cu povestea despre pelerinaj. Am mărturisit pentru prima dată că voiam să ajungem la Lhasa. Doar ne îndepărtaserăm suficient de ruta hanurilor *tasam*! Omul scutură îngrozit din cap, încercând să ne explice că drumul cel mai rapid și sigur spre Lhasa duce prin Shigatse. Ne pregătiserăm deja răspunsul: aleseserăm în mod intenționat ruta mai dificilă pentru a aduce mai multe sacrificii. Efectul a fost pe măsură, iar omul se arătă dispus să ne dea o serie de sfaturi bune.

Existau două posibilități. Unul dintre drumuri era mai dificil, ducând prin numeroase defileuri și ținuturi nelocuite. Al doilea era mai ușor, dar trecea prin ținutul populat de așa-numiții *khampa*. Din nou, numele acesta, rostit pe un ton misterios, așa cum îl auziserăm și de la mulți nomazi. *Khampa* ar fi trebuit să fie un locuitor din Kham, provincia cea mai răsăriteană a Tibetului. Dar numele era totdeauna însoțit de o inflexiune care exprima teamă sau atenționare. Am înțeles în cele din urmă că acest cuvânt este sinonim cu „bandit”.

Din păcate, am subapreciat avertismentul și am ales ruta mai ușoară.

Am petrecut două nopți la familia *Bönpo*-ului. Nu ca oaspeți în cort, căci tibetanii trufași nu-i consideră pe indienii nenorociți demni de atâta cinste. Totuși, fratele *Bönpo*-ului era o figură impresionantă: un om serios, zgârcit la vorbă, dar ceea ce spunea părea foarte logic și rezonabil. Și el avea o soție în comun cu fratele lui și trăia de pe urma turmelor sale. Familia lăsa impresia de bunăstare, căci cortul ei era mult mai mare decât corturile obișnuite ale nomazilor. Ne-am completat aici rezerva de alimente, iar banii peșin au fost acceptați cu cea mai mare naturalețe.

Întâlniri periculoase cu bandiții *khampa*

Eram deja de ceva timp pe drum când ne ieși în cale un personaj care ne atrase atenția prin îmbrăcămintea sa ciudată. Vorbea alt dialect decât nomazii din regiune. Ne întrebă, curios, de unde venim și încotro ne îndreptăm, iar noi am repetat povestea despre pelerinaj. Omul ne dădu pace și se duse mai departe. Am înțeles că făcuserăm cunoștință cu primul *khampa*! Peste câteva ore am zărit în depărtare doi oameni călare pe ponei; purtau aceeași îmbrăcămintă. Nu ne-am simțit prea în largul nostru și ne-am continuat grăbiți drumul. Abia după ce se întunecase complet am dat iar de un cort. Am avut noroc, deoarece în el locuia o familie de nomazi simpatici. Aceștia ne-au poftit cu multă amabilitate în cort, dându-ne voie să ne aprindem focul nostru. Carnea a trebuit însă să o cumpărăm de la ei. Abia mai târziu am aflat că era vorba despre o superstiție: nomadul vrea ca în cortul său să se prepare doar carne provenită din propria turmă; el pune la dispoziția străinului un foc propriu, dar nu-i oferă lapte. Bineînțeles că și aici se întâmplă ca peste tot: unii respectă cu strictețe superstițiile, alții mai puțin.

Seara a venit vorba despre bandiți. Erau o adevărată calamitate. Gazda noastră trăia de mult în acest ținut, fiind la curent cu situația. Ne arată, plin de mândrie, o pușcă pentru care îi plătise unui *khampa* o avere: cinci sute de oi! Dar bandele de tâlhari din împrejurimi considerau acest preț uriaș un tribut și de atunci îi dădeau pace.

Am aflat acum și alte amănunte despre viața bandiților. Trăiesc în grupuri, în câte trei, patru corturi, și de la această bază își organizează expedițiile de extorcare. De obicei lucrurile se petrec în felul următor: bărbații merg, înarmați cu puști și săbii, la cortul unui nomad, pătrund în el și pretind cu tupeu să fie ospătați cu tot ce poate fi mai bun. Nomadul înspăimântat le pune la dispoziție tot ce are, bandiții se îndoapă, umplându-și și tolbele, mai iau

cu ei una sau două vite și dispar. Apoi repetă figura zi de zi, de fiecare dată la alt nomad, până pustiesc și secătuiesc întreaga regiune. După care își stabilesc cartierul general în altă parte și o iau de la început cu aceleași metode. Nomazii s-au împăcat cu soarta, căci sunt neînarmați și trebuie să facă față unui număr mult mai mare de atacatori, iar guvernul nu are nicio putere în aceste ținuturi izolate. Dacă un funcționar guvernamental reușește la un moment dat să dea lovitura și să-i învingă pe bandiți, profitul e al lui. Îi aparține întreaga pradă. Pedepsa aplicată bandiților este inumană. De cele mai multe ori li se retează ambele brațe. Totuși, niciun *khampa* nu s-a lăsat încă de meserie de teama consecințelor... Apoi gazda noastră ne-a relatat și despre câteva cazuri când *khampa* își uciseseră cu bestialitate victimele. Nu se dădeau înapoi nici când aveau de-a face cu pelerini, călugări sau călugărițe. Încetul cu încetul, ne-a cuprins teama. Ce n-am fi dat să putem cumpăra pușca de la gazda noastră! Din păcate, nu aveam bani suficienți și nici o altă armă, cât de primitivă. Iar de bețele micului nostru cort nu se speriau nici măcar câinii.

În dimineața următoare, când am pornit la drum, nu ne-am simțit prea în largul nostru. Senzația de disconfort s-a accentuat când am descoperit un om înarmat cu o pușcă, ce încerca să se ascundă de noi dispărând mereu pe după o colină. Dar am urmat neabătuți direcția prestabilită, pierzându-l în cele din urmă din ochi. Seara am dat iar de niște corturi: mai întâi de unul singur, iar cam la o sută de metri de el de un grup întreg.

Am bătut la ușa primului cort. O familie de nomazi ieși afară, se împotrivi, îngrozită, văzând că vrem să intrăm și arată, speriată, spre celelalte corturi. Nu ne rămase altceva de făcut decât să o luăm din loc. Spre surprinderea noastră, în celălalt cort am fost primiți cu bucurie. Toți oamenii ieșiră afară, ne pipăiră bagajele, ne ajutară să le descărcăm – ceea ce nomazii nu făceau niciodată – și... deodată ne-am lămurit: erau *khampa*! Căzuserăm în capcană, ca șoarecii. În cort se aflau doi bărbați, o femeie și un adolescent – trebuia să facem pe niznaiul. În orice caz, eram cu ochii în patru, sperând că, făcând uz de politețe, prudență și diplomatie, vom găsi o ieșire din situația penibilă.

Nici nu ne așezaserăm bine în jurul focului și cortul începu să se umple. Toți locuitorii celorlalte corturi veniră să-i vadă pe cei

doi străini: bărbați, femei, copii și câini. Încercam din rășputeri să ne ținem bagajele grupate în jurul nostru. Oamenii erau băgăcioși și curioși ca țiganii. După ce ascultară și ei povestea despre pelerinaj, ni-l recomandă cu multă căldură pe unul dintre tovarășii lor drept călăuză excelentă care să ne însoțească până la Lhasa. Acesta voia să ne ducă pe un drum aflat ceva mai la sud de ruta noastră, despre care susținea că ar fi mult mai bun. Ne-am uitat repede unul la altul. Omul era scund, dar foarte vânjos și avea o sabie uriașă la cingătoare. Nu inspira prea multă încredere. Dar i-am acceptat propunerea, convenind și o remunerație. Era singurul lucru pe care îl puteam face, căci dacă aveau cumva intenții necurate puteau să ne înjunghie pe loc.

Încetul cu încetul, vizitatorii se întoarseră în corturile lor, iar noi ne-am pregătit de culcare. Una dintre gazdele noastre voia neapărat să se servească de rucsacul meu drept pernă, și a trebuit să depun eforturi ca să nu mi-l ia. Presupunea probabil că am un pistol în el. Mie îmi convenea această bănuială și am încercat să o întăresc prin comportamentul meu. În cele din urmă, a renunțat. În orice caz, am rămas în alertă, neînchizând un ochi întreaga noapte. Deși eram foarte obosiți, nu ne-a venit greu să rămânem treji, căci femeia murmură tot timpul rugăciuni, de parcă ar fi cerut iertare pentru fărădelegile pe care bărbații voiau să le comită cu noi în ziua următoare. Am fost foarte bucuroși să vedem că se crapă în fine de ziuă. La început totul rămase pașnic. În schimbul unei oglinzi de buzunar am achiziționat un creier de iac, pe care l-am preparat pentru micul dejun. Apoi am început să ne pregătim de plecare. Gazdele noastre ne urmăreau mișcările cu priviri atente, devenind aproape agresive când i-am întins bagajul lui Aufschnaiter, care era deja afară. Dar le-am împins la o parte și am încărcat iacul. Când ne-am uitat după „ghid”, nu era nici urmă de el – spre ușurarea noastră. Familia din cortul nostru a insistat să mergem neapărat pe ruta din sud, unde aveam să întâlnim în curând nomazi porniți, și ei, în pelerinaj spre Lhasa. Le-am promis că așa vom face și am luat-o repede din loc.

După câteva sute de metri am observat că lipsește câinele. El venea totdeauna după noi. Dar când am întors capul, căutându-l, am înlemnit: cei trei bărbați din cortul unde înnoptaserăm se îndreptau spre noi și ne-au ajuns curând din urmă. Ne povestiră

că vor și ei să meargă la corturile pelerinilor și ne arătară în depărtare o coloană de fum. Asta ni se păru și mai suspect, deoarece nu văzuserăm niciodată asemenea coloane de fum înălțându-se din corturi. Când i-am întrebat unde este câinele, ne-au răspuns că rămăsese în cort. Unul dintre noi putea să meargă să-l aducă. Am înțeles acum ce plănuiau. Ne era în joc viața. Reținuseră câinele ca să ne despartă pe Aufschneider și pe mine, căci nu aveau totuși curajul să ne atace pe amândoi deodată. Și probabil că acolo unde se zărea coloana de fum erau așteptați de tovarășii lor. Atunci urma să aibă superioritate numerică și să ne lichideze foarte ușor.

Nu ar fi aflat nimeni niciodată de dispariția noastră. Regretăm amarnic că nu luaserăm în serios avertismentele bine intenționate ale nomazilor întâlنيți până acum. Am mai mers o bucată de drum în aceeași direcție, sfătuindu-ne repede ce să facem. Cei doi bărbați ne încadraseră deja între ei; adolescentul venea în urma noastră. Ne-am evaluat șansele uitându-ne pe furiș într-o parte. Cei doi adulți purtau bunde duble, așa cum obișnuiau bandiții, ca să fie protejați de lovituri sau împunsături; la cingătoare aveau săbii uriașe, iar pe fețele lor nu se citea deloc blândețe.

Trebuia să acționăm. Aufschneider era de părere că ar fi bine să schimbăm direcția pentru a nu intra orbește în capcana lor. Zis și făcut. În timp ce vorbeam, am făcut deodată stânga-împrejur. *Khampa* se opriră o clipă uluiți. Apoi își reveniră, ne barară drumul și ne întrebară cu gesturi nu foarte amicale încotro voiam să mergem. „Să luăm câinele!” Observaseră că eram în stare de orice. Câteva clipe se uitară după noi, apoi își continuă drumul. Voiau probabil să-și informeze repede complicități.

Când ne-am apropiat de corturi, femeia ne aduse câinele legat cu o sfoară. Ne-am bucurat că ne revedem, dar apoi am luat-o rapid din loc. Firește, am făcut cale înapoi! Neînarmați cum eram, continuarea drumului ar fi însemnat moarte sigură. După un marș forțat, am ajuns în aceeași seară la familia simpatcă la care înnoptaserăm de curând. Nimeni nu se miră de aventurile noastre. Ei ne povestiră că ținutul unde își au taberele *khampa* se numește Gyak Bongra, fiind temut peste tot. După această pățanie am apreciat cu atât mai mult o noapte liniștită...

În dimineața următoare ne-am revizuit ruta. Nu aveam încotro: trebuia să o luăm pe drumul mai dificil, prin ținuturile nelocuite.

Am cumpărat carne de la nomazi, presupunând că timp de cel puțin o săptămână nu vom întâlni țipenie de om.

Ca să nu ne mai întorcem până la Labrang Trowa, am riscat un urcuș istovitor, foarte abrupt, pe o scurtătură. În mod normal, și pe aici trebuia să ajungem tot pe ruta noastră. Pe la jumătatea drumului ne-am oprit să admirăm peisajul și am zărit, spre spaima noastră – este adevărat că la mare depărtare –, doi oameni care veneau pe urmele noastre. Erau *khampa*, fără niciun dubiu! Probabil că între timp trecuseră pe la familia de nomazi, se interesaseră de direcția în care porniserăm și ne descoperiseră în curând, căci în aerul cristalin și transparent din Changthang vizibilitatea este perfectă până la distanțe uriașe.

Ce să facem? Tăceam amândoi, dar mai târziu am recunoscut că avuseserăm același gând: să ne vindem cât mai scump pielea! Am încercat mai întâi să grăbim pasul. Eram însă dependenți de ritmul iacului și, cu toate că îl îmboldeam, aveam impresia că merge cu viteza melcului. Ne uitam mereu înapoi, deși era greu să constatăm dacă distanța dintre ei și noi se micșora sau nu. Ne-am dat din nou seama ce rău este să fii neînarmat. Nu ne puteam apăra decât cu bețele de la cort și cu pietre; adversarii dispuneau în schimb de săbii ascuțite. Singura șansă ar fi fost o colaborare perfectă și o acoperire reciprocă. Eram ferm hotărâți să luptăm pe viață și pe moarte. Am gonit așa o oră nesfârșită, gâfâind de efort și întorcând mereu capul. Am observat deodată că cei doi urmăritori se așezaseră. Am iuțit pasul ca să ajungem pe coama muntelui, căutând un ascunziș care, în caz de forță majoră, să fie potrivit pentru o luptă. Cei doi se ridicaseră; păreau să se sfătuiască și făcură deodată cale întoarsă. Am răsuflat ușurați și ne-am îmboldit iacul, ca să dispărem cât mai repede dincolo de creastă. Sus, pe culme, ne-am dat seama din ce cauză renunțaseră oamenii. În fața noastră se întindea cel mai pustiu ținut din câte mi-a fost dat să văd vreodată: o mare de munți înzăpeziți, un teren cu relief vălurat care părea să se întindă până la infinit... La mare depărtare, Transhimalaya, în care se zărea, ca golul rămas după extragerea unui dinte, defileul pe care îl avuseserăm în vedere ca posibilitate de retragere. Ajunsese cunoscut grație lui Sven Hedin: defileul Selala, care duce spre Shigatse.

Oare *khampa* renunțaseră într-adevăr la urmărire? Pentru orice eventualitate, ne-am continuat marșul și după lăsarea întunericului. Din fericire, noaptea nu era prea întunecoasă. Zăpada strălucea în razele lunii, care răspândeau atâta lumină, încât se deslușeau până și lanțurile muntoase de la linia orizontului.

Foame, frig și un cadou neașteptat de Crăciun

Nu voi uita niciodată acest marș nocturn. A fost cel mai mare efort fizic și psihic pe care l-am depus vreodată. Pustietatea ținutului ne salvase de urmăritorii noștri. Dar ridica, în schimb, alte probleme. Era bine că îmi aruncasem de mult termometrul. Aici ar fi indicat cu siguranță minus 30 de grade, din simplul motiv că scala mercurului nu ajungea mai jos. Dar temperatura nu corespundea frigului din ținut. Pe aceleași meleaguri Sven Hedin constatare minus 40 de grade în acest anotimp.

Am mers așa ore întregi, străbătând zăpezi neumblate. În acest timp, gândurile noastre rătăceau aiurea. Începeau să mă chinuiască tot felul de viziuni – o încăpere bine încălzită, mâncăruri calde la discreție, băuturi aburinde... În mod ciudat, amintirea unui bufet automat din perioada studenției petrecute la Graz mă împingea aproape la nebunie.

Gândurile lui Aufschnaiter urmau alte meridiane. El înjura tot timpul în surdină, urzea planuri sinistre de răzbunare și jura că se va întoarce înarmat. Și atunci vai de toți *khampa*!

Fiecare dintre noi încerca să depășească în felul său o stare depresivă profundă. Pierduserăm din nou timp, iar obiectivul nostru mija încă la mare depărtare! Dacă după episodul cu cortul bandiților ne-am fi putut continua nestingheriți drumul, am fi fost deja pe ruta *tasam* din nord. Să fi fost poate miezul nopții – ceasurile noastre se transformaseră de mult în carne și *tsampa* – când ne-am așezat în fine să ne odihnim. Nu întâlniserăm urmă de viețuitoare în timpul marșului îndelungat – o singură dată, un leopard al zăpezilor. Nici oameni, nici animale, nici vegetație. Nu aveam deci șansa să găsim ceva combustibil. De altfel, cred că nu am mai fi avut energia necesară să-l întrebuițăm, deoarece nu e chiar atât de ușor să aprinzi, cu balegă de iac, un foc adevărat. Așa

încât am descărcat bagajele de pe iac și ne-am băgat imediat sub pățuri. Am pus între noi sacul cu *tsampa* și o pulpă crudă de berbec, azvârlindu-ne, lihniți, pe ele. Dar abia am dus la gură lingura cu făină de *tsampa*, că am scos amândoi o înjurătură. Nu mai reușeam să o desprindem de buze. La această temperatură, metalul se lipise de limbă și buze, iar desprinderea lui ne-a costat câteva fâșii de piele. Ne cam trecuse pofta de mâncare. Ne-am încolăcit și, în ciuda gerului năprasnic, am căzut într-un somn de plumb, total epuizați.

În dimineața următoare am luat-o din loc, nu prea odihniți. Iacul nostru scurmase în zadar toată noaptea prin zăpadă, în căutarea unui fir de iarbă; în disperare de cauză, mânca acum zăpadă, fiindcă în ziua precedentă nu găsiserăm nicăieri apă. Izvoarele întâlnite pe drum erau toate înghețate, luând forma unor cascade bizare.

Ne-am continuat cu greu drumul. Călcam pe urmele iacului nostru curajos și nici nu ne mai ridicam privirile. De aceea am fost convinși că avem de-a face cu o Fata Morgana când, spre după-amiază, am zărit departe, la orizont, dar foarte deslușit, trei caravane cu iaci care străbăteau ținutul înzăpezit. Înaintau încet, păreau apoi să se oprească – dar nu dispăreau. Deci trebuia să fie reale! Vederea lor ne dădu iar curaj. Ne-am adunat toate forțele, am îmboldit iacul și după trei ore am ajuns la tabăra caravelor. Erau vreo cincisprezece bărbați și femei și își ridicaseră deja corturile. Apariția noastră trezi mare uimire, dar oamenii ne salutară cu amabilitate, invitându-ne imediat să ne încălzim la focul lor. Am aflat că se întorceau dintr-un pelerinaj la muntele Kailas, unde făcuseră și negoț, și că se îndreptau spre ținutul lor de lângă lacul Namtso. Și ei fuseseră avertizați de funcționarii guvernamentali și aleseseră această rută dificilă pentru a ocoli ținutul bântuit de bandiții *khampa*. Mergeau acum spre casă cu cincizeci de iaci și vreo două sute de oi. Deoarece dăduseră cele mai multe oi în schimbul unor mărfuri, ar fi reprezentat o pradă bună pentru *khampa*. Iată de ce cele trei grupuri călătoreau împreună și ne-au invitat și pe noi să ne alăturăm lor, căci fiecare întărire însemna o șansă în plus împotriva tâlharilor.

Ce plăcere să stai iar în jurul focului și să mănânci o supă fierbinte! Pentru noi această întâlnire părea de-a dreptul providențială. N-am uitat nici de bravul nostru Armin, știind cât de mult îi datoram.

De aceea l-am rugat pe conducătorul caravanei să încarce – contra cost – bagajele noastre pe un iac de-al lor, ca să-i dăm iacului nostru posibilitatea să se odihnească puțin.

Ne-am continuat drumul împreună cu nomazii, ridicându-ne și noi, la fiecare popas, micul nostru cort de alpiniști alături de corturile lor mari. Ceea ce era o adevărată problemă. Căci viforul ne smulgea foaia de cort din mână; în timpul nopții trebuia să ne sculăm de multe ori fiindcă se rupeau șnururile, iar betele de cort pătrundeau prin acoperiș. Doar corturile din păr de iac rezistă la asemenea vijelie, dar sunt atât de grele, încât unul singur reprezintă încărcătura unui iac. Am jurat că, dacă ar fi să mai străbatem vreodată ținutul Changthang, ne vom echipa cu totul altfel! Trei iaci, un băiat care să-i mâne, un cort pentru nomazi, o armă bună... Deocamdată trebuia să o scoatem însă la capăt cu realitatea crudă. În primul rând, să fim bucuroși că fuseserăm acceptați de prietenii noștri nomazi. În comparație cu marșurile noastre zilnice de odinioară, ceea ce făceam acum era doar o plimbare plăcută. Nomazii pornesc dis-de-dimineață la drum, dar după patru sau șase kilometri fac din nou popas, lăsându-și turmele să pască. După ce se lasă întunericul, animalele sunt priponite de niște țăruiși din apropierea corturilor, ca să fie ferite de lupi, și petrec noaptea acolo, rumegând.

Abia acum ne-am dat seama cât de mult pretinseserăm de la bietul nostru Armin! Probabil ne considera niște nebuni, întocmai ca tibetanii din Kyirong când ne vedeau escaladând toate piscurile munților. În timpul popasurilor îndelungate am încercat să ne aducem la zi însemnările din jurnal, pe care le neglijaserăm în ultima vreme; apoi am început să-i tragem sistematic de limbă pe membrii caravanei, pentru a afla amănunte în legătură cu drumul spre Lhasa. Am vorbit cu fiecare în parte, din discuții reieșind deocamdată o anumită succesiune de localități. Informațiile erau foarte valoroase, căci puteam merge de la o localitate la alta, rugându-i pe nomazii întâlniți pe parcurs să ne îndrume mai departe. Căzuserăm de acord că nu ne putem petrece jumătate de viață plimbându-ne în tihnă. În zilele următoare voiam să ne despărțim de caravană.

Ne-am luat rămas-bun chiar în ziua de 24 decembrie și ne-am continuat drumul singuri. Am traversat, odihniți și refăcuți, munți

și văi, parcurgând peste douăzeci de kilometri în această primă zi. Seara târziu am ajuns în dreptul unui șes întins pe care erau presărate corturi. Locuitorii lor păreau foarte vigilenți. Înainte de a fi ajuns la primul cort, ne-au ieșit în întâmpinare câțiva bărbați cu o înfățișare cruntă și înarmați până în dinți, care ne-au somat cu voci aspre să ne luăm cât mai repede tălpășița. Ne-am oprit, ridicând mâinile în semn că nu avem arme, și le-am explicat că suntem simpli pelerini. În ciuda zilelor de odihnă, trebuie să fi avut o înfățișare demnă de compătimire, căci după ce se sfătuiră câteva clipe, proprietarul celui mai mare cort ne invită să înnoptăm la el. Ne-am putut încălzi, ni s-au oferit imediat un ceai fierbinte și o delicată rară – câte o chiflă albă. Era deja veche și tare ca piatra, dar, pentru noi, acest mic dar exact în ajunul Crăciunului reprezenta mai mult decât cel mai gustos cozonac. Am ronțait chiflele abia peste câteva zile, în timpul unui drum foarte greu, iar darul neașteptat al acestor oameni buni ne-a consolată, insuflându-ne curaj.

Deocamdată aveam însă de-a face cu aparența dură a gazdelor noastre. Când i-am explicat donatorului chiflilor pe ce drum vrem să ajungem la Lhasa, acesta a declarat sec că, dacă nu am murit până acum, vom fi precis omorâți în zilele următoare. Ținutul era plin de *khampa*; fără arme, eram o pradă ușoară pentru ei. Toate acestea le spuse pe un ton fatalist, de parcă ar fi vorbit despre niște lucruri cât se poate de firești. Ne-am cam pierdut aplombul și l-am rugat să ne dea un sfat. Ne-a recomandat și el ruta prin Shigatse, unde am fi putut ajunge într-o săptămână. Dar această variantă nu ne convenea nouă. Nomadul chibzui câțva timp, apoi ne sfătui să mergem la *Bönpo*-ul din ținutul respectiv. Cortul său se afla la o distanță de câteva mile spre sud. *Bönpo*-ul avea latitudinea de a ne da o escortă, dacă țineam morțiș să străbatem regiunile dominate de tâlhari.

Ne-am culcat devreme în seara aceea; aveam atâtea de discutat, încât nu ne-a mai rămas răgaz pentru gânduri triste și nostalgia Crăciunului de acasă. În cele din urmă am căzut de acord că trebuie să riscăm vizita la *Bönpo*. Până la cortul său erau doar câteva ore de mers. Am considerat primirea amicală drept un semn bun; *Bönpo*-ul ne puse imediat la dispoziție un cort, apoi își chemă colegul și am început să deliberăm toți patru. Nu am mai recurs la povestea cu pelerinajul și originea noastră indiană. Ne-am dat drept

europeni și am cerut cu hotărâre protecție contra tâlharilor. Călătoream, bineînțeles, cu aprobare de la guvern. Și am scos cu tupeu vechiul pașaport pe care ni-l eliberase la un moment dat *Garpön*-ul din Gartok. Documentul își avea istoria sa. Îl trăseseșăm atunci la sorti și îl câștigase Kopp. Când acesta se despărțise de noi, avuseșăm inspirația fericită de a răscumpăra documentul de la el. Și acum sosise momentul să profităm de pe urma lui!

Cei doi funcționari examină sigiliul; era clar că hârtia îngălbenită le insufla respect. Erau amândoi convinși că prezența noastră în țară se încadra în stricta legalitate. Singura lor nedumerire: ce se întâmplase cu al treilea? Le-am explicat foarte grav că acesta se îmbolnăvisese, din păcate, și plecase, prin Tradün, în India. Am fost și noi surprinși să vedem ce efect prompt are bluful nostru. Cei doi *Bönpo* se liniștiră, promițându-ne o escortă care avea să fie schimbată din loc în loc și care urma să ne conducă până la ruta *tasam* din nord.

Iată cea mai mare bucurie de Crăciun! Puteam acum să sărbătorim și noi. Păstraserăm special pentru această seară puțin orez adus din Kyirong. L-am preparat și i-am invitat și pe cei doi *Bönpo* în cortul nostru. Ei acceptară, aduseră ceva alimente și am avut cu toții parte de o seară foarte plăcută.

În ziua următoare am fost „pasați mai departe” de un nomad care ne însoți până la cortul următor. Lucrurile se desfășurau cam ca la cursa de ștafetă: eram conduși o bucată de drum, apoi predați, iar însoțitorul se întorcea acasă. Plecam mai departe cu noul însoțitor și în felul acesta înaintam minunat, deși relieful era total necunoscut. Ne-am dat seama ce important era să ai un ghid care cunoaște drumul. Chiar dacă nu însemna o asigurare de viață contra tâlharilor...

Însoțitorii noștri permanenți rămâneau însă vântul și gerul. Aveai impresia că pe lumea asta nu există decât vijelii și uragane și temperaturi de minus 30 de grade. Sufeream cumplit din cauza îmbrăcăminții neadecvate, așa încât am fost fericit să-mi pot cumpăra de la unul din locuitorii corturilor încă o bundă veche de oaie. Ce-i drept, îmi era puțin mică și îi lipsea jumătate dintr-o mânecă, dar costa doar două rupii! Partea cea mai tragică o reprezenta încălțăminte, care era pe punctul de a-și da obștescul sfârșit, iar mânușile ne lipseau cu desăvârșire. Aufschneider avea deja degerături

la mâini, iar pe mine mă chinuiau încă picioarele. Suportam cu un eroism placid toate suferințele, trebuind să depunem eforturi serioase pentru a face față rației zilnice de kilometri. Cu câtă plăcere ne-am fi odihnit iarăși câteva zile în cortul cald al vreunui nomad! Chiar și viața atât de dură și de precară a nomazilor ni se părea adeseori un vis ademenitor. Dar nu ne puteam opri nicăieri dacă voiam să răzbim până la Lhasa cu mijloacele noastre financiare. Iar după aceea? Preferam să nu ne gândim atât de departe...

Vedeam de multe ori – din fericire, la mare distanță – călăreți, recunoscând în ei, după câinii care îi însoțeau, bandiții *khampa*. Acești câini au mai puțină blană decât obișnuita rasă tibetană, sunt slabi, iuți ca vântul și extrem de urâți. Îi mulțumeam lui Dumnezeu că eram scutiți de întâlnirea cu ei și cu stăpânii lor.

Și în această etapă a călătoriei am făcut o descoperire. Am ajuns la un lac înghețat pe care nu l-am putut găsi mai târziu pe nicio hartă. Aufschneider îl trecu imediat în schițele noastre. Băștinașii îl numeau Yochabtso, adică „apă de jertfă”. Avea o amplasare admirabilă, la poalele unui lanț de ghetari în jurul cărora mergeam deja de o săptămână, făcând un ocol mare. Și aici piscul cel mai înalt era un „tron al zeilor” purtând numele unei divinități foarte puternice: Jo Gya Kang.

Înainte de a ajunge pe ruta *tasam* am avut parte de încă o întâlnire cu tâlhari înarmați. Indivizii dețineau arme europene de bună calitate, așa că nu am fi făcut față bazându-ne doar pe curaj. Dar ne dădură pace, probabil din cauza aspectului nostru jalnic și mizer. Da, uneori și sărăcia vizibilă își are avantajele ei!

După cinci zile am ajuns pe mult lăudata rută *tasam*. Ne imaginaserăm totdeauna că aceasta e o adevărată șosea, pe care suferințele noastre vor lua sfârșit. Dar mare ne-a fost dezamăgirea când am constatat că nu exista nici urmă de șosea! Terenul nu se deosebea cu nimic de cel pe care îl străbătuserăm în ultimele săptămâni. Câteva corturi goale, în care puteau poposi caravanele – asta era tot. În rest, nicio amenajare.

În ultima etapă ne însoțiseră două amazoane vânjoase. Acum ne depuseră pe ruta *tasam* și își luară, cu emoție, rămas-bun. Am ocupat, resemnați, unul dintre corturile goale, am aprins focul și am încercat să evaluăm situația noastră dintr-o perspectivă optimistă. În fond, puteam fi mulțumiți! Trecuserăm peste partea cea

mai dificilă a călătoriei și ne găseam pe un traseu foarte umblat care ducea la Lhasa. În cincisprezece zile de marș puteam ajunge în capitală. Dar de ce nu ne bucuram văzându-ne atât de aproape de țelul nostru?

Probabil că eram foarte istoviți din cauza numeroaselor greutăți, nemaifiind în stare de sentimente pozitive. Membre degerate, probleme financiare, alimente aproape epuizate – iată grijile noastre. Cel mai mult ne durea starea animalelor. Cățelul meu devotat era piele și os. Având în vedere că și noi abia ne mai permiteam să mâncăm ceva, nici el nu avea parte de o hrană mai consistentă. Labele îi erau pline de răni de atâta alergat și uneori ne ajungea din urmă, la locul de campare, abia după câteva ore, căci îi venea deja greu să se târască.

Nici iacului nu-i mergea mult mai bine. Trecuseră săptămâni întregi de când nu mai găsisese iarbă pe săturate și slăbise îngrozitor. Ce-i drept, după ce trecuserăm de lacul Yochabtso, ieșiserăm din zona zăpezilor, dar iarba era puțină și uscată, iar timpul în care putea paște – foarte scurt.

Cu toate acestea, în ziua următoare trebuia să o luăm iar din loc. Ne dădea curaj faptul că ajunseserăm pe traseul caravanelor și nu ne mai simțeam mereu ca niște Marco Polo.

Ruta *tasam* pe care ne găseam acum fusese amenajată inițial de guvern pentru transportarea aurului din Tibetul de vest. Mai târziu, când traficul comercial s-a intensificat în întreaga țară, ruta *tasam* din nord a descongestionat-o pe cea din sud, care mergea de-a lungul fluviului Tsangpo.

Prima zi petrecută pe ruta *tasam* nu se deosebi cu nimic de etapele cele mai negre ale călătoriei noastre prin ținutul nelocuit. N-am întâlnit țipenie de om. O vijelie turbată aducea fulgi de zăpadă și valuri de păclă, transformându-ne drumul într-un adevărat infern. Noroc că venea totuși din spate. În felul acesta ne împingea înainte, pe când dacă ar fi bătut din față n-am fi putut înainta nici cu un singur pas. Armin ajunsesese aproape la capătul puterilor. Toți patru am fost fericiți când am dat spre seară de un nou popas *tasam*.

În jurnalul meu, ziua aceasta figurează cu următoarele observații:

31 dec. 1945

Viscol puternic și ceață (prima ceață din Tibet), aprox. minus 30 grade Celsius... cea mai istovitoare zi a călătoriei noastre de până acum, încărcătura nu stă bine pe iac, dar când vrem să o fixăm aproape că ne îngheață mâinile... Cât pe-aci să ne rătăcim; observăm, după doi kilometri, eroarea și ne întoarcem. Ajungem spre seară la popasul *tasam* numit Nyatsang, format din opt corturi. Unul dintre corturi este ocupat de *Bönpo*-ul *tasam*-ului și de familia sa... suntem întâmpinați cu prietenie.

Salvconductul binecuvântat

Iată-ne la al doilea revelion petrecut în Tibet! Dacă puneam în balanță realizările de până acum, ne puteam pierde complet curajul. Eram încă în situația de a străbate țara „ilegal” – doi vagabonzi sărăntoci, aproape morți de foame, care trebuiau să se ascundă de cel mai mărunț *Bönpo*. Iar Lhasa rămânea încă un țel iluzoriu, „orașul interzis”. În asemenea seri ești cam sentimental și îți place să faci bilanțul, gândurile îți rătăcesc... Nu dăduserăm uitării familia și patria. Dar lupta pentru supraviețuire ne solicita toate forțele fizice și psihice. În comparație cu asta, nimic nu mai conta. O seară petrecută într-un cort încălzit valora mai mult decât cel mai râvnit automobil de curse primit cadou acasă...

În felul acesta am sărbătorit revelionul. Voiam să rămânem ceva mai mult aici, să ne dezmoțim și să le acordăm și animalelor noastre o zi de odihnă. Vechiul salvconduct își făcu și de data aceasta datoria. Funcționarul *tasam* ne trată cu toată sollicitudinea, punându-ne la dispoziție un slujitor și trimițându-ne apă și balegă de iac ca să aprindem focul.

Am savurat liniștea și am dormit până târziu. Ora era destul de înaintată, iar noi de-abia luam micul dejun; deodată am auzit larmă în fața corturilor. Bucătarul unui *Bönpo* venise să anunțe sosirea „înaltului său stăpân” și să facă toate preparativele. El alerga de colo-colo, foarte aferat. Pe cap avea o blană întreagă de vulpe.

Sosirea unui înalt *Bönpo* – iată un eveniment care putea să aibă semnificație și pentru noi. Ne aflam însă de destulă vreme în Asia ca să știm că „înalt stăpân” era o noțiune foarte relativă. De aceea nu ne-am lăsat deranjați. Și, de fapt, situația se dovede a nu fi chiar atât de gravă. *Bönpo*-ul sosi în curând, înconjurat de o ceată de slujitori – era un negustor aflat în slujba guvernului. Transporta la Lhasa câteva sute de încărcături de zahăr brut și stofe de bumbac. Firește că și el vru să ne tatoneze, așa că i-am arătat, cu multă

ipocrizie, salvconductul. Acesta își făcu din nou efectul! Expresia severă, oficială dispăru și el ne invită să ne alăturăm suitei sale. Ideea nu era rea. Am renunțat bucuroși la ziua de odihnă și am început să împachetăm repede, căci caravana voia să poposească doar pentru orele prânzului.

Unul dintre băieții care mânau iacii se uită, dând îngrijorat din cap, la Armin al nostru și ne propuse în cele din urmă să ne punem bagajele – în schimbul unei mici sume de bani – pe spinarea unui iac de la *tasam* și să lăsăm animalul nostru fără povară. Am fost bucuroși să-i dăm bietului Armin o zi de odihnă. Dar trebuia să ne grăbim. *Bönpo*-ul și slujitorii săi primiră alți cai, schimbare iacii, iar animalele încărcate o luară imediat din loc. Ne-am alăturat caravanei. *Bönpo*-ul mai putea zăbovi, deoarece, călare pe un cal, ne ajungea repede din urmă.

Nu ne-a fost ușor să pornim iar la drum, obosiți și bătuciți cum eram, și să parcurgem cei douăzeci de kilometri până la popasul următor. Contaserăm prea mult pe această zi de odihnă și probabil că și câinele nostru gândea la fel. L-am strigat, l-am fluierat, dar el dădu doar anemic din coadă, rămânând culcat. Nu-l mai țineau puterile. Cu labelle pline de răni, pe jumătate mort de foame, ce era să fac cu el? L-aș fi încredințat bucuros cuiva care să-i asigure un trai onorabil, din moment ce trebuia să ne despărțim. M-a consolât puțin faptul că rămânea în preajma unei așezări omenești. Ca intrus, nu avea să-i fie ușor să se impună în fața celorlalți câini. Dar altfel ar fi murit cu siguranță pe drum.

Protejați de caravană, parcurgeam zilnic distanțe mari. Profitam și noi de nimbul care îl înconjura pe *Bönpo*, fiind adăpostiți peste tot fără probleme. Doar la Lhölam i-am părut suspecti funcționarii de la *tasam*. Acesta a fost foarte antipatic, nu ne-a dat nici măcar combustibil să ne facem focul și pretinse de la noi, implacabil, un pașaport eliberat în Lhasa. Ei bine, din păcate, nu-i puteam oferi așa ceva. Dar aveam cel puțin un acoperiș deasupra capului și eram bucuroși de acest adăpost. Căci la scurt timp după sosirea noastră am observat tot felul de figuri dubioase mișunând printre corturi. Cunoșteam deja mutrele – erau *khampa*. Fiind însă prea istoviți ca să ne sinchisim de ei, ne-am gândit: lasă-i pe ceilalți să se descurce cum știu. De la noi n-au ce fura. Abia când își făcură de lucru la cortul nostru, vrând neapărat să doarmă cu noi, am intervenit energic. Au părăsit repede cortul.

În dimineața următoare am observat, spre spaima noastră, că iacul nu era nicăieri. Doar îl priponiserăm seara de un țaruș! Poate păștea pe undeva. Dar, în ciuda căutărilor, Armin rămase dispărut. Deoarece și figurile suspecte din seara trecută dispăruseră, nu am mai avut niciun dubiu. Că furaseră tocmai iacul nostru era însă o mare lovitură pentru noi!

Ne-am repezit în cortul funcționarului de la *tasam* și, furioși, i-am aruncat la picioare șaua și pătura. El și atitudinea sa ostilă erau vinovați de pierderea iacului! Această hoție ne lovea greu. Armin al cincilea fusese primul reprezentant civilizat al neamului său și îl apreciaserăm foarte mult. Grație lui reușiserăm să trecem peste cea mai dificilă parte a călătoriei. Bunul nostru Armin! Probabil că pentru el această schimbare de stăpân nu era atât de catastrofală. Putea paște liniștit luni întregi, avea să se întremeze, iar creierul său de iac avea să dea repede uitării toate lipsurile îndurate.

Nu mai aveam timp să-l jelim pe Armin. Bagajele erau deja de câteva ore pe drum, deoarece caravana de iaci pornea înainte de revărsatul zorilor pentru a putea ține pasul cu *Bönpo*-ul care venea călare. În ciuda amărăciunii, nu era rău să circuli liber, fără să trebuiască să îmboldești animalul și să potrivești mereu încărcătura din spinarea lui.

Ne îndreptam deja de câteva zile spre un masiv muntos uriaș. Știam că se numește Nyenchenthanglha. Peisajul era blând, relieful vălurat și ținutul pustiu. Nu am zărit nici măcar *kyang*. Vremea se ameliorase, cerul era senin și vizibilitatea atât de bună, încât un punct situat la o depărtare de zece kilometri părea foarte apropiat, ca și cum l-ai fi putut atinge cu mâna.

Extenuarea noastră devenise tot mai evidentă în ultimele zile. Aveam impresia că ne consumăm ultimele rezerve. Seara nu ne mai puteam urni din loc.

Popasul *tasam* unde ne opriserăm se numea Tokar. Aici începea urcușul în munți – următorul popas fiind situat la o distanță de cinci zile. Nici nu îndrăzneam să ne gândim cum vom rezista până atunci. În orice caz, am făcut tot ce ne-a stat în putință ca să ne aprovizionăm și am cumpărat o cantitate mare de carne pentru această perioadă.

Următoarele zile ni s-au părut nesfârșite, iar nopțile și mai lungi. Străbăteam un ținut ireal de frumos. Am ajuns la unul dintre cele

mai mari lacuri din lume, Namtso sau Tengri Nor. E nevoie de unsprezece zile ca să-l înconjori. Dar abia dacă l-am luat în seamă. Ne-am dorit dintotdeauna să vedem unul dintre marile lacuri fără scurgere din Changthang. Iată-l acum în fața noastră – din păcate însă, nimic nu ne mai putea scoate din apatie.

Urcușul în aerul rarefiat ne vlăguise, iar altitudinea de 6.000 de metri ne paraliza gândirea. Din când în când ne uitam mirați la vârfurile și mai înalte din împrejurimi. În fine am ajuns și în defileul Guring La. Englezul Littledale trecuse în 1895 – primul și unicul european înaintea noastră – prin acest defileu, iar Sven Hedin îl înscrisese pe hartă ca fiind, cu o altitudine de 5.972 de metri, cel mai înalt pas din Transhimalaya. Cred că nu mă înșel dacă susțin că este cel mai înalt defileu din lume prin care se circulă pe parcursul întregului an.

Prapuri multicolori mărginesc ruta pelerinilor

Am dat din nou de mormanele tipice de pietre, iar înfipti în ele se înălțau cei mai multicolori prapuri de rugăciune pe care i-am văzut vreodată. Alături, un șir de table de rugăciune cioplite în piatră – expresie nepieritoare a bucuriei resimțite de multe mii de pelerini când, după ostenelele călătoriei, acest defileu le deschide drumul spre orașul sfânt.

Și iată-i acum venind în număr mare spre noi pe pelerinii care, după ce își atinseseră țelul mult râvnit, se întorceau în patria lor îndepărtată. Oare de câte ori răsunase pe acest drum acel „Om mani padme hum”, formula străveche și foarte întrebuințată a rugăciunii budiste pe care pelerinii o murmură fără întrerupere și de la care așteaptă și protecție împotriva „gazelor toxice” – căci aceasta este explicația tibetanilor pentru lipsa de oxigen. Ar fi, în orice caz, mai înțelept să tacă! Mult sub noi am zărit scheletele albe ale unor animale de tracțiune prăbușite în prăpastie – o dovadă vie a pericolozității acestui defileu; iar băieții care mânau animalele povesteau că aproape în fiecare iarnă câțiva pelerini sunt victime ale vijeliei și viscolului. I-am mulțumit lui Dumnezeu că am avut parte de vreme bună, căci deja în primele zile a trebuit să facem față unei diferențe de altitudine de aproape două mii de metri.

La ieșirea din defileu am dat de un peisaj cu totul diferit. Relieful ușor vălurat din Changthang dispăruse. În timpul marșurilor noastre obositoare ne gândiserăm adeseori că aici s-ar fi putut circula ușor cu un jeep. În orice caz, o asemenea călătorie s-ar fi sfârșit în acest punct. Masivul muntos se termină abrupt, apele vâjâie în văi înguste, adânc săpate în stâncă, scurgându-se deja pe câmpia de la Lhasa. Băieții care mânau iacii ne povestiră că dintr-un anumit punct situat în imediata apropiere a orașului se pot vedea piscurile acoperite de gheață pe lângă care treceam acum. Atât de aproape era deja „orașul interzis”!

La început, coborâșul trece peste un ghețar. A trebuit să admir din nou iacii care își căutau cu un pas inimaginabil de sigur drumul pe gheață. În timp ce ne poticneam obosiți, m-am gândit că ar fi mult mai ușor să aluneci cu schiurile pe aceste suprafețe ideale, fără crevase. Probabil că Aufschneider și cu mine eram primii oameni care, în timpul unui pelerinaj la Lhasa, discutau despre schiat... Un șir de șasemiari ne tenta chiar și pe noi, care eram atât de istoviți; regretam doar că nu avem la noi pioleți, căci nu ar fi fost o problemă să escaladăm unul dintre ei.

În timpul acestui marș, ne ajunsese din urmă o tânără pereche. Și ei veneau de departe și se îndreptau spre Lhasa. S-au alăturat bucuroși caravanei și – așa cum se întâmplă pe drum – am intrat în vorbă. Destinul lor era ciudat, o poveste de dragoste ca în *Romeo și Julieta* în variantă tibetană.

Femeia, tânără și frumoasă, cu obraji rumeni și cosițe negre, groase, trăise voioasă și mulțumită într-un cort de nomazi din Changthang, gospodărindu-i pe cei trei frați ai ei. Într-o seară apăruse un tânăr și rugase să i se dea adăpost. Din clipa aceea toate se schimbaseră – fusese probabil dragoste la prima vedere. Ei se puseseră de acord și în dimineața următoare părăsiseră în taină cortul. Nici nu se gândeau cât de periculoasă poate fi fuga prin ținutul bântuit de iarnă. Din fericire, ajunseseră cu bine până aici și voiau să înceapă o viață nouă la Lhasa.

Tânără femeie mi-a rămas în amintire ca un punct luminos în acele zile extrem de grele. La unul dintre popasuri a vârat mâna în buzunarul de la piept și ne-a servit pe fiecare cu o caisă uscată. Acest mic dar era la fel de prețios ca și chifla oferită de nomad în seara de Crăciun.

Abia când ne-am continuat drumul mi-am dat seama cât de puternice și rezistente sunt femeile din Tibet. Fata asta tânără ținea fără dificultate pasul cu noi și își căra bocceaua întocmai ca oricare alt bărbat. Nu trebuia să fie îngrijorată de viitorul ei. Se va angaja la Lhasa ca muncitoare zilieră și își va câștiga ușor cele necesare subzistenței grație sănătății ei robuste de nomad.

Eram iarăși de trei zile pe drum și nu văzuserăm corturi. Deodată, am zărit în depărtare o coloană de fum înălțându-se spre cer. Oare era fumul unei așezări omenești? Sau un incendiu? Nu prea părea verosimil. Apropiindu-ne, am dezlegat enigma: erau aburii unui

izvor termal. În curând ne-am oprit în fața unui tablou de o rară frumusețe. Mai multe izvoare țâșneau fierbinți din pământ, iar din mijlocul norului de aburi care le învăluia, un gheizer superb se înălța într-o trombă de vreo patru metri. Am rămas pe loc, copleșiți de priveliște. Următorul gând a fost ceva mai prozaic: o baie! Tânărul nostru cuplu nu se arată interesat nici de una, nici de alta. Femeia părea chiar consternată de ideea băii. Dar nu ne-am sinchisit. Apa țâșnea din pământ la temperatura de fierbere, fiind însă răcită de temperatura de minus 10 grade a aerului, așa încât devenea suportabilă. Am lărgit puțin o baltă formată în mod natural și ne-am ales cu un bazin confortabil, cu apă caldă. Ce plăcere! De la izvoarele termale din Kyirong nu mai avuseserăm ocazia să ne spălăm, cu atât mai puțin să ne îmbăiem. De altfel, din cauza gerului de afară, părul și barba ne înghețară imediat.

În pârâul de scurgere, care avea o temperatură agreabilă, se zbenguiau mulți pești mari. Flămânzi, ne gândeam cum să-i prindem, căci apă fierbinte ca să-i facem „rasol” am fi avut... Din păcate, nu s-a ales nimic de delicatesa noastră. Baia ne înviorase însă, așa că am luat-o din loc, ca să ajungem din urmă caravana.

Noaptea am petrecut-o în cortul oamenilor care mânau iacii. A fost pentru prima dată când am făcut o criză urâtă de sciatică. Crezusem totdeauna că această boală dureroasă este un semn al îmbătrânirii și nu-mi imaginasem că voi face atât de curând cunoștință cu ea. Răcisem probabil fiindcă înnoptasem de atâtea ori pe pământul rece.

În acea dimineață nu am mai reușit să mă ridic. Aveam dureri îngrozitoare. Mă cuprinse o spaimă de moarte: cum aveam să merg mai departe? Doar nu puteam rămâne aici! M-am ridicat strângând din dinți și am încercat să fac câțiva pași. Pe măsură ce mă mișcam, starea mi se ameliorea. Dar de acum înainte, în fiecare dimineață, primii kilometri aveau să fie foarte dificili pentru mine.

La patru zile după ce trecuserăm prin defileu am ieșit din valea îngustă dintre munți pe un șes uriaș. Iar spre seară am ajuns, extenuați, la popasul *tasam* numit Samsar. În fine, iarăși o așezare omenească, în fine, case solide, mănăstiri, o cetate! Este unul dintre cele mai mari puncte de răscruce ale popasurilor *tasam* din Tibet. Se intersectează aici cinci rute, atmosfera este foarte agitată, caravanele vin și pleacă, adăposturile sunt arhipline, se schimbă

animalele de tracțiune și de călărit... viața febrilă a unui caravan-serai.

Bönpo-ul nostru sosise deja de două zile. Dar, deși era reprezentant guvernamental, trebui să aștepte cinci zile ca să primească iaci de schimb. Ne făcu rost și nouă de un loc de cazare pentru noapte, de combustibil și de un slujitor care să facă focul. Am admirat din nou organizarea perfectă, pe care nu te-ai fi așteptat să o găsești în această țară uriașă, cu drumuri greu practicabile. Sute de mii de încărcături de mărfuri diferite erau transportate în fiecare an pe spinările iacilor, se parcurgeau multe mii de kilometri și, cu toate acestea, îți puteai continua drumul: găseai animale de schimb, găseai locuințe în care să te adăpostești...

Pentru moment era mare agitație. Trebuia să ne împăcăm cu ideea unui popas mai îndelungat. Nemaivând iac, nu puteam pleca singuri mai departe. Am profitat de ziua liberă ca să facem o excursie. Nu departe de Samsar se înălțau iar aburi albi spre cer – deci existau și aici izvoare fierbinți. Acestea ne tentau. Am părăsit agale localitatea, străbătând mai mulți kilometri pe ogoare părăginite – o dovadă că populația locală renunțase la agricultură, reorientându-se spre negoț și activități de transport.

Izvoarele termale erau o minune a naturii. Aveam în față un adevărat lac clocotitor, apa părea neagră, fiind totuși cristalină în pârliașul de scurgere. Ne puteam alege temperatura apei de baie. Am coborât în pârlu la un punct unde apa avea o temperatură plăcută și am urcat apoi spre lac. Apa devenea tot mai fierbinte. Aufschnaiter renunță primul. Eu m-am străduit să merg mai departe, vrând să-mi tratez în felul acesta sciatica. Mă bălăceam încântat în apa fierbinte. Mai aveam încă, de la Kyirong, o bucată de săpun pe care am pus-o pe mal, la o distanță de vreun metru de mine. Punctul culminant al băii urma să fie o săpunire temeinică. Din păcate, nu observasem că o cioară mă luase de mult în vizor. Deodată se năpusti și comoara mea de săpun dispăru în ciocul ei! Am sărit în sus înjurând, dar m-am refugiat, clănțănind din dinți, din aerul rece în apa caldă. În această țară ciorile sunt la fel de hoște cum sunt coțofenele la noi; pățisem odată și la Kyirong același lucru ca aici. Pe drumul de întoarcere am văzut pentru prima dată un regiment tibetan. Cinci sute de soldați făceau manevre. De obicei, populația nu este prea încântată de aceste exerciții militare, căci

soldații au drept de rechiziție. Ei sunt cazați în corturi proprii, înșiruite într-o ordine desăvârșită, prin urmare nu se fac încartiruri, dar toate animalele de transport, chiar și caii de călărie, trebuie să fie puse la dispoziție de către populația locală.

Tovarășul nostru de noapte – un deținut cu lanțuri la picioare

Ajunși la casa în care eram cazați, am dat de o surpriză. Am găsit un tovarăș de noapte cu picioarele în lanțuri; nu se putea deplasa decât făcând pași foarte mici. Acesta ne povesti, zâmbind cu cea mai mare dezinvoltură, că ucisese și furase, că primise, la Lhasa, două sute de lovituri de bici și că urma să aibă pentru tot restul vieții lanțuri la picioare. Ni s-a făcut pielea de găină. Oare eram puși pe același plan cu ucigașii? Dar am constatat curând că în Tibet un condamnat nu este un proscris. Omul nostru nu avea dezavantaje civice, participa la toate divertismentele și trăia din pomeni. Nici măcar nu se poate spune că trăia rău. Își murmură tot timpul rugăciunile – probabil nu din căință, ci ca să trezească milă.

Se răspândise deja vestea că eram europeni, așa că apăreau mereu curioși care doreau să ne vadă. Printre ei, un călugăr tânăr și foarte simpatic. Acesta transporta ceva pentru mănăstirea Drebung și urma să-și continue drumul în ziua următoare. Auzind că nu avem decât o singură încărcătură și am dori foarte mult să plecăm mai departe, ne oferă un iac liber din caravana sa. Nici nu ne întrebă dacă avem salvconduct. Presupunerile noastre fuseseră corecte. Pe măsură ce ne apropiam de capitală, întâmpinam tot mai puține dificultăți. Toți erau convinși că niște străini care reușiseră să pătrundă atât de adânc în țară trebuie să fi fost în posesia unui pașaport eliberat de guvern. Cu toate acestea, încercam să părăsim de fiecare dată cât mai repede localitățile. Nu era bine să ne aținem mult timp în același loc. Poate că i-ar fi venit în cele din urmă cuiva în minte să ne ceară totuși permisul de călătorie...

Prin urmare, am acceptat imediat oferta călugărului. Ne-am luat rămas-bun de la *Bönpo*, mulțumindu-i din suflet pentru toate, și imediat după miezul nopții am luat-o, pe beznă, din loc. Am străbătut

regiunea Yangpachen și am ajuns într-o vale laterală care ducea direct în șesul Lhasei. Se numea Tölung; cu un cal bun, de aici se putea ajunge în capitală într-o singură zi.

Atât de aproape de Lhasa! Ne cuprindea o stare de agitație febrilă când auzeam pronunțându-se tot mai des numele de Lhasa. În timpul marșurilor noastre chinuitoare și în nopțile geroase ne cramponaserăm de acest nume, prinzând puteri noi. Niciun pelerin, indiferent de la ce distanță ar fi venit, nu ar fi putut jindui cu mai multă ardoare decât noi după orașul sfânt. Ajunseserăm mai aproape de Lhasa decât odinioară Sven Hedin. Acesta își încercase de două ori norocul cam în același ținut, fiind oprit de fiecare dată încă în Changthang, la zidul de la Nyenchenthanglha. Ca pelerini sărăntoci, noi atrăgeam mai puțin atenția decât caravana sa, iar șiretlicurile și – nu în ultimul rând – cunoașterea limbii ne ajutaseră să înaintăm. Mai aveam însă cinci zile de marș și nu știam dacă vom reuși să intrăm în oraș.

Caravana noastră ajunsese dis-de-dimineată în următoarea localitate, Dechen, intenționând să stea toată ziua aici. O situație penibilă pentru noi. Căci la Dechen își aveau reședința doi funcționari districtuali aristocrați; era greu de presupus că vor accepta bluful nostru cu vechiul salvconduct...

Prietenul nostru, călugărul, nu sosise încă. Își putea permite o noapte tihnită și probabil că abia acum pornea la drum, călare pe calul său. Am căutat, cu grijă, un loc de cazare și am avut iar un noroc inimaginabil. Am făcut cunoștință cu un tânăr sublocotenent, care ne puse, foarte amabil, la dispoziție propria cameră, deoarece pe la ora amiezii urma să plece mai departe. Încasase în acest ținut sumele de bani pe care, în Tibet, trebuiau să le plătească tinerii recruți dacă voiau să fie scutiți de serviciul militar. Am riscat să-l întrebăm dacă nu ar fi dispus să ia cu sine, împreună cu transportul de bani, și mica noastră încărcătură de pe iac. Firește că urma să îl plătim pentru acest serviciu. El acceptă imediat și peste câteva ore am părăsit cu ușurare satul mergând în urma caravanei.

Dar ne bucuraserăm prea devreme! Ajunși în dreptul ultimelor case, am auzit că ne strigă cineva și când ne-am întors ne-am trezit în fața unui bărbat distins, în veșminte scumpe de mătase. Fără îndoială, un *Bönpo*! El ne întreabă politicos, dar pe un ton ferm, de unde venim și încotro mergem. Numai prezența de spirit ne mai

putea salva acum! Ieșiserăm doar să facem o mică plimbare și nu aveam la noi documentele, i-am explicat, făcând o grămadă de temenele. Dar vom îndrăzni să ne înfățișăm puțin mai târziu înaltului stăpân. Șiretlicul a prins și ne-am continuat nestingheriți drumul.

Ne îndreptam spre primăvară. Pășunile foarte îngrijite erau tot mai verzi pe măsură ce înaintam. Pe plantații ciripeau păsărelele, iar bundele începură să fie prea groase. Deși eram abia la mijlocul lui ianuarie...

Încă trei zile până la Lhasa! Oare vor mai interveni ceva piedici? În timpul zilei, Aufschnaiter și cu mine mergeam singuri. Ne întâlneam doar seara cu locotenentul și mica lui caravană. Am constatat pe drum că pentru transport se recurge la tot felul de animale – măgari, cai, vaci și boi. Iacii sunt utilizați doar de caravanele în tranzit, țăranii nedisponând aici de suficiente pășuni pentru a hrăni turme de iaci. Am văzut peste tot oameni care cărau apă pe ogoare, pentru ca furtunile de primăvară să nu găsească uscat prețiosul humus, căci l-ar fi împrăștiat vântul. Uneori este nevoie de munca mai multor generații ca pământul irigat încontinuu să devină roditor. Zăpada reprezintă o raritate în acest ținut, semănăturile de toamnă nefiind prin urmare protejate de stratul de zăpadă, iar țăranii beneficiază de o singură recoltă. Firește că un rol de maximă importanță în cultura pământului îi revine altitudinii. Găsim ogoare cultivate chiar și la 5.000 de metri, dar nu crește decât orz, iar țăranii sunt seminomazi. Există însă și regiuni unde orzul poate fi recoltat după șaizeci de zile. Valea Tölung, pe care o străbăteam acum, se află la 4.000 de metri altitudine; aici cresc și morcovi, cartofi și muștar.

Am petrecut ultima noapte înainte de a ajunge la Lhasa într-o casă țărănească. Nu era nici pe departe atât de frumoasă ca clădirile din lemn, pline de stil, din Kyirong. Și lemnul reprezintă o raritate în partea locului. Mobilierul este aproape absent, cu excepția unor măsuțe și culcușuri. Casele sunt construite din chirpici și nu au ferestre, lumina pătrunzând doar prin ușă sau prin hornul din tavan.

Gazdele noastre făceau parte din pătura familiilor țărănești înstărite ale regiunii. În conformitate cu uzanțele sistemului feudal, acestea cultivă pământurile stăpânilor lor; depinde deci de ele dacă

reușesc să obțină atâtea produse încât să le rămână și lor ceva după ce dau dajdiile. Familia avea trei băieți – doi lucrau acasă, în gospodărie, al treilea urma să meargă la mănăstire. Oamenii aveau vaci, cai, câteva găini și pentru prima dată de când eram în Tibet am văzut și porci. Dar creșterea lor nu se bucură de o atenție deosebită. Ei nu sunt hrăniți în mod special, mâncând doar resturi sau ceea ce reușesc să scormonească din pământ, pe ogoare.

Am petrecut o noapte foarte agitată în această casă. Ziua următoare avea să decidă soarta noastră! Ne analizam mereu, din toate unghiurile, perspectivele de viitor, unicul subiect al discuțiilor noastre fiind Lhasa. Puteam fi satisfăcuți de realizările de până acum. Dar momentul principal abia urma. Chiar dacă vom reuși să ne strecurăm în oraș, oare vom putea rămâne acolo? Bani nu mai aveam; din ce vom trăi? Și cum arătam! Mai degrabă ca niște tâlhari din Changthang decât ca niște europeni. Peste pantalonii pătați, din stofă de lână, și cămășile zdrențuite îmbrăcaserăm niște bunde slinoase pe care se vedeau de la distanță urmele tuturor greutateților îndurate. De încălțăminte aproape că se alesese praful. Aufschneider avea în picioare rămășițele unor bocanci ai armatei indiene, dar amândoi eram mai degrabă desculți decât încălțați. Nu, înfățișarea noastră nu putea servi drept recomandare! Se adăuga amănuntul cel mai frapant: bărbile. Întocmai ca ceilalți mongoli, tibetanii nu au aproape deloc păr pe piele. Noi, în schimb, aveam pe față o adevărată pădure sălbatică și deasă. Iată de ce eram de multe ori luați drept cazaci – o seminție central-asiatică ce pătrunsese masiv în Tibet în timpul războiului, refugiindu-se din Uniunea Sovietică. Ei străbăteau țara jefuind, însoțiți de familii și turme, iar armata tibetană se străduia să-i alunge cât mai repede în India. Cazacii au de multe ori tenul și ochii de culoare mai deschisă și barbă. Nu-i de mirare că eram confundați cu ei și că multe corturi se închideau în fața noastră.

Nu ne puteam schimba înfățișarea. Nu aveam nicio posibilitate să ne facem „frumoși” pentru Lhasa. Chiar dacă am fi dispus de bani, nu aveam de unde cumpăra haine. Dar înfruntaserăm deja atâtea primejdii, nu era cazul să ne agităm și din cauza asta! După Nangtse – așa se numea satul – rămăseserăm în voia sorții. Locotenentul o luase înainte, pe calul său, spre Lhasa. Am dus tratative cu gazda noastră pentru transportul bagajelor până în

satul următor. Țăranul ne puse la dispoziție o vacă și un slujitor și, după ce am achitat totul, ne-au mai rămas o rupie și jumătate, precum și moneda de aur cusută în haine. Dacă nu am fi reușit să asigurăm transportul bagajelor, am fi renunțat la ele. Nu aveau nicio valoare, cu excepția jurnalelor și însemnărilor. De-acum nimic nu avea să ne mai stea în cale!

Acoperișurile aurite ale Potalei strălucesc

Am început ultima etapă a călătoriei noastre pe 15 ianuarie 1946. Din ținutul Tölung am ajuns în Valea Kyichu. Am cotit – și în depărtare scânteiau acoperișurile aurite ale palatului Potala! Reședința de iarnă a lui Dalai Lama, renumita emblemă a orașului Lhasa! Această panoramă a compensat toate suferințele. Ne venea să îngenunchem și să atingem pământul cu fruntea, întocmai ca pelerinii. Parcurseserăm aproape o mie de kilometri după plecarea din Kyirong având în fața ochilor imaginea acestui oraș legendar. Mărșăluiserăm șaptezeci de zile intercalând doar cinci zile de odihnă, ceea ce însemna o medie de cincisprezece kilometri pe zi. Doar străbaterea regiunii Changthang ne luase patruzeci și cinci de zile în care luptaserăm contra frigului, foamei și primejdiilor de tot soiul. Ce mai contau toate acestea acum, când vedeam turnurile de aur? Uitaserăm de toate eforturile și temerile – încă zece kilometri și țelul nostru măreț era atins.

Ne-am așezat lângă unul dintre mormanele de pietre înălțate de pelerini în punctul de unde zăresc pentru prima dată orașul sfânt. În acest timp, omul care ducea bagajele își îndeplinea exercițiile religioase, Lhasa însemnând pentru tibetani același lucru ca Roma pentru un catolic credincios. După aceea am intrat în ultimul sat înainte de Lhasa, și anume Shingdongka. Băiatul cu vaca refuză să meargă mai departe – pe noi nimic nu ne mai putea opri. L-am căutat pe *Bönpo*, povestindu-i cu tupeu că suntem avangarda unui străin influent și că trebuie să mergem cât mai repede la Lhasa să-i pregătim cazarea. *Bönpo*-ul căzu în capcana noastră și ne dădu imediat un măgar și un băiat care să-l mâne. Ani întregi după aceea se râdea cu ocazia întrunirilor simandicoase din Lhasa – chiar și în înaltele cercuri ministeriale – când venea vorba despre povestea aceasta. Tibetanii sunt foarte mândri de sistemul prin care îi țin la distanță pe străini. Modul în care reușiserăm să trecem peste toate

opreliștile fusese unic, trezind nu numai respect față de noi, ci gâdilând și umorul oamenilor. Cu aceasta îi câștigaserăm de partea noastră, căci locuitorilor Lhasei le place să râdă.

Pe ultimii zece kilometri am nimerit într-un puhoi de pelerini și caravane. În puncte importante ale orașului se găseau dughene deschise. Ne lăsa gura apă la vederea delicatelor de care fusese-răm atâta vreme privați: dulciuri, chifle albe prăjite în unt... Dar nu aveam bani. Ultima rupie și jumătate era destinată băiatului care mâna măgarul.

Iată că recunoșteam emblemele orașului, pe care le admiraserăm de atâtea ori în cărți fără a ne imagina că ne vom afla vreodată în fața lor. Acela de acolo trebuia să fie Chagpori, muntele pe care se află una dintre cele două renumite școli de medicină. Și aici, în fața noastră, Drebung, cea mai mare mănăstire din lume, în care trăiesc cam zece mii de călugări. Este ca un oraș format din numeroase case din piatră; sute de turnulețe aurite se înalță deasupra locașurilor de rugăciune. Mai avem vreo doi kilometri până la mănăstire, dar ea rămâne în raza noastră vizuală timp de o oră. Ceva mai jos sunt terasele mănăstirii Nechung, care adăpostește de mii de ani cel mai mare mister al Tibetului. Aici se manifestă prezența unui zeu protector budist, iar oracolul său enigmatic cârmuiește destinele statului, fiind consultat de guvern înainte de a lua orice decizie majoră. Mai sunt opt kilometri. Fiecare pas înseamnă impresii noi. Iată pajiști întinse, îngrijite, împrejmuite de sălcii înverzite – locul preferat al cailor lui Dalai Lama.

Și acum un zid lung, lung din piatră – el ne însoțește aproape o oră întreagă de mers. Aflăm că în spatele lui se găsește renumitul palat de vară al zeului-rege. Ne apropiem de casa Misiunii Britanice, ascunsă în spatele unor sălcii de la marginea orașului. Ghidul nostru cotește, convins că acolo vrem să ajungem, și îl determinăm cu greu să-și continue drumul. O clipă stăm și noi în cumpănă, întrebându-ne dacă nu ar trebui să ne adresăm englezilor. Ne este mult prea dor de civilizație, am dori să schimbăm o vorbă cu europeni. Dar nu am uitat încă de lagăr. Și e probabil mai bine ca, în Tibet, să-i rogi pe tibetani să-ți acorde azil.

Nu ne vine să credem că nu ne oprește nimeni. Că nu se sinchisește nimeni de noi. Din când în când își întoarce capul câte un călăreț îmbrăcat somptuos, călare pe un animal frumos și bine

hrănit, cu totul diferit de căluții mărunței din Tibetul de Vest. Mai târziu am aflat cheia enigmei: nu ne suspecta nimeni, chiar dacă se vedea că suntem europeni, deoarece niciun om nu reușise să ajungă vreodată până aici fără să aibă un pașaport valabil.

Palatul Potala se înalță tot mai masiv în fața noastră. Din oraș nu vedem încă nimic. Este ascuns în spatele colinelor pe care se află Potala și școala de medicină. Iată o poartă încununată de trei *chörten*. Ea face legătura între cele două coline, reprezentând în același timp intrarea în oraș. Încordarea noastră a ajuns la paroxism. Acum ni se va decide soarta! Aproape toate cărțile despre Lhasa spun că la poartă sunt postate santinele care păzesc orașul sfânt. Ne apropiem cu sufletul la gură de emoție. Nimic! Câțiva cerșetori care întind mâna cerând de pomană. Niciun soldat, niciun control. Ne amestecăm printre oameni și intrăm nestânjeniți pe o stradă lată, trecem de poartă și ajungem în oraș. Omul cu măgarul ne explică: grupul de case din stânga este doar o suburbie a orașului. Urmează iar o porțiune acoperită de pajiști necultivate. Ne apropiem de centru. Tăcem amândoi. Ne uităm și ne tot uităm și nu ne vine să credem că ne aflăm în mijlocul „orașului interzis”. Astăzi nu mai reușesc să găsesc cuvintele potrivite pentru a reda ceea ce am văzut și am simțit atunci. Eram pur și simplu copleșiți. Simțurile ne deveniseră hipersensibile, răvășite de privațiunile îndelungate și incapabile să mai prelucreze impresiile care ne asaltau.

Doi vagabonzi cer adăpost și ceva de mâncare

Iată-ne ajunși în fața podului cu acoperiș de peruzele de unde zărim pentru prima dată turllele aurite ale catedralei din Lhasa. Soarele asfințește încet, învăluind tabloul într-o lumină nepământească. Tremurând ușor din cauza răcorii înserării, ne hotărâm să căutăm un adăpost pentru noapte. Dar este o mare deosebire între a bate aici la ușa unei case și a intra într-un cort din Changthang. Probabil că am fi denunțați imediat. Nu există hânuri sau case *tasam*. Trebuie însă să ne încercăm norocul. În prima casă dăm de un slujitor mut care nici nu ne ascultă. Încercăm la următoarea. De data aceasta ne întâmpină o slujitoare. Țipetele ei o alertează pe stăpână, care ne imploră, cu mâinile ridicate, să plecăm. Dacă ne-ar acorda cazare, ar fi biciuită în public. Nu ne vine să credem că dispozițiile stăpânirii sunt chiar atât de draconice, dar nu vrem să-i provocăm neajunsuri femeii, așa că plecăm. Rătăcim pe câteva ulițe și ajungem aproape de celălalt capăt al orașului. Iată o casă mult mai elegantă și mai spațioasă decât celelalte. În curte sunt chiar și adăposturi pentru cai. Ne luăm inima în dinți și intrăm. Iarăși se năpustesc asupra noastră niște slujitori care vor să ne alunge ținând și ocărând. Dar nu ne lăsăm intimidati și ne descărcăm bagajele de pe măgar. Băiatul cu măgarul abia așteaptă să plece, a observat de mult că ceva nu este chiar în ordine. Îi dăm banii și el dispare, ușurat.

Slujitorii sunt disperați când observă că vrem să ne aciuăm aici. Urlă și ne roagă și ne imploră și încearcă să ne explice ce pedeapsă îi așteaptă la întoarcerea *Bönpo*-ului când acesta va afla de tot pocinogul... Nu ne convine nici nouă să forțăm ospitalitatea cuiva, dar rămânem pe poziție. Țipetele atrag tot mai mulți oameni, scena aproape că amintește de plecarea mea din Kyirong. Facem pe surzii la tot ce se petrece în jurul nostru. Morți de oboseală și înfometați,

ne așezăm pe jos lângă boccelele noastre sărăcăcioase. Ne este absolut indiferent ce se va mai întâmpla. Dar să ședem... să ne odihnim... să dormim...

Tipetele încetează în clipa când cei din jur zăresc picioarele noastre umflate și acoperite de răni și bășici. În acești oameni blânzi și deschiși se trezește mila. O femeie începe: ne aduce o cană de ceai cu unt. Este aceeași femeie care ne implorase să părăsim casa ei. Și acum se pornesc să aducă și ceilalți câte ceva: *tsampa*, alimente, ba chiar și combustibil. Vor cu toții să compenseze lipsa de ospitalitate de adineauri. Ne repezim, lihniiți, la mâncare, uitând deocamdată de tot restul.

Deodată auzim pe cineva adresându-ni-se într-o engleză perfectă. Ne ridicăm privirile și, în ciuda întunericii care s-a lăsat, ne dăm seama că tibetanul îmbrăcat în haine scumpe din fața noastră trebuie să aparțină păturilor superioare. Fericiți și uluiți, îl întrebăm dacă este cumva unul din cei patru nobili care studiaseră la Rugby. Asta nu, răspunde el, dar a trăit mulți ani în India. Îi relatăm pe scurt povestea noastră, îi spunem că suntem germani și vrem să cerem azil. Chibzuiește o clipă, apoi răspunde că nici el nu ne poate adăposti fără aprobarea autorităților municipale. Dar se va duce imediat să ceară permisiunea.

Ceilalți oameni îl înconjuraseră șoptind și îi făcuseră apoi, respectuoși, loc. După plecarea lui, ne povestiră că este un înalt *Bönpo* care administrează uzinele de electricitate. Nici nu îndrăzneam să ne facem iluzii că își va putea îndeplini promisiunea, așa că am început să ne pregătim de înnoptare. În timp ce ne întrețineam, lângă foc, cu toți curioșii care veneau și plecau, se apropiară de noi niște slujitori cu rugămintea să-i urmăim. Domnul Thangme, „Șeful suprem de la electricitate”, ne invita în casa lui. Ei îl numeau, cu multă deferință, „Kungö”, ceea ce înseamnă „înălțimea sa”; am reținut acest amănunt și am folosit aceeași formulă când ne-am adresat lui.

Thangme și tânăra sa soție ne primiră cu multă căldură în casa lor. Cinci copii stăteau cu gurile căscate, uitându-se la noi ca la niște minuni. Kungö ne aduse vești bune: autoritățile îi permiteau să ne găzduiască o noapte – restul trebuia discutat în cadrul cabinetului. Dar acum nu ne sinchiseam de asta. Ne aflam în Lhasa, iar o familie nobiliară ne acordase ospitalitate în căminul ei! Se

pregătise deja o cameră pentru noi – o cameră adevărată, curată, confortabilă. În ea era o sobă de fier care emana căldură. Nu mai văzuserăm sobe de șapte ani! În plus, mirosea frumos a ienupăr, un lux deosebit, căci lemnul este transportat săptămâni în șir pe spinările iacilor până ajunge la Lhasa. Nici nu îndrăzneam să ne așezăm, cu zdrențele noastre, în culcușurile acoperite cu covoare. Ni s-a servit o cină chinezească delicioasă și am început, amețiți, să mâncăm, fiind poftiți întruna să ne mai servim. Stăteau cu toții în jurul nostru, insistând fără întrerupere. Vai, prin câte trecuserăm! Nici nu le venea să creadă că am traversat în timpul iernii provinciile Changthang și Nyenchenthanglha. Și modul în care vorbeam limba tibetană trezi admirație. Dar cât de jalnici și jerpețiți ne simțeam în acest mediu civilizat! Lucrurile noastre „bune”, cărate peste tot ca cel mai prețios avut, își pierduseră deodată strălucirea și am fi preferat să ne descotorosim de ele.

În cele din urmă ne-am culcat, frânți de oboseală și zăpăciți. Dar nu am reușit să adormim. Petrecuserăm prea multe nopți pe pământul tare, apărați de frig doar prin bundă și o pătură uzată. Și acum iată-ne într-un pat moale, într-o cameră încălzită! Trupul nu se putea adapta atât de repede, iar gândurile se învăteau ca o morișcă în capul nostru. Trecuseră douăzeci și una de luni de când evadaserăm. Cât de multe se întâmplaseră în aceste luni! Camarazii noștri trăiau și acum în monotonia aceea de zi cu zi; deși războiul se terminase de mult, deținuții nu fuseseră încă puși în libertate. Libertate... dar oare noi eram cu adevărat liberi aici?

Nici nu ne treziserăm bine, că apărură un slujitor cu ceai dulce și biscuiți, servindu-ne la pat. După care ni se aduse apă caldă să ne spălăm și ne-am ras, scăpând de bărbile lungi. Arătam acum ceva mai civilizat. Dar aveam încă probleme cu frizura. Ni se aduse un mahomedan care avea faima de a fi cel mai bun frizer și acesta se luptă cu coamele noastre dese. Chiar dacă rezultatul nu părea prea european, ne-am bucurat de admirația generală. Tibetanii nu au asemenea griji. Ei sau sunt tunși scurt de tot, sau își poartă părul împletit într-o coadă.

Pe Thangme l-am revăzut abia la amiază. El se întoarse acasă binedispus, căci fusese la Ministerul de Externe și ne aducea vești bune. Nu vom fi predați englezilor! Puteam rămâne deocamdată la Lhasa, fiind doar rugați să nu părăsim casa amfitrionului nostru

până nu își va exprima punctul de vedere și regentul, care se afla pentru moment la meditație în Taglung Tra. Ni se dădu de înțeles că este o măsură de precauție din cauza unor posibile incidente cu călugări fanatici. Guvernul urma să ne pună la dispoziție alimente și îmbrăcăminte nouă.

Eram foarte mulțumiți. Fuseserăm luni întregi pe drum – câteva zile de odihnă aveau să ne prindă extrem de bine. Ne-am aruncat cu nesaț asupra unui teanc de ziare. Dar noutățile aflate nu erau de natură să ne încânte. Atmosfera era incendiară în întreaga lume, patria noastră trecea prin vremuri grele și vedeam fotografii ale prizonierilor de război germani duși la muncă în Anglia și Franța...

În aceeași zi am fost vizitați de un *Bönpo* de la municipalitate. Îl însoțeau șase polițiști – arătau cam murdari și nu inspirau deloc încredere. *Bönpo*-ul ne rugă foarte politicos să-i permitem să ne inspecteze bagajele. Ne-am mirat cu câtă acuratețe lucrau autoritățile: omul avea deja în mână un raport detaliat de la Kyirong, comparând cu acesta datele rutei noastre. Am îndrăznit să întrebăm dacă vor fi într-adevăr sancționați toți funcționarii prin ale căror districte trecuserăm. Cazul va fi prezentat cabinetului, ne spuse el circumspect, și toți *Bönpo* trebuiau probabil să se aștepte la o pedeapsă... Regretam enorm; spre amuzamentul lui, i-am povestit în ce fel evitaserăm întâlnirile și cât de des recurseserăm la șiretlicuri. Dar apoi a trebuit noi să râdem când ne-a mărturisit că, în seara precedentă, crezuse că germanii invadaseră Lhasa. Căci toți oamenii pe care îi rugaserăm să ne adăpostească se duseseră imediat să raporteze autorităților cele petrecute. Avusese deci impresia că trupele germane intraseră în oraș...

Suntem senzația orașului Lhasa

Deveniserăm, în orice caz, senzația orașului. Toată lumea voia să ne vadă, voia să audă cu propriile-i urechi prin ce aventuri trecuserăm; și deoarece nu aveam voie să ieșim, începură vizitele. Soția lui Thangme avea de lucru până peste cap și își scoase cel mai valoros serviciu de ceai. Cu această ocazie am fost inițiați în ceremonia servitului ceaiului. Valoarea și frumusețea serviciului de ceai variază în funcție de rangul vizitatorului. Serviciul constă într-o farfurioară de metal – de multe ori aur sau argint – pe care se pune ceașca de porțelan. Pe ceașcă, un căpăcel ascuțit din același metal ca farfurioara. Am avut ocazia să văd servicii chinezești superbe, cu o vechime de sute de ani.

În casa lui Thangme veneau în fiecare zi musafiri distinși. El însuși era un nobil de rangul al cincilea și, deoarece eticheta este respectată cu strictețe, primise până acum doar vizitatori de rang egal sau mai mic. Acum însă, păturile superioare erau primele care doreau să ne vadă. Mai întâi apărui fiul cunoscutului și renumitului ministru Tsarong cu soția sa. Citiserăm deja multe despre tatăl său. Acesta era de origine mai modestă, devenise favoritul lui Dalai Lama al treisprezecelea, ajunsese la demnități înalte și adunase o avere considerabilă datorită competenței și inteligenței sale. Cu patruzeci de ani în urmă, când Dalai Lama trebuise să se refugieze în India din fața chinezilor, Tsarong îi adusesese servicii importante. După aceea fusese mulți ani ministru, deținând, în calitate de prim favorit, practic puterea unui regent. Mai târziu, Khünpela, un nou favorit, îi subminase poziția. Dar el își păstrase rangul și demnitatea. În prezent, Tsarong aparținea rangului al treilea, fiind șeful monetăriei naționale.

Fiul său avea douăzeci și șase de ani, fusese educat în India și vorbea fluent engleza. În coc purta cu aplomb amuleta de aur la care avea dreptul în calitate de fiu de ministru. Dar rangul nu este

totdeauna legat de naștere, el poate fi dobândit și prin merite personale speciale.

Slujitorii serviră ceaiul și în curând se înfiripă o discuție animată. Incredibil, cât de orientat în toate domeniile era acest tânăr! Îl interesa îndeosebi tot ce ținea de tehnică. Ceru informații despre ultimele cuceriri ale tehnicii și ne povesti că își confecționase singur un radioreceptor și își montase pe acoperiș un generator acționat de vânt. Ne aflam în toiul dezbaterii pe marginea unei probleme de specialitate, vorbind în engleză, când soția sa ne întrerupse râzând și începu să pună și ea întrebări. Yangchenla era una dintre frumusețile Lhasei, îmbrăcată cu mult gust și foarte îngrijită – nefiind deloc străină de întrebuințarea pudrei și a rujului. Și nu era nici timidă. Se vedea din felul viorii în care ne puneă întrebări în limba tibetană. Ne întrerupea mereu cu gesturi rapide și exclamații de uimire și izbucni în hohote de râs când i-am povestit cum îi duseserăm de nas pe mai mulți *Bönpo* cu salvconductul nostru vechi care nu mai era valabil. Ne admira pentru că vorbeam atât de bine tibetana, dar am observat din când în când și la ea câte un surâs amuzat pe care nici cei mai onorabili dintre musafirii noștri nu și-l puteau totdeauna ascunde. Explicația am primit-o mult mai târziu, de la prieteni. Vorbeam în cel mai vulgar jargon al nomazilor și țăranilor pe care și i-ar putea imagina cineva. Ca și cum un locuitor al pădurilor din cel mai izolat cotlon al Alpilor ar ateriza pe nepusă masă într-un salon din Viena și ar începe să vorbească nestingherit în jargonul lui... Lumea se amuza copios, fiind însă prea politicoasă ca să ne corecteze.

Când tânăra pereche își luă rămas-bun, ne împrieteniserăm deja. Foarte bine-venite erau darurile aduse de ei: lenjerie, pulovere, țigarete; de asemenea, ne rugară să nu ne jenăm și să le spunem de câte ori aveam nevoie de ceva. Fiul ministrului ne promise să intervină în favoarea noastră și ne transmise mai târziu, din partea tatălui său, că ne invită să locuim la el dacă totul se va rezolva în favoarea noastră. Era o promisiune foarte liniștitoare.

Seria vizitelor continuă. Următorul a fost fratele ministrului Surkhang, un general al armatei tibetane. Acesta atacă imediat subiectul care îl interesa: voia să afle cât mai multe despre Rommel. Ne vorbi cu entuziasm despre admirația pe care i-o purta, ne spuse că, deși nu cunoștea prea bine engleza, urmărise toate știrile pe

care le găsisse în ziare în legătură cu persoana lui Rommel. Lhasa nu era deloc izolată în această privință. Prin India soseau toate ziarele din lume și în oraș existau câteva personalități abonate la *Life*. Cotidienele indiene ajungeau regulat și aici, chiar dacă abia la o săptămână după apariție.

Nebunia vizitelor continua. Au venit funcționari monahali, foarte politicoși, cu daruri – unii dintre ei au ajuns mai târziu cei mai buni prieteni ai mei. Apoi au apărut un membru al reprezentanței diplomatice chineze și un angajat sikkimez al misiunii britanice din Lhasa.

O onoare deosebită a reprezentat-o vizita șefului armatei tibetane, Künsangtse, care dorea neapărat să ne vadă înainte de a pleca, în calitate de șef al delegației ce făcea o vizită de prietenie în China și India. El era fratele mai mic al ministrului de Externe – un om deosebit de inteligent și bine informat. Ni s-a luat o piatră de pe inimă când am primit și din partea sa asigurări că cererea prin care solicitam permisiune de ședere va fi rezolvată pozitiv.

Încetul cu încetul, am început să ne simțim ca acasă. Relațiile cu Thangme și soția sa erau cu adevărat cordiale. Ne răsfățau și ne hrăneau și toată lumea se bucura de pofta noastră de mâncare. Dar ca reacție la privațiunile îndelungate și eforturile depuse apărură la amândoi tot felul de indispoziții. Aufschnaiter a avut o criză de malarie, iar mie sciatica mi-a provocat suferințe mari.

Thangme a chemat imediat medicul reprezentanței diplomatice chineze. Acesta studiasse la Berlin și Bordeaux, ne-a consultat după sistemul european și ne-a dat imediat niște medicamente. Firește că a venit vorba și despre politică; el ne-a prezis că în următorii douăzeci de ani toată puterea din lume se va concentra în mâinile Americii, Rusiei și Chinei...

Bieții refugiați sunt răsfățați

Cred că nu există în lumea întreagă o țară care să dea atâta atenție unor bieți refugiați cum a făcut-o Tibetul cu noi. Sosise pachetul cu îmbrăcăminte din partea guvernului! Era însoțit chiar de scuze că durase atât de mult, dar noi eram mai solizi și mai înalți decât tibetanii obișnuiți, așa că nu găsiseră nimic potrivit în depozite. Pantofii și hainele fuseseră confecționate special pentru noi. Ne-am bucurat ca niște copii. În fine, scăpam de vechile zdrențe rupte și pline de păduchi! Am probat imediat hainele noi. Mă rog, nu arătau chiar ca niște haine făcute la comandă, dar erau măcar curate și decente și ne puteam înfățișa oricui în ele.

Timpul liber care ne rămânea între numeroasele vizite îl dedicam însemnărilor și jurnalelor. În scurt timp ne împrieteniserăm și cu copiii lui Thangme. De obicei plecau de acasă înainte să ne trezim noi, căci frecventau școli particulare unde rămâneau toată ziua sub supravegherea profesorilor – cam ca la noi în regim de semiinternat. Seara ne arătau lecțiile, ceea ce mă interesa în mod deosebit, deoarece mă străduiam să învăț scrierea tibetană. Aufschneider se ocupa de multă vreme de asta și în timpul lungii noastre călătorii mă inițiasse și pe mine în câteva amănunte. Greutatea nu constă în învățarea literelor, ci în aranjarea și gruparea lor în silabe. Multe semne provin dintr-una din scrierile milenare indiene, scrierea tibetană semănând mai mult cu cea hindi decât cu cea chineză. Se scrie cu cerneală chinezească pe o hârtie pergamentoasă foarte frumoasă și durabilă. În Lhasa se fabrică doar o calitate inferioară, din hârtie veche, dar în Tibet există și soiuri de hârtie renumite, mai ales în regiunile unde crește ienupăr. În afară de aceasta, în fiecare an se importă mii de încărcături de hârtie din Nepal și Bhutan, transportul făcându-se pe iaci. Și această hârtie este fabricată la fel ca aceea din Tibet. Mai târziu am asistat la procesul de fabricație, pe malurile râului Kyichu din Lhasa. O pastă subțire

se întinde pe suprafețe de pânză montate în niște rame de lemn. În aerul uscat al podișului înalt, pasta se usucă în câteva ore, iar hârtia se desprinde de pe suportul ei. Firește că suprafața ei nu poate fi perfect netedă și uneori nici adulților nu le este ușor să scrie pe ea. De aceea, copiilor li se dau de obicei tăblițe din lemn și o cerneală subțiată. Scrisul poate fi șters după aceea cu o cârpă udă. Copiilor lui Thangme le venea la fel de greu să învețe să scrie ca începătorilor noștri din școala primară, trebuind și ei să șteargă o temă de douăzeci de ori până era corectă.

În curând am fost asimilați familiei. Soția lui Thangme venea de multe ori la noi să ne împărtășească micile și marile ei griji, discutam cu ea despre câte în lună și în soare și se bucura când îi făceam complimente în legătură cu înfățișarea ei și gustul de care dădea dovadă. Ca oricărei femei, îi plăcea să se îmbrace frumos și să se împodobească, și era mândră de obiectele de preț pe care le poseda.

Ca supremă manifestare a încrederii, ne pofti într-o zi în camera ei să ne arate bijuteriile. Într-un sipet mare erau toate comorile ei, împachetate în casete sau în baticuri fine de mătase... Și ce comori! Am rămas cu gura căscată. O splendidă găteală de pus pe cap, din coral, peruzele și perle, apoi inele, cercei cu diamante și micile amulete tibetane care se prindeau de un colier de coral purtat în jurul gâtului. Aceste amulete există în toate variantele, de la cea mai ieftină până la cea mai scumpă și fină. Multe femei le poartă toată ziua, căci conțin un talisman; convingerea lor este că în felul acesta sunt ferite de orice nenorocire.

Gazda noastră se bucură grozav văzând cu câtă admirație ne uitam la toate. Ne povesti apoi că fiecare bărbat este obligat să-i cumpere soției bijuterii în funcție de rangul său. Dacă soțul ei ar fi fost avansat la un rang superior, ea ar fi trebuit să primească de îndată bijuteriile corespunzătoare. Un obicei foarte plăcut. Multe femei din Europa ar fi încântate de el! În schimb, nu înseamnă nimic să ai mulți bani. Simpla posesie a banilor nu-ți dă dreptul să porți bijuterii costisitoare. Firește că și bărbații de aici suferă uneori din cauza pretențiilor soțiilor, căci – întocmai ca în Vest – fiecare femeie încearcă să le epateze pe celelalte. Podoaba care se pune pe cap, amuletele și cerceii fac parte din bunurile standard ale oricărei femei. Valoarea lor depinde de execuție. Am văzut mai târziu

bijuterii care valorau cu siguranță peste 75.000 de mărci. Rangului lui Thangme îi corespundeau bijuterii în valoare de aproximativ 25.000 de mărci. Yangchenla ne povesti că nu iese în oraș decât însoțită de un slujitor, căci se întâmpla adeseori ca hoții să atace o femeie din casta nobiliară și să o jefuiască.

În vizită la părinții lui Dalai Lama

Trecură opt zile. Respectând interdicția de a părăsi casa, rămăseserăm până acum pe loc, fără să vedem mai nimic din oraș. Ce surpriză am avut când într-o bună zi apărură niște slujitori cu o invitație din partea părinților lui Dalai Lama! Să mergem imediat cu ei... Simțindu-ne legați de promisiunea de a nu părăsi locuința, l-am întrebat mai întâi pe amfitrionul nostru ce să facem. Thangme se îngrozi de scrupulele noastre. Nu exista nimic mai important decât o asemenea invitație! Doar o chemare la Dalai Lama personal sau la regent ar avea prioritate. Nimeni nu ne va împiedica să mergem și nici nu ne va trage la răspundere mai târziu. Dimpotrivă, ar fi cea mai mare jignire dacă am sta pe gânduri.

Din punctul acesta de vedere ne liniștiserăm. Dar după aceea am intrat în alertă. Era oare de bun augur pentru viitorul nostru? Aferăți, am început să ne pregătim de vizită. Am îmbrăcat pentru prima dată hainele noi dăruite de stăpânire și am încălțat cizmele tibetane. Arătam foarte prezentabil. Thangme ne dădu repede niște panglici albe, învățându-ne cum trebuie oferite în timpul salutului. Cunoșteam acest obicei încă de la Kyirong și îl văzuserăm mereu la oamenii mai simpli. La fiecare vizită, la fiecare cerere adresată unui superior, precum și cu ocazia marilor sărbători se oferă panglici albe. Acestea pot fi de diferite calități, în funcție de rangul celui care le oferă.

A fost prima ieșire în oraș de după descinderea noastră spectaculoasă. Casa părinților lui Dalai Lama nu era departe. În curând am ajuns în fața unei porți uriașe, unde paznicul ne aștepta deja lângă ghereta sa. Când am sosit, s-a înclinat respectuos în fața noastră.

Am trecut apoi printr-o grădină mare cu straturi de legume și pâlcuri frumoase de sălcii și am ajuns la palat. Suntem conduși la etajul al doilea, o ușă se deschide – plecăciuni pline de deferență:

ne aflăm în fața mamei zeului-rege! Aceasta șade pe un tron mic în încăperea mare și luminoasă, fiind înconjurată de slujitori – o femeie impozantă, plină de noblețe și demnitate. Deși nu simțim venerația smerită a tibetanilor față de „mama sfântă”, suntem marcați de solemnitatea momentului.

Dar „mama sfântă” ne zâmbește cu prietenie și se bucură sincer când îi oferim, cu o plecăciune adâncă, panglicile albe întinzând brațele înainte, așa cum ne învățase Thangme. Ea le acceptă – slujitorii le iau imediat în primire – și fața ei blândă radiază când dă mâna cu noi, contrar obiceiului tibetan.

În această clipă intră și tatăl lui Dalai Lama, un bărbat chipeș, mai în vârstă. Iarăși plecăciuni, oferirea ceremonioasă a panglicilor, dar și el ne scutură mâna cu multă naturalețe. Ei primesc din când în când vizite ale europenilor, așa că știu obiceiurile europene, fiind chiar ușor mândri de asta... Ne așezăm cu toții la ceai. Slujitorii vin și pleacă, toarnă ceaiul, mai întâi tatălui, apoi mamei, la sfârșit nouă. Ceaiul ne surprinde prin aroma sa. Un soi nou, un alt mod de preparare decât am văzut până acum în Tibet. Întrebăm, plini de interes, cum a fost preparat și gheața se sparge. Ne povestesc amândoi despre locul lor de baștină, Amdo. Erau simpli țărani, aveau o mică gospodărie înainte ca fiul lor cel mai mic să fie recunoscut ca reîncarnare a lui Dalai Lama... Amdo este situat în China, în provincia Chinghai, dar locuitorii sunt aproape exclusiv tibetani. Ei au adus la Lhasa băutura tradițională din provincia lor, transplantând-o în noua viață care îi aștepta aici. Ceaiul din Amdo nu se prepară cu unt, se adaugă doar lapte și puțină sare. Și încă ceva amintește de locurile de baștină: dialectul vorbit de cei doi oameni simpatici. Amândoi vorbesc prost limba tibetană din provinciile centrale. Un frate mai mare al lui Dalai Lama, în vârstă de paisprezece ani, ne este translator; a venit la Lhasa în copilărie și și-a însușit repede tibetana pură. Recurge la dialectul din Amdo doar când vorbește cu părinții.

În timp ce se înfiripă conversația ne uităm cu atenție la amfizionii noștri. Amândoi fac o impresie foarte bună. Originea lor simplă se vedește într-o naturalețe simpatcă; ținuta și comportamentul denotă o noblețe înnăscută. Un salt considerabil: din casa țărănească mică dintr-o provincie îndepărtată, la Lhasa, în casa princiară! Palatul în care locuiesc, moșii întinse – toate sunt acum

proprietatea lor. Dar avem impresia că au suportat fără niciun prejudiciu această schimbare bruscă a condițiilor lor de viață. „Mama sfântă” este de o simplitate plină de noblete; pare să fie mult mai inteligentă decât tatăl. Poate că lui noua situație i s-a urcat totuși puțin la cap...

Și apoi mai este fiul în vârstă de paisprezece ani, Lobsang Samten. Vioi, inteligent, interesat de toate, ne asaltează cu întrebări, vrând să afle fiecare detaliu al aventurilor noastre. Zeul-frate mai tânăr, ne explică plin de importanță, i-a dat misiunea să afle tot și să-i relateze tot. Dalai Lama se interesează de noi!

Ne bucurăm auzind așa ceva și am vrea și noi să știm mai multe despre el. Ni se spune că denumirea „Dalai Lama” nu este deloc folosită de tibetani. Ea provine din mongolă și înseamnă în traducere „ocean întins”. Dalai Lama este numit de obicei „Gyalpo Rimpoche”, ceea ce ar însemna aproximativ „rege prețuit”. Părinții și frații folosesc o formulă mai intimă când vorbesc despre tânărul zeu-rege, și anume „Kundün”, ceea ce ar însemna în traducere „prezent”.

„Părinții sfinți” aveau șase copii. Fiul cel mai mare fusese – cu mult înainte de descoperirea lui Dalai Lama – recunoscut de asemenea ca reîncarnare a unui Buddha, având acum demnitatea de *lama* în mănăstirea Tagtsel. Și lui i se spunea „Rimpoche”, formula obișnuită pentru toate reîncarnările lui *lama*. Al doilea fiu, Gyalo Thündrup, frecventa școala în China; Lobsang Samten avea să urmeze cariera de funcționar monahal. Dalai Lama împlinise deja unsprezece ani; mai avea și două surori în afară de cei trei frați. Mai târziu „mama sfântă” dădu naștere încă unei reîncarnări, Ngari Rimpoche. Ca mamă a trei reîncarnări a fost un fenomen unic în viața budistă.

Vizita noastră a însemnat începutul unor relații foarte cordiale cu această femeie simplă și înțeleaptă și va dura până în momentul fugii din calea armatei roșii a Chinei. Firește că prietenia noastră nu avea nimic de-a face cu venerația transcendentală care o înconjură de obicei pe „mama sfântă”. Dar chiar dacă sunt cam sceptic în ce privește chestiunile metafizice, nu m-am putut sustrage farmecului personalității ei și forței credinței pe care o emana.

A trecut câțiva timp până ne-am dat seama ce onoare reprezenta pentru noi această invitație. Să nu uităm că, în afară de familie,

niciun om din Tibet nu avea dreptul de a vorbi cu tânărul zeu-rege – cu excepția câtorva slujitori personali cu rang de stareț. Și iată că, în ciuda izolării și a distanței care îl separa de toate cele lumești, Dalai Lama se interesase de soarta noastră! La plecare am fost rugați să ne exprimăm dorințele. Am mulțumit, căci nu voiam să părem lipsiți de modestie. Dar la un semn al gazdelor apărură un șir de slujitori încărcăți cu saci de făină și *tsampa*, un calup de unt și niște păături minunate, moi, de lână. „Este dorința personală a lui Kundün!”, ne spuse mama sfântă zâmbind și ne mai puse fiecăruia din noi în mână câte o bancnotă de o sută de *sang*. Gestul era atât de firesc, încât nici nu ne-a trecut prin minte să ne simțim rușinați.

Multe mulțumiri, plecăciuni adânci – și am părăsit încăperea cam zăpăciți. Ca semn deosebit de prietenie, Lobsang Samten ne puse, în numele părinților săi, panglici albe în jurul gâtului când făcuserăm plecăciunile de rămas-bun.

Apoi ne conduse până în grădină și ne arătă culturile de legume și grajdurile cailor. Animalele superbe aduse din Siling și Ili erau mândria tatălui. În timpul discuției băiatul mă întrebă așa, mai pe departe, dacă nu aș fi dispus să-i dau lecții la unele discipline ale științelor occidentale. Asta venea în întâmpinarea dorințelor mele intime. Mă întrebasem nu o dată dacă nu aș putea să-mi câștig existența dând lecții copiilor de nobili...

Încărcați cu cadouri și însoțiți de slujitori, am sosit la locuința lui Thangme. Eram foarte binedispuși și speram că toate se vor rezolva în avantajul nostru.

Toți ai casei ne așteptau deja cu mare nerăbdare. A trebuit să le povestim totul de-a fir-a-păr; următorii noștri vizitatori erau deja la curent cu cinstea de care avuseserăm parte. Acțiunile noastre crescuseră foarte mult!

Alimentele primite le-am predat simpaticei noastre amfitrioane, ca o infimă compensație pentru osteneala pe care și-o dădea cu noi și pentru cheltuielile impuse de valul de vizitatori care doreau să ne cunoască. Ea încercă să se împotrivească. Niciodată nu-i trecuseră pragul vizitatori atât de iluștri, repeta mereu.

În ziua următoare, când apărură și frații lui Dalai Lama, se simți atât de intimidată, încât se ascunse, făcându-și din nou apariția abia când toată casa era gata de primire, iar tânărul *lama* începuse

să-i binecuvânteze pe toți. Rimpoche, care avea douăzeci și cinci de ani, venise special din mănăstirea sa ca să ne vadă! Am cunoscut în persoana sa pe primul înalt *lama* reincarnat. Lumea obișnuiește să-i numească *lama* pe toți călugării tibetani. În realitate, doar reincarnările poartă acest titlu și, în afară de ele, câțiva monahi care s-au remarcat prin viața lor ascetică sau prin miracolele făcute. Toți adevărații *lama* se bucură de prerogativa de a binecuvânta și sunt venerați ca sfinți.

Ministerul de Externe tibetan ne dă libertate de mișcare

La zece zile după sosirea noastră a venit un răspuns de la Ministerul de Externe: primeam libertate de mișcare! Tot atunci ni s-au adus niște mantale minunate de blană de oaie, lungi până în pământ, făcute după măsură. Pentru fiecare dintre ele se întrebuițaseră șaiszeci de piei! Eram foarte fericiți de succesul nostru. Din păcate, sciatica mă chinuia încă destul de tare.

Am ieșit în aceeași zi la plimbare în oraș și nu am atras în mod deosebit atenția în hainele noastre tibetane. Câte nu aveam de văzut! Centrul orașului pare un magazin uriaș. Prăvălie lângă prăvălie; cel ce nu dispune de un spațiu comercial propriu își oferă mărfurile direct pe stradă. Nu există vitrine în înțelesul nostru – fiecare deschizătură din perete reprezintă intrarea într-o altă prăvălie, chiar dacă aceasta este doar o gaură minusculă. Întâlnești prăvălii de mărunțișuri în care găsești absolut de toate, de la ace de cusut până la cizme de cauciuc; alături de ele, prăvălii elegante, cu stofe și mătăsuri, precum și locuri special amenajate pentru vânzarea alimentelor; lângă produsele autohtone vezi *Corned beef* de proveniență americană, unt australian și whisky englezesc. Nu există nimic ce nu ai putea găsi sau cel puțin comanda. Cosmetice Elizabeth Arden, creme Pond's, rujuri, pudră – toate stau la dispoziție și sunt cumpărate în cantități mari. Mărfuri americane rămase din ultimul război sunt expuse alături de pulpe de iac și unt. Mașini de cusut, aparate de radio și gramofone pot fi comandate – și îți poți alege cele mai recente discuri cu Bing Crosby pentru următoarea sindrofie. La toate acestea se adaugă pasiunea tocmelii, râsetele, țișetele mulțimii foarte eterogene. Este o adevărată plăcere să te târguiești, plăcerea aceasta fiind exploatată la maximum. Un nomad dă o coadă de iac în schimbul tutunului de prizat; alături de el, o reprezentantă a aristocrației, însoțită de o mulțime

de slujitori, scormonește ore întregi într-un morman de brocarturi și mătăsuri. Soția nomadului este la fel de pretențioasă când caută o stofă de bumbac din India ca să facă din ea noi prapuri de rugăciune.

Poporul își confecționează de obicei hainele din *nambu*, o stofă de lână pură, foarte rezistentă, țesută în casă și lată de vreo douăzeci de centimetri. O găsești în fața prăvăliilor, în suluri groase, de culoare albă sau în nuanțe de violet, deoarece se vopsește cu indigo sau suc de rubarbă. În *nambu* alb sunt îmbrăcați aproape exclusiv oamenii care mână măgarii, deoarece este o dovadă a sărăciei să nu-ți poți vopsi stofa. Sistemul metric fiind necunoscut, unitatea de măsură este lungimea brațului, așa cum la noi se utiliza mai demult „cotul”. Având în vedere că am brațe lungi, făceam o afacere bună ori de câte ori cumpăram ceva...

Există și un depozit uriaș de pălării europene de fetru. Ele sunt ultimul răcnet la Lhasa. Portul național tibetan aseasonat cu o pălărie elegantă de fetru – iată un tablou ciudat! Dar tibetanii apreciază foarte mult pălăria europeană cu boruri late, care îi apără de razele soarelui, deoarece aici nimeni nu dorește să se bronzeze. În orice caz, pălăriile tipic tibetane, bogat împodobite, sunt mai pitorești, încadrându-se mult mai bine în tabloul multicolor al străzii. Pentru a împiedica pătrunderea modei străine, guvernul recurge la tot felul de dispoziții. Și nu fiindcă ar vrea să restrângă libertatea individuală, ci pentru menținerea minunatului port național. Astfel, femeile poartă rareori pălării, preferând vechea podoabă triumfiulară, deosebit de frumoasă. Și funcționarii și slujitorii lor respectă aceste reguli. Fanteziei îi rămâne însă suficient spațiu de manevră, așa că fiecare poate să-și pună în valoare nota personală prin modul în care combină stofele și culorile.

Tibetanii au o slăbiciune nu numai pentru pălăriile europene, ci și pentru umbrele. Acestea pot fi găsite în toate mărimile, calitățile și culorile, fiind folosite de cele mai multe ori ca mijloc de protecție contra soarelui. Cei mai buni clienți sunt călugării, deoarece, cu excepția marilor ceremonii, au întotdeauna capul descoperit.

Ne-am întors acasă zăpăciți de multele și variatele impresii ale unei vieți pe care nu o mai cunoșteam de ani de zile. Acolo ne aștepta secretarul de legație al Misiunii Britanice. Era un prieten

de-al lui Thangme și nu venea în calitate oficială. Auzise deja atâtea despre noi, ne-a explicat, încât dorea să afle câte ceva despre ruta și aventurile noastre. Și el fusese odată la Gartok, ca reprezentant comercial al guvernului său, și cunoștea într-o câțiva regiunea prin care trecuserăm. Ne convenea această relație. Căci am fi vrut foarte mult să trimitem vești despre noi în patrie. Probabil fuseserăm de mult dați dispăruți. Misiunea Britanică era singura care avea legătură directă cu restul lumii. Tibetul nu este membru al Uniunii Poștale Mondiale, iar modul cum funcționează poșta pare cam complicat.

Secretarul de legăție ne-a invitat să ne prezentăm personal doleanțele, așa încât am pornit chiar în ziua următoare spre Misiunea Britanică. Văzuserăm casa la sosirea noastră, era așezată în afara orașului, în mijlocul unui fel de parc.

Valeți îmbrăcați în livrea roșie ne conduseră mai întâi în grădină. Acolo își făcea plimbarea matinală radiooperatorul Reginald Fox. Acesta trăia de mulți ani în Lhasa, fiind căsătorit cu o tibetană cu care avea patru copii încântători, cu păr blond și ochi migdalați, de culoare închisă. Cei doi mai mari erau în India, la o școală internat.

Era singurul om din Lhasa care avea un motor ce funcționa bine și, pe lângă activitatea depusă în cadrul Misiunii Britanice, încărcă toate bateriile de radio din Lhasa. Prin radiotelegraful său, avea legătură directă cu India și era cunoscut și apreciat pentru corectitudinea sa.

Lacheii anunțaseră între timp sosirea noastră și ne conduseră sus, la etajul întâi. Pe o terasă însorită, o masă cu un mic dejun apetisant. Apăru și șeful Misiunii Britanice, care ne salută cu multă cordialitate, invitându-ne la un mic dejun englezesc. Oare de câți ani nu mai șezuserăm într-un fotoliu? O față de masă albă, vase cu flori, cărți, o cameră primitoare, aranjată în stil european – ne uitam de la una la alta fără să spunem niciun cuvânt. Ni se părea că ne întorseserăm oarecum acasă. Amfitrionul nostru își dă probabil seama ce se petrece cu noi. Ne urmărește, zâmbind, privirile și, văzând că s-au oprit asupra cărților, ne pune cu amabilitate la dispoziție biblioteca sa. Discuția se înviorază – el evită cu tact problema care ne neliniștește cel mai mult: suntem, pentru el, încă prizonieri de război? În cele din urmă, îl întrebăm direct dacă tovarășii noștri se află încă în spatele gardului de sârmă ghimpată.

Nu poate să ne lămurească, promite însă să se intereseze în India. Apoi discutăm sincer despre situația noastră; se dovedește a fi perfect informat, cunoscând toate amănuntele evadării noastre, și lasă să se înțeleagă că guvernul tibetan ar intenționa să ne expedieze în curând înapoi, în India. Nu suntem deloc încântați de această perspectivă, iar el ne întreabă dacă nu ne-ar interesa un loc de muncă în Sikkim. Acolo se bucură de relații bune și va face în câteva zile o călătorie în acel ținut. Îi mărturisim deschis că am prefera să rămânem în Tibet. Dacă nu va fi posibil, vom accepta oferta sa.

Aceste discuții atât de importante pentru viitorul nostru nu ne strică însă pofta de mâncare. Savurăm micul dejun așa cum nu am mai savurat de multă vreme nimic, iar cănila, platourile și coșulețele se golesc rapid. Oare degajarea și spontaneitatea ne vor fi luate în nume de rău? Amfitrionul nostru râde amuzat și face, discret, semn să fim serviți încă o dată. Iar discuția se orientează acum și spre probleme personale. În fine, ne putem exprima rugămintea: să transmitem o misivă acasă, în patrie. Șeful Misiunii ne promite să ne mijlocească o posibilitate prin Crucea Roșie. Mai târziu am primit și permisiunea de a expedia din când în când o scrisoare prin Misiunea Britanică. Dar de cele mai multe ori a trebuit să recurgem la calea dificilă a poștei tibetane. Expediam scrisoarea în plic dublu – primul, cu timbre tibetane, ajungea până la graniță. Acolo cineva îndepărta plicul exterior, pune pe plicul interior un timbru indian și îl expedia mai departe. Dacă aveai noroc, o scrisoare din Europa făcea paisprezece zile pe drum, iar una din America, douăzeci de zile. În Tibet, poșta era transportată de curieri care parcurgeau drumul în ștafetă – fiecare câte șase kilometri și jumătate. Pe toate rutele principale se aflau căsuțe în care aștepta schimbul. Acești curieri poștali aveau o suliță cu clopoței – semn al funcției lor. Sulița servea la nevoie și ca armă, iar clopoțeiii speriau animalele sălbatice în timpul nopții. Existau cinci tipuri de timbre poștale; ele erau emise de monetăria națională, putând fi cumpărate la oficiile poștale tibetane.

Vizite importante în Lhasa

Am plecat mulțumiți de vizita noastră. Dăduserăm și aici de oameni binevoitori, ceea ce era foarte important. Speram să-i fi convins pe englezi că eram cu totul inofensivi. Am parcurs, bine-dispuși, cei trei kilometri până în oraș. Dar ne-am oprit în Shö, cartierul cancelariilor, templelor și imprimeriilor de stat, așezat la poalele palatului Potala. Căci dimineată ne întâmpinaseră niște slujitori, spunându-ne că înaltul lor stăpân ne roagă să-l vizităm când ne întoarcem de la Misiunea Britanică. Întrebând, plini de curiozitate, cine ne invita să-l vizităm, am aflat că era vorba despre un înalt funcționar guvernamental monahal, unul dintre cei patru *Trünyi Chemo*. Aceștia sunt patru *Bönpo* influenți care țin în mâinile lor destinele tuturor călugărilor din Tibet.

Suntem conduși într-o casă mare, impozantă. Toți slujitorii sunt călugări. Totul strălucește de curățenie, aproape că ai putea mânca de pe dușumelele de piatră din camere. Un domn mai în vârstă, simpatic, ne întâmpină prietenos și suntem serviți cu ceai și biscuiți. După formulele de politețe uzuale se încropește o discuție în decursul căreia ne dăm seama de interesul nedisimulat al amfizionului nostru. El știe că țara sa este înapoiată, ne spune cu toată sinceritatea. Oameni ca noi ar putea fi de mare folos. Din păcate, acest lucru nu este încă unanim acceptat. Ce studii aveam, ce meserie avuseserăm în patria noastră? După multă vreme, dăduserăm în fine de cineva care se interesa de studiile noastre! Mai ales Aufschneider îi trezi interesul, căci era inginer agronom. În Tibet nu există specialiști în acest domeniu. Și ce posibilități colosale are această țară întinsă...

În ziua următoare le-am făcut câte o vizită de prezentare tuturor celor patru miniștri ai cabinetului. În mâinile lor se află puterea supremă a țării, căci nu răspund decât în fața regentului. Trei dintre ei sunt demnitari laici, al patrulea este funcționar monahal. Toți

provin din primele familii nobiliare ale țării și trăiesc pe picior mare.

Chibzuiserăm multă vreme pe care dintre ei să-l vizităm mai întâi. Ar fi fost corect să începem cu ministrul monah. Dar am hotărât totuși să-l căutăm, neprotocolar, pe cel mai tânăr. Surkhang avea treizeci și doi de ani, trecea drept cel mai progresist și speram să găsim la el înțelegere și sfaturi utile, tocmai fiindcă era cel mai tânăr.

El ne-a întâmpinat cu franchețe și cordialitate. Simpatia a fost, din prima clipă, reciprocă. Ne-am mirat văzând cât de bine este informat despre tot ce se întâmplă în lume. Ne-a invitat la o masă regească, iar la plecare aveam senzația că ne cunoaștem de ani de zile.

Următorul ministru pe care l-am vizitat se numea Kabshöpa și era corpolent. Părea foarte conștient de demnitatea sa, așa că ne-a primit ușor condescendent. Ședea, impunător, pe tronul său, ne lăsă să ne apropiem și să ne facem temenelele de rigoare, apoi catadicsi să arate spre două scaune pregătite pentru noi. După care urmă un potop de fraze. În punctele culminante ale discursului său își dregea vocea; un slujitor se repezea imediat spre el, întinzându-i o scui pătoare mică din aur. Era apogeul cabotinajului! În Tibet scui patul nu era un gest care să contravină unui comportament civilizat; pe fiecare masă se găseau și mici scui pători; era însă ceva cu totul nou să vedem că i se ține cuiva scui pătoarea în dreptul gurii!

La această primă întâlnire ne-a fost imposibil să ne dăm seama ce se ascunde în omul din fața noastră. Am suportat deci, resemnați, tot ritualul, am răspuns la politețurile lui cu aceeași politețe și am băut în ținută exemplară ceaiul ceremonial oferit. Deoarece Kabshöpa nu bănuise că vorbim tibetana, îl rugase pe fiul fratelui său să ne fie translator. Acesta fusese angajat la Ministerul de Externe fiindcă știa limba engleză și am mai avut în viitor ocazia să-l întâlnim. Era un reprezentant tipic al tinerei generații școlite în India, fiind însuflețit de planuri reformiste mărețe. Pentru moment nu putea îndrăzni să-și susțină proiectele în fața călugărilor conservatori. Odată, când eram singuri, îmi dădu de înțeles că Aufschneider și cu mine avuseserăm ghinionul să venim cu câțiva ani prea devreme în Tibet. Atunci când el și alți tineri aristocrați

aveau să ajungă miniștri, oameni ca noi urmau să aibă de lucru până peste cap...

Când ne-am luat, cu multe fraze politicoase, rămas-bun de la Kabshöpa, am găsit în cameră un număr mare de petiționari care așteptau, cu figuri timorate și încărcăți de cadouri, să intre în audiență.

Ministrul-monah de pe Lingkhör – acesta este numele străzii de pelerinaj care înconjoară Lhasa pe o lungime de opt kilometri – ne primi cu mai multă simplitate. Nu mai era tânăr și purta o barbă albă mică și simpatică, de care era foarte mândru. Căci bărbile reprezintă o raritate în Tibet! În rest părea un om foarte echilibrat și cumpănit, evitând, spre deosebire de ceilalți, orice manifestare de spontaneitate. Se numea Rampa și era unul dintre puținii funcționari monahali proveniți din clasa nobiliară. Probabil că evoluția situației generale îl îngrijora, căci se interesă cu precădere de păreri noastre despre politica Rusiei. În scrierile vechi, ne spuse, există o profeție: o mare forță din nord va cotropi cu război Tibetul, va distruge religia și va domina lumea...

Ultimul pe care l-am vizitat a fost Pünkhang, cel mai în vârstă dintre cei patru miniștri. Era un omuleț mărunț care purta ochelari cu lentile groase din cauza unei miopii puternice. Iată un lucru neobișnuit în Tibet, unde ochelarii erau aproape interziși, fiind considerați „fasoane străine”. Funcționarii nu aveau voie să poarte ochelari, aceștia nefiind bine văzuți nici în viața particulară. Ministrul nostru primise de la al treisprezecelea Dalai Lama o permisiune specială să poarte ochelari la serviciu. În schimb, cu ocazia marilor ceremonii era cu totul neputincios din cauza vederii foarte slabe. Pünkhang ne primi în prezența soției sale; și deși, în virtutea rangului, el ședea pe un jeț mai înalt ca al ei, nu trebuia să fii foarte perspicace ca să-ți dai seama că ea era stăpâna în casă. După primele fraze de salut, el nu mai apucă să spună aproape niciun cuvânt. Un potop de întrebări se prăvăli din gura ei asupra noastră.

Pünkhang ne arată mai târziu capela sa. Se trăgea din familia unui Dalai Lama și era foarte mândru de această proveniență. Printre alte figuri de divinități, el ne atrase atenția asupra uneia care era zeul-rege al familiei sale. În capelă domnea întunericul, doar câteva raze de lumină pătrundeau în încăperea prăfuită.

În decursul timpului am făcut cunoștință și cu fiii lui Pünkhang. Cel mai în vârstă îndeplinea funcția de guvernator în Gyantse. Mai interesantă decât el mi s-a părut soția lui, o prințesă din Sikkim, tibetană de origine. Era una dintre cele mai frumoase femei pe care le-am văzut în viața mea, cu acel indescritibil șarm asiatic, marcat de cultura străveche a Orientului, fiind în același timp foarte modernă, înțeleaptă și cultivată, școlită în cele mai selecte instituții de învățământ din India. În orice caz, era prima femeie din Tibet care refuzase să se căsătorească și cu frații soțului, deoarece aceasta nu corespundea vederilor ei. Te puteai întreține cu ea ca și cum ar fi fost o doamnă spirituală dintr-un salon european, căci manifesta interes pentru cultură, politică și tot ce se petrecea în lume. Vorbea adeseori despre egalitatea în drepturi a femeilor cu bărbații... Dar până să se ajungă acolo și în Tibet mai este cale lungă.

Când ne-am luat rămas-bun de la Pünkhang și soția sa, l-am rugat și pe el să sprijine cererea noastră de a ni se acorda dreptul de ședere. Firește că ne-a promis ajutorul și susținerea sa, întocmai cum făcuseră și ceilalți miniștri. Dar eram deja de atâta vreme în Asia, încât știam că nimeni nu rostește aici un „nu” categoric... O expulzare era oricând posibilă. Aveam să ajungem oare iar în spatele gardului de sârmă ghimpată din India?

Pentru a ne extinde relațiile în toate direcțiile, am încercat să câștigăm de partea noastră și reprezentanța diplomatică a Chinei. Însărcinatul cu afaceri ne primi bine, cu renumita politețe chinezească, promițându-ne că se va adresa de îndată guvernului său cu întrebarea dacă am putea primi permisiunea de a intra în China și a lucra acolo.

Ne străduiam în felul acesta să prindem cât de cât rădăcini peste tot și să-i convingem pe oameni că suntem total inofensivi. Căci nu rareori se întâmpla ca, în timp ce ne plimbam, să fim opriți de persoane străine care ne puneau întrebări foarte ciudate. La un moment dat, un chinez ne făcu, prin surprindere, o fotografie. Un aparat de fotografiat în Lhasa – ce raritate! Întâmplarea ne dădu de gândit. Auziserăm deja că în Lhasa se ațin fel de fel de oameni care transmit informații în străinătate. Oare eram și noi considerați agenți în serviciul unei puteri străine? Singurii care știau cât de inofensivi suntem erau englezii, căci avuseseră posibilitatea să afle precis de unde veneam și să verifice toate declarațiile noastre. Dar

pentru ceilalți puteam reprezenta orice. Nu aveam ambiții politice; singurul lucru pe care îl doream era să obținem azil și dreptul de a munci până în momentul în care ne puteam întoarce în Europa.

Între timp venise primăvara, cu o vreme caldă, minunată, deși era abia începutul lui februarie. Dar Lhasa este situată mai la sud de Cairo, iar din cauza altitudinii razele soarelui sunt deosebit de fierbinți. Ne simțeam foarte bine. Doar că viața noastră era atât de lipsită de sens! În fiecare zi invitații și vizite, ospete care se întindeau pe ore întregi – eram trecuți din mână în mână ca niște animale miraculoase, ducând o viață de trântori, așa încât, încetul cu încetul, am început să ne săturăm. Am fi dorit să muncim, să facem sport!... Din păcate, în afară de un mic teren de baschet, nu existau terenuri de sport. Tinerii tibetani și chinezi care îl utilizau se arătară fericiți că ne-am oferit să jucăm cu ei. Când sciatica îmi permitea, îi inițiam în regulile și tertipurile jocului. Lângă teren exista și un duș, de fapt principalul punct de atracție pentru noi. Dar un duș costa „numai” zece rupii. O sumă uriașă, dacă ne gândim că poți cumpăra o oaie cu banii ăștia. Explicația: pentru încălzirea apei se folosește balegă uscată de vacă, greu de găsit aici și care trebuie adusă de la mare distanță.

Am auzit că în urmă cu câțiva ani existase chiar și un teren de fotbal. Unsprezece echipe își disputau întâietatea în cadrul unor campionate. La un moment dat se dezlănțui o furtună cu grindină tocmai când meciul era în toi – iar fotbalul a fost interzis! Poate că regentul era de mult împotriva, poate că biserica se temea să nu-și piardă influența... Căci populația participa cu entuziasm la competiții și chiar și călugării din Sera și Drebung le priveau cu plăcere. În orice caz, grindina a fost interpretată ca o pedeapsă a zeilor pentru practicarea acestui sport nelegiuit, iar fotbalul a fost desființat.

Ne-am interesat, plini de curiozitate, dacă există cu adevărat *lama* care pot să oprească grindina și să aducă ploaia. Tibetanii sunt convinși de puterea lor. Vezi pe toate ogoarele mici turnulețe de piatră cu tipsii de sacrificiu în care se aprinde tămâie când vine o furtună. Iar unele sate și-au angajat un „făcător de vreme” propriu. Adică un călugăr care se pricepe să conjure vremea. Acești călugări suflă în scoici mari, scoțând sunete vibrante, al căror efect seamănă cu cel produs de sunetul clopotelor bisericilor de la noi; să nu uităm

că în multe sate alpine se trag și în ziua de azi clopotele când vine furtuna. Dar firește că în Tibet nu există o explicație legată de legile fizicii – totul este magie și conjurație și intervenție a zeilor...

Cu această ocazie am auzit o anecdotă drăguță din vremea celui de-al treisprezecelea Dalai Lama. Bineînțeles că și el avea un „făcător de vreme” la casa și la curtea sa. Era cel mai renumit magician al timpului. Sarcina sa principală era să protejeze, în caz de furtună, grădinile de vară ale zeului-rege. Într-o bună zi căzu o grindină mare care a distrus totul, florile frumoase, merele și perele care se coceau, caisele zemoase... „Făcătorul de vreme” trebui să i se înfățișeze urmașului lui Buddha. Acesta ședea mânios pe tron și îi porunci vrăjitorului intimidat să facă imediat o minune, în caz contrar avea să fie pedepsit și concediat! Magicianul se aruncă smerit la pământ și ceru o sită. O sită obișnuită... Se va considera că a făcut o minune dacă apa vărsată în sită nu se va scurge prin ochiuri? Dalai Lama dădu din cap, iar „făcătorul de vreme” turnă apă în sită. Și ce să vezi! Nicio picătură nu se scurse din sită! Onoarea vrăjitorului era salvată, iar omul își păstră funcția foarte bine plătită...

Să fi recurs la hipnoză? Să fi descoperit într-o carte de farmece vreun truc din fizică? Greu de spus. În orice caz, reușise să se descurce cu multă abilitate.

În tot timpul acesta ne băteam capul cum să ne câștigăm singuri existența în cazul în care puteam rămâne aici. Pentru moment eram întreținuți cu multă generozitate de alții. Ministerul de Externe ne trimitea încărcături întregi de *tsampa*, făină, unt și ceai. O surpriză plăcută am avut când nepotul lui Kabshöpa ne-a trimis câte cinci sute de rupii din partea guvernului. Într-o scrisoare de mulțumire, ne puneam la dispoziție forța de muncă în schimbul cazării și al hranei.

Ospitalitatea generoasă a lui Tsarong

Ne bucuram deja de trei săptămâni de ospitalitatea lui Thangme. Și iată că bogătașul Tsarong ne-a invitat să ne mutăm în casa lui. Am acceptat cu recunoștință; Thangme avea cinci copii – nu mai voiam să ținem ocupată camera din locuința sa. El, care ne culesese de pe stradă ca bieți vagabonzi, devenise un bun prieten de-al nostru. Nu am uitat niciodată ce îi datoram. De Anul Nou era primul care primea o panglică albă, iar mai târziu, când am avut o locuință proprie și făceam invitații de Crăciun, era un musafir nelipsit.

La Tsarong ni s-a pus la dispoziție o cameră mare cu mobilier european – masă și scaune, paturi și covoare minunate. Alături aveam o cameră mică de baie. În casa lui Tsarong am găsit și ceva după care jinduiam de mult: o toaletă ce putea fi închisă. Această instalație reprezintă un capitol întunecat al Tibetului. Toată lumea se comportă cu multă dezinvoltură. Lipită de casă este o împrejmuire ușor înălțată la care ajungi urcând câteva trepte; pe platformă sunt câteva orificii, iar la picioare, un orificiu pentru vidanjare – iată punctul culminant al confortului! Iar o asemenea instalație nici măcar nu există peste tot.

Dimineața ne aduceam din bucătărie apă fierbinte să ne spălăm. Bucătăria era o încăpere uriașă, sprijinită de niște stâlpi și așezată la mică distanță de clădirea principală. Pe jos avea pământ bătătorit, iar la mijloc se ridica o vatră mare din argilă, la care puteai ajunge din orice direcție. Focul ardea zi și noapte, fiind întreținut de un om angajat special pentru asta. În timp ce se gătea, el mâniau un fel de foale, așa încât în sobă focul ardea cu vâlvătaie, ca într-o forjă. Lhasa este așezată la o altitudine de 3.700 de metri; lipsa de oxigen și calitatea combustibilului – balebă de iac – nu sunt de natură să întrețină un foc normal dacă nu se intervine cu mijloace adjuvante.

Tsarong își putea permite să țină mai mulți bucătari. Bucătarul-șef lucrase ani de zile în cel mai luxos hotel din Calcutta și cunoștea și bucătăria europeană. Nu numai că prepara fripturi minunate, dar era și un cofetar extraordinar. Un alt bucătar fusese trimis în China, unde se familiarizase cu arta culinară chinezească. Lui Tsarong îi plăcea să-și surprindă oaspeții cu delicatese rare.

Ne-am mirat doar să vedem că în bucătăriile caselor nobiliare femeile prestau numai munci auxiliare.

Orarul meselor tibetanilor este diferit de cel cu care suntem noi obișnuți. Dimineața se bea ceai cu unt; de altfel, ceai se bea încă de multe ori în timpul zilei. Am auzit că oamenii din Lhasa pot ingera până la două sute de cești pe zi. S-ar putea să fie o exagerare, dar, văzându-i, îți venea aproape să crezi că este adevărat. Există două mese principale: una la ora zece dimineața și cealaltă seara, după apusul soarelui. Prima masă, care consta întotdeauna într-un preparat de *tsampa* cu ceva garnitură, o luam în camera noastră. La cină eram aproape de fiecare dată oaspeții lui Tsarong. Întreaga familie ședea în jurul unei mese mari, se serveau multe feluri de mâncare – era de fapt momentul principal al zilei, când se adunau toți ai casei și se discuta despre cele întâmplate în ziua respectivă.

După aceea mai stăteam câțva timp împreună în livingul puțin prea încărcat cu covoare, cutiute și figurine, fumam o țigaretă, beam o bere și admiram ultimele achiziții ale amfitrionului nostru. Era inimaginabil de câte reușea Tsarong să facă rost! Avea un aparat de radio minunat. Ne-am delectat ascultând toate posturile din lume și ne-am bucurat de claritatea emisiei, căci pe „acoperișul lumii” nu există paraziți. O dată am ascultat cele mai noi discuri, altă dată am examinat un aparat de fotografiat, unul de filmat, un microscop, iar într-o seară a despachetat chiar și un teodolit. Tsarong se pricepea și să mânuiască toate aceste aparate. Era omul cu cele mai multe hobby-uri din tot orașul și nici nu ne-am fi putut dori ceva mai plăcut decât să locuim tocmai la el. Colectiona timbre, întreținea o corespondență intensă cu oameni din toate colțurile lumii – în această privință îl ajuta și fiul său, cunoscător de limbi străine –, avea o bibliotecă selectă și o frumoasă colecție de tablouri occidentale. Cele mai multe fuseseră primite în dar, căci toți europenii care treceau prin Lhasa se bucurau de ospitalitatea sa și îi lăsau adeseori câte o carte sau altceva ca amintire.

Tsarong era un om ieșit din comun. Se străduise mereu să introducă reforme în țară, iar dacă guvernul avea de rezolvat o problemă importantă îi cerea totdeauna și lui părerea. Unicul pod de fier din țară era opera sa. Îl comandase în India, unde fusese și asamblat, după care îl dezasamblaseră și îl transportaseră piesă cu piesă, pe spinările iacilor și ale oamenilor, până pe „acoperișul lumii”. Tsarong era un *self-made man*¹ de tip modern și cu toate calitățile și talentele sale ar fi reprezentat și în țările vestice o personalitate strălucită.

Fiul său George – își păstrase numele primit la școala din India – călca pe urmele tatălui. Admiraserăm de la prima întâlnire cultura și interesele sale multiple. Marea lui pasiune rămânea fotografia. Ceea ce ieșea din mâna lui era remarcabil! Într-o seară ne făcu surpriza unui film color turnat de el. Zbârnâitul ușor al aparatului de proiecție, imaginile color dintr-o lume încă inedită pentru noi – cu puțin efort, puteai să-ți închipui că te afli la cinematograful Urania din Viena. Dar asta doar până se întrerupea curentul electric. Micul motor își avea capriciile sale, obligându-ne mereu să întrerupem prezentarea pentru a-l repune în funcțiune. Asta era deosebirea!

Invitațiile lui Tsarong, cărțile împrumutate de la el și de la Misiunea Britanică – iată singura noastră distracție în timpul serii. În Lhasa nu existau nici cinematografe, nici teatre și cu atât mai puțin localuri publice. Viața de societate se desfășura doar în case particulare.

În timpul zilei încercam să adunăm impresii noi, străduindu-ne să nu ne scape nimic important; căci ne stăpânea mereu teama, nu lipsită de temei, că într-o bună zi vom fi totuși expulzați, înainte de a fi apucat să vedem totul. Nu aveam deocamdată niciun motiv concret pentru aceste temeri. Dar nu aveam nici încredere nețăr-murită în excesul de solitudine ce ni se arăta... Să fi fost oare o întâmplare că ni se povestise de mai multe ori pățania unui profesor englez? Guvernul tibetan îl rugase să înființeze în Lhasa o școală după modelul european, oferindu-i un contract pentru mai mulți ani. După șase luni își făcuse bagajele. Călugării din opoziție îl făcuseră să-și ia lumea în cap.

---

1. Om care s-a ridicat prin propriile-i forțe (engl.) (n.tr.).

Tibetanii nu știu ce înseamnă graba

Continuam să ne facem, zi de zi, vizitele. Trebuia să întoarcem atâtea vizite! În felul acesta am cunoscut îndeaproape viața de familie a cercurilor aristocrate. Pentru un lucru îi invidiam din tot sufletul pe locuitorii Lhasei dacă îi comparăm cu cei din orașele europene: aveau totdeauna timp! Boala cea mai afurisită a secolului nostru, și anume goana și hăituiala febrilă, continuă, nu a pătruns încă în această țară. Nimeni nu se surmenează. Ritmul de muncă din birouri este foarte lejer. Funcționarii vin la serviciu dimineata târziu și pleacă acasă după-amiaza devreme. Dacă cineva este ocupat, de exemplu dacă are musafiri, își trimite slujitorul la un coleg cu rugămintea să-i țină locul.

Femeile nu știu încă ce înseamnă egalitatea în drepturi și am impresia că nu suferă deloc din cauza asta. Se ocupă ore întregi de frumusețea lor, își înșiră măgelele, aleg stoffe noi și se gândesc cum să o eclipseze pe soția lui cutare la proxima sindrofie. În gospodărie nu trebuie să miște un deget. Dar poartă mereu asupra lor însemnele demnității, și anume un mănunchi uriaș de chei. Orice fleac este bine zăvorât în Lhasa.

Și apoi mai era jocul *mahjong* – un fel de domino chinezesc. Câtva timp pasionase întregul oraș. Toată lumea era fascinată, șezând zile și nopți în șir în fața jocului și uitând de toate celelalte obligații la locul de muncă, în familie, în gospodărie... Miza era uneori foarte mare. Și jucau toți. Chiar și slujitorii jucau în taină, pierzând adesea în câteva ore toată agoniseala anilor de muncă de până atunci. În cele din urmă, guvernul a considerat că este prea de tot, a interzis distracția, a cumpărat toate jocurile și i-a condamnat pe jucătorii clandestini la pedepse bănești grele sau corvezi disciplinare. Cu cât rangul celui surprins asupra faptei era mai înalt, cu atât mai mare era pedeapsa. Rezultatul a fost colosal. Nu aș fi crezut niciodată că așa ceva este posibil! Lumea a oftat, regretând

multă vreme jocul, dar a respectat interdicția. Puterea ierarhiei era nelimitată! Încetul cu încetul, oamenii își dădură seama câte neglijaseră din cauza pasiunii jocului. Ei găsiră în curând alte posibilități de a se amuza în sămbetele libere – duminica nu are nicio semnificație în Tibet. Se juca șah sau *halma*, se recurgea la divertismente inofensive cu jocuri de cuvinte și ghicitori.

Firește că am învățat și eu jocul *mahjong*, altfel nu mi-aș fi găsit liniștea. Și mi-am dat seama că putea într-adevăr deveni o pasiune – dar m-am ferit de așa ceva! Îl scoteam doar la ocazii speciale, în zile de sărbătoare sau când aveau loc sindrofii mari...

Într-o zi am avut parte de o întâlnire care ne-a provocat multă bucurie. Am dat de un vechi cunoscut! Era soldatul din Shangtse care ne însoțise la un moment dat până la frontiera Indiei. Ne povesti că ajunsese curier al guvernului și că auzise deja multe despre noi. Ca simplu soldat nu putea îndrăzni să ne facă o vizită în casa lui Tsarong. Deci foștii săi deportați reușiseră până la urmă să intre totuși în orașul sfânt!...

L-am invitat la ceai și prăjituri, iar proprietarul ceainăriei, un mahomedan gras, se bucură că făceam o asemenea cinste localului său. Ne servi personal, vorbind în engleză – sau, mai bine zis, într-o limbă pe care el o considera a fi engleza. Ne povesti cu multă mândrie că este originar din Kashgar, unde se perfecționase în arta culinară în casa unor englezi aristocrați. Produsele sale erau renumite în întreaga Lhasa, dar pe noi ne deranja gustul de unt rânced. Tibetanii frecventau în număr mare localul său, așa că el câștiga foarte bine. Ca mahomedan credincios făcuse, împreună cu familia sa numeroasă, mai multe pelerinaje la Mecca și Medina. Mi s-a părut extraordinar că locuitorii unui oraș sfânt finanțau călătoria în alt oraș sfânt.

Suntem iar amenințați cu expulzarea

La 16 februarie 1946 se împlinise o lună de când sosiserăm la Lhasa. Soarta noastră nu fusese încă hotărâtă, nu aveam de lucru și ne făceam tot felul de griji din cauza viitorului.

Exact în acea zi a venit la noi Kabshöpa, în calitate de reprezentant al Ministerului de Externe. Când i-am văzut mutra solemnă, am presimțit ce ne așteaptă. Cu toate acestea, vestea adusă de el ne lovi în moalele capului: guvernul nu aprobase rămânerea noastră aici și urma să fim expediați imediat în India. Ne' temuserăm, în taină, tot timpul de acest răspuns. Iată-ne acum în fața faptului împlinit. Am rămas total buimăciți. Am protestat imediat, dar Kabshöpa ridică din umeri și ne spuse că trebuie să ne adresăm forurilor superioare.

Ca primă reacție la această veste proastă am căutat toate hărțile despre Tibetul răsăritean pe care le-am putut găsi în Lhasa. Am început să le studiem cu înfrigurare în timpul serii, trasând rute și făcând planuri. Un lucru era sigur: încă o dată în spatele gardului de sârmă ghimpată – așa ceva nu era posibil! Preferam să fugim iar și să ne încercăm norocul în China. Bine că puteam să ne gândim la o nouă fugă. Fiindcă aveam ceva bani, un echipament bun și ne puteam aproviziona și cu alimente. Dar durerile mele de sciatică nu se amelioraseră. Aufschneider îl rugase și pe medicul Misiunii Britanice să mă consulte, acesta îmi prescrisese hapuri, îmi făcuse injecții – dar în zadar. Oare planurile noastre aveau să eșueze din cauza sciaticii mele blestемate? Eram disperat!

În ziua următoare mi-am adunat toate forțele și m-am dus, abătut, la familia lui Dalai Lama. Poate că intervenția lor avea să ne fie de folos. Mama lui Dalai Lama și Lobsang Samten îmi promisera să-i povestească totul tânărului zeu-rege, fiind convinși că el va pune o vorbă bună pentru noi. Așa s-a și întâmplat și, cu toate că tânărul Dalai Lama nu deținea încă puterea executivă, bunăvoința

sa cu siguranță că avea să dea rezultate. Între timp, Aufschnaiter alerga prin oraș, de la un cunoscut la altul, încercând să pună în mișcare toate pârghiile. Ca să nu lăsăm nimic neîncercat, am redactat imediat un memoriu, în limba engleză, către Ministerul de Externe, în care expuneam din nou toate argumentele ce pledau pentru rămânerea noastră în Tibet. Iată textul:

17 februarie 1946

Către Ministerul de Externe al Tibetului

Ieri ne-a vizitat Kabshöpa Se¹ Kusho, transmițându-ne somația de a părăsi cât mai repede Lhasa și a ne întoarce în India. Ca răspuns la această somație ne permitem să vă înfățișăm în cele ce urmează situația noastră.

În luna mai 1939 am venit din Germania în India în calitate de alpiniști, cu intenția de a ne reîntoarce în Germania în luna august a aceluiași an. La 3 septembrie, în ziua izbucnirii războiului, am fost arestați și duși într-un lagăr de internare.

În anul 1943 s-a publicat în ziare textul unui tratat încheiat între guvernele Tibetului și Indiei, referitor la transportul de mărfuri din India spre China via Tibet, cu specificarea expresă că nu este vorba de materiale de război. Am dedus din acest tratat că Tibetul este țară neutră în acest război, din care cauză am hotărât să depunem toate eforturile pentru a ajunge în Tibet. Faptul că Tibetul este un stat neutru ne-a fost confirmat de Mr. Hopkinson, șeful Misiunii Britanice din Lhasa, care – la o vizită recentă – ne-a asigurat că nu va propune guvernului tibetan să ne trimită înapoi în India.

În conformitate cu convențiile internaționale, este valabilă regula ca prizonierii de război care reușesc să ajungă pe un teritoriu neutru să poată rămâne acolo, sub protecția respectivei țări neutre, până când repatrierea lor va deveni posibilă. Această regulă este respectată în întreaga lume; nicio țară neutră nu își expulzează refugiații într-o țară în care ar ajunge iarăși în detenție.

---

1. „Se” este formula de politețe pentru „fiul” (n.a.).

După cum am aflat, germanii internați în India nu au fost încă repatriați; a ne retrimite în India ar echivala deci cu a ne retrimite în detenție.

În cazul în care rămânerea noastră aici, în țară, ar contraveni atitudinii tradiționale față de străini – după cum ne-a dat să înțelegem Kabshöpa Se Kusho –, ne-am permite să atragem atenția asupra faptului că guvernul tibetan s-a arătat dispus să facă, în ultimii ani, și excepții în această privință. Dacă s-a aprobat o excepție de la regulă pentru străini în calitate oficială sau pentru alți străini, credem că ni s-ar putea da și nouă aprobarea. Îi suntem profund recunoscători guvernului tibetan pentru bunăvoința și ospitalitatea de care ne-am bucurat peste tot în țară și regretăm sincer că îi facem greutate. Dar, pe de altă parte, guvernul tibetan va înțelege că, din moment ce am reușit să ajungem în Tibet, deci în libertate, ne-ar fi foarte greu să ne întoarcem în detenție, după ce am fost aproape cinci ani de zile privați de libertate.

În concluzie, adresăm guvernului tibetan rugămintea insistentă de a ne acorda același tratament pe care alte guverne neutre îl acordă deținuților scăpați din captivitate și de a ne permite să rămânem în Tibet până în momentul când repatrierea noastră va deveni posibilă.

Peter Aufschnaiter
Heinrich Harrer

De parcă toate s-ar fi coalizat împotriva noastră, sciatica mea s-a agravat în așa măsură, încât nu mă mai puteam mișca. Aveam dureri înfiorătoare și trebuia să stau în pat. Zăceam gemând, bătându-mi capul să găsesc o soluție, în timp ce Aufschnaiter își tocea încălțăminte alergând prin oraș. Agitate zile!

La 21 februarie ne-am trezit cu câțiva soldați în fața ușii. Ne-au somat să ne strângem lucrurile, căci aveau ordin să ne escorteze până în India. Plecarea: în dimineața următoare! Asta însemna sfârșitul! Dar cum era să pornesc la drum? Nu puteam face nici măcar câțiva pași până la fereastră. Disperat, am încercat să-i demonstrez locotenentului în ce situație mă aflu. Acesta făcu o mutră neputincioasă. Ca toți soldații din lume, știa doar că trebuie să ducă la îndeplinire ordinul primit, nefiind împuternicit să asculte

explicații. M-am calmat și l-am rugat să le transmită superiorilor săi că nu puteam părăsi Lhasa decât dus pe sus. Soldații se retraseră.

L-am asaltat de îndată pe Tsarong, rugându-l să ne ajute și să ne spună ce-i de făcut. Dar nu știa nici el. Ne declară cu toată seriozitatea că nimeni nu se putea împotrivi unui ordin venit de la stăpânire. Rămăși singuri în camera noastră, am blestemat boala mea. Dacă aș fi fost sănătos, nimic nu ne-ar fi putut opri! Am fi fugit în aceeași noapte. Decât o viață confortabilă în lagăr, în spatele sârmei ghimpate, mai bine oboseala, lipsurile și primejdiile. Nu avea să le fie atât de ușor să mă ia a doua zi de dimineață cu forța de acolo. M-am decis, plin de amărăciune, să opun rezistență pasivă.

Dar în dimineața următoare, nicio mișcare. Nici soldați, nici alte vești... Neliniștiți, am trimis pe cineva la Kabshöpa. Acesta veni personal, părând foarte jenat. Aufschnaiter arată spre patul meu de suferință și începu să ducă tratative, cu o figură gravă. Nu s-ar putea oare ajunge la un compromis?

Aveam vagi bănueli că totuși englezii ceruseră extrădarea noastră. Tibetul era o țară mică, voia să aibă relații bune cu toți vecinii și încerca să le mențină cu ajutorul unor gesturi diplomatice. Nu avea să riște un conflict cu atotputernica Anglie numai de dragul a doi prizonieri de război germani! De aceea, Aufschnaiter propuse să-i cerem medicului englez care conducea în acest moment Misiunea Britanică un certificat medical referitor la starea mea de sănătate. Kabshöpa acceptă propunerea cu atâta bucurie, încât ne-am aruncat unul altuia o privire plină de înțeles. Bănuiala noastră se confirmase.

Medicul mă vizită în decursul aceleiași zile, spunându-mi că guvernul tibetan pusese în mâinile lui decizia referitoare la plecarea noastră. Mi-a făcut iar injecții, dar acestea rămaseră fără efect. Mai multă alinare mi-a adus un dar de-al lui Tsarong, și anume vata termogenă.

Am luat hotărârea fermă să-mi depășesc starea de boală. Acest ghinion nu trebuia să zădărnicească planurile noastre! Adunându-mi toate puterile, m-am forțat să fac zilnic exerciții. Un *lama* îmi recomandase să mișc un băț cu tălpile picioarelor. Așa că stăteam ore întregi în fotoliu și rostogeam bățul... încolo și înapoi, deși îmi venea să urlu de durere. Încetul cu încetul, am observat într-adevăr o ameliorare și am putut ieși iar în grădină, încălzindu-mă în razele soarelui de primăvară, ca un moșneag.

Începe „anul focului și al câinelui”

Primăvara era în toi. Intraserăm în luna martie. În acel an, cea mai mare sărbătoare tibetană, și anume Anul Nou, începea la 4 martie. Festivitățile durează trei săptămâni. Dar, din păcate, nu puteam participa! Auzeam doar în depărtare tobele și trâmbițele și îmi dădeam seama cât de multă importanță se acordă acestor zile judecând după agitația din casă. Tsarong și fiul său veneau în fiecare zi la patul meu, îmbrăcați în noi veșminte somptuoase, din mătase și brocart, ca să-i admir. Firește că Aufschnaiter era prezent peste tot, trebuind să-mi relateze în fiecare seară totul amănunțit.

În anul acela se sărbătorea anul focului și al câinelui. La 4 martie, conducerea orașului le preda călugărilor puterea – puterea laică restituie, în mod simbolic, funcțiile sale Bisericii de la care le-a primit. Se instaurează o stăpânire dură și foarte temută. Începutul îl reprezintă o campanie de curățenie. În această perioadă Lhasa este renumită pentru curățenia sa – în restul timpului nu se poate spune același lucru... În același timp se proclamă un fel de pace generală. Toate conflictele încetează, cancelariile își suspendă activitatea, doar târguiala și tocmeala de pe străzi sunt mai vii ca niciodată – cu excepția momentelor când au loc procesiuni; orice acțiune criminală, orice excese, chiar și jocul, sunt pedepsite cu mai multă asprime ca de obicei. Călugării sunt neînduplecați și foarte temuți, așa că s-a întâmplat ca unii oameni să moară în timpul biciuirii nemiloase, aceasta fiind pedeapsa uzuală. În orice caz, în asemenea situații, regentul intervine energic, reușind să-i descopere pe cei care poartă răspunderea.

Cauza noastră se împotmolise în agitația generală. Aveam impresia că toată lumea ne uitase și bineînțeles că ne feream să atragem atenția asupra noastră. Guvernul părea să se mulțumească deocamdată cu verdictul medicului englez că sunt inapt de călătorie. Am mai câștigat deci timp! În primul rând trebuia să mă însănătoșesc.

Apoi aveam să vedem ce-o să mai fie și poate aveam să riscăm totuși fuga în China.

Stăteam în fiecare zi în grădină, bucurându-ne de soarele tot mai cald. Cu atât mai mare mi-a fost uimirea când într-o bună zi am constatat că toată splendoarea primăverii dispăruse sub un strat de zăpadă. O ninsoare atât de târzie este din două puncte de vedere o raritate în Lhasa. Fiind așezată atât de adânc în inima Asiei, Lhasa are parte de foarte puține precipitații. Zăpada nu persistă multă vreme nici în timpul iernii, căci situarea sudică a orașului și razele soarelui, fierbinți la altitudine, determină topirea ei grabnică.

Ea dispăru foarte repede și în această zi, contribuind la domolirea furtunilor de nisip. Nisipul și praful erau îmbibate de umezeală, așa că vântul nu putea învârti totul.

Aceste furtuni se dezlănțuie în fiecare an cu mare punctualitate, bântuind prin țară cam două luni. La începutul după-amiezii ajung în oraș; de la depărtare se vede un nor uriaș și întunecat care se apropie cu mare viteză. Mai întâi dispare, învăluit în nori, palatul Potala – un semn că toată lumea ar trebui să ajungă cât mai repede acasă. Viața din oraș încremenește, ferestrele zăngăne, animalele de pe pajiști își îndreaptă, resemnate, coada în direcția vântului, așteptând cu răbdare să poată paște în continuare. Nenumărații câini vagabonzi – trupele care curăță orașul – se fac colac într-un ungher. În mod normal nu sunt atât de pașnici. Aufschnaiter se întorsese într-o zi acasă cu mantaua zdrențuită; fusese atacat de niște câini care devoraseră stârvul unui cal – haita simțise gustul sângelui.

Perioada furtunilor este cea mai neplăcută din tot anul. Chiar dacă rămâi în casă, simți cum îți scrâșnește nisipul între dinți, deoarece ferestrele de aici nu sunt duble. Singurul lucru bun este că furtunile marchează sfârșitul iernii. Grădinarii știu că de-acum înainte nu mai riscă să înfrunte un val de ger. Luncile aflate de-a lungul canalelor capătă o nuanță verzuie, iar „părul lui Buddha” începe să înflorească. Așa se numește renumita salcie plângătoare de la intrarea în catedrală. Ramurile ei delicate care atârnă încărcate de floricele galbene, delicate justifică acest nume poetic.

Când am început, în fine, să umblu șchiopătând, aș fi dorit să fiu cumva de folos în casă. Tsarong avea în grădina sa sute de pomi fructiferi. Dar proveneau din semințe și nu rodiseră niciodată.

Împreună cu fiul său George am început să-i altoiesc în mod sistematic. Locatarii casei aveau iar prilejul să se amuze. În Tibet tehnica altoirii nu este deloc cunoscută; nu există nici măcar cuvântul în vocabular. Ei o numiră „căsătorie”, considerând-o extrem de comică.

Fericit popor, cu umorul său naiv! Tibetanii sunt recunoscători pentru orice ocazie când pot să râdă. Dacă cineva se poticnește sau alunecă, se amuză ore întregi pe socoteala lui. Se bucură foarte des de ghinionul altuia, dar nu din răutate. Plăcerea de a-și bate joc nu cunoaște limite și se manifestă la toată lumea, fără excepție. Deoarece nu există ziare, critica la adresa evenimentelor și persoanelor negreate ia forma versurilor și cântecelor satirice. Flăcăii și fetele se plimbă seara pe Parkhor cântând ultimele cuplete. Și cei sus-puși trebuie să accepte batjocura. Uneori guvernul mai interzice câte un cântecel, dar are înțelepciunea să nu aplice pedepse. În acest caz nu mai auzi cântecul respectiv intonat în public, dar cu atât mai des este cântat în taină.

Perioada de glorie a Parkhor-ului este Anul Nou. Strada reprezintă centura interioară din jurul catedralei și pe ea se desfășoară de fapt viața orașului. Aici sunt cele mai multe prăvălii, aici încep și se termină toate procesiunile religioase și paradele militare. Seara, mai ales în zilele de sărbătoare, credincioșii fac pelerinaje în masă pe Parkhor, murmurându-și rugăciunile; mulți credincioși parcurg întregul drum prosternându-se încontinuu. Dar Parkhor-ul are și o față mai puțin evlavioasă. Cucoanele frumoase își etalează acolo toaletele noi, flirtând puțin cu tinerii aristocrați, iar femeile mai ușurele găsesc și ele ce caută. Centrul vieții comerciale, al agreementului și al bârfelor – iată ce este Parkhor-ul.

În ziua a cincisprezecea din noul an tibetan am reușit, în fine, să mă deplasez și eu ca să văd festivitățile. Ziua aceasta reprezintă punctul culminant al perioadei sărbătorilor. Are loc o procesiune somptuoasă la care participă și sanctitatea sa Dalai Lama.

Tsarong ne promisese o fereastră într-una din casele sale de pe Parkhor. Din păcate, era la parter, deoarece nimeni nu are voie să se afle mai sus de capetele înalților stăpâni care se perindă pe Parkhor în cadrul procesiunii. În genere, nicio casă nu poate să aibă mai mult de două etaje; ar fi o nelegiuire să faci concurență catedralei sau chiar Potalei! Toată lumea respecta această regulă. Mulți

aristocraţi sufereau din cauza caselor lor întunecate, pline de ploşniţe, căci deveniseră incomode şi prea mici. Dar, având în vedere că nu li se permitea să-şi construiască o casă mai mare, se consolau înălţând pe acoperiş, în anotimpul cald, o căsuţă de lemn demontabilă. Mă miram de fiecare dată văzând cât de rapid dispăreau aceste căsuţe atunci când Dalai Lama sau regentul participau la o procesiune.

În timp ce pe străzile oraşului se agită o mulţime pestriţă, aşteptând cu bucurie procesiunea, noi doi stăm la fereastră împreună cu soţia lui Tsarong. Amfitrioana noastră este o doamnă prietenoasă, ceva mai în vârstă, care ne-a purtat până acum de grijă cu multă căldură. Suntem foarte bucuroşi că ne aflăm alături de ea. Căci, pentru noi, tot ce vedem reprezintă o altă lume, iar vocea familiară şi prietenoasă a bătrânei doamne e o punte de legătură cu aceste lucruri inedite pe care ni le explică plină de solicitudine.

Din loc în loc se înalţă eșafodaje de lemn, uneori de câte zece metri înălţime. Pentru figurile din unt, ne spune doamna. Imediat după asfinţitul soarelui sunt aduse aceste capodopere confecţionate din unt de călugări, care lucrează la ele de luni de zile. În mănăstiri există zone speciale unde călugări foarte iscusiţi – adevăraţi artişti în domeniu – frământă şi modelează cu o răbdare inimaginabilă figuri şi ornamente din unt de diferite culori – cel mai fin filigran; ele se expun apoi pentru o singură noapte, reprezentând o operă de artă demnă de a fi văzută. Sute de asemenea piramide mărginesc strada pe care trece cortegiul; splendoarea lor este o dovadă a dorinţei familiilor nobiliare bogate de a aduce sacrificii zeilor. Căci fiecare din aceste turnuri costă o sumă considerabilă; uneori se asociază mai multe familii pentru a finanţa o asemenea piramidă. Există o competiţie, căci piramida cea mai frumoasă este premiată de guvern. De decenii întregi acest premiu fusese conferit călugărilor din mănăstirea Gyü.

Tot frontul interior al ringului Parkhor a dispărut în spatele turnurilor triumphiulare colorate. O mulţime uriaşă de oameni se înghesuie în faţa lor, aşa că nu este deloc uşor să vezi ceva din ele. Se întunecă; regimentele din Lhasa defilează cu tobe şi surle. Soldaţii se aşază în rând, împingând zecile de mii de spectatori înspre case şi eliberând în felul acesta mijlocul străzii.

Se lasă repede noaptea, dar strada este dintr-odată iluminată *a giorno*. Sunt mii de candelă cu unt care pâlpâie și strălucesc, iar printre acestea lămpile cu gaz își răspândesc și ele lumina puternică. De după coamele acoperișurilor apare luna – conform calendarului de aici, la data de 15 a fiecărei luni este noapte cu lună plină. Acum totul este gata – marea festivitate poate începe. O tăcere încordată, plină de așteptare se așterne peste mulțime.

Un zeu își ridică mâna în semn de binecuvântare

Se apropie momentul cel mare. Porțile catedralei se deschid și apare încet Dalai Lama – tânărul zeu-rege, sprijinit de o parte și de alta de câte un stareț. Poporul se înclină cu venerație. Ceremonialul mai strict ar cere să te azvârli la pământ. Dar, din lipsă de spațiu, nu este posibil. Așa încât, la apropierea lui Dalai Lama, spinările miilor de oameni se îndoaie ca un lan de grâu în adierea vântului. Nimeni nu îndrăznește să-și ridice privirile. Zeul-rege își începe, încet și cumpătat, traseul în jurul Parkhor-ului. Se oprește în fața figurilor din unt, contemplându-le. În urma lui, un cortegi strălucit: toți înalții demnitari, toți aristocrații, după care urmează – în ordine ierarhică – funcționărima țării. Acolo îl zărim și pe prietenul nostru Tsarong. Corespunzător rangului său înalt, își are locul la mică distanță după Dalai Lama. Asemenea celorlalți funcționari, poartă și el în mâna dreaptă un bețișor cu tămâie fumegândă.

Mulțimea tace, înmărmurită de venerație. Se aude doar muzica monahilor: oboaie, tube, timpane și cinuri. Este o scenă ca o viziune din altă lume, o atmosferă ciudată, ireală, căreia nu i ne putem sustrage nici măcar noi, europenii lucizi. În licărul galben al nenumăratelor candelă figurile de unt parcă prind viață – flori ciudate dau din cap în adierea unui vânt imaginar, faldurile veșmintelor zeilor par să se miște foșnind, un demon face o grimasă, iar un zeu ridică mâna în semn de binecuvântare...

Să fi căzut oare și noi în mrejele acestui vis amețitor, exotic? Luna plină, simbolul vieții de dincolo, căreia i se aduce acest omagiu măreț, zâmbește privind în jos, spre credincioși... Oare zeii își exprimă în felul acesta bunăvoința?

„Reincarnarea lui Buddha” a ajuns acum foarte aproape de noi... trece prin fața ferestrei noastre. Femeile fac o plecăciune adâncă,

rămânând așa și ținându-și respirația. Mulțimea a încremenit. Profund emoționați, ne ascundem în spatele femeilor aplecate, încercând să ne împotrivim fascinației care ne paralizează.

Este încă un copil, îmi repet. Un copil...

Și, cu toate acestea, întruchipează credința a mii de oameni, personificând esența rugăciunilor, nostalgiilor, speranțelor tuturor; indiferent dacă ești la Lhasa sau la Roma, țelul este același: să-l găsești pe Dumnezeu și să te pui în slujba sa, iar acest țel se ridică deasupra deosebirilor dintre religii. Închid ochii. Rugăciuni murmurate, muzică, fum de tămâie care se înalță spre cerul întunecat, înmiresmând văzduhul...

Dalai Lama și-a încheiat traseul și dispare iar în interiorul marelui Tsug Lag Khang. Soldații se retrag în ordine, cântând la instrumentele lor.

Zecile de mii de oameni se dezlănțuie în acest moment, transformând ordinea în haos, de parcă s-ar fi trezit din hipnoză. Schimbarea este instantanee, încât rămâi înmărmurit. Țipete, gesturi necontrolate... se calcă în picioare, aproape că se omoară unii pe alții. Aceiași oameni care se rugau plângând, transfigurați și în stare de transă, s-au transformat în animale turbate. Soldații monahali intră în acțiune! Sunt indivizi uriași, cu haine cu umeri vătuiți și fețele înnegrite, pentru ca efectul să fie și mai terifiant. Ei împart fără scrupule lovituri de baston în stânga și-n dreapta. Sfinții din unt sunt în pericol! Gloata se îmbulzește haotic spre piramide. Oamenii încasează loviturile urlând, dar cei bătuți nu se lasă și revin. De parcă ar fi cu toții posedați de demoni. Să fie aceiași care se închinaseră adineauri în fața unui copil? Acum acceptă loviturile de bici de parcă ar fi binecuvântări. Torțe fumegânde deasupra capetelor, țipete de durere în mijlocul urletelor dezlănțuite, o față acoperită de arsuri, mai încolo gemetele unui om călcat în picioare!

S-a făcut târziu. După toate aceste evenimente nu ne găsim somnul. Imagine după imagine se perindă în fața ochilor închiși – un vis confuz, apăsător. Auzim încă urletele de afară. Încetul cu încetul, sunetele unui oboi se preling în picoteala mea, întristându-mă.

În dimineața următoare străzile sunt goale, figurile din unt au dispărut, n-a rămas nici urmă din evlavia și extazul nopții precedente.

Locul eșafodajelor uriașe a fost luat iar de gheretele negustorilor... Figurile multicolore ale sfinților s-au topit. Vor alimenta candelile sau vor fi păstrate ca leac sfințit.

Primim multe vizite în această dimineață. Cu ocazia Anului Nou, tibetanii vin din toate părțile în oraș – atât nomazii din podișuri, cât și locuitorii provinciilor apusene. Printre ei se află și mulți cunoscuți din timpul lungii noastre călătorii. Nu le e greu să dea de noi, căci suntem încă senzația Lhasei și orice copil știe unde locuim.

Primim cadouri – carne afumată, care aici este o specialitate deosebită – și cu această ocazie aflăm că toți funcționarii prin ale căror districte am trecut au primit muștrări de la guvern: avertismente, amenzi și amenințări cu „măsuri drastice” în caz că așa ceva se va mai repeta.

Regretăm foarte mult că am provocat neplăceri unor oameni care ne-au acordat ospitalitate. Ei însă nu par să ne poarte pică. Întâlnim un *Bönpo* pe care l-am dus de nas cu salvconductul nostru – el râde, bucurându-se că ne reîntâlnește.

Dar festivitățile de Anul Nou au fost umbrite de data aceasta. Pe Parkhor avusese loc o nenorocire – iar cele întâmplute au devenit în curând principalul subiect de discuție.

Acolo se înalță în fiecare an niște stâlpi uriași pentru drapele; aceștia sunt construiți din mai mulți bușteni grei, aduși de la mare distanță; transportul lor până la Lhasa reprezintă un capitol aparte. Se face în mod atât de primitiv, încât am fost zguduit și în același timp revoltat când am văzut pentru prima dată un asemenea convoi. Fără să vreau, gândul m-a dus la plutașii de pe Volga. Aproximativ douăzeci de oameni târăsc un buștean legat de trupurile lor cu funii; în timp ce merg, își întonează cântecele monotone, înaintând în același pas, scâlțați în sudoare și gâfâind – căci omul din fruntea convoiului nu le permite nicio clipă de odihnă. Această muncă silnică reprezintă o parte a impozitului obligatoriu, un tribut plătit sistemului feudal. Fiecare localitate pune la dispoziție câțiva oameni, iar aceștia sunt schimbați în așezările omenești de pe traseu. Melodiile monotone care imprimă ritmul marșului forțat au rolul de a abate atenția de la activitatea istovitoare. Ar fi mai înțelept să fie cruțați plămânii oamenilor! Simțeam de fiecare dată un val de revoltă împotriva acestei resemnări fataliste; ca om

modern, nu reușeam să înțeleg de ce țara era atât de refractară la orice progres.

Doar trebuia să existe o posibilitate de a transporta aceste poveri fără să se recurgă la forța omului! De ce inventaseră chinezii roata cu câteva secole în urmă? Comerțul și transportul, întreaga viață publică a Tibetului ar înregistra un avânt inimaginabil, bunăstarea ar crește – dar nu, guvernul nici nu vrea să audă de roată!

Mai târziu, când m-am ocupat de regularizarea cursului unor râuri, am făcut o serie de descoperiri care mi-au întărit presupunerea că tibetanii cunoscuseră și utilizaseră roata cu multe secole în urmă. Scoteam la iveală blocuri stâncoase de mărimea unui dulap – nu unul singur, ci sute! Nu se poate să fi fost aduse de la carierele de piatră aflate la o distanță de mulți kilometri decât recurgându-se la anumite mijloace tehnice. Dacă muncitorii mei voiau să transporte un asemenea bloc la o depărtare de doar câțiva metri, îl spărgeau mai întâi în opt bucăți. Ce ironie!

Ajungeam tot mai des la concluzia că epoca de glorie a Tibetului aparținea deja trecutului. Un martor al importanței sale istorice de odinioară este un obelisc înalt, din piatră, din anul 763 d.Chr. Armatele tibetane ajunseseră atunci până la porțile capitalei imperiale, impunându-le chinezilor o pace care îi obliga la un tribut anual de 50.000 de suluri de mătase.

Iar apoi Potala! Și acest palat trebuie să fi fost înălțat într-o perioadă de glorie, chiar dacă din altă epocă. În ziua de azi nu i-ar trece nimănui prin minte să construiască un asemenea edificiu. L-am întrebat odată pe un pietrar care lucra la mine din ce cauză nu se mai ridică asemenea palate. Omul răspunse consternat că Potala este opera zeilor – mâna omenească nu ar fi reușit niciodată să facă așa ceva! Duhuri bune și ființe supranaturale înălțaseră această capodoperă muncind doar în timpul nopții.

Te izbeai aici de aceeași indiferență față de ambiție și progres pe care o vedeau oamenii care își târau buștenii.

Tibetul abandonase puterea și gloria militară, orientându-se în tot mai mare măsură spre religie. Poate că era mai fericit în felul acesta...

Prin urmare, buștenii grei cărați la Lhasa în vederea festivităților de Anul Nou erau legați unul de altul cu ajutorul unor curele din piele de iac, dându-li-se forma unui fel de catarg foarte gros,

înalt de vreo douăzeci de metri. De acesta se fixa un prapur inscripționat cu rugăciuni; spre deosebire de steagurile europene, prapuri sunt fixați în cuie din vârful până la baza catargului. Probabil că buștenii fuseseră prea grei pentru curelele din piele de iac – în momentul ridicării, catargul se dezmembrase, iar buștenii uciseseră, în cădere, trei muncitori și răniseră alți câțiva.

Întregul Tibet rămase consternat de acest semn de rău augur, așteptându-se la nenorociri în viitor. Se profețeau catastrofe naturale, cutremure și inundații, se vorbea despre război aruncându-se priviri semnificative spre China. Toți deveniseră superstițioși, chiar și nobilii care frecventaseră școli englezești.

Cu toate acestea, răniții nu au fost duși la un *lama*, ci la sediul Misiunii Britanice. Acolo existau în permanență câteva paturi puse la dispoziția tibetanilor. Medicul englez era foarte solicitat. În fiecare dimineață găsea în fața ușii un șir de oameni care îl așteptau, iar după-amiaza își vizita pacienții din oraș. Călugării tolerau în mod tacit această imixtiune în domeniul lor de activitate, succesele medicului neputând fi ignorate – și, în plus, Anglia reprezenta o mare putere în Asia.

Și îngrijirea medicală era încă un capitol întunecat în Tibet. Medicul Misiunii Britanice și cel al reprezentanței diplomatice chineze, care mă trataseră și pe mine, erau singurii medici școliți pentru o populație de trei milioane și jumătate de locuitori. Medicii ar fi găsit prin urmare un bogat câmp de activitate în Tibet, dar guvernul nu și-ar fi putut permite să aducă în țară medici străini. Toată puterea se afla în mâinile călugărilor, iar aceștia îi criticau până și pe funcționarii guvernamentali dacă recurgeau la ajutorul medicului englez.

Suntem pentru prima dată solicitați să lucrăm

Iată de ce am considerat că este de bun augur pentru viitorul nostru faptul că Aufschnaiter a fost chemat într-o bună zi la un înalt funcționar monahal, care l-a însărcinat să construiască un canal de irigații. Am fost nemaipomenit de fericiți. Era primul pas spre o existență stabilă în Lhasa, și uite că tocmai călugării ne netezeau drumul!

Aufschnaiter începu de îndată să facă măsurătorile. Am vrut să-l ajut, deoarece nu dispunea de mână de lucru calificată. Așa că m-am deplasat până la Lingkhor, locul său de muncă. Acolo am văzut o scenă indescritibilă, probabil unică în lumea întreagă.

Sute, ba chiar mii de călugări îmbrăcați în rase monahale roșii stăteau pe vine, într-o postură pentru care oamenii caută de obicei să fie singuri. Era absolut inimaginabil! Nu l-am invidiat pe Aufschnaiter pentru locul său de muncă. Ne-am apucat cu înverșunare de lucru, fără să ne uităm nici în stânga, nici în dreapta. Nu doream decât să terminăm cât mai repede și să părăsim acele locuri!

Aufschnaiter se descurca bine, așa că după paisprezece zile începură săpăturile. I se puseră la dispoziție o sută cincizeci de muncitori și ne simțeam deja mari întreprinzători. Dar nu cunoșteam încă stilul de muncă din această țară...

Între timp îmi găsisem și eu o ocupație. Grădina lui Tsarong era și acum cel mai adecvat loc pentru mine, care eram încă bolnav; așa că am început să mă gândesc ce aş putea face pentru înfrumusețarea ei. Deodată mi-a venit o idee: o fântână arteziană!

Am început să fac măsurători și schițe și am definitivat în curând un proiect frumuşel. Tsarong era încântat. I-a selectat personal pe slujitorii care urmau să mă ajute, așa că ședeam confortabil la soare, dirijându-mi echipa. Am amplasat o conductă

subterană și am săpat un bazin. În timpul betonării, Tsarong dădu el însuși o mână de ajutor, căci, după construirea marelui pod de fier, era expert în beton.

Am montat apoi pe acoperișul casei un rezervor care urma să alimenteze arteziana. Din păcate, era destul de dificil să pompezi apa până sus. Neavând încotro, m-am folosit de pompa manuală și mi-am tonifiat în felul acesta musculatura.

În fine, sosi momentul cel mare: arteziana își lansă primele raze de apă până la înălțimea acoperișului. Toată casa a fost cuprinsă de o bucurie copilăroasă. Fântâna arteziană, unica din Tibet, deveni de acum înaintea marea senzație a sindrofiilor organizate în grădina lui Tsarong.

Numeroasele impresii noi, activitatea neobișnuită ne făcuseră să dăm aproape uitării grijile noastre. Într-o bună zi, Thangme ne-a adus un ziar în limba tibetană și ne-a arătat un articol care vorbea despre noi. Ne-am repezit, curioși, să-l citim. Articolul relata într-o manieră nostimă cum străbătuserăm munții și ajunseserăm la Lhasa, unde solicitaserăm protecția Tibetului neutru și evlavios. Asemenea rânduri binevoitoare nu puteau avea decât o influență benefică asupra opiniei publice; speram deci că ele vor veni în sprijinul cererii înaintate de noi. Ce-i drept, în Europa ziarul ar fi reprezentat o fițuică lipsită de importanță – el apărea o dată pe lună în Kalimpong, adică în India, într-un tiraj de doar cinci sute de exemplare, iar editorul avea greutate în a le vinde chiar și pe acestea. Dar la Lhasa el era destul de răspândit, mai ales în cercurile care ne interesau. Câteva exemplare ajungeau chiar și în restul lumii, la cercetătorii care se ocupau de studierea Tibetului.

Manifestări sportive la porțile Lhasei

Festivitățile de Anul Nou nu se încheiaseră încă. Trecuseră doar marile ceremonii; acum începeau manifestările sportive pe Parkhor, în fața Tsug Lag Khang. Firește că pe mine, ca vechi sportiv, mă interesa așa ceva. Soseam la fața locului în fiecare zi la răsăritul soarelui, căci competițiile începeau foarte devreme.

Ne cuceriserăm cu multă abilitate un loc la fereastra de la etajul al doilea al reprezentanței chineze și priveam de acolo, ascunși după o perdea. Doar în felul acesta puteam nesocoti interdicția de a ne afla mai sus decât regentul. Acesta trona în spatele unei perdele de voal, la etajul superior al Tsug Lag Khang, iar cei patru miniștri ai cabinetului stăteau la ferestre.

Se începe cu luptele. Nu-mi pot da seama dacă sunt greco-romane sau libere, căci se desfășoară după reguli proprii. Ca să fie declarat knock-out-ul e suficient ca luptătorul să atingă pământul cu altă parte a corpului decât picioarele. Nu există liste de competitori, nici alte preparative. Se întinde pe jos o saltea de pâslă, iar din miile de spectatori se desprind bărbați dispuși să lupte unul cu altul. Noțiunea de antrenament este necunoscută.

Luptătorii poartă doar un șorț în jurul șalelor și tremură de frig în răcoarea dimineții. Sunt flăcăi solizi, musculoși, care gesticulează agitați sub nasul adversarului, încercând să pară curajoși și să se laude cu forța lor fizică. Dar nu au habar de tehnica luptelor. Ar fi fost o pradă ușoară pentru orice luptător adevărat. Reprizele sunt scurte, iar perechile se schimbă mereu. Nu se dă o luptă îndârjită pentru a repurta victoria. Și nu există recompense speciale pentru învingător! Ambii luptători, atât învingătorul, cât și învinsul, primesc câte o panglică albă. Ei fac o plecăciune în fața unui *Bönpo* care le înmânează cu condescendență distincția, se aruncă de trei ori la pământ în semn de respect față de regent, apoi se retrag ca buni prieteni.

Urmează proba de ridicare a greutateii. Un bolovan greu, neted, stă pregătit – probabil că a apucat deja sute de festivități de Anul Nou. El trebuie ridicat și plimbat în jurul catargului pe care este arborat drapelul. Puțini reușesc să o facă. Lumea izbucnește în râs dacă un participant și-a supraapreciat forțele apropiindu-se de bolovan, dar nu poate nici măcar să-l urnească din loc, sau dacă bolovanul alunecă din mâna concurentului, cât pe-aci să cadă și să-i zdrobească degetele de la picioare.

Deodată se aude de la distanță zgomotul făcut de galopul cailor. Se întrerupe repede proba de ridicare a greutateii. Încep cursele de cai! Animalele sosesc deja învăluite într-un nor de praf.

Nici pentru cursele de cai nu există o pistă precis delimitată. Soldații monahali îi lovesc cu bastoanele pe curioșii care ies din rând, tăind imprudent calea cailor. Dar în ultima clipă chiar caii sunt cei ce își deschid drumul. Și acest gen de curse este ceva neobișnuit pentru noi. Pe cai nu vezi călăreți; ei sunt sloboziți de la câțiva kilometri depărtare și aleargă în voia lor printre șirurile de oameni nu prea dispuși să se dea la o parte. Nu au voie să participe decât caii din hergheliile tibetane; fiecare poartă, pe o năframă fixată pe spinare, numele proprietarului. În joc este onoarea grajdului. Firește că învingătorul trebuie să fie neapărat un cal de-al lui Dalai Lama sau de-al guvernului. Dacă unui outsider îi trece prin minte să fie mai rapid decât un cal guvernamental, niște slujitori îl opresc înainte de a ajunge la potou. Alergarea cailor este urmărită cu multă încordare, mulțimea se agită, slujitorii aristocraților urlă, încercând să stimuleze astfel caii; în schimb, nobilii – deși sunt și ei proprietari ai câte unui cal de curse – afișează o atitudine plină de demnitate. Tot alaiul trece într-o vâjâială nebună prin fața noastră, îndreptându-se spre potoul situat în afara orașului.

Nici nu s-a risipit bine norul de praf stârnit de copitele cailor și iată că apar primii alergători. Dar ce grup eterogen! Și la alergări poate participa oricine dorește, așa că se poticnesc tot felul de indivizi, de la bătrâni până la copii. Toți aleargă desculți, picioarele le sunt însângerate și pline de bășici, chipurile desfigurate, abia mai respiră – se vede că nu s-au antrenat în viața lor. Mulți abandonează pe parcurs, înainte de a ajunge la capătul traseului de opt kilometri, dar suferințele lor sunt răsplătite de spectatori doar cu batjocură.

Și iarăși: ultimii alergători șchioapătă încă pe traseu, când se dă startul pentru următoarea probă. Apar din nou caii, dar de data aceasta cu călăreți. Ei sunt întâmpinați cu ovații. Călăreții poartă costume istorice vechi și își biciuiesc cu furie caii pentru a-i îmboldi la performanțe maxime. Spectatorii fac tărațboi și gesticulează – un cal se sperie, își azvârle jos călărețul, acesta aterizează în mijlocul mulțimii. Dar așa ceva nu deranjează pe nimeni.

Cu această probă, întrecerile sportive de pe Parkhor au luat sfârșit. Apar toți învingătorii cu plăcuțe de lemn în mână; pe ele este notată ordinea în care au ajuns la finish. Sunt peste o sută de alergători și aproape tot atâția călăreți. Membrii juriului le înmânează panglici albe și colorate, dar mulțimea nu aplaudă, acest obicei nefiind cunoscut aici. Poporul râde și hăulește, bucurându-se ori de câte ori descoperă vreo situație mai comică. A avut parte de spectacolul dorit.

În încheiere au loc jocurile hipice pe o pajiște mare din afara Lhasei.

Ne-am amestecat în mulțimea care se îmbulzește și suntem bucuroși că un aristocrat ne invită în cortul său. Aceste corturi bogat ornamentate oferă un tablou minunat. Ele se înalță unul lângă altul, în ordinea ierarhică a rangului proprietarilor, sunt făcute din mătăsuri și brocarturi scumpe și împodobite cu ornamente prețioase. Dacă adăugăm și veșmintele bogate ale bărbaților și femeilor – o adevărată simfonie de culori! Funcționăria laică poartă, de la rangul al patrulea în sus, haine de mătase de un galben intens și pălării de forma unei farfurii, tivite cu blană de vulpe albastră. Aceste vulpi se importă din Hamburg! Vulpile albastre autohtone nu li se par tibetanilor suficient de bune. Nu numai femeile, ci și bărbații vor să se eclipseze unul pe altul în ceea ce privește calitatea veșmintelor. Pasiunea tipic asiatică pentru fast i-a determinat să întrețină legături cu numeroase țări ale lumii, deși în rest nu sunt mari cunoscători ai geografiei universale. Dar vulpile albastre sosesc din Hamburg, perlele de cultură din Japonia, peruzelele din Persia via Bombay, corali din Italia, iar chihlimbarul din Berlin și Königsberg. Eu însumi am scris mai târziu multe scrisori în lumea întreagă, deoarece câte un nobil bogat dorea să comande una sau alta. Fastul și pompa sunt aici o necesitate organică, trebuind să se vadă în îmbrăcăminte și cu ocazia tuturor

ceremoniilor. Poporul simplu nu cunoaște luxul, dar îi place să-l vadă etalat de stăpânii săi, manifestând cu atât mai multă deferență față de puterea lor. Marile festivități sunt, de fapt, o exhibare a puterii și a fastului, iar înalții *Bönpo* știu că trebuie să vină în întâmpinarea acestei dorințe a poporului. În ultima zi a festivităților, când cei patru miniștri ai cabinetului își schimbă pălăriile lor prețioase cu pălăriile cu franjuri roșii ale slujitorilor lor pentru a marca în felul acesta, timp de o clipă, egalitatea dintre ei și popor, ovațiile și admirația nu mai cunosc limite.

Și acum să ne întoarcem la jocurile hipice.

Este cel mai popular punct din program, probabil un vestigiu al trecerii în revistă a armatei practice odinioară. Pe vremea aceea cavalerii feudali trebuiau, la anumite intervale, să-și prezinte trupele, dovedind în felul acesta că sunt în orice clipă pregătiți să facă față unui război. Acest sens s-a pierdut de mult; dar numeroase amănunte din jocurile hipice amintesc încă de perioada războaielor și de influența mongolilor, despre a căror bravură se povestesc și în ziua de azi tot felul de minunății.

Am admirat și acum agilitatea incredibilă a tibetanilor. Fiecare familie nobiliară pune la dispoziție câțiva participanți la aceste jocuri, străduindu-se să-i aleagă pe cei mai pricepuți pentru a cuceri un loc cât mai bun în clasament. Concurenții trebuie să-și dovedească măiestria în probele de călărie și de trageri; drept să spun, am fost tot timpul uluit privindu-i. Aproape că stau în picioare pe șa și, în timp ce calul trece în galop prin fața unei ținte atârnată undeva, ei învârtesc deasupra capului flinta cu fitilul fumegând și trag, în unghi drept, spre ea. În clipa următoare au schimbat flinta cu arcul și săgeata – și iată că ovațiile mulțimii ne arată că au nimerit ținta și de data asta. Sunt aproape ireale dexteritatea cu care tibetanii mănuiesc armele și repeziciunea cu care o schimbă pe una cu alta!

Guvernul tibetan dă dovadă, și cu ocazia acestor festivități, de o ospitalitate deosebită chiar și față de străini. Toate reprezentanțele străine au la dispoziție corturi luxoase, iar slujitorii și ofițerii de legătură le îndeplinesc toate dorințele.

Am văzut foarte mulți chinezi pe teren. Îi deosebești imediat de tibetani, deși aparțin aceleiași rase. Ochii tibetanilor nu sunt chiar oblici, forma feței lor este mai plăcută, iar obrajii sunt rumeni.

Numeroși chinezi au renunțat la veșmintele chinezești luxoase, înlocuindu-le cu haine europene; mulți poartă ochelari, fiind mai puțin conservatori în această privință decât tibetanii. Îndeobște este vorba despre negustori care trăiesc în Lhasa, dar, prin relațiile cu patria lor, pot întreține legături comerciale foarte avantajoase. Le place viața de aici și uneori se stabilesc definitiv în Lhasa. Această hotărâre are motive bine întemeiate. Chinezii sunt în majoritate fumători pasionați de opiu; în Tibet, unde fumatul nu este privit cu ochi buni de autorități, fiind pe alocuri chiar pasibil de pedeapsă, nu există o interdicție propriu-zisă pentru fumatul opiuului. Este adevărat că uneori și băștinașii mai pun mâna pe câte-o pipă cu opiu, seduși de exemplul chinezilor. Dar autoritatea guvernului se manifestă și în această situație. Fumatul opiului nu poate lua proporțiile unui viciu extins, deoarece guvernul ține sub control, cu ochi de vultur, fumatul în genere. Ce-i drept, poți cumpăra în Lhasa țigarete de orice marcă, dar fumatul este interzis în birouri, pe stradă, în timpul ceremoniilor; iar în perioada Anului Nou, când puterea se află în mâinile călugărilor, se interzice chiar și vânzarea țigărilor.

În schimb, toți tibetanii trag tutun pe nas. Oamenii din popor și călugării folosesc tutun de prizat de fabricație proprie, ca stimulent. Fiecare se mândrește cu amestecul său; iată de ce, când doi tibetani se întâlnesc, își scot mai întâi cutia cu tutun și își oferă unul altuia o priză. Cu această ocazie, fiecare se laudă puțin și cu cutia în care păstrează tutunul. Găsești cutii de toate calitățile, de la cea mai ieftină până la flaconul de jad în montură de aur. Pulberea este pusă, cu voluptate, pe unghia degetului mare și apoi... Tibetanii sunt cu adevărat rutinați în acest domeniu și scot nori uriași de praf pe gură fără să strănute o singură dată. Cel ce începea de fiecare dată să strănute îngrozitor eram eu – spre marele amuzament al celor din jurul meu.

În Lhasa trăiesc și nepalezi. Luxos îmbrăcați, corpolenți, se vede că acestor negustori le merge foarte bine aici. În baza unui tratat vechi, ei sunt și în ziua de azi scutiți de impozite – Tibetul a fost obligat să facă asemenea concesii în urma unui război – și se pricepe să profite din plin de această facilitate. Cele mai frumoase prăvălii de pe Parkhor le aparțin; sunt negustori rafinați, înzestrați cu un al șaselea simț pentru „afaceri bune”. De cele mai multe ori

famiiliile lor rămân în patrie, iar mai târziu se întorc și ei acasă – spre deosebire de chinezi, care preferă să se căsătorească cu tibetane, având căsnicii exemplare.

Cu ocazia festivităților oficiale, reprezentanța diplomatică nepaleză iese în evidență ca o insulă și mai pitorească în tabloul oricum colorat al mulțimii. Veșmintele nepalezilor le eclipsează pe toate celelalte, în ciuda bogăției și splendorii generale a culorilor, iar tunicile militare roșii ale soldaților *Gurkha* – garda lor personală – sunt vizibile de la distanță.

Soldații *Gurkha* se bucură de o anumită faimă la Lhasa. Sunt singurii care îndrăznesc să nesocotească interdicția de a pescui. Când guvernul tibetan află ceva în acest sens, depune o plângere oficială la reprezentanța nepaleză. Și atunci începe o comedie nostimă. Contravenienții trebuie, firește, pedepsiți, căci reprezentanța ține foarte mult să aibă relații bune cu guvernul. Dar stăpânii nu sunt totdeauna nevinovați, deoarece și domnii sus-puși din Lhasa apreciază un preparat de pește mâncat în taină. După un mare târăboi, păcătoșii sunt condamnați la biciuire. Dar – culmea! – executarea pedepsei nu le provoacă deloc dureri...

Niciun om din Lhasa nu ar avea curajul să meargă la pescuit. Există un singur loc în tot Tibetul unde pescuitul este permis. Acesta se găsește pe malul râului Tsangpo, în mijlocul unui deșert de nisip. Acolo nu cresc cereale; nu trăiesc vite fiindcă nu există pășuni. Iată de ce pescuitul este unica sursă de hrană; legea a făcut deci aici o concesie. Firește că populația acestui sat este considerată de rang inferior, întocmai ca breasla măcelarilor sau fierarilor.

Numeric, mahomedanii reprezintă o parte considerabilă a populației orașului. Ei au o moschee proprie și se bucură de libertate religioasă deplină. Aceasta este una dintre cele mai frumoase trăsături ale poporului tibetan: în ciuda supremației absolute a monahilor, nu există fanatism și nici tentative de convertire, orice altă religie fiind respectată în toate privințele.

Musulmanii sunt în cea mai mare parte imigranți din India, care s-au amestecat cu tibetanii. În conformitate cu tendința lor spre prozelitism, pretindeau la început ca soțiile tibetane să treacă la islamism. Dar guvernul a intervenit, permițând căsătoria tibetanelor cu musulmani doar dacă ele puteau să-și păstreze credința. Femeile, precum și fetele născute din aceste căsătorii mixte au

rămas credincioase portului tibetan, cu șorturile frumoase, în dungi oblice, iar vălul islamic și-l pun doar simbolic, ca să-și acopere capul. Bărbații atrag atenția prin fesuri și turbane. Și ei sunt în majoritate negustori, având legături bune cu India, mai ales cu Kashmirul.

Cu ocazia jocurilor hipice vezi pe pajiștea întinsă, ca pe o tavă, toate etniile care trăiesc în Lhasa.

Mai există și un amalgam de ladhaki, bhutanezi, mongoli, sikki-mezi, cazaci și cum s-or mai fi numind toate seminiile învecinate. O specie aparte sunt așa-zișii Hui-Hui, mahomedani chinezi din provincia Kuku-Nor; ei dețin supremația în abatoarele aflate într-un cartier separat, în afară de Lingkhör. În general, sunt priviți puțin de sus, uciderea animalelor contravenind preceptelor budiste. Dar își au și ei templul propriu.

Pe cât de diferiți sunt prin religie, rasă și obiceiuri, pe atât de bine se înțeleg cu toții când se întâlnesc cu ocazia festivităților de Anul Nou. Chiar și corturile celor doi mari rivali care luptă să intre în grațiile Tibetului – englezii și chinezii – stau pașnic unul lângă altul.

După jocurile hipice și tragerile cu arcul, festivitățile se încheie cu o competiție între nobili. Nu am văzut în viața mea așa ceva și nici nu aș fi crezut că este posibil. Se întinde o perdea colorată în fața căreia sunt atârinate inele de piele așezate concentric în jurul unei ținte negre cu un diametru de aproximativ cincisprezece centimetri. Un țințaș ia poziție la o distanță de treizeci de metri și trage cu arcul spre ținta neagră. Săgețile scot sunete ciudate în timpul zborului, putând fi auzite până departe. Am luat, mai târziu, una în mână și am examinat-o cu atenție. În loc de vârf, săgeata avea un cap de lemn găurit; aerul care trecea în timpul zborului prin aceste găuri scotea sunetele acelea muzicale neobișnuite. Arcașii nimereau cu atâta precizie ținta cu aceste săgeți, încât aproape fiecare dintre ele lovea discul interior. Și nobilii erau răsplătiți cu panglici albe.

După încheierea festivităților, seniorii feudali se întorc în oraș într-un cortegiu grandios. Iar poporul stă pe marginea drumului, admirând fără nicio invidie fastul etalat de semizeii săi. Este sătul și mulțumit. Ochii și urechile au avut parte de spectacol, iar inima credincioșilor își mai extrage multă vreme seva din misticismul

marilor ceremonii, din imaginea tânărului zeu-rege pe care l-au văzut. Viața reintră în normal. Negustorii își redeschid prăvăliile și încep iarăși să se tocmească, mânați de obișnuita dorință de a realiza profituri cât mai mari. Jucătorii de zaruri reapar la colțurile străzilor, iar câinii se întorc în oraș, căci în timpul mării curățenii trebuie să se aciuzeze în afara Lingkhor-ului, din motivele amintite deja...

În jurul nostru totul rămase liniștit. Venea vara, durerile mele de sciatică cedaseră puțin – despre expulzare nu se mai vorbea deocamdată. Eram încă în tratament la medicul englez, dar în zilele frumoase puteam deja lucra în grădină. Aveam acum comenzi berechet! Vestea că noile aranjamente din grădina lui Tsarong și fântâna arteziană erau opera mea se răspândise peste tot și nobilii veneau unul după altul cu rugămintea să fac și pentru ei ceva similar.

Căci tibetanul își iubește grădina. Pe fiecare petic de pământ, oricât de mic, se plantează flori; acestea pot fi găsite în cele mai ciudate recipiente: ceainice vechi, cutii de conserve, vase sparte. Toate casele, toate camerele sunt împodobite cu flori. Iar în grădini se practică un adevărat cult al florilor.

Aufschnaiter era foarte ocupat. Construia un canal – primul canal din Tibet bazat pe calcule științifice. Stătea de dimineața până seara pe șantier, întrerupându-și activitatea doar cu ocazia sărbătorilor. Mare noroc că cei care comandaseră lucrarea erau călugări! Căci chiar dacă nobilimii laice îi revenea un rol important în conducerea țării, ultimul cuvânt în toate problemele îl avea un mic grup de călugări.

Ordinul călugărilor Tsedrung

Iată de ce am fost foarte încântat să primesc într-o bună zi o invitație în grădina călugărilor Tsedrung.

Aceștia sunt funcționari monahali grupați într-un fel de ordin. Datorită educației foarte austere în spirit comunitar, dețin o putere mult mai mare decât funcționarii laici. Ei se află în anturajul imediat al lui Dalai Lama. Toți slujitorii personali ai tânărului zeu provin din acest ordin; camerierul, profesorii și îndrumătorii sunt înalți reprezentanți ai ordinului Tsedrung. Dalai Lama participă la întâlnirile lor zilnice obligatorii, unde se discută despre metodele de cultivare a spiritului comunitar.

Funcționarii monahali ai ordinului Tsedrung trec, fără excepție, printr-o școală cu regim foarte sever. Școala aceasta funcționează în aripa estică a palatului Potala, iar profesorii provin, conform tradiției, din renumita mănăstire Mondroling, de la sud de Tsangpo, care și-a câștigat faima de păstrătoare a scrierii și gramaticii tibetane. Orice tânăr din țară are acces la școala Tsedrung, în schimb primirea în ordin este foarte dificilă. Există o dispoziție veche de multe secole care limitează numărul membrilor ordinului – acesta nu poate depăși 175. Aceeași cifră era mai demult valabilă și pentru funcționarii laici, așa încât în Tibet existaseră totdeauna 350 de funcționari. După introducerea câtorva funcții noi, numărul total crescuse puțin în ultimul timp.

La vârsta de optsprezece ani, tânărul elev monahal poate deveni Tsedrung dacă trece câteva examene – și, firește, cu puțină protecție. El obține rangul cel mai de jos, având posibilitatea să urce până la rangul al treilea, în funcție de aptitudinile sale. Călugării Tsedrung poartă rasa călugărească roșie obișnuită, peste care îmbracă însemnele rangului – de exemplu, pentru rangul al treilea un veșmânt din mătase galbenă. Tinerii elevi ai școlii Tsedrung provin de cele mai multe ori din popor, reprezentând o contrapondere sănătoasă

pentru aristocrația laică ereditară. În fața lor se deschide un câmp de activitate extrem de vast, deoarece nu există nicio funcție guvernamentală în care funcționarul laic să nu fie dublat de cel puțin un funcționar monahal. Această exercitare în comun a tuturor funcțiilor este menită să împiedice dictatura individuală despotică – un pericol totdeauna prezent în sistemul feudal.

Cel care mă invitase la el era camerierul-șef al tânărului zeu și purta titlul sonor de *Drönyer Chemo*. Mi-a propus să sistematizez grădina ordinului Tsedrung. Era o mare șansă pentru mine! Camerierul îmi dădu de înțeles că ar fi necesară și o reamenajare a grădinii lui Dalai Lama, iar dacă aveau să fie mulțumiți de activitatea mea... Am acceptat pe loc. Mi s-a pus la dispoziție un număr de muncitori și m-am apucat de îndată și cu toată pasiunea de treabă. Aproape că nu mai aveam timp pentru orele de engleză și matematică pe care le dădeam unor tineri aristocrați.

Oare ce ni se mai putea întâmpla de acum înainte? Primiserăm toate însărcinările amintite de la autoritățile supreme ale funcționării monahale; nu era oare un semn că tibetanii se împăcaseră cu prezența noastră și ne tolerau în mod tacit?

Dar am avut parte de încă un șoc. Într-o dimineață ne-a vizitat un înalt funcționar de la Ministerul de Externe, Kyibub, ultimul dintre cei patru tibetani care studiaseră cu ani mulți înainte la Rugby. Era clar că nu se simțea prea în largul său. Cu multe scuze și manifestări de regret, ne-a comunicat că medicul englez mă considera acum apt de călătorie și că guvernul dorea să plecăm de îndată. Ca dovadă mi-a arătat o scrisoare a medicului englez. În ea scria că nu sunt, ce-i drept, total vindecat, dar călătoria nu-mi mai pune viața în pericol.

Aufschnaiter și cu mine am rămas năuciiți. Nu credeam că s-ar mai putea întâmpla așa ceva. Dar ne-am revenit repede și am încercat să ne prezentăm, liniștiți și politicoși, contraargumentele. La cel mai mic efort, boala mea ar fi putut recidiva într-o formă mult mai gravă. Ce aveam să fac dacă, în plină rută dificilă, nu voi mai putea deodată înainta nici cu un pas? În plus, ne aflam tocmai în perioada când în India începeau căldurile mari. Niciun om care a trăit atâta timp în aerul sănătos de la altitudinea Lhasei nu ar fi suportat această trecere fără să se îmbolnăvească. Și ce avea să se aleagă de lucrările începute de noi? Însărcinările veniseră de sus

de tot, am fi dorit să ducem totul la bun sfârșit. Aveam să adresăm guvernului încă un memoriu.

În sinea noastră încercam să ne împăcăm cu ideea că vom pleca în curând spre India; plănuiam însă, în taină, să evadăm iarăși în regiunea Himalayei. Căci camarazii noștri din India se aflau tot după gardul de sârmă ghimpată, deși eram deja în aprilie 1946.

Începând cu acea zi, nu am mai auzit nimic despre vreun ordin de expulzare, chiar dacă ne-am mai așteptat câțva timp la așa ceva.

În toată această perioadă începuserăm să ne simțim ca acasă în Lhasa. Nu mai stârneam senzație când ieșeam pe stradă, copiii nu mai arătau cu degetul spre noi, nu mai eram vizitați din pură curiozitate, ci din prietenie. Și Misiunea Britanică se convinsese că eram cu totul inofensivi; chiar dacă Delhi ceruse extrădarea noastră, nu se insistase în mod deosebit în această direcție... Iar autoritățile publice ale Tibetului ne asigurau că ne agreează.

Ne obișnuiam tot mai mult cu modul de viață de aici. Câștigam acum suficient ca să nu mai fim întru totul dependenți de ospitalitatea acordată de Tsarong. Munca depusă ne făcea o plăcere deosebită, așa că timpul trecea cu mare repeziciune... Singurul lucru pe care îl doream era să primim scrisori din patrie. Probabil că cei de acasă ne credeau de mult morți. Încercam să ne consolăm cu gândul că situația noastră era, totuși, foarte suportabilă și că aveam toate motivele să fim mulțumiți. Ne bucuram de un acoperiș deasupra capului, precum și de mijloace de subzistență. Nu duceam dorul cuceririlor tehnice ale Occidentului. Europa cu toate tulburările ei era atât de departe de noi. Știrile auzite la radio ne provocau adeseori îngrijorare. Căci în lumina lor reîntoarcerea nu părea atrăgătoare...

Invitațiile la familiile aristocratice din Lhasa aduceau multă variație. Admiram de fiecare dată ospitalitatea tibetană, mirându-ne de preparatele culinare alese care se serveau cu aceste ocazii.

Cel mai mic fiu al Mamei Sfinte

Tot ce văzusem până acum urma să fie însă eclipsat de prima sindrofie oficială din casa părinților lui Dalai Lama. În fond, a fost o pură întâmplare că am participat și eu. Lucram în grădină, căci făceam și acolo o serie de inovații. Mama lui Dalai Lama a trimis după mine cu rugămintea să-mi întrerup activitatea și să mă alătur oaspeților ei. M-am uitat cam jenat la societatea selectă din camera de primire. Veniseră vreo treizeci de aristocrați, îmbrăcați în cele mai scumpe veșminte; domnea buna dispoziție. Am aflat cu ce prilej se organizase festivitatea. Se sărbătorea nașterea celui mai mic fiu al Mamei Sfinte, care avusese loc cu trei zile în urmă. Mi-am prezentat, intimidat, felicitările oferind o panglică albă luată repede cu împrumut. Dar mama zâmbi cu bunătate. Am admirat-o iarăși. Circula prin cameră de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, stând, vioaie, de vorbă cu musafirii. Este uimitor cât de repede se refac femeile de aici după fiecare naștere. Nimeni nu face mare caz de asta. Nu există medici, iar femeile se ajută una pe alta. Sunt mândre dacă au copii mulți și sănătoși; toate își alăptează copiii cu o răbdare demnă de admirație; uneori copiii sunt alăptați și la trei, patru ani. Femeile nomade și cerșetoarele își poartă copiii în buzunarul interior al bundei în timp ce muncesc, iar când i se face foame micuțul își găsește singur sursa de hrană. Indiferent de situația lor materială, tibetanii își iubesc mult copiii, răsfățându-i cât pot. Dar, din păcate, bolile venerice fac victime aproape în toate familiile, așa încât se întâmplă rareori, mai ales în orașe, ca o familie să aibă mulți copii.

În familiile aristocrate, sugarul primește imediat după naștere o slujitoare proprie, care nu are voie să se miște nicio clipă de lângă copil. Nașterea unui copil este totdeauna sărbătorită cu mult fast. Nu există o ceremonie a botezului, ca la noi, și nici nași. Alegerea numelui – mai bine zis a numelor, căci fiecare copil primește mai multe – este încredințată unui *lama* care studiază în prealabil toate

aspectele astrologice și legăturile cu alte divinități. Dacă un copil trece printr-o boală grea, primește după însănătoșire un alt nume, căci numele anterior a fost de rău augur și trebuie lepădat.

Și un prieten de-al meu adult și-a luat un nume nou după o dizenterie gravă – mereu le confundam după aceea!

Festivitatea nașterii fratelui celui mai mic al lui Dalai Lama a fost plină de voioșie, devenind un adevărat festin pantagruelic. Ședeam pe perne, la măsuțe joase, în ordinea ierarhică a rangurilor și faimei.

Timp de două ore s-au succedat tot felul de mâncăruri – am încercat să le număr, dar am ajuns doar până la patruzeci. Îți trebuia ceva antrenament ca să te abții la început pentru a putea rezista până la ultimele delicatese. Slujitori iscusiți puneau pe masă castron după castron, strângeau fără zgomot vesela și aduceau alte minunății. Câte nu se aduceau! Delicatese din lumea întreagă alături de preparate indigene din carne de oaie și de iac, de găină și orez. Apoi specialități indiene, cu piper și toate soiurile de condimente. La sfârșit, când apare tradiționala supă cu tăieței, abia dacă mai poți să-i vii de hac. Deși toată lumea este obosită de atâta mâncat, unii musafiri doresc jocuri – și în felul acesta timpul zboară până se înserează. Urmează o nouă masă, poate și mai îmbelșugată, și iarăși se mănâncă timp de câteva ore. Te miră doar să constăți că mai există feluri de mâncare care nu au fost servite. Apoi se bea *chang* în cantități uriașe; mâncarea, fiind foarte condimentată, provoacă sete. Cine are impresia că berea este o băutură prea ușoară poate cere whisky sau vin de Porto. Buna dispoziție crește, amfitrionii se bucură văzând că oaspeții devin exuberanți. O cherecheală nu este ceva rușinos – contribuie la instaurarea unei atmosfere degajate.

Sindrofia din casa lăuzei ia sfârșit după masa de seară. Afară așteaptă slujitori și cai care să-i transporte pe invitați acasă – culmea ospitalității! Toată lumea mulțumește și își ia rămas-bun, primind și o panglică albă în jurul gâtului. Primești invitații din toate părțile și trebuie să ai o ureche foarte fină ca să sesizezi care reprezintă doar o formulă de politețe și care sunt făcute la modul serios. A durat mult până când Aufschnaiter și cu mine am învățat să diferențiem aceste nuanțe subtile din formularea propoziției și din ton. Și am constatat că putem fi mulțumiți de modul în care ni se făceau invitațiile.

Prietenia cu Lobsang Samten

Am mai fost invitați de multe ori în această casă, iar de Lobsang Samten m-a legat în curând o sinceră prietenie. Era un băiat foarte simpatic. Se afla la începutul carierei de funcționar monahal. Îl aștepta un viitor strălucit, prefigurat și de nașterea sa, de calitatea de frate al tânărului zeu-rege. Într-o bună zi va juca un rol important ca mediator între fratele său și guvern. Dar povara acestei demnități îl apăsa, având și dezavantaje. Căci nu-și putea alege după plac societatea – orice pas pe care-l făcea era interpretat. Când intra în casa vreunui funcționar superior, cu o ocazie oficială, se așternea imediat o tăcere plină de deferență și toată lumea – indiferent dacă era vorba de miniștri ai cabinetului sau de guvernator – se ridica în picioare pentru a-și manifesta respectul față de fratele zeului-rege. Toate acestea i s-ar fi putut ușor urca la cap unui tânăr; dar Lobsang Samten a rămas un băiat modest.

Îmi povestea deseori despre fratele său, care ducea o viață însingurată în palatul Potala. Observasem deja că, în timpul sindrofiilor, musafirii se ascundeau în clipa în care silueta lui Dalai Lama se profila pe acoperișul palatului. Am fost foarte emoționat să afl de la Lobsang motivul: tânărul zeu avea câteva lunete excepționale, primite în dar, și se amuza urmărind de pe acoperiș viața supușilor săi din oraș. Căci Potala era de fapt pentru el o închisoare din aur. Petrecea zilnic ore întregi învățând și murmurând rugăciuni în încăperile întunecate; timpul liber și distracțiile erau dozate cu multă parcimonie. Dacă o societate veselă simțea că este luată în vizor, dispărea cât mai repede din raza vizuală a lunetei. Nu voia nimeni să-l mâhnească pe tânărul stăpânitor care nu va avea niciodată parte de asemenea voieșie.

Lobsang Samten era unicul său prieten și confident, având voie să-l vadă oricând. În felul acesta devenise de pe acum un mediator între lumea exterioară și zeul-rege, căci trebuia să-i relateze fratelui său despre tot ce se întâmpla. Am aflat de la el că Dalai Lama era

foarte interesat de activitatea noastră și că mă urmărise de multe ori cu luneta în timp ce lucram în grădină.

Lobsang îmi mai povesti că fratele său așteaptă cu multă bucurie mutarea la reședința de vară Norbulingka. Venise anotimpul frumos, se simțea claustrat la Potala, îi era dor de mișcare în aer liber. Voia să plece cât mai curând.

Furtunile de nisip încetaseră, iar piersicii erau în floare. Ultimele rămășițe de zăpadă străluceau pe piscurile din apropiere, orbitor de albe în bătaia soarelui, iar acest contrast conferea primăverii ajunse la apogeu acel farmec special pe care îl cunoșteam din munții patriei mele. A sosit și ziua când s-a decretat oficial începutul anotimpului cald. Ea marchează trecerea la îmbrăcămintea de vară. Căci nu ai voie să dai jos blana de iarnă după cum te taie capul!

Ținând cont de anumite prevestiri din vechi tratate religioase, se fixează în fiecare an o anumită zi în care nobilimea și monahii își îmbracă hainele de vară – indiferent dacă după aceea mai vine vreo vijelie și zăpadă sau dacă vremea caldă a început încă înainte de data respectivă. Același lucru se întâmplă toamna, când se trece iarăși oficial la îmbrăcămintea de iarnă. Auzeam mereu plângeri că hainele au fost schimbate prea devreme sau prea târziu și că fie te sufoci de căldură, fie îngheți de frig. Dar, odată luate, deciziile se respectă întocmai.

Schimbarea hainelor se face în cadrul unei întruniri însoțite de o ceremonie de câteva ore. Slujitorii cară în spinare o boccea cu noua îmbrăcămintă. La călugări lucrurile sunt mai simple. Ei își schimbă doar pălăria tivită cu blană, pe care o poartă la ceremoniile religioase, cu un fel de tichie în formă de farfurie, confecționată din carton presat. Peisajul urban se modifică dintr-odată când toată lumea apare cu altă îmbrăcămintă.

O schimbare de haine are loc încă o dată în ziua când toată funcționăria își însoțește, în cadrul unei procesiuni fastuoase, stăpânul în grădina de vară.

Aufschnaiter și cu mine așteptam cu nerăbdare procesiunea. Aceasta avea să ne dea posibilitatea să-l vedem de aproape pe Buddha reincarnat.

Procesiunea spre Norbulingka

Era o zi însorită splendidă, o adevărată zi de vară; întregul oraș ieși prin poarta *chörten* de la vest ca să se așeze de-a lungul traseului de trei kilometri care lega Potala de Norbulingka. Nu părea deloc ușor să-ți asiguri un loc bun în înghesuiala periculoasă.

Toți cei ce se puteau ține pe picioare veniseră de pretutindeni. Chiar și numai acest fapt oferea un spectacol pitoresc și variat și am regretat iarăși că nu am un aparat de filmat. Dar ar fi trebuit să fie un film color ca să immortalizeze aceste scene trepidante, pestrițe. Era o zi a bucuriei pentru oamenii de toate vârstele, festivitatea care marca începutul verii, și mă bucuram și eu pentru băiatul care își părăsea închisoarea întunecată și se muta în grădina frumoasă de afară. În viața sa pătrundea atât de puțin soare!

Pe cât de măreț și minunat pare palatul Potala privit de afară datorită arhitecturii sale, pe atât de sumbru și incomod este ca locuință. Probabil că toți zeii-regi abia așteptau să scape din el. Grădina de vară Norbulingka fusese amenajată de al șaptelea Dalai Lama; al treisprezecelea o finisase.

Al treisprezecelea Dalai Lama avea faima de a fi fost un mare reformator și în același timp un om cu o gândire modernă – primul care își permisesese să aducă la Lhasa trei automobile. Ceva nemai-auzit pentru anii respectivi! Automobilele fuseseră dezasamblate și cărate, piesă cu piesă, de iaci și oameni, peste munți, și apoi reasamblate la Lhasa de un mecanic care învățase meseria în India. Acesta deveni apoi „șofer regal” și îmi povestea cu tristețe despre cele trei mașini ale sale care erau acum depozitate într-o baracă. Două Austin vechi și un Dodge – pentru scurtă vreme fuseseră senzația de pe „acoperișul lumii”! Acum își jeleau stăpânul răposat, ruginind cu toată cinstea. Oamenii șopoteau până în ziua de azi, râzând, despre modul în care al treisprezecelea Dalai Lama se folosisese de automobile pentru a face escapade tainice din palatul de iarnă. Toamna participa la procesiunea fastuoasă a reîntoarcerii la

Potala, după care se urca într-o mașină și ajungea, repede și pe neobservate, afară, la Norbulingka.

Din depărtare se aud surle și trâmbițe: se apropie procesiunea! Un murmur străbate mulțimea, dar imediat după aceea se așterne iarăși tăcerea – o tăcere plină de respect, căci se zărește deja începutul cortegiului. Avangarda este formată dintr-o armată de slujitori monahali. Ei poartă solemn, în boccele, bunurile Sfinției Sale, fiecare boccea fiind înfășurată în mătase galbenă. Galbenul este culoarea bisericii lamaiste reformate, numită pe scurt „biserica galbenă”. O veche legendă relatează despre motivele care au dus la alegerea acestei culori ca simbol.

Tsong Kapa, marele reformator al budismului în Tibet, se situase pe ultimul loc în șirul novicilor care intrau în mănăstirea Sakya. Când i-a venit rândul să fie îmbrăcat, s-a constatat că se terminaseră pălăriile roșii care țineau de portul monahal obișnuit. Ca să nu rămână cu capul descoperit, i s-a pus pe cap prima pălărie găsită. Întâmplarea a făcut ca aceasta să fie galbenă. Tsong Kapa nu a mai dat-o jos, iar culoarea galbenă a devenit însemnul bisericii reformate de el.

Și Dalai Lama purta la recepții și ceremonii pălăria de mătase galbenă, iar această culoare marca toate obiectele sale. Era o prerogativă pe care o avea numai el.

Păsările favorite ale zeului-rege sunt duse în colivii mari. Câte un papagal mai țipă din când în când un cuvânt de salut în limba tibetană, iar mulțimea credincioasă îl ascultă cu un oftat de extaz, de parcă papagalul ar transmite o solie personală din partea zeului ei. La o oarecare distanță de slujitori vin călugării cu prapuri de rugăciune, iar apoi, călare pe cai, o fanfară în straie vechi, colorate, cântând la instrumente de modă veche. Acestea scot niște sunete ciudate, de parcă ar scânci, iar tobele nu sunt acordate una cu alta; dar totul este pus în scenă cu multă gălăgie și cu gesturi mărețe. Urmează armata călugărilor Tsedrung, și ei călare pe cai și înșiruiți în funcție de rang. În spatele lor, slujitorii duc caii favoriți ai lui Dalai Lama, bogat împodobiți. Harnașamentul este galben, iar părțile metalice, precum și șeile sunt din aur masiv. Pe spatele cailor – cuverturi din brocart rusesc, greu. De parcă ar ști ce valoare au, caii saltă jucăuși când trec, focoși, prin fața mulțimii care îi admiră în tăcere.

Și acum, stăpânii supremi ai țării! Rangurile superioare, bărbații cărora li s-a încredințat înalta funcție de a avea grijă de zeul-rege: camerierul, paharnicul, profesorii și toți ceilalți demnitari ce reprezintă verigile de legătură cu guvernul și poporul. Aceștia sunt singurele persoane care au voie să vorbească cu tânărul zeu – cu excepția părinților și fraților – și toți sunt călugări cu rang de stareț, purtând tunică de mătase galbenă deasupra rasei călugărești. Ei sunt flancați de oameni cu statură de uriași: garda personală a Sfinției Sale – bărbați selectați cu grijă în funcție de constituție și înălțime. Niciunul nu poate avea mai puțin de doi metri și se zice că odată a fost găsit chiar unul cu o înălțime de doi metri patruzeci și cinci! Adevărați uriași, cu haine cu umeri vătuiți și cu bice în mâini. Singurele sunete omenești în această tăcere încordată provin de la ei. Cu voci groase, de bas, îi somează pe oameni să se dea la o parte și să-și scoată pălăriile. Probabil că asta face parte din ceremonial, căci, și fără admonestările lor, oamenii stau liniștiți și respectuoși la marginea drumului, cu capul plecat și mâinile împreunate; mulți se aruncă la pământ.

Vine apoi, pășind solemn, comandantul suprem al armatei tibetane. Prezintă arma. Culoarea kaki a uniformeii sale distonează prozaic cu veșmintele din brocarturi și mătăsurile grele ale celorlalți. Dar, având în vedere că în amănuntele uniformeii poate da frâu liber fanteziei, epoleții și decorațiile sunt din aur masiv. Pe cap poartă o cască colonială.

Și acum – toată lumea își ține respirația – se apropie, strălucind ca aurul în bătaia soarelui, lectica din mătase galbenă a tânărului Buddha reincarnat. Treizeci și șase de bărbați îmbrăcați în haine de mătase verde, cu pălării roșii ca niște farfurii, duc această lectică. Contrastul culorilor saturate – galben, verde, roșu – este fermecător. Un călugăr ține deasupra lecticii o umbrelă uriașă din pene de păun care strălucesc în toate nuanțele – acest tablou te duce cu gândul la un basm oriental de mult uitat, fiind o adevărată încântare pentru ochi.

Vrem să-l vedem pe Dalai Lama

Mulțimea care ne înconjoară încremenește într-o plecăciune adâncă, nimeni nu îndrăznește să-și ridice privirile. Probabil că noi doi atragem atenția, căci facem doar o plecăciune ușoară – vrem neapărat să-l vedem pe Dalai Lama! Și iată: o față cu trăsături foarte fine se apropie de geamul de sticlă al lecticii, se apleacă și ne zâmbeste – trăsături pline de un farmec natural și de demnitate, zâmbetul unui copil... Înseamnă că și el era curios să ne vadă, i-am simțit privirile ațintite asupra noastră!

Lectica trece încet, în cadența armonioasă a înaintării solemne. E uimitor cât de perfect sincronizate sunt mișcările celor treizeci și șase de oameni care o poartă. Am aflat mai târziu că săptămâni întregi ei fac exerciții cu o lectică identică și sub supravegherea unui nobil de rangul al patrulea, reușind în felul acesta să-și sincronizeze atât de armonios pașii.

Momentul spiritual culminant al procesiunii a trecut, urmează acum puterea laică. Cei patru miniștri ai cabinetului merg de o parte și de cealaltă a lecticii, călare pe cai minunați. În spatele lor, o altă lectică, la fel de superbă, doar că o duc mai puțini oameni. Este regentul! Tagtra Gyeltshab Rimpoche, așa-numitul „Tigru-stâncă, nobilul loțiitor al regelui”. Un domn bătrân, în vârstă de șaptezeci și trei de ani. El privește fix înainte, nu adresează mulțimii niciun zâmbet, pare că nici nu o vede – un loțiitor foarte auster al tânărului zeu, care are atât dușmani, cât și prieteni. Tăcerea poporului este aproape apăsătoare. În urma lui vin, călare, reprezentanții celor „trei stâlpi ai statului”, stareții mănăstirilor Sera, Drebung și Ganden. Și ei poartă pelerina galbenă deasupra rasei călugărești, dar aceasta este din stofă de lână; pe capetele rase au pălării plate, din carton presat aurit. După ei vine nobilimea laică, în ordinea ierarhică a rangurilor. Fiecare rang poartă aceeași îmbrăcăminte; atrag atenția mai ales pălăriile diferite. Ușor absurde sunt beretele minuscule,

albe purtate de mica nobilime; acestea acoperă doar părul strâns într-un coc, fiind fixate cu două panglici prinse sub bărbie.

Sunt încă pierdut în contemplare când aud deodată o melodie cunoscută. Într-adevăr, este imnul național britanic! Fanfara gărzii personale s-a postat la jumătatea drumului care duce la grădina de vară. Lectica lui Dalai Lama trece acum prin fața ei... Fanfara dă onorul intonând imnul britanic. L-am auzit de multe ori interpretat mai corect, dar nu m-a uimit niciodată în asemenea măsură ca acum. După cum am aflat mai târziu, era o imitație cam prost înțeleasă a unor obiceiuri europene. Șeful fanfarei gărzii personale și încă vreo câțiva ofițeri erau școliți în India; observând că această melodie joacă un rol important în timpul solemnităților, o importaseră. Există chiar și un text în limba tibetană, dar nu l-am auzit niciodată cântat. Fanfara de alămuri își duce la bun sfârșit imnul, cu excepția câtorva sunete de trompetă ratate, probabil, din cauza lipsei de oxigen, apoi se alătură ariergardei cortegiului. Și iată că un grup de cimpoieri intonează cântece scoțiene. Este fanfara poliției municipale (compusă din cinci sute de persoane); s-a postat în apropierea grădinii de vară.

Muzica tibetană pe care am auzit-o cu diferite ocazii cunoaște doar fraza muzicală pe o singură voce; melodiile ei sunt plăcute și pentru urechile noastre. Ariile triste și cele vesele alternează, iar ritmul se schimbă de mai multe ori în cadrul unei piese muzicale.

Cortegiul solemn a dispărut în spatele porților deschise ale grădinii. Acolo urmează să aibă loc o ceremonie și mai lungă, care se încheie cu un banchet oficial pentru toată funcționăria.

Mulțimea se risipește. Unii se întorc la munca lor, alții profită de ziua frumoasă și de faptul că sunt în aer liber și organizează un picnic. A mai trecut unul din marile evenimente ale anului! Dacă este posibil, oamenii încearcă să prelungească atmosfera festivă. Soțiile nobililor și ale negustorilor își etalează noile pălării de vară, flirtează puțin și culeg subiecte de bârfă pentru multă vreme de acum încolo. Nomazii își strâng corturile; transpiră abundant în bundele lor groase și nu vor decât să vadă procesiunea solemnă, după care se întorc în ținuturile mai răcoroase din Changthang.

Întocmai cum în Tibet nu te-ai aștepta de la nimeni să facă în timpul verii un pelerinaj în India, tot așa un nomad nu vine bucuros la Lhasa în anotimpul cald. Căci orașul este situat la o altitudine

de „numai” 3.700 de metri, iar nomadul nu este obișnuit cu o asemenea căldură, el trăind în medie cu 1.000 de metri mai sus.

Și noi ne-am întors acasă profund impresionați de tot ce văzușerăm. Spectacolul la care asistaserăm oferea o imagine perfectă a raporturilor de forță din această țară. Punctul central și vârful piramidei îl reprezintă Dalai Lama și regentul. De la această înălțime se coboară, la dreapta și la stânga, în trepte egale, până jos. În fruntea procesiunii sunt călugării – o dovadă clară a ponderii care le revine în structura statală. Nobilimea laică ocupă doar locul al doilea.

În centrul organizării statale stă religia. Pelerinul nu se dă înapoi de la niciun efort, nomadul vine din cele mai îndepărtate colțuri ale Changthang-ului pentru a avea parte, o dată pe an, de manifestarea plină de strălucire a religiei sale și trăiește din amintirea acesteia în izolarea vieții sale dure. Mersul unei zile din viața omului simplu este dictat de religie; moriștile de rugăciune se rotesc fără întrerupere, credincioșii își murmură formulele evlavioase, prapurii de rugăciune flutură pe acoperișurile caselor și în defileurile munților. Ploaia, vântul și celelalte fenomene ale naturii, piscurile singuratice ale munților acoperiți de zăpadă și ghețuri sunt dovezi ale omniprezenței zeilor. Dacă bate grindina înseamnă că ei sunt supărați; fertilitatea și înflorirea naturii sunt manifestări ale bunăvoinței lor. Viața poporului se ghidează după voința zeilor; cei care o interpretează sunt *lama*. Aceștia încearcă, plini de teamă, să elucideze sensul semnelor care li se arată; fiindcă orice acțiune este însoțită de auspicii de bun sau de rău augur, tot timpul se înalță rugăciuni de implorare, de împlânzire sau de mulțumire. Candelile cu unt pâlpâie peste tot, atât în casele nobiliare, cât și în corturile izolate ale nomazilor. Indiferent dacă flăcările licăresc în candelile de cupru ale celor sărmani sau în cele de aur ale bogătaşilor, ele sunt alimentate de aceeași credință. Viața pământească nu are o valoare deosebită în Tibet, moartea nu înspăimântă pe nimeni. Toți știu că se vor reincarna și speră ca în viața următoare să aibă parte de o formă de existență superioară ca recompensă pentru atitudinea plină de evlavie. Biserica reprezintă instanța supremă; cel mai mărunț călugăr se bucură de respect în rândul poporului, fiind numit *kusho* – o formulă de adresare de care beneficiază de obicei doar mica nobilime. În fiecare familie, cel puțin

unul dintre băieți este menit să se consacre vieții monahale. În felul acesta se manifestă venerația față de biserică, iar copilului i se asigură un start mai bun în viață.

Nu am întâlnit în toți acești ani nici un singur om care să fi manifestat cea mai vagă urmă de scepticism față de învățăturile lui Buddha. Este adevărat că există mai multe secte, dar deosebirele dintre ele vizează doar amănunte exterioare. Nu poți rămâne indiferent față de ardoarea credinței demonstrate de toată lumea. După o scurtă ședere în Tibet îmi era deja imposibil să ucid în mod automat o muscă. Nu aș fi îndrăznit niciodată să strivesc o insectă în prezența unui tibetan, numai fiindcă bâzâitul ei mă deranja. Această atitudine față de viețuitoare este de multe ori impresionantă. Dacă în timpul unui picnic o furnică se cațără pe cineva, este luată cu grijă în mână și îndepărtată. Dacă o muscă aterizează în ceașca cu ceai e o adevărată catastrofă! Ea este salvată de la înec, căci nu se știe dacă nu cumva ai de-a face cu reincarnarea buniciei. Oamenii se străduiesc mereu și peste tot să salveze în felul acesta suflete și vieți. În timpul iernii se fac copci în bălțile înghețate pentru a salva de la degerare peștii și viermii. În schimb, în timpul verii aceștia sunt scoși dacă bălțile par să fie pe punctul de a seca. Copii, cerșetori și slujitori ai nobililor stau de multe ori ore întregi în baltă ca să scoată făpturile vii din ultimele rămășițe de apă. Toate sunt strânse în găleți și cutii de conserve și slobozite după aceea în râu; în felul acesta fiecare face ceva pentru mântuirea sufletului său. Sau oamenii merg din casă în casă și vând viețuitoarele „salvate” familiilor înstărite, dându-le și acestora posibilitatea să participe la fapta meritorie. Cu cât ai salvat mai multe vieți, cu atât te simți mai fericit. Acest atașament față de orice creatură este o trăsătură emoționantă a sufletului poporului tibetan.

Nu voi uita niciodată un astfel de episod în care a fost implicat prietenul meu, funcționarul monahal Wangdüla. Am intrat împreună în singurul restaurant chinezesc din Lhasa; în curte, o găscă alerga înnebunită în toate direcțiile, fiind probabil sortită să ajungă în cratiță. Wangdüla scoase deodată o bancnotă de valoare mare și cumpără gâsca de la chinez, dându-i-o slujitorului său să o ducă acasă. Am văzut-o apoi ani în șir mergând legănat prin curtea stăpânului ei și bucurându-se de o bătrânețe tihnită.

Tipic pentru această atitudine față de viețuitoare a fost și decretul care interzicea, în tot Tibetul, orice activitate în domeniul construcțiilor

în perioada celor trei ani de meditație ai tânărului Dalai Lama. S-au trimis curieri rapizi în toate direcțiile; ordinul trebuia să ajungă peste tot, până la ultima gospodărie țărănească. Căci o construcție înseamnă în mod inevitabil uciderea unor insecte și viermi, oricât s-ar strădui oamenii să evite așa ceva. Mai târziu, când conduceam niște lucrări de terasament, am văzut cu ochii mei cum muncitorii își aruncau mereu cât colo uneltele, căutând viețuitoarele din fiecare lopată de pământ pentru a le salva.

Urmarea logică a acestei atitudini este că în Tibet nu există pedeapsa cu moartea. Uciderea trece drept cea mai abominabilă crimă; totuși, făptașul este doar biciuit și i se pun picioarele în lanțuri. Ce-i drept, biciuirile pot fi mai inumane decât pedeapsa cu moartea de la noi, consecința lor fiind de multe ori moartea în chinuri îngrozitoare – dar nu se încalcă regula impusă de canoanele religioase! Marii criminali puși în lanțuri își sfârșesc zilele în închisoarea de stat din Shö sau sunt dați în grija unui guvernator districtual care poartă răspunderea pentru ei. Am cunoscut, la un moment dat, personal un asemenea criminal. Iar soarta acestui ucigaș nu mi se păruse atunci chiar atât de demnă de compătimire. Ce-i drept, criminalul rămâne toată viața cu picioarele în lanțuri și nu este întreținut de stat, dar există destui oameni buni care, dintr-o pornire evlavioasă, îi dau să mănânce – tot ca să salveze o creatură! Condamnaților care își ispășesc vina în închisoare le merge mai puțin bine. Unicul privilegiu de care se bucură este că, la aniversarea nașterii și a morții lui Buddha, au voie să cerșească pe Lingkhör, doi câte doi, legați în lanțuri unul de altul.

Și furtişagul și alte delictе mai mărunte sunt pedepsite prin biciuire. Păcătosului i se prinde în jurul gâtului o tăbliță pe care stă scris ce faptă rea a comis; în felul acesta este ținut timp de câteva zile la un fel de stâlp al infamiei. Dar și aici vin oameni milostivi care îi aduc de mâncare și de băut.

Bandiții și tâlharii la drumul mare sunt deferiți tribunalului dacă au ghinionul să fie prinși. Drept pedeapsă li se taie de obicei mâinile sau picioarele. Am fost îngrozit aflând cum se sterilizează rana: ciotul este băgat în unt clocotit! Dar nici asta nu-i sperie totdeauna pe răufăcători. Un guvernator mi-a povestit că aceștia își întind indiferenți mâna ca să le fie tăiată și după câteva săptămâni comit alte fărădelegi. Chiar și el se mirase de tupeul lor. În orice caz,

asemenea pedepse inumane nu se mai aplică de ani de zile în Lhasa, oraşul sfânt.

Delictele politice sunt sancţionate cu multă asprime. Se vorbeşte până în ziua de azi despre pedeapsa aplicată călugărilor din mănăstirea Tengyeling care cu patruzeci de ani în urmă au pactizat cu chinezii. Mănăstirea lor a fost rasă de pe faţa pământului, numele ei a dispărut.

În Tibet nu există judecători profesionişti. Cercetarea fiecărui caz în parte le este încredinţată câtorva aristocraţi. Fireşte că acest sistem favorizează corupţia şi puţini aristocraţi se bucură de faima de a fi incoruptibili în împărţirea dreptăţii. În sistemul feudal, sumele date ca mită erau considerate surse grase de îmbogăţire şi se întâmpla ca litigiile să fie repartizate întocmai ca funcţiile. Dacă cineva se simte condamnat pe nedrept, mai are o mare şansă: la una din procesiuni îi poate înmâna o petiţie lui Dalai Lama personal, în lectica sa. Ce-i drept, este pedepsit pentru această încălcare a ceremonialului, dar, dacă Dalai Lama consideră că omul are dreptate, este graţiat imediat. Dacă se dovedeşte că nu are dreptate, primeşte o pedeapsă dublă pentru obrăznicia sa...

În oraşul sfânt, autorităţile municipale îndeplinesc şi funcţia de instanţă judiciară, cu excepţia celor douăzeci şi una de zile de Anul Nou când conducerea le revine călugărilor. Doi funcţionari laici se ocupă exclusiv de aceste probleme şi au de lucru până peste cap, deoarece, odată cu pelerinii, pătrund în oraş şi mulţi indivizi dubioşi.

O excepţie o reprezintă aşa-numiţii *katsara*, cu origine dublă, tibetani şi nepalezi. Aceştia îşi au instanţa lor proprie, formată jumătate din tibetani şi jumătate din nepalezi. Instanţa respectivă supraveghează şi relaţiile diplomatice dintre cele două ţări.

Secetă mare și oracolul din Gadong

După mutarea lui Dalai Lama în grădina de vară ne-am îndreptat cu pași rapizi spre sezonul cald. O perioadă minunată în Lhasa! Temperatura nu depășește 35 de grade Celsius, iar nopțile sunt plăcute și răcoroase. Dar clima uscată își spune cuvântul. Precipitațiile atmosferice fiind foarte rare, toată lumea a început în curând să aștepte cu înfrigurare ploaia. Există, ce-i drept, mai multe fântâni de piatră în Lhasa și în împrejurimi, dar ele seacă aproape în fiecare an. Populația trebuie să-și aducă apa din Kyichu. Firește că râul este considerat sfânt – cu toate acestea, uneori sunt aruncate în el și cadavre. Peștii au însă grijă ca resturile să fie devorate în scurt timp. Apa râului este cristalină și rece ca a unui pârau de munte, căci izvorăște din ghețarii din Nyenchenhanglha.

Când fântânile sunt gata să sece, iar orzul de pe ogoare este aproape pârlolit, apare an de an un decret guvernamental ciudat: fiecare locuitor al orașului este obligat să ude străzile cu apă până la revocarea ordinului. Începe o agitație cumplită – de parcă te-ai afla în orașul în care s-a răsturnat carul cu proști! Toți oamenii valizi aleargă, cu găleți și donițe, la râu și cară lichidul prețios în oraș. Nobilii își trimit slujitorii, apoi preiau recipientele pline din mâinile lor și participă cu tot entuziasmul la bătaia cu apă. Căci nu numai străzile sunt stropite, ci și trecătorii. Bogați și săraci, tineri și bătrâni – cu toții sunt pe stradă, nu mai există deosebire de clasă și rang, toată lumea varsă și toarnă și stropește și împroașcă apă. De la ferestre te surprind averse perfide, de pe acoperișuri se scurg pâraie, stropitori vechi sunt scoase la iveală din cine știe ce unghere și te trezești dintr-odată cu un jet de apă în față. Să nu mai vorbim de copii! Au și ei, în fine, voie să facă ceea ce în mod normal le este interzis. Firește că profită din plin de circumstanțe. Și bineînțeles că trebuie să faci haz de necaz, chiar dacă ești ud leorcă din cap până-n picioare. Supărăcioșii trag ponoasele. Dacă

cineva începe să ocărăscă, toți ceilalți fac front comun contra lui și omul nu scapă până nu se face ciuciulete.

O adevărată sărbătoare populară! Prăvăliile sunt pe jumătate închise și cei care au treabă pe stradă sau vor să cumpere ceva de pe Parkhor se întorc acasă îmbăiați. Bineînțeles că eu reprezentam un obiectiv principal. Cu înălțimea mea, eram o țintă admirabilă, căci *chermen Henrigla*, adică „neamțul Heinrich”, trebuia să primească o porție de apă mai zdravănă decât ceilalți.

În timp ce pe străzile Lhasei se desfășoară bătaia cu apă, „oracolul din Gadong”, cel mai vestit „făcător de vreme” din Tibet, este convocat în grădina de vară a lui Dalai Lama. Acolo îl așteaptă o societate strălucită formată din funcționarii guvernamentali superiori, prezidați de însuși Dalai Lama. Călugărul cade după puțin timp în transă în fața publicului care stă în expectativă. Trupul său începe să fie scuturat de mișcări spasmodice, din gură îi ies gemete icnite. În clipa aceasta, unul din funcționarii monahali îl roagă solemn pe oracol să aducă ploaie, deoarece o recoltă compromisă ar însemna pagube mult prea mari pentru țară. Mișcările oracolului devin extatice, murmurele sale neinteligibile se întetesc, culminând cu mici țipete – și un secretar se repede imediat să intercepteze cuvintele considerate a fi prorociri și să le consemneze în grabă pe o tăbliță. El predă apoi tăblița consiliului de miniștri. Divinitatea a părăsit trupul mediumului, care cade într-un leșin adânc și este dus de acolo.

Toată Lhasa așteaptă acum cu nerăbdare să vină ploaia. Și culmea este că plouă într-adevăr! Indiferent dacă crezi într-o intervenție divină sau cauți o explicație rațională, fapt este că după un asemenea spectacol începe de obicei să plouă. Tibetanii nu se îndoiesc nicio clipă: zeul lor ocrotitor a pogorât, în timpul stării de transă, în trupul magicianului și a dat ascultare rugămintilor poporului.

Firește că pe mine nu m-a satisfăcut această interpretare și am început să caut cu înfrigurare o explicație științifică. Poate că apa turnată zile în șir pe străzi determinase formarea norilor. Sau să fi fost ultimele repercusiuni ale musonului care ajungeau cu întârziere în podișul tibetan?

Misiunea Britanică amenajase o mică stație meteorologică, făcea cu conștiinciozitate măsurători și înregistrase o medie anuală de

35 de centimetri de precipitații. Cantitatea cea mai mare de apă cădea în fiecare an în aceeași perioadă. Mai târziu, Aufschnaiter, care măsura cu regularitate nivelul apelor râului Kyichu, a constatat că acestea încep să crească în fiecare an aproape în aceeași zi. Dacă ar fi avut cât de cât înclinație spre misticism, ar fi putut deveni și el un bun oracol.

Conform declarațiilor generale, se pare că volumul precipitațiilor din regiunea Lhasei fusese mult mai mare în trecut. Pădurile întinse din jur menținuseră o climă răcoroasă și umedă. Dar se făcuse un adevărat jaf cu doborâtul copacilor, desființându-se aproape complet fondul silvic. Acum nu mai existau nicăieri arbori. Cu pajiștile și plantațiile de plop amenajate de mâna omului, Lhasa pare astăzi o oază verde în valea despădurită a râului Kyichu.

În excursiile noastre prin împrejurimi am găsit de multe ori butuci vechi – dovadă a pădurii de odinioară. Cât de frumoasă trebuie să fi fost pe vremea aceea regiunea! Regretam foarte mult că nimeni nu manifesta aici interes pentru o silvicultură sistematizată. Unul din numeroasele proiecte pe care le-am prezentat guvernului se referea la înființarea unei pepiniere de arbori și la calificarea unui personal competent în probleme forestiere.

Procurarea combustibilului este deja foarte dificilă în Lhasa. Lemnele se aduc de la mare distanță, fiind corespunzător de scumpe. Doar oamenii bogați își pot permite acest lux. Încălzitul se face de obicei cu balebă de iac. Și procurarea acesteia ia adeseori forme grotești. Când sosesc caravanele cu lână din Changthang și campează la marginea orașului, apar în grabă femei și copii cu coșuri goale. Țipând, râzând, certându-se, aleargă în urma animalelor, încercând să culegă balega direct de la sursă.

Aceeași competiție se repetă în fiecare seară, când caii din Lhasa sunt duși la râu, la adăpat.

Balega de iac se lipește de ziduri cât este încă moale, iar peste câteva zile este suficient de uscată să poată servi drept combustibil.

În liniștea dimineții, orașul apare învăluit într-o pâclă albăstruie, deasă, ca fumul emanat de fabrici. Dar nu este decât fumul produs de arderea gunoaielor. Briza matinală îl alungă spre munți, unde se risipește.

Viața cotidiană în Lhasa

Fiind mereu invitați ba aici, ba acolo, întrebați ba de una, ba de alta și aflându-ne în centrul atenției, am cunoscut viața din Lhasa sub toate aspectele ei: instituțiile publice, relațiile de familie, mentalitățile și obiceiurile. Aflam în fiecare zi ceva nou, multe fațete își pierdeau aura de mister, altele rămânând însă în continuare neelucidate. Un singur lucru se schimbase radical: nu mai eram considerați niște excentrici, fuseserăm asimilați.

Sosise sezonul băilor. Toată lumea își dorea să ajungă afară, la iarbă verde. În grădinile așezate de-a lungul râului domnea multă animație – toți, cu mic, cu mare, se amuzau scăldându-se în apă mai puțin adâncă a brațelor laterale ale râului Kyichu. O rochie în culori vii, o cană cu *chang* și ceva de mâncare – iată rețeta cea mai simplă pentru o zi fericită.

Firește că acest lucru se putea face și cu mai mult confort. Nobilii își înalță corturi brodate și câte o cucoană tânără, școlită în India, își etalează cu mândrie costumul de baie foarte modern. Timpul trece cu puțină bălăceală, mâncare, jocuri de zaruri. Totul se încheie cu o jertfă de tămâie adusă zeilor, pe malul râului, în semn de recunoștință pentru ziua frumoasă.

Eram extrem de admirat pentru iscusința mea la înot. Oamenii de aici nu sunt prea mari maeștri în această privință, iar apa râului este foarte rece, așa că le vine greu să învețe să înoate în ea. Ei se scaldă doar și, în cel mai bun caz, se mențin la suprafață. Și iată-mă acum pe mine, înotător de performanță! Eram invitat peste tot, firește, cu scopul nemărturisit de a mă vedea dând spectacolul așteptat de toată lumea. Ceea ce era o adevărată pedeapsă pentru mine și sciatica mea. Căci apa avea în cel mai bun caz o temperatură de 10 grade. Mă lăsam foarte greu convins să risc, doar de dragul publicului, o săritură în apă. Dar de câteva ori prezența mea s-a dovedit a fi salutară. Am putut salva trei oameni de la înec. Fiindcă

râul nu era chiar inofensiv, având multe vârtejuri formate din cauza unor construcții amplasate fără niciun pic de pricepere.

Într-o zi eram oaspetele ministrului de Externe Surkhang și al familiei sale, care își ridicase cortul pe malul râului. Unicul fiu din a doua căsătorie, Jigme – numele înseamnă „nu te teme de nimic” –, își petrecea vacanța acasă. Frecventa o școală din India, unde învățase și să înoate. Făceam pluta, lăsându-mă dus de curent, când am auzit deodată țipete și am văzut oameni gesticulând agitați pe mal și arătând spre apă. Se întâmplase probabil ceva. Am înotat rapid până la mal și am alergat spre cort. În clipa aceea, trupul lui Jigme apăru într-un vârtej, fu imediat tras la fund și ieși apoi iar la suprafață... Fără să stau pe gânduri, am sărit în apă. Vârtejul mă prinse și pe mine, dar eram mai puternic decât tânărul Jigme, așa că am reușit să-i apuc trupul inert și să-l scot la mal. Experiența mea de profesor de sport mi-a fost de folos, căci după puțin timp băiatul începu iar să respire – spre fericirea tatălui său și a asistenței uluite. Ministrul de Externe îmi tot spunea, mulțumindu-mi cu lacrimi în ochi, că fiul său ar fi fost cu siguranță mort dacă nu aș fi intervenit eu. Salvasem viața unui om – faima mea a crescut simțitor.

Acest episod m-a apropiat de familie, așa că am avut ocazia să văd cele mai ciudate relații familiale de care auzisem vreodată. Căsnicia aceasta era neobișnuită chiar și pentru condițiile tibetane.

Ministrul de Externe divorțase de prima sa soție. A doua murise, lăsându-i-l pe Jigme. Acum împărțea cu un nobil de rang inferior tânăra soție a acestuia. Iar în contractul de căsătorie Jigme figura ca al treilea soț, deoarece Surkhang nu voia să-i lase femeii întreaga sa avere.

Găsim în multe familii raporturi la fel de complicate. Am cunoscut odată un caz grotesc: mama era cumnata propriei sale fiice. Întâlnim în Tibet atât poligamia, cât și poliandria, deși majoritatea tibetanilor sunt monogami.

Poligamia de aici se deosebește însă în mod esențial de haremul oriental. În cele mai multe cazuri, bărbatul intră într-o familie cu mai multe fiice, dar fără un fiu care să moștenească totul. În felul acesta averea rămâne în familie. Iată și cazul amfitrionului nostru Tsarong. El luase în căsătorie trei surori și primise de la Dalai Lama permisiunea de a purta numele lor de familie.

În ciuda acestor relații de multe ori bizare, căsniciile nu sunt mai proaste decât la noi. Explicația o găsim în mare măsură în mentalitatea oamenilor – ei nu-și problematizează și nu-și exacerbează sentimentele. Dacă mai mulți frați „împart” între ei aceeași femeie, cel mai în vârstă dintre ei este stăpânul casei, ceilalți se bucură de drepturi doar când cel vârstnic este plecat de acasă sau se amuză în altă parte. Dar niciunul nu este nedreptățit – există o mulțime de femei! Căci foarte mulți bărbați sunt celibatari, fiind călugări – fiecare sat își are mănăstirea sa. Copiii din căsătoriile colaterale nu au, firește, drept de succesiune. Moștenirea le revine exclusiv copiilor femeii. Nu are importanță care dintre frați este tatăl copilului. Important este doar ca averea să rămână în familie.

Tibetul nu este amenințat de suprapopulare. Numărul locuitorilor a rămas constant de secole. Cauza o găsim nu numai în poliandrie și în numărul mare de călugări, ci și în rata ridicată a mortalității. După aprecierea mea, durata medie de viață a tibetanilor este în jur de treizeci de ani. Mortalitatea copiilor este foarte mare; nu am găsit în toată funcționările țării niciun om de șaptezeci de ani și doar patru atinseseră vârsta de șaiszeci de ani.

Citisem în numeroase cărți despre Tibet că amfitrionul îi oferă musafirului său propria soție sau fiică. Dacă aș fi așteptat așa ceva, aș fi rămas foarte decepționat! Se întâmplă uneori să ți se ofere, în glumă, o slujnică frumușică, dar fetele nu acceptă cu una, cu două o relație amoroasă; vor și ele să fie cucerite. Firește că există pretutindeni și femei de moravuri ușoare, iar anumite fete frumoase se pricep și la Lhasa să transforme amorul într-o meserie.

Mai demult căsătoriile se încheiau doar prin mijlocirea părinților. Astăzi se întâmplă de multe ori ca tinerii să-și caute pe cont propriu partenerele. Ei se căsătoresc foarte devreme: fetele deja la șaisprezece ani, băieții cel mai târziu la șaptesprezece sau optsprezece ani. Nobilimea trebuie să respecte niște reguli stricte: căsătoriile pot fi făcute doar în cadrul propriei caste, dar numai cu rude de a șaptea spiță, pentru a se evita împerecherea consangvină. Dalai Lama este singurul care își poate da aprobarea în cazurile excepționale. În situații speciale are și dreptul de a ridica la rang nobiliar oameni vrednici din popor; în felul acesta sângele celor aproximativ două sute de familii aristocratice este înprospătat din când în când.

După ce cei doi tineri sunt promiși unul altuia, fata începe pregătirile de nuntă. Trusoul – mai ales rochiile și bijuteriile – este impus de rangul căruia îi aparține. În ziua încheierii căsătoriei mireasa se deplasează, călare, înainte de răsăritul soarelui, până la viitoarea ei casă. Acolo, un *lama* binecuvântează legătura în capela locuinței. Nu se cunoaște obiceiul călătoriei de nuntă, dar are loc o festivitate mare care poate dura între trei și paisprezece zile, în funcție de avere. Musafirii rămân și peste noapte în casa amfitrionilor. Apoi tânăra soție începe să se acomodeze cu viața din noul ei cămin. Stăpână a casei devine însă abia după moartea soacrei.

Divorțurile sunt foarte rare și trebuie aprobate de guvern. Pedepsele aplicate celor ce comit o infidelitate conjugală sunt extrem de severe, de exemplu tăierea nasului. Dar nu am asistat niciodată la executarea unei asemenea pedepse. La un moment dat mi-a fost arătată o femeie bătrână fără nas – cică ar fi fost surprinsă comițând adulter. Putea însă la fel de bine să fi fost vorba despre urmările unui sifilis...

Medici, tămăduitori și prezicători

Ajung în acest capitol la o problemă, din păcate, cât se poate de gravă în Tibet. Bolile venerice sunt extrem de frecvente în oraș, dar, întocmai ca și celorlalte boli, și acestora li se acordă foarte puțină importanță. De cele mai multe ori sunt neglijate, medicul fiind chemat doar atunci când este deja tardiv. Leacul străvechi, adică bismutul, le este cunoscut și călugărilor din școlile de medicină.

Ce perspective de viitor ar avea Tibetul dacă ar fi modernizată infrastructura medicală și sanitară! În primul rând, chirurgia este inexistentă. Pe Aufschnaiter și pe mine ne cuprindea groaza la gândul unei eventuale apendicite. Fiecare junghi suspect ne dădea o stare de panică, deoarece ni se părea absurd să mori în secolul XX din cauza unei banale apendicite. Tibetanii nu știu ce înseamnă o intervenție pe trupul omenesc, cu excepția deschiderii unui abces. Nu au nici noțiuni de obstetrică. Singura îndeletnicire care are o oarecare tangență cu chirurgia este dezmembrarea cadavrelor făcută de așa-numiții *domden*. Aceștia le informează adeseori pe rudele dornice să afle cauza decesului vreunui membru al familiei sau pe studenții mediciști interesați dacă au găsit ceva deosebit în cadavrul dezmembrat.

Din păcate, școlile de medicină sunt refractare față de orice progres. Legea lor supremă rămâne învățătura lui Buddha și a discipolilor acestuia, de care este interzis să te atingi. Sistemul pare imuabil – dar nu se gândește nimeni că are o vechime de sute de ani. Mândria cea mai mare și scopul suprem: să poți diagnostica orice maladie plecând de la pulsul bolnavului.

Există două școli de medicină: una mai mică, pe Chagpori sau Muntele de Fier, și una mai mare, jos, în oraș. Fiecare mănăstire trimite un număr de tineri inteligenți la una din aceste școli. Studiile durează zece până la cincisprezece ani. Profesorii sunt

călugări bătrâni, erudiți, iar elevii, adică micii călugărași, se așază pe jos, în poziția lui Buddha, cu o tăbliță pe genunchi; ei se uită la profesorii lor, ascultându-le expunerile. Ilustrarea expunerilor se face cu ajutorul unor tăblițe colorate atârinate pe perete. Am fost prezent odată când profesorul explica, folosindu-se de reprezentări grafice, simptomele intoxicației cauzate de ingerarea unei anumite plante. Se vedeau planta, fenomenele pe care le declanșa în organismul omului, antidotul și reacția la antidot. Era sistemul tabelelor intuitive din școlile noastre.

Astronomia face aici parte din științele medicale, fiind strâns legată de ele. Pornind de la niște cărți vechi, în școli se alcătuește calendarul anual al lunii. Eclipsele de soare și de lună sunt alăturate, ca în calendarele noastre sătești.

Când vine toamna, toată școala – elevii medicinisti și profesorii – pleacă în munți să culeagă plante medicinale. Tinerii așteaptă cu bucurie această perioadă, iar atmosfera este veselă, deși munca e grea. În fiecare zi se campează în altă parte; la sfârșit, iacii încărcati cu poveri grele se îndreaptă spre Tra Yerpa. Acesta este unul dintre cele mai sacre locuri ale Tibetului; într-unul din templele de acolo plantele culese sunt sortate și puse la uscat. În timpul iernii, călugării cei mai tineri depun o activitate foarte migăloasă, măcinând plantele și transformându-le în pulbere. Aceasta se pune în săculeți de piele ermetic închiși și clar inscripționați, care apoi se dau în păstrare starețului școlii. Școlile de medicină reprezintă în același timp și farmaciile țării; oricine poate să-și procure de acolo – gratis sau în schimbul unui mic cadou – medicamentele necesare și să beneficieze de o consultație. Aceste îndrumări reprezintă pentru elevi un fel de practică medicală.

Tibetanii au cunoștințe remarcabile în domeniul plantelor medicinale și al efectelor lor terapeutice; am recurs și eu la știința lor. Chiar dacă hapurile lor nu mi-au vindecat sciatica, am luat de multe ori de la ei ceaiuri de plante contra răcelilor și a febrei.

Starețul școlii de medicină este în același timp medicul personal al lui Dalai Lama – o funcție foarte venerabilă, dar și foarte periculoasă. Când al treisprezecelea Dalai Lama a murit la vârsta de doar 54 de ani au apărut tot felul de suspiciuni la adresa starețului de atunci; acesta se putea considera mulțumit că a scăpat de biciuire, fiind doar demis din funcție.

În oraşe şi mănăstiri există posibilitatea să te vaccinezi împotriva variolei; în schimb, ţara este dezarmată în faţa oricărei alte epidemii, ceea ce costă adeseori multe vieţi omeneşti.

Salvarea Tibetului sunt clima rece şi aerul de altitudine nepoluat; căci, ţinând cont de condiţiile igienice mizerabile şi de murdăria care domneşte peste tot, catastrofele ar fi inevitabile. Am subliniat de fiecare dată importanţa ameliorării condiţiilor sanitare, iar proiectul unei canalizări în Lhasa prinsese contururi foarte clare – cel puţin în minţile noastre. Dar populaţia are mai multă încredere în cei ce îşi tratează bolnavii punând mâna pe ei sau făcând rugăciuni decât în călugării de la şcolile de medicină care acţionează cam ca practicanţii medicinei naturiste la noi. *Lama* îşi ung adeseori pacienţii cu sfânta lor salivă; sau se face un amestec din *tsampa*, unt şi urina bărbaţilor sfinţi, iar bolnavii înghit această pastă. Mai inofensive sunt aşa-numitele ştampe de rugăciune făcute din lemn, muiate în apă sfinţită şi aplicate pe zona dureroasă. Foarte agreate ca amulete contra bolilor şi primejdiilor sunt mici figurine ce reprezintă zei, fabricate de *lama* din argilă presată. Dar cel mai infailibil leac este orice obiect care îi aparţine lui Dalai Lama. Aproape toţi nobilii mi-au arătat cu mândrie relicve rămase de la al treisprezecelea Dalai Lama, cusute cu grijă în mici săculeţi de mătase. Tsarong, care fusese unul din favoriţii săi, avea multe obiecte de uz zilnic ce îi aparţinuseră lui Dalai Lama; m-am mirat de fiecare dată că Tsarong şi fiul său şcolit în India – amândoi oameni luminaţi şi progresişti – se cramponau încă de asemenea superstiţii.

Încrederea tibetanilor în protecţia conferită de amulete este nelimitată. În timpul călătoriilor sau în război ei se simt, graţie lor, la adăpost de orice pericole. Dacă îndrăzneam să aduc contraargumente, mi se propunea să pariem pe orice că portul unei amulete te blindează contra gloanţelor. Odată am întrebat direct: dacă îi pui unuia din câinii vagabonzi o amuletă în jurul gâtului înseamnă că nu-i poţi reteza coada? Toţi erau convinşi că nu i-ai putea-o reteza. Tactul şi gândul la ospitalitatea de care mă bucuram m-au împiedicat să le exemplific contrariul pe un caz concret. Nu voiam să lezez convingerile religioase ale nimănui.

Mulţi oameni – bărbaţi şi femei – trăiesc de pe urma prezicerii viitorului şi a alcătuirii de horoscoape. Fac parte din tabloul obişnuit

al străzii băbuțele care, de-a lungul traseului pelerinilor, îți prorocesc viitorul în schimbul unui mic dar. Te roagă să le spui în ce an te-ai născut, apoi fac un mic calcul cu ajutorul rozariului – iar cel interesat își continuă drumul satisfăcut de cuvintele lor misterioase. De încredere deplină se bucură prezicerile făcute de *lama* și reincarnări. Nimeni nu riscă să facă niciun pas înainte de a-și fi consultat ursita. Indiferent dacă cineva pornește în pelerinaj sau urmează să ocupe o funcție nouă, roagă totdeauna forțele supranaturale să-i spună care este ziua propice pentru așa ceva.

Exista pe vremea aceea în Lhasa un *lama* foarte vestit la care trebuia să te programezi cu luni înainte dacă voiai să-ți acorde o audiență sau să te viziteze. El mergea cu discipolii săi din localitate în localitate, ca să poată face față tuturor solicitărilor, și primea atâtea daruri, încât întregul grup trăia bine de pe urma lor. Faima sa era atât de mare, încât până și radiooperatorul englez, Mr. Fox, care suferea de ani de zile de gută, îi aștepta cu nerăbdare sosirea. Din păcate, nu a mai ajuns la rând, deoarece bătrânul *lama* a murit înainte de a fi apucat să-l viziteze.

Inițial fusese un simplu călugăr. După douăzeci de ani de studiu își dăduse cu mult succes examenele într-una din cele mai mari mănăstiri, apoi se retrăsese, ca eremit, pentru câțiva ani. Trăia într-una din sihăstriile izolate pe care le întâlnești răspândite în întreaga țară. Călugării se retrag în ele pentru meditație; unii îi pun pe discipolii lor să zidească intrarea în chilie și trăiesc acolo ani de zile doar cu *tsampa* și ceai. Și călugărul nostru devenise faimos prin viața sa exemplară. Nu mânca niciun aliment provenit din sacrificarea unei făpturi, refuzând până și ouăle. Se zicea că nu doarme și că nu-și petrecuse niciodată noaptea într-un pat. Am putut verifica acest lucru deoarece, la un moment dat, a locuit trei zile în vecinătatea mea. I se atribuiau și miracole; astfel, se zicea că odată rozariul lui luase foc din cauza emanațiilor mâinii sale. Din ofrandele primite finanțase construirea celei mai mari statui din aur a lui Buddha din întreg orașul.

Exista în țară și o unică reincarnare feminină. Se numea „Donnerkeil-Sau”. O vedeam de multe ori cu ocazia diferitelor ceremonii sau pe Parkhor. Pe atunci era o fată de vreo șaisprezece ani care nu atrăgea prin nimic atenția; purta mereu rasă

călugărească și studia la Lhasa. Dar era cea mai sfântă femeie din Tibet, iar oamenii îi cereau binecuvântarea oriunde o vedeau. Mai târziu s-a stabilit ca stareță în mănăstirea de călugări de la lacul Yamdrok.

Lhasa zbârnâia mereu de tot felul de zvonuri și povești despre călugărițe sfinte și *lama* făcători de minuni și nu rareori m-am simțit tentat să analizez puțin miracolele săvârșite de ei. Dar nu se cuvenea să aduci atingere credinței oamenilor. Ei erau fericiți în convingerile lor și atât de toleranți, încât nu au întreprins niciodată nici cea mai vagă tentativă de a ne converti pe Aufschnaiter și pe mine la religia lor. Respectam datinile lor, frecventam templele lor și ofeream și noi panglici albe, așa cum cerea eticheta.

Oracolul de stat

Întocmai cum populația cere sfaturi și ajutor de la prezicători și *lama* în probleme legate de micile griji zilnice, tot așa guvernul consultă oracolul de stat când se află în fața unor decizii de importanță capitală. L-am rugat pe prietenul meu Wangdüla să mă ducă o dată și pe mine la o asemenea consultare oficială și am plecat călare pe cai, dis-de-diminează, înspre mănăstirea Nechung. Demnitatea de oracol de stat îi revenea atunci unui călugăr de nouăsprezece ani. Acesta provenea dintr-o familie de oameni simpli, dar, cu ocazia examenelor date, se evidențiasse ca un bun medium. Deși nu era încă atât de rutinat ca predecesorul său care contribuise și la găsirea actualului Dalai Lama, lumea aștepta multe de la el. Mi-am pus adeseori întrebarea dacă reușea să cadă în timp scurt într-o transă de lungă durată, în prezența unui public numeros, doar datorită unei nemaiauzite puteri de concentrare sau dacă lua droguri și alte adjuvante.

Ca să poată fi oracol, călugărul trebuie să reușească să-și separe spiritul de trup, pentru ca zeul protector al templului să-l ia în posesie și să se pronunțe prin el. Oracolul devine prin urmare manifestarea zeului grație aptitudinilor sale de medium. Aceasta este convingerea tibetanilor, pe care și Wangdüla o împărtășea întrutotul.

Tot discutând despre aceste aspecte, parcurserăm cei opt kilometri până la mănăstirea Nechung. Din templu am auzit o muzică surdă, lugubră. Am intrat – tabloul este înfricoșător! De pe toți pereții te întâmpină pocitanii rânjite și fioroase și hârci, aerul îmbâcsit de fum de tămâie te sufocă. Tânărul călugăr este adus din camera sa în holul sumbru al templului. Pe pieptul lui este prinsă o oglindă rotundă de metal. Slujitorii îl înfășoară în straie de mătase viu colorate și îl conduc până la tron. Apoi se retrag cu toții de lângă el. Nu se mai aude niciun zgomot în afară de muzica surdă,

conjuratoare. Mediumul începe să se concentreze. Îl urmăresc cu atenție, nu-mi iau ochii de la fața lui. Nu-mi scapă nici cea mai mică tresărire a sa. Viața pare să-l părăsească încetul cu încetul. Acum încremenește, fața sa este o mască rigidă. Deodată, trupul se cabrează ca lovit de trăsnet. Lumea răsuflă ușurată: zeul a pătruns în trupul său! Mediumul este cuprins de spasme, acestea devin tot mai puternice, pe frunte îi apar broboane de sudoare. Slujitorii se apropie de el și îi pun pe cap un fel de tiară uriașă, fantastică. Aceasta este atât de grea, încât doi oameni trebuie să o țină în timp ce i-o așază pe cap, iar călugărul slăbuț se afundă și mai adânc în pernele tronului din cauza greutateii tiarei. Nu este de mirare că mediumii nu au o viață lungă, îmi trece prin minte. Efortul fizic și psihic uriaș depus în timpul unor asemenea ședințe le subminează sănătatea.

Spasmele se înmulțesc, capul apăsător de o greutate mult prea mare se clatină, ochii ies din orbite. Fața este buhăită și se acoperă de o roșeață nesănătoasă. Sunete șuierate îi ies printre dinți. Deodată mediumul sare în sus – slujitorii vor să-l ajute, dar el le scapă și, acompaniat de scâncetele oboaielor, începe să se învârtască într-un dans ciudat, extatic. Gemetele și scrâșnetele lui sunt singurele sunete oarecum omenești care străpung liniștea din templu. Cu ajutorul unui fel de degetar uriaș tras pe degetul cel mare începe acum să lovească cu toată puterea în platoșa de metal – zdrăngănitul acoperă zgomotele surde ale tobelor –; acum se învârteste într-un picior, cu capul înălțat sub povara coroanei uriașe pe care adineauri abia o ridicaseră doi oameni. Slujitorii îi umplu mâinile cu grăunțe de orz – el le aruncă în mulțimea înfricoșată a spectatorilor. Toți se ghemuiesc, mă tem deja că voi atrage atenția ca intrus. Călugărul a devenit imprevizibil, dezlănțuit... Să reprezinte oare prezența mea o piedică în consultarea zeilor? Acum se liniștește puțin. Slujitorii îl țin imobilizat, un ministru al cabinetului se apropie de el, aruncă o panglică de mătase pe capul înclinat sub povara tiarei uriașe și începe să pună întrebările redactate cu grijă de membrii cabinetului: ocuparea unui post de guvernator, descoperirea unei înalte reîncarnări, război sau pace – toate acestea sunt supuse deciziei oracolului. Uneori întrebarea trebuie repetată de câteva ori până când oracolul începe să bolborosească ceva neclar. Mă străduiesc să deslușesc cuvinte inteligibile – imposibil! În timp

ce reprezentantul guvernului stă aplecat cu smerenie, încercând să înțeleagă ceva, un călugăr mai bătrân notează fără nicio dificultate răspunsurile. A făcut acest lucru de sute de ori, deoarece a fost și secretarul precedentului oracol, răposat între timp. Nu m-am putut împiedica să-l suspectez pe acest secretar că *el* este adevăratul oracol. Răspunsurile pe care le consemna erau, în ciuda ambiguității, decisive, exonerând cabinetul de o răspundere majoră. Dacă un oracol dădea mereu răspunsuri considerate greșite, situația era tranșată fără multă vorbă prin demiterea lui din funcție. Iată o măsură a cărei logică nu am reușit să o înțeleg niciodată. Nu *zeul* era acela care vorbea prin gura mediumului?

Cu toate acestea, funcția de oracol de stat este foarte râvnită. Căci corespunde funcției unui *dalama*, care aparține rangului al treilea, fiind stăpânul suprem al mănăstirii Nechung cu toate veniturile sale.

Ultimele întrebări puse de reprezentantul guvernului rămân fără răspuns. Oare pe tânărul călugăr l-au părăsit puterile sau zeul s-a supărat? Călugării se apropie de mediumul care trepidează de agitație și îi oferă panglici de mătase. Cu mâinile tremurânde, acesta face în ele noduri. Panglicile se pun în jurul gâtului petiționarilor, fiind considerate fetișuri care apără de orice primejdie. Mediumul încearcă să mai facă o dată câțiva pași de dans, apoi se prăbușește; patru călugări îl scot din templu în stare de inconștiență.

Părăsesc amețit templul și clipesc, orbit de lumina soarelui. Rațiunea mea lucidă de european nu știe cum să clasifice și să evalueze cele văzute. Am participat, mai târziu, de multe ori la consultări ale oracolului, dar nu am reușit niciodată să găsesc o explicație cât de cât convingătoare pentru acest fenomen enigmatic.

Am avut de fiecare dată o senzație ciudată să-l întâlnesc pe oracol în viața de toate zilele. Nu m-am putut obișnui să stau cu el la aceeași masă, să-l văd sorbindu-și supa cu tăieței întocmai ca orice alt nobil. Dacă ni se încrucișau drumurile pe stradă, îmi scoteam pălăria și el îmi zâmbea dând politicos din cap. Avea aspectul unui tânăr drăguț de vârsta respectivă și nu amintea cu nimic de mutra schimonosită, buhăită și congestionată din timpul stării de transă.

Și apoi l-am văzut clătinându-se pe străzi în ziua de Anul Nou... Slujitorii îl sprijineau de ambele părți, căci la fiecare treizeci, patruzeci de metri se prăbușea, epuizat, în jețul care era cărat după el. Toată lumea se dădea la o parte din calea sa, iar poporul savura în tăcere spectacolul demonic.

Oracolul de stat are parte de încă o zi importantă: așa-numita „procesiune mare”, când Dalai Lama este adus să viziteze catedrala din oraș – spre deosebire de „procesiunea” obișnuită, când pleacă spre grădina de vară.

Lhasa a ieșit iarăși în stradă, abia dacă mai găsești un locșor în picioare. Într-o piață mare s-a ridicat un cort. Soldații monahali țin, ca de obicei, mulțimea curioasă la distanță, cu ajutorul bicelor. Acest cort sustrage încă privirilor marele mister; *dalama* din Nechung se pregătește pentru căderea în transă. Zeul-rege se apropie încet în lectica sa purtată de treizeci și șase de călugări. Muzica însoțește cortegiul solemn. Trâmbițe, surle și tobe vestesc apropierea punctului culminant. Iată că lectica a ajuns în fața cortului în care se află oracolul. În clipa aceasta, călugărul posedat de zeul său se năpustește afară împleticindu-se. Fața sa este iarăși buhăită, din gură îi țâșnesc sunete șuierătoare, greutatea tiarei aproape că îl doboară la pământ. Dar îi împinge cu gesturi agitate la o parte pe călugării care duc lectica, își pune pe umeri barele acesteia și o ia la fugă prin mulțime în timp ce încercătura regală se clatină, mai-mai să cadă. Slujitorii și purtătorii lecticii aleargă și ei, încercând să-l sprijine. După vreo treizeci de pași oracolul se prăbușește în stare de inconștiență. O targă îl așteaptă deja și el este transportat, acoperit, în cortul său. Mulțimea a asistat ca vrăjită la derularea acestui episod care nu a durat decât câteva secunde – procesiunea continuă în perfectă ordine. Nu am putut înțelege niciodată care este sensul acestui ritual. Poate vrea să simbolizeze că orice zeitate i se subordonează reîncarnării lui Buddha.

În afară de oracolul de stat și „făcătorul de vreme”, în Lhasa mai existau cel puțin șase mediumi, printre care și o femeie bătrână, considerată manifestarea unei zeițe protectoare. În schimbul unor mici cadouri era dispusă să cadă în transă pentru ca zeița să vorbească prin intermediul ei. În unele zile repeta operațiunea chiar și de patru ori. Din punctul meu de vedere nu era decât o escroacă destul de șmecheră.

Există și oracole care, în stare de transă, reușesc să îndoiaie săbii uriașe, dându-le formă de spirală – mai mulți nobili din Lhasa au în dreptul altarului din casa lor asemenea săbii. Oricât am încercat să îndoii și eu o astfel de sabie, mi-a fost imposibil.

Consultarea oracolelor este un obicei care provine din epoca prebudistă; când zeii pretindeau jertfe omenești; obiceiul a fost preluat aproape fără nicio modificare. Chiar și eu rămâneam profund impresionat după ce asistam la un asemenea eveniment înfricoșător, deși mă bucuram că deciziile mele nu depindeau de hotărârea unui oracol.

Toamnă plină de voie bună în Lhasa

Timpul trecea – eram deja de mai multe luni la Lhasa – și toate aspectele inedite ale vieții ne fascinau zi de zi. Aproape uitai că mai există și îndeletniciri cotidiene. Se apropia toamna, cel mai frumos anotimp la Lhasa. Florile din grădini – multe din ele rezultatul muncii mele! – străluceau în toată splendoarea, în timp ce frunzele copacilor începeau să îngălbenească. Fructe găseai din belșug: piersici, mere, struguri din provinciile sudice; dovlecei și roșii splendide erau oferite spre vânzare în piețe, iar nobilii își organizau acum marile sindrofii, deoarece anotimpul abundă în delicatețe de toate felurile.

Ar fi fost tocmai momentul potrivit pentru excursii. Din păcate, așa ceva nu se obișnuiește pe aici. Niciunui tibetan nu i-ar trece prin minte să escaladeze un munte doar așa, din plăcere. Călugării se suie pe câte-un vârf în anumite zile ale anului, însă doar din motive cultice; piscurile din apropiere au aproape toate o înălțime de vreo 5.600 de metri. Nobilii își trimit de regulă slujitorii să-i însoțească pe călugări, pentru a câștiga bunăvoința zeilor aducându-le jertfe de tămâie. Se rostesc rugăciuni, se pun noi prapuri, iar ciorile obraznice așteaptă cu nerăbdare ofrandele de *tsampa*. Dar toți sunt bucuroși să se întoarcă în oraș după două sau trei zile.

În schimb, Aufschneider și cu mine ne-am cățărat cu pasiune pe toate piscurile din împrejurimi. Nu fiindcă escaladarea lor ar fi ridicat probleme tehnice a căror depășire să ne fi tentat, ci fiindcă panorama care se deschidea de pe fiecare din ele era splendidă. În sudul Himalayei se înălța, foarte aproape, un șaptețiar din lanțul Nyenchenthanglha pe care îl străbătuserăm cu un an în urmă, când coborăserăm spre Lhasa.

Din oraș nu se vedea niciun ghețar. Convingerea că în Tibet dai peste tot doar de gheață și zăpadă nu corespunde deloc realității.

Ne-ar fi făcut mare plăcere să mai putem schia puțin. Dar chiar dacă am fi repetat experiența cu schiurile fabricate de noi înșine, distanțele ar fi fost prea mari și ar fi trebuit să luăm cu noi cai, corturi și slujitori. Căci nu este chiar atât de simplu să faci sport în ținuturi nepopulate.

Așa că ne-am mulțumit cu puțin alpinism. Echipamentul nostru nu era chiar reglementar: cizme militare și alte obiecte de îmbrăcăminte rămase de la armata americană. Dar făceam față cu el. Tibetanii erau uluiți de viteza cu care parcurgeam distanțele, așa că odată a trebuit chiar să aprindem un foc de tămâie pentru ca prietenii să-l poată zări de pe acoperișul casei. Altfel nu ar fi crezut nimeni că ajunseserăm cu adevărat pe vârful respectiv. Împreună cu Aufschnaiter făceam într-o zi câte o tură pentru care slujitorii aveau nevoie de două sau trei zile. Primul pe care am reușit să-l trezesc entuziasmul pentru o asemenea ascensiune a fost prietenul meu Wangdüla, deoarece era foarte rezistent la mers. Mai târziu ne-au însoțit și alții și cu toții au admirat priveliștea superbă și s-au bucurat de minunatele flori alpine.

Și aici munții purtau nume de zei. Ne-am mirat de multe ori că tibetanii inventează mereu noi și noi nume pentru miile lor de piscuri; firește, în majoritatea cazurilor erau denumiri locale și se putea întâmpla ca un munte să fie numit într-un fel de locuitorii versantului nordic și în alt fel de cei ai versantului sudic.

Locul meu preferat era un mic lac alpin aflat la o zi de drum. Ajunsesem pentru prima dată la el într-o perioadă când Lhasa se temuse că apele sale s-ar fi putut revărsa în sezonul ploilor. O legendă străveche povestește că acest lac comunică cu niște pânze freatice de sub catedrală. Din această cauză guvernul trimite în fiecare an călugări cu misiunea de a îmbuna duhurile lacului prin rugăciuni și jertfe. Lacul este vizitat de numeroși pelerini, care aruncă în apă inele și monede. Pe malurile sale se găsesc colibe din piatră în care se poate locui; și eu mă adăposteam într-una din ele când mergeam până acolo. Lacul mi se părea total inofensiv. Chiar dacă apele sale s-ar fi revărsat la un moment dat, orașul nu ar fi avut de suferit. Era un locșor liniștit și idilic. Turme de oi sălbatice, gazele, marmote și vulpi veneau aici fără teamă, vulturul-bărbos se rotea în văzduh deasupra noastră. Pentru toate aceste animale omul nu reprezenta un dușman. Nimeni nu ar fi îndrăznit să vâneze

în apropierea oraşului sfânt. În jurul lacului găseai o floră care ar fi făcut orice inimă de botanist să tresalte de bucurie. Maci minunaţi, galbeni şi albaştri, creşteau pe maluri – o variantă tibetană locală care mai poate fi văzută doar în Grădina Botanică din Londra.

Micile excursii nu îmi satisfăceau însă dorinţa de a face sport. Mă întrebam adeseori ce s-ar mai putea întreprinde în acest domeniu. Mi-a venit ideea să amenajez un teren de tenis. Am reuşit să trezesc interesul câtorva persoane, am întocmit o listă de membri şi am încasat un acout la taxa de participare pentru a face rost de fondurile necesare. Lista era destul de lungă, având o componenţă aproape internaţională: indieni, chinezi, sikkimezi, nepalezi şi, fireşte, mulţi tineri nobili din Lhasa. Ei ezitaseră la început, deoarece guvernul interzisese la un moment dat fotbalul. Dar le-am risipit îndoielile spunându-le că tenisul era un sport care nu atrăgea spectatori, nu provoca niciun conflict, aşa că nici biserica nu putea vedea în el un pericol. În afară de aceasta, la Misiunea Britanică exista un teren de tenis – un sprijin moral serios pentru noi.

Am căutat aşadar muncitori şi am nivelat o suprafaţă adecvată din apropierea râului. Nu mi-a fost uşor să găsesc solul potrivit pentru fundament, dar după o lună totul era gata şi ne simţeam cu toţii foarte mândri de realizarea noastră. Comandaserăm din India fileuri, rachete şi mingi şi am organizat o mică sindrofie de inaugurare a „Clubului de tenis Lhasa”.

Cei mici se întreceau care mai de care să fie copii de mingi. În orice caz, erau foarte neîndemânatici, căci nu văzuseră în viaţa lor o minge. Când îi invitam pe membrii Misiunii Britanice la un meci avea loc un spectacol foarte hazliu: soldaţii din garda personală a misiunii străine nepaleze, superbi în uniformele lor colorate, făceau pe băieţii de mingi!

În curând am adunat în jurul nostru o echipă de jucători buni. Cel mai bun era fără îndoială Mr. Liu, secretarul reprezentanţei diplomatice chineze; după el urma Mr. Richardson, noul şef al Misiunii Britanice, un scoţian uscăţiv, şiret şi tenace în activitatea sa politică; avea o singură marotă: superba sa grădină de legume şi flori. Când mergeai la el în vizită aveai senzaţia că intri într-o grădină din basme.

Tenisul nostru a dus la înfiriparea unei vieţi de societate foarte plăcute. Ne invitam după partide unii pe alţii la un ceai şi un bridge

de câteva ore. Așa îmi petreceam duminicile. Le așteptam cu multă bucurie; eram obligați să ne îmbrăcăm în mod corespunzător, ceea ce ne dădea impresia că nu am rupt total legătura cu mediul din care proveneam.

Prietenul meu Wangdüla corespunse și de data aceasta așteptărilor: era un jucător de tenis pasionat și un partener de bridge pe măsură.

Terenul nostru de tenis mai avea un mare avantaj: putea fi utilizat tot anul. Trebuia să fim atenți doar în perioada furtunilor de nisip. În loc de gardul din rețea de sârmă, îl înconjuraserăm cu perdele uriașe. Când apărea norul deasupra palatului Potala trebuia să acționăm cu mare viteză și să strângem perdelele, altfel vijelia le-ar fi distrus.

Tibetanii își au, în lunile de toamnă, distracțiile lor tradiționale. În primul rând, jocul cu zmeul. După încheierea sezonului ploios, când aerul cristalin de toamnă te îndeamnă să ieși din casă, bazele sunt pline de zmeie în cele mai frumoase culori. Jocul începe exact în prima zi a lunii a opta tibetane. Nu e numai pentru copii, ca la noi. Este o adevărată sărbătoare populară la care participă cu entuziasm și nobilimea.

Primul zmeu se înalță de pe acoperișul palatului Potala – acesta dă startul și în curând cerul de deasupra Lhasei este împânzit de nenumărate zmeie. Copiii și adulții stau ore întregi pe acoperișurile plate ale caselor, îndeletnicindu-se cu acest joc cu gravitatea și pasiunea care la noi pot fi observate doar cu ocazia campionatelor sportive. Zmeiele sunt fixate de sfori solide, impregnate cu clei și sticlă pulverizată. Fiecare încearcă să-și intersecteze sfoara cu cea a adversarului și să o sectioneze. Dacă reușește, se aud țipete de bucurie pe acoperiș. Zmeul lovit se lasă încet în jos, copiii se reped la el, căci le aparține lor și pot acum să-l înalțe din nou. Cel ce izbutește să-și mențină cel mai mult timp zmeul în văzduh câștigă competiția. Acest joc solicită, o lună întreagă, fiecare oră liberă, încetând apoi la fel de brusc cum a început.

Într-o bună zi, când hoinăream prin bazar admirând zmeiele, mi s-a întâmplat ceva ciudat: un tibetan totalmente străin îmi oferi spre vânzare un ceas. Adică, mai bine zis, o ruină de ceas, ruginit și fără cadran. Omul îmi spuse că ceasul era stricat, deci nu avea ce face cu el. Eu, ca european, l-aș fi putut eventual repara. Se

mulțimea cu orice preț. L-am luat în mână și l-am recunoscut imediat: ceasul lui Aufschnaiter, pe care îl vânduse la un moment dat în Tibetul de vest. Era unul din primele ceasuri Rolex etanșe. Aufschnaiter îl purtase în timpul expediției din Nanga Parbat și se despărțise cu multă părere de rău de el. Poate reușeam să-i fac o bucurie recuperându-l, chiar dacă nu avea să mai funcționeze niciodată! Era, fără doar și poate, o coincidență ciudată. Aufschnaiter își sărbătorea în noiembrie ziua de naștere. Deși nu aveam multe speranțe, i-am încredințat ceasul unui meșter mahomedan foarte iscusit. Acesta rămase încântat de ceas și reuși să-l pună la punct. Aufschnaiter făcu ochii mari la vederea sa. Îl poartă și în ziua de azi.

Se pare că, toamna, dorința de activitate fizică se trezește în toate păturile sociale din Tibet. Am avut de câteva ori ocazia să-i urmăresc pe funcționarii monahali din grădina Tsedrung în timpul lor liber. Distracția preferată este un joc care la prima vedere pare foarte primitiv, dar necesită multă abilitate. Ei aruncă pietre rotunde într-un corn de iac așezat la o distanță de aproximativ treizeci de metri. Cu cât reușești să-l răstorni de mai multe ori, cu atât mai mulți bani poți câștiga. Am participat și eu de multe ori la acest joc, dar nu mă pot lăuda cu succese deosebite...

Puteai auzi în grădini și săgețile cântătoare. Nobililor le face mare plăcere să-și treacă vremea cu ele.

În lunile de toamnă au loc și târgurile de cai. Sute de cai sunt aduși în oraș, în caravane uriașe, din Siling (nord-vestul Chinei). Începe o târguială și tocmeală plină de însuflețire – locuitorii Lhasei se pricep la așa ceva și se pricep și la cai. Pentru animalele deosebite de frumoase se plătesc sume uriașe, deoarece nobilii pun mare preț pe grajdurile lor și doresc să călărească în fiecare an un cal de rasă nou – un lux pe care firește că și-l pot permite doar cei înstăriți. Dacă vor să meargă călare, oamenii din popor folosesc ponei crescuți în Tibet. În schimb, aristocrații sunt obligați, prin rang și funcție, să facă aceste cheltuieli. Când ies călare pe cai, sunt însoțiți de slujitori – de exemplu, un ministru al cabinetului este însoțit de șase oameni îmbrăcați la fel, așa o cere eticheta. Iată de ce fiecare nobil are în grajdul său doi până la douăzeci de cai, tot în funcție de rang.

Am văzut de multe ori și femei aristocrate mergând călare. Fustele lor sunt suficient de largi ca să le permită să stea în șaua

bărbații, așa încât își însoțesc de multe ori, săptămâni întregi, soții în pelerinaje sau când își schimbă locul de muncă. O pălărie ca un acoperiș le protejează de razele soarelui; în plus, își ung fața cu o esență de plante de culoare brună, iar gura le este apărată de un șal. Când străbat orașul în această costumație, seamănă perfect una cu alta și mă tem că am comis adeseori gafe fiindcă nu le-am recunoscut imediat...

În asemenea călătorii mai îndelungate, copiii până la patru sau cinci ani sunt ținuti în brațe de slujitoare; cei mai marișori sunt așezați într-un fel de cadru de forma unei iesle și se țin cu mâinile de niște șipci de lemn.

Se pune mare preț și pe șeile și harnașamentele frumoase. În interiorul orașului funcționarii trebuie încă să folosească șeile tradiționale din lemn, în formă de leagăn. Dar în călătoriile mai lungi acestea sunt incomode atât pentru călăreți, cât și pentru cai, așa că se întrebuintează șeile din piele. Cu ocazia procesiunilor pot fi văzute încă șeile vechi, superbe, ferecate în aur și argint și acoperite de cuverturi prețioase. Rangul proprietarului poate fi dedus și din aspectul harnașamentului. Dacă de gâtul calului atârână un ciucure roșu uriaș înseamnă că stăpânul este un aristocrat cu vază; dacă are doi ciucuri, călărețul are un rang foarte înalt. Și amenajarea străzilor are în vedere confortul călăreților. În fața caselor particulare și a instituțiilor publice sunt amplasate pedestale din piatră care ușurează încălecatul și descălecatul. Când un aristocrat sosește călare, slujitorii săi sar în prealabil de pe caii lor și conduc calul stăpânului la pedestal, sprijinindu-l apoi pe acesta când descăleacă.

La începutul lui decembrie am avut parte de încă o zi trepidantă. Se anunțase o eclipsă de lună, iar acoperișurile caselor erau deja de după-amiază întesate de curioși care așteptau spectacolul. Când umbra aruncată de pământ începu să acopere luna, se auzi un murmur în întregul oraș. Deodată izbucniră țipete și bătăi din palme – oamenii voiau să alunge în felul acesta demonul care acoperea luna! După ce eclipsa luă sfârșit intrară cu toții, mulțumiți, în case, sărbătorindu-și victoria cu *chang* și jocuri cu zaruri.

Sindrofia pe care am organizat-o de Crăciun

Se apropia Crăciunul. M-am gândit la o surpriză: să organizez o sindrofie pentru prietenii mei. O adevărată festivitate de Crăciun, cu pom și daruri. Fusesem invitat de atâtea ori la alții, avusesem parte de atâtea manifestări de prietenie, încât voiam să le fac și eu o bucurie altora. Pregătirile mi-au luat destul de mult timp. Prietenul meu Trethong, fiul unui ministru decedat, mi-a pus la dispoziție casa sa pentru câteva zile. Am angajat slujitori și bucătari școliți, am făcut rost de veselă și am cumpărat mici cadouri pentru oaspeții mei: lanterne de buzunar, bricege, jocuri de ping-pong și alte jocuri de societate. Amfitrionului meu Tsarong și familiei sale intenționam să le ofer daruri mai speciale. Și apoi atracția principală: pomul de Crăciun! Doamna Tsarong mi-a împrumutat un ghiveci frumos cu un ienupăr pe care l-am împodobit cu lumânările, mere, nuci și dulciuri. Arăta aproape autentic.

Festivitatea începu de dimineată, așa cum se obișnuia aici. Wangdüla mă asista în calitate de „maestru de ceremonii”, deoarece mă temeam ca nu cumva să comit o gafă încălcând eticheta. Musafirii sosiră plini de curiozitate, admirară „pomul de Crăciun” din toate părțile, se minunară de pachetelele de sub el, așteptând cu înfrigurare și bucurie ce avea să urmeze – întocmai cum fac copiii de la noi de Crăciun. Ziua a trecut cu mâncare, băutură și diferite jocuri, iar când s-a întunecat i-am rugat pe toți să treacă în încăperea alăturată. Wangdüla își îmbracă bunda cu căptușeala în afară și o făcu pe Moș Crăciun, iar eu am aprins lumânările din pom. La gramofon – un disc cu colindul „Noapte sfântă”; ușa se deschise, iar musafirii mei se opriră în fața pomului cu ochii mari, uimiți. Mr. Liu începu să cânte, unii cunoșteau melodia din școlile englezești și i se alăturară, cântând și ei. Era o atmosferă ciudată: această societate eterogenă, din inima Asiei, și colindul atât de familiar din patrie. Până acum îmi înfrânasem cu o voință de fier toate

sentimentele, dar în clipa aceasta aproape că mă podidiră lacrimile; mă cuprinsese un dor de casă sfâșietor!

Nu aceasta este însă atitudinea corectă dacă trăiești aici. Aici toate sunt altfel, țara și oamenii nu pot fi comparați cu patria. Trebuie să te adaptezi, să încerci să te bucuri de obiceiurile și datinile lor.

Dispoziția voioasă a oaspeților, bucuria cu care își luară în primire cadourile și băuturile alcoolice m-au ajutat să-mi depășesc nostalgiile. La plecare, toți musafirii m-au asigurat că le plăcuse extrem de mult „Anul Nou german” al nostru.

Trecuse doar un an de când două chifle albe primite în pustiitatea ținutului Changthang ni se păruseră cel mai prețios cadou de Crăciun. Astăzi ne aflăm printre oameni care ne simpatizau și în jurul unei mese îmbelșugate – nu era cazul să ne provocăm destinul!

O perioadă bogată în activitate

Am trecut în anul 1947 fără vreo festivitate specială. Aufschnaiter își terminase canalul de irigații și primise o nouă și mare misiune. Lhasa avea o uzină electrică veche, construită cu douăzeci de ani în urmă de unul din studenții de la Rugby. Aceasta nu era bine întreținută și abia dacă mai furniza curent electric. În zilele de lucru reușea cu greu să pună în mișcare mașinăriile monetăriei de stat și doar în sâmbetele libere rămânea suficient curent pentru a alimenta casele particulare la parametri care să le permită locuințelor ministeriale să aibă parte de lumina dorită.

Tibetul își fabrică monedele și bancnotele cu mijloace proprii. Moneda națională a țării este *sang*; prin diviziune zecimală se obțin *sho* și *karma*. Bancnotele sunt imprimate pe hârtie indigenă rezistentă, colorată și cu filigran, numărul fiind înscris manual, cu multă iscusință. Toate încercările de falsificare a bancnotelor au eșuat până acum tocmai din cauza dificultății de a imita aceste numere. Bancnotele sunt foarte frumoase. Monedele se bat din aur, argint și cupru și pe ele se imprimă simbolurile Tibetului: munți și lei. Aceste însemne pot fi văzute – alături de un răsărit de soare – și pe drapelul național și pe timbrele poștale.

Având în vedere că funcționarea micii monetării depindea de curentul electric, Aufschnaiter și cu mine am fost rugați să extindem uzina, ridicându-i randamentul. Aufschnaiter izbuti să convingă forurile competente că rezultatul nu ar fi notabil și că ar fi de preferat să se exploateze forța hidroelectrică a râului Kyichu. Căci vechea uzină fusese construită pe cursul leneș și anemic al unui braț lateral, din cauza temerii că zeii vor pedepsi orașul Lhasa dacă va abuza de apa fluviului sfânt pentru asemenea scopuri. Aufschnaiter avea marele merit de a fi determinat guvernul să renunțe la asemenea interpretări, așa încât începu imediat să-și facă măsurătorile. Ca să nu fie obligat să parcurgă zilnic distanța considerabilă până

la șantier, i s-a repartizat în afara orașului o locuință în pavilionul de pe o moșie.

Ne vedeam mai rar acum. Activitatea didactică mă reținea în oraș; în plus, dădeam și lecții de tenis. Elevii mei mici și mari progresau, în genere, frumos; din păcate însă, perseverența nu este calitatea majoră a tibetanilor. La început se entuziasmează pentru orice și se apucă de multe, dar interesul lor slăbește după puțin timp. De aceea elevii se schimbau mereu, ceea ce nu era foarte plăcut pentru mine. Copiii de aristocrați cărora le dădeam lecții erau îndeobște inteligenți și receptivi, nefiind cu nimic mai prejos față de copiii noștri. În școlile din India copiii tibetani se situează la nivel de egalitate cu elevii europeni. Și să nu uităm că trebuie să-și însușească întâi limba profesorilor! Cu toate acestea, sunt adeseori premianți. În colegiul St. Joseph din Darjeeling un băiat din Lhasa ajunsese să ocupe locul întâi în clasament, fiind în același timp și căpitanul tuturor echipelor sportive din școală.

În afară de activitatea de profesor îmi căutasem și alte posibilități de câștig. La Lhasa banii stau aproape pe stradă! Este necesară doar puțină inițiativă. Aș fi putut, de exemplu, să înființez o fermă pentru lapte proaspăt și unt sau mi-aș fi putut procura din India o mașină pentru fabricarea înghețatei. Se bucurau de căutare ceasornicarii, cizmarii, grădinarii. Existau mari posibilități și în branșa comerțului, mai ales dacă aveai cunoștințe bune de limba engleză și îți puteai face relații în India. Câți oameni nu trăiau cumpărând mărfuri în bazarele indiene pentru a le vinde apoi în Lhasa! Nu ai nevoie de nicio autorizație, iar brevetul de exercitare a meseriei și diploma de meșter sunt noțiuni necunoscute în Tibet; nu se plătesc nici impozite. Multe ramuri sunt total lipsite de concurență, prețurile fixându-se după bunul plac.

Dar nu intenționez să devenim negustori și nici să ne limităm la a câștiga bani – voiam să depunem o activitate care să ne aducă și satisfacții. În primul rând, urmăream să dăm o mână de ajutor guvernului, justificând în felul acesta ospitalitatea de care beneficiam. Iată de ce ne bucuram dacă oamenii veneau la noi cu tot felul de probleme, cerându-ne sfatul și ajutorul; și chiar dacă eram considerați un fel de „factotum”, nu făceam decât să ne manifestăm în această manieră recunoștința. Este adevărat că uneori eram puși și în dificultate, nefiind totdeauna chiar atât de atotștiutori cum ne credea lumea.

De exemplu, la un moment dat am fost rugați să reîmprospătăm stratul de aur care acoperea figurile zeilor dintr-un templu. Din fericire, am găsit într-o carte din biblioteca inepuizabilă a lui Tsarong formula după care se prepară o vopsea din grăunți de aur. Câteva substanțe chimice au trebuit comandate din India. Căci nepalezii – adevărați maeștri în prelucrarea aurului și a argintului – păzesc cu strășnicie secretul fabricației.

În Tibet există bogate zăcămintele de aur. Dar acestea nu sunt exploatate cu mijloace moderne. În Changthang se fac, din timpuri imemorabile, săpături cu coarne de gazelă, în maniera cea mai primitivă. Un englez mi-a spus la un moment dat că ar fi probabil rentabil să se exploreze încă o dată, cu mijloace moderne, terenurile exploatate deja de tibetani. Unele provincii trebuie să-și plătească și în ziua de azi impozitele în grăunți de aur. Dar nu se șapă mai mult decât este absolut necesar, persistând și în cazul acesta temerea că duhurile pământului ar putea fi deranjate și s-ar răzbuna – în consecință, orice încercări de modernizare sunt înăbușite în fașă.

Multe din marile fluvii ale Asiei își au izvoarele în Tibet și poartă în ele aurul munților. Exploatarea o fac însă țările învecinate; în Tibet, spălarea aurului se practică doar în câteva ținuturi, unde este deosebit de rentabilă. Există aici râuri care au săpat cavități mari, unde grăunții de aur se adună natural; trebuie doar să-i culegi din când în când. De cele mai multe ori, aceste spălătorii naturale de aur stau sub supravegherea guvernatorului districtului respectiv.

M-am mirat totdeauna că nu i-a venit încă nimănui ideea de a exploata în interes propriu aceste comori. Dacă înoți sub apă în râurile din împrejurimile Lhasei, vezi praful de aur licărind în bătaia soarelui – o imagine ireală! Dar bogăția rămâne nefructificată – ca multe altele în această țară; în parte și fiindcă tibetanilor chiar și această muncă relativ ușoară li se pare prea istovitoare. Pe de altă parte, pasiunea pentru aur este mai mare în Tibet decât în alte părți – nu atât de dragul valorii sale materiale, cât pentru că este o dovadă a luxului, a fastului. Toate bijuteriile sunt confecționate din aur cu o lucrătură superbă, iar în temple se îngrămădesc valori inestimabile. Oamenii nu se satură de ele. Recipientele candelelor înalte de câte un metru sunt din aur masiv, multe statui ale zeilor au fost placate cu aur, deși au o înălțime echivalentă cu vreo câteva

etaje; la fel și numeroase monumente funerare care sunt împodobite până la refuz; toate acestea dovedesc, pe de o parte, pasiunea pentru lux și fast, iar pe de alta, dorința de a aduce sacrificii. Oamenii sărmani își scot adeseori unicul inel din deget și îl depun în templu ca ofrandă – vor nu numai să câștige bunăvoința zeilor, ci și să contribuie cu puținul lor la această acumulare uriașă de comori care pentru ei înseamnă atât de mult.

În aceeași situație se află exploatarea celorlalte bogății ale sub-solului. Conform tradiției, provinciile aduc anual Lhasei un tribut constând în mică, fier, cupru, argint și alte minerale. Dar nimănui nu-i trece prin minte să pună bazele unei industrii sau să exploateze bogățiile subterane în folos propriu.

Nimeni nu vrea să tulbure duhurile pământului; toată lumea se teme că s-ar putea produce cutremure de pământ, ca pedeapsă. Tibetanii preferă să importe, pentru monetărie, plăci de cupru din India, transportându-le săptămâni întregi pe drumurile anevoioase din munți; sau cumpără arcurile vechi ale vagoanelor de tren pentru a face din ele săbii. În loc să scoată cărbuni din subteran, usucă balegă de iac și de cal, folosind-o apoi drept combustibil. Chiar și prețioasa sare gemă rămâne neatinsă, deoarece lacurile fără scurgere din Changthang dau destulă sare. Mii de încărcături sunt livrate anual în Bhutan, Nepal și India în schimbul orezului. Țițeiul îl găsești în bălți, iar oamenii îl aduc acasă și îl folosesc ca material de iluminat pentru lămpile lor fumegânde. S-ar putea să apară pe alocuri câte un tibetan mai întreprinzător pe care să-l ducă gândul să se îmbogățească din exploatarea acestor comori naturale. Dar niciunul nu îndrăznește să facă începutul. Poate simt instinctiv că existența lor pașnică ar lua sfârșit dacă ar trezi setea de dominație a marilor lor vecini. Așa încât preferă să-și investească banii în negoțul cu obiecte lipsite de importanță...

Cu puțin înainte de al doilea An Nou petrecut la Lhasa, am primit primele scrisori din patrie. După trei ani! Scrisorile făcuseră un an pe drum, unul din plicuri avea chiar ștampila din Reykjavik, deci călătorise în jurul lumii. Ce senzație colosală să știi că există totuși o legătură, un fir care duce de pe „acoperișul lumii” în patria îndepărtată, dar veșnic vie în sufletele noastre! Din păcate, firul acesta era foarte subțire, iar legătura poștală mizerabilă nu s-a îmbunătățit în toți anii petrecuți de noi în Tibet. Mă rog, nu puteam

schimba situația. Știrile primite din Europa nu erau prea încurajatoare. Ele ne întăreau dorința care încolțise deja de câteva ori în noi, și anume de a rămâne aici, de a ne stabili în Lhasa. Niciunul din noi nu avea angajamente speciale în vechea patrie. Anii petrecuți în acest ultim colț pașnic al lumii ne maturizaseră, ajunseserăm să cunoaștem modul de a gândi al oamenilor de aici, limba o stăpâneam atât de bine încât nu mai era un simplu și indispensabil instrument de comunicare, permițându-ne deja să susținem orice conversație și să folosim toate formulele de politețe. Legătura cu restul lumii o asigura un mic aparat de radio. Mi-l dăruise un ministru, rugându-mă să-l țin la curent cu toate știrile politice, mai ales dacă se refereau la Asia Centrală. Era aproape ireal să poți auzi cu atâta claritate, din această cutie mică, vocile tuturor națiunilor din lume. Căci pe „acoperișul lumii” nu există nici aparatura stomatologilor, nici tramvaie, nici frizerii cu zbârnâitorile lor – deci niciun fel de paraziți care să tulbure emisia.

Îmi începeam ziua ascultând știrile și mă minunam de la prima oră de lucrurile cărora oamenii le dădeau importanță. Dacă o mașinărie produce mai mulți cai-putere decât cea din seria anterioară, dacă oceanul a fost traversat cu două minute mai repede decât cu o lună în urmă... cât de lipsite de pondere erau toate acestea! Atitudinea față de evenimente se schimbă în funcție de perspectiva din care le privești. Aici, iacul este unitatea de măsură a vitezei, și așa a fost și cu o mie de ani înainte. Oare o reorientare a Tibetului ar fi adus mai multă fericire? Fără îndoială că o autostradă spre India ar fi ridicat considerabil standardul de viață al populației, dar în felul acesta „tempoul modern” ar fi pătruns în țară, răpindu-i pacea și liniștea. Nu este bine să-i impui unui popor cu forța inovații care nu corespund încă nivelului său de dezvoltare. În Tibet circulă un proverb frumos: „Nu poți ajunge la etajul al cincilea al palatului Potala dacă nu pornești de la parter!”.

Oare cultura Tibetului și stilul său de viață nu compensează multe invenții tehnice? Unde mai găsești în lumea occidentală această politețe desăvârșită? Aici nimeni nu-și pierde vreodată cumpătul, nimeni nu devine agresiv. Chiar și adversarii politici se tratează unii pe alții cu politețe și respect și se salută amical când se întâlnesc pe stradă. Soțiile aristocraților sunt cultivate și îngrijite, dau dovadă de un gust desăvârșit în materie de îmbrăcăminte

și bijuterii, fiind și amfitrioane admirabile. Dacă noi doi – ambii celibatari – ne-am fi luat în casă una sau chiar mai multe femei care să ne conducă menajul, situația ar fi fost acceptată ca ceva foarte firesc. Prietenii noștri tibetani ne-au propus să luăm măcar una pentru amândoi. În orele de singurătate am cochetat cu ideea de a-mi căuta o tovarășă de viață. Dar, chiar dacă multe fete mi s-au părut foarte frumoase, nu m-am putut hotărî să mă leg de cineva. Nu existau destule puncte de contact pe plan sufletesc, iar celelalte aspecte mi se păreau insuficiente pentru o conviețuire permanentă. Mi-ar fi plăcut să-mi aduc o femeie din patria mea... Dar îmi lipseau mijloacele materiale necesare, iar mai târziu au intervenit evenimentele politice.

Așa încât am continuat să trăiesc singur. La un moment dat această situație s-a dovedit a fi un avantaj, și anume când am ajuns în apropierea lui Dalai Lama. Probabil că atotputernicii călugări ar fi văzut cu ochi și mai răi întâlnirile noastre dacă aș fi fost căsătorit. Căci călugăriii respectă cu strictețe celibatul, evitând orice contact cu femeile. Din păcate, homosexualitatea reprezintă un fenomen frecvent – ea este chiar bine văzută, fiind considerată o dovadă că femeile nu joacă niciun rol în viața respectivului. Se mai întâmplă și ca un călugăr să se îndrăgostească și să renunțe la viața monahală pentru a se putea căsători cu aleasa inimii. Acest lucru este aprobat fără dificultate; un călugăr de origine aristocrată primește după răspopire același rang în funcționăria laică; în schimb, călugărul provenit din popor își pierde rangul și își continuă, de obicei, viața ca negustor. Foarte sever sunt pedepsiți călugăriii care se combină cu o femeie înainte de a se fi retras din viața monahală.

În ciuda solitudinii acceptate de bunăvoie, timpul trecea extrem de repede. Orele libere care rămâneau după terminarea activității erau dedicate lecturii sau dădeam curs diferitelor invitații; de când nu mai locuiam împreună, Aufschneider și cu mine ne vizitam cu regularitate. Aveam amândoi nevoie de un schimb de păreri. Activitatea depusă nu ne umplea totdeauna existența; uneori eram cuprinși de îndoială, întrebându-ne dacă nu am fi putut să ne folosim în mod mai eficient timpul. Tocmai în domeniul cercetării rămâneau încă atâtea de făcut în această țară neexplorată! Ne gândeam de multe ori să părăsim Lhasa și să străbatem iar țara ca la început,

ca pelerini sărmani, mergând de la un popas la altul, ceea ce ne-ar fi dat posibilitatea să o cunoaștem ca nimeni altcineva... Aufschnaiter visa să petreacă un an lângă marele lac misterios Namtso și să studieze marea de acolo.

Străinii din Tibet și destinele lor

Chiar dacă șederea noastră la Lhasa nu mai reprezenta o senzație, aveam mereu ocazia să constatăm cât de recunoscători trebuia să fim pentru permisiunea de a rămâne aici. Guvernul ne ruga de multe ori să traducem scrisori. Scrisori din lumea întreagă, de la oameni de cele mai diferite meserii care cereau viză de intrare în Tibet. Mulți se ofereau să lucreze în schimbul locuinței și al hranei doar pentru a avea posibilitatea să cunoască țara. Alte cereri veneau de la bolnavi de plămâni care sperau că aerul uscat, de altitudine, al Tibetului le-ar putea aduce vindecarea sau prelungi viața. Acestora li se răspundea totdeauna, iar scrisorile erau însoțite de urările personale de sănătate ale lui Dalai Lama și de binecuvântările sale; uneori se alătura și un dar în bani. În schimb, celelalte cereri rămăneau fără răspuns, iar viza de intrare nu o primea nimeni. Tibetul făcea tot ce îi stătea în puteri ca să-și salveze izolaționismul. Se menținea pe pozițiile „țării interzise”, oricât de atrăgătoare ar fi fost ofertele.

Străinii pe care i-am cunoscut în cei cinci ani petrecuți la Lhasa puteau fi numărați pe degete.

În 1947 a fost invitat – la recomandarea englezilor – francezul Amaury de Riencourt, un tânăr jurnalist care a rămas trei săptămâni la Lhasa.

În anul următor a sosit renumitul tibetolog, profesorul Tucci de la Roma. Era deja la a șaptea vizită în Tibet, dar abia acum reuși să ajungă până la Lhasa. Trecea drept cel mai bun cunoscător al istoriei și culturii Tibetului, tradusese numeroase cărți tibetane și publicase câteva lucrări proprii. Îi surprindea mereu pe chinezi, nepalezi, indieni și tibetani cu numeroasele sale cunoștințe despre anumite episoade din istoria țărilor lor. L-am întâlnit la mai multe sindrofii și odată m-a pus într-o postură delicată într-un grup mare de tibetani susținând, în cadrul unor discuții, punctul de vedere al

tibetanilor împotriva mea. Era vorba despre forma pământului. În Tibet domnea opinia tradițională că pământul este un disc; firește că am apărat cu mult zel teoria despre forma sferică. Argumentele mele le păzură convingătoare până și tibetanilor; ca să le întăresc, l-am citat în fața tuturor pe profesorul Tucci ca martor. Spre marea mea uimire, el se situă de partea scepticilor, declarând că toți oamenii de știință trebuie să-și revizuiască periodic teoriile; într-o bună zi s-ar putea ca teoria tibetană să fie considerată cea corectă. Toată lumea zâmbi deoarece se știa că eu predau și geografia... Profesorul Tucci a rămas opt zile în Lhasa, a vizitat apoi mănăstirea cea mai renumită a Tibetului, Samye, și a părăsit țara ducând cu el o bogată documentație științifică și multe cărți valoroase din tipografia de la Potala.

Altă vizită interesantă a avut loc în anul 1949: doi americani, Lowell Thomas senior și junior. Și ei au rămas opt zile, participând la toate sindrofiile date în onoarea lor și fiind primiți și de Dalai Lama. Amândoi au filmat și au făcut fotografii admirabile cu oameni și scene din țară. Fiul a scris mai târziu, cu mult talent jurnalistic, un bestseller, iar tatăl, care era un cunoscut comentator la radio, a făcut înregistrări pentru emisiunile sale.

Îi invidiam pentru minunantele aparate de filmat și fotografiat și mai ales pentru peliculele din dotare. Îmi procurasem și eu un Leica, împreună cu prietenul meu Wangdula, dar eram veșnic în căutare de filme. Cei doi americani mi-au dăruit două filme color – primele și singurele pe care le-am avut în Tibet.

Situația politică din acel moment favorizase acordarea vizei de intrare celor doi americani. Amenințarea chineză care plana din totdeauna asupra Tibetului devenise iar foarte actuală. Toate regiunile din China, indiferent dacă fuseseră imperiale, naționale sau comuniste, ridicaseră pretenții asupra Tibetului, considerând țara drept una din provinciile lor.

Aceste pretenții contraveneau total dorințelor locuitorilor țării, care erau iubitori de independență, având tot dreptul la ea. Guvernul hotărâse să le acorde celor doi americani viza de intrare tocmai pentru a evidenția – folosindu-se de activitatea publicistică a acestora – în fața lumii întregi și cât mai pregnant independența țării.

În afară de acești patru oaspeți ai guvernului, au mai venit în Tibet, în interes profesional, un inginer și un mecanic. Inginerul

era englez și lucra la General Electric Company (GEC). Primise misiunea să aducă mașinile pentru noua uzină electrică. El lăudă fără rezerve lucrările executate deja de Aufschnaiter.

Nedbailoff, mecanicul, era rus alb și peregrinase prin Asia după începutul revoluției ruse. În cele din urmă aterizase în același lagăr de internare în care fuseserăm și noi; în 1947 urma să fie repatriat în Rusia. Pentru a-și salva capul, se refugiase în Tibet, fiind arestat din nou imediat după trecerea graniței, deoarece ținutul era controlat de englezi; în cele din urmă a fost tolerat în Sikkim fiindcă era un bun muncitor. La Lhasa a fost chemat ca să repare mașinile vechii uzine electrice. Dar la câteva luni după sosirea sa armata roșie a Chinei a atacat Tibetul, iar el a trebuit să fugă iarăși. Am auzit că ar fi ajuns până la urmă în Australia. Destinul său a fost să se refugieze mereu dintr-un loc în altul. Avea o fire de aventurier, așa că înfrunța toate pericolele și rămânea nevătămat. Pe lângă munca sa, avea o pasiune deosebită pentru băuturi alcoolice tari și fete tinere – în orașul sfânt găsea din belșug și una, și alta.

Declarația de independență a Indiei a decis și soarta Misiunii Britanice din Lhasa. Personalul ei a fost schimbat, doar Mr. Richardson a rămas în post până la mijlocul lui septembrie 1950, indienii nedisponând de o persoană competentă pentru această funcție. Pe Reginald Fox l-a preluat guvernul tibetan ca radiooperator. El a primit misiunea să instaleze stații de radio în toate punctele strategice ale țării, deoarece pericolul unei invazii a Chinei roșii era tot mai mare. Pentru punctul cel mai important din Tibetul răsăritean, adică Chamdo, era nevoie de un om de încredere; Fox a primit permisiunea să aducă un tânăr englez, pe nume Robert Ford, care să ocupe acest post. L-am cunoscut în treacăt la Lhasa – un băiat simpatic, căruia îi plăcea să danseze. El i-a învățat pe tinerii nobili din Lhasa să danseze samba. Lumea dansa cu plăcere cu ocazia sindrofiilor – de obicei dansurile autohtone, asemănătoare stepului, uneori și câte un foxtrot mai rapid. Bătrânii dădeau dezaprobator din cap, fiind de părere că nu se cuvine ca partenerii de dans să se țină atât de strâns înlănțuiți – întocmai ca la noi cu câteva decenii în urmă, când valsul cucerea lumea.

Ford a plecat la Chamdo însoțit de o caravană uriașă și în curând se putea sta de vorbă cu el cu ajutorul radiofonului. Un post foarte

izolat – iar el era unicul european pe o rază de sute de kilometri! Dar radioamatorii din lumea întreagă se dădeau în vânt pentru o convorbire cu Robert Ford. În urma acestor șuete, Ford și Fox au primit o mulțime de scrisori și cadouri din toată lumea. Din păcate, niște însemnări făcute de Ford pe marginea acestor convorbiri inofensive i-au fost fatale mai târziu. În timp ce se refugia din calea chinezilor, a fost împresurat și luat prizonier de o unitate a armatei; i s-au adus cele mai absurde acuzații ca să i se justifice condamnarea. Astfel, a fost învinuit că ar fi otrăvit un *lama*, iar notițele sale au fost considerate dovezi ale spionajului practicat. Acest tânăr simpatic și total nevinovat este și astăzi prizonier al armatei roșii chineze. Reprezentantul britanic din Peking nu a reușit încă să-l elibereze.

Am întâlnit încă un alb în cei șapte ani petrecuți în Tibet, și anume pe americanul Bessac, despre a cărui soartă voi vorbi ceva mai încolo.

Audiență la Dalai Lama

Era al doilea An Nou pe care îl petreceam la Lhasa. De data aceasta am participat de la început la toate etapele festivității. Sosiseră din nou zeci de mii de persoane, iar orașul arăta ca o tabără militară. Începea „anul focului și al porcului”, iar fastul nu era cu nimic mai prejos față de anul anterior. Mă interesau, firește, în primul rând acele ceremonii pe care le ratasem cu un an înainte din cauza bolii.

Imaginea cea mai vie pe care o păstrez în amintire este defilarea celor o mie de soldați în armuri cavalierești vechi. Acest obicei își are originea într-un eveniment istoric. O armată mahomedană se îndreptase la un moment dat spre Lhasa; în timp ce încercase să înainteze pe traseul extrem de greu din masivul Nyenchenhanglha fusese surprinsă de un viscol puternic și îngropată în zăpadă. *Bönpo* din acel ținut aduseseră în triumf la Lhasa armurile soldaților degerați și de atunci acestea sunt scoase cu ocazia fiecărui An Nou și îmbrăcate de o mie de soldați tibetani. Vechile drapele fâlfâie, cămășile de zale ale soldaților și armăsarilor zornăie, căștile cu inscripții în limba urdu strălucesc în bătaia soarelui, pe ulițele înguste se aud detunăturile vechilor flinte... Un spectacol ciudat – convoiul medieval în orașul arhaic! Pare atât de autentic în această ambianță, încât ar putea fi luat drept realitatea zilelor noastre, nu drept reminiscență istorică. Conduasă de doi generali aristocrați, trupa mășcăluiește pe Parkhor și ajunge pe un teren viran de la marginea orașului. Zeci de mii de oameni așteaptă acolo în jurul unui foc uriaș în ale cărui vâlvătai vor fi aruncate ofrandele oferite ca jertfă: încărcături întregi de unt și grâne. Mulțimea privește fascinată în timp ce călugării aruncă în flăcări hârci și figuri simbolice ale unor duhuri rele. În acest timp, se aud lovituri surde de tun trase înspre munte. Soldații manevrează mortiere îngropate în pământ, salutând fiecare pisc cu o salvă de tun. Ca punct culminant,

oracolul oficial, în stare de transă, se îndreaptă împleticindu-se spre foc, iar după un dans scurt se prăbușește la pământ. Acesta este semnalul care trezește mulțimea din letargie. Oamenii se agită extatic, țipând dezlănțuiți. În asemenea momente, masa devine imprevizibilă și te poți aștepta la orice din partea ei. În 1939, singura expediție germană în Tibet de-abia a scăpat cu viață cu ocazia acestei festivități. Membrii expediției încercaseră să filmeze din față oracolul în stare de transă, fiind împiedicați cu o ploaie de pietre. Ei au trebuit să se salveze sărind peste zidurile grădinilor și pe acoperișuri. Acest incident nu denota nici ură politică, nici xenofobie, fiind generat exclusiv de fanatismul religios al poporului, care poate duce uneori chiar și la asemenea izbucniri. Eu însumi am trebuit să fiu foarte atent mai târziu, când filmam pentru Dalai Lama, fiindcă de fiecare dată aveau loc scene extatice. De aceea am fost mândru că am reușit să fac câteva fotografii și pentru mine.

Cu ocazia festivităților de Anul Nou camerierul-șef al Sfinției Sale ne-a înștiințat că figurăm pe lista de audiențe la Dalai Lama. Deși îl văzuserăm deja de câteva ori pe tânărul zeu și el ne zâmbise cu ocazia procesiunilor, eram foarte agitați că vom ajunge în fața sa în palatul Potala. Simțeam că această întâlnire este de mare importanță pentru noi. Și, de fapt, a fost începutul unei evoluții care m-a adus mai târziu în imediata apropiere a tânărului zeu.

În ziua fixată am îmbrăcat bundele de blană, am cumpărat cele mai scumpe panglici albe pe care le-am putut găsi în oraș și am urcat, împreună cu o mulțime amestecată – călugări, nomazi, femei îmbrăcate de gală –, nenumăratele scări de piatră care duc la palatul Potala. Cu cât ajungeam mai sus, cu atât panorama orașului de la picioarele noastre devenea mai impresionantă. Abia de aici, de sus, grădinile și casele asemănătoare unor vile se arătau în toată splendoarea lor. Drumul ducea pe lângă o mulțime de moriști de rugăciune, ținute permanent în mișcare de către trecători; apoi am pătruns în interiorul palatului printr-una din porțile principale.

Coridoare întunecate, pe ai căror pereți sunt pictați zei protectori ciudați, străbat etajele de jos, iar de acolo se iese într-o grădină. Puțurile de aeraj uriașe, adânci de opt până la zece metri, ajung până aici, arătând cât de extraordinar de groase sunt zidurile. Din această curte se urcă pe niște scări abrupte câteva etaje, până pe un acoperiș deschis. Oamenii se cațără unul după altul, cu multă

grijă, străduindu-se să păstreze o liniște deplină, astfel încât soldații monahali – adevărați uriași – nu trebuie să facă uz de bice. Sus s-a adunat deja o mulțime care stă înghesuită, căci de Anul Nou oricine are dreptul la binecuvântarea personală a reincarnării lui Buddha.

Pe această terasă deschisă se găsesc mai multe construcții suplimentare, cu acoperișuri aurite; ele adăpostesc camerele lui Dalai Lama. Într-o coloană lungă, avându-i în frunte pe călugări, credincioșii se îndreaptă spre o ușă în fața căreia funcționarii monahali își țin întrunirea zilnică. Noi doi venim imediat după călugări. Când intrăm în sala de primire, ne lungim gâturile ca să-l zărim pe tânărul zeu peste capetele multe din fața noastră. Și, uitându-și o clipă rangul înalt, își lungește și el gâtul ca să-i vadă pe cei doi străini despre care auzise deja atâtea.

Șade în poziția lui Buddha, ușor aplecat înainte, pe un tron îmbrăcat în brocart scump. Este obligat să rămână ore întregi acolo, lăsându-i pe credincioși să treacă prin fața sa și binecuvântându-i. La picioarele tronului s-au adunat munți de săculeți cu bani și suluri de mătase și sute de panglici albe. Aflaserăm că nu este permis să-i înmănăm lui personal panglicile – unul din stareți le ia în primire. Ajuns în fața lui, nu mă pot împiedica să-l privesc pe furiș – contrar etichetei. Un surâs copilăresc, plin de curiozitate, îi luminează trăsăturile frumoase, senine, iar mâna care împarte binecuvântarea îmi apasă ușor creștetul, așa cum face și în cazul călugărilor. Totul merge foarte repede – în clipa următoare am ajuns deja în dreptul tronului ceva mai scund al regentului. Și el ne binecuvântează punându-ne mâna pe cap, după care un stareț ne atârână în jurul gâtului câte o amuletă prinsă de o panglică roșie și suntem poftiți să luăm loc pe niște perne. Se servește ceai și orez și, conform datinii, aruncăm câteva boabe de orez pe jos ca jertfă adusă zeilor.

Din colțul nostru liniștit putem urmări acum cu privirile tot ce se întâmplă în jur. Mii de oameni se perindă prin fața tânărului zeu pentru a primi binecuvântarea sa. Aplecați înainte cu smerenie și cu limba scoasă – ciudat tablou! Niciunul nu îndrăznește să-și ridice privirile. În locul mâinii puse pe creștetul nostru și al călugărilor – o mângâiere ușoară cu un canaf de mătase. Ne uităm la coloana lungă care continuă să intre pe ușă: nici un singur om care să nu fi adus un mic cadou. Chiar dacă este vorba doar de o panglică

șifonată; însă vin și pelerini încărcăți cu de toate. Fiecare dar este înregistrat de către trezorier; ceea ce poate fi folosit se repartizează gospodăriei palatului Potala. Numeroasele panglici de mătase sunt vândute mai târziu sau înmânate învingătorilor de la întrecerile sportive. Numai săculeții cu bani depuși în fața tronului fac parte din patrimoniul direct al tânărului zeu. Ei ajung în tezaurele de aur și argint ale Potalei, unde se adună de secole întregi comori incensurabile care se moștenesc de la o reincarnare la alta.

Mult mai impresionantă decât prinosul oamenilor este dăruirea totală întipărită pe fețele lor. Pentru mulți, audiența înseamnă momentul suprem al vieții. Au parcurs mii de kilometri până aici, s-au aruncat în praf și s-au târât pe genunchi, unii sunt pe drum de luni sau ani întregi, au suferit de foame și de frig pentru a primi binecuvântarea lui Dalai Lama. Mișcarea automată cu ciucurele de mătase mi se pare a fi o recompensă mult prea mică pentru atâta devoțiune; dar toți sunt radioși și fericiți când unul dintre funcționarii monahali le mai pune și o panglică subțire în jurul gâtului. Aceasta este păstrată cu sfințenie tot restul vieții, fiind dusă peste tot într-o casetă pentru amulete sau cusută într-o punguță, în convingerea că oferă protecție contra tuturor relelor. Calitatea panglicii depinde de rangul primitivului, dar în fiecare se poate vedea renumitul nod triplu mistic. Panglicile cu nod sunt pregătite de funcționarii monahali; doar cele destinate miniștrilor și stareților de rang superior sunt înnodate de Dalai Lama personal în prezența acestora.

Atmosfera din încăperea nu prea mare, luminată și aerisită doar printr-un oberliht a devenit sufocantă. Mirosul candelor cu unt și al fumului de tămâie este apăsător, mulțimea de oameni înaintază într-o liniște mormântală, se aude doar târșăitul picioarelor.

Deși doream de mult să-l vedem pe zeul-rege și deși am avut și multe altele de văzut, răsuflăm ușurați când solemnitatea ia sfârșit. Probabil că toți cei prezenți simt același lucru, cu excepția mulțimii care așteaptă binecuvântarea; căci și înalții demnitari au trebuit să asiste în picioare, ore în șir, la tot ceremonialul. Dar asta constituie o parte din înaltele lor atribuții și trece drept o onoare deosebită.

De îndată ce ultimul vizitator a părăsit încăperea, Dalai Lama se ridică și, odată cu el, toți cei prezenți. Sprijinit de slujitori, el se retrage în camerele sale private, în timp ce noi așteptăm într-o

plecăciune plină de venerație. La plecare, un funcționar monahal vine la noi și ne înmânează câte o bancnotă nou-nouță de o sută de sang. „*Gyalpo Rimpoche ki sörere*”, ne spune, adică: „Un dar din partea nobilului rege”.

Am rămas foarte surprinși de acest gest, cu atât mai mult cu cât am aflat că nimeni nu primise până acum un asemenea dar. Tipic pentru Lhasa era însă că, înainte de a fi apucat noi să povestim cuiva ceva, tot orașul aflase noutatea. Am păstrat ani de zile această bancnotă, ca talisman aducător de noroc, iar când am părăsit Tibetul a trebuit să admitem că el își demonstrase puterea.

Vizităm palatul Potala

După audiență am profitat de ocazie și am vizitat, împreună cu ceilalți pelerini, numeroasele locașuri sfinte din palatul Potala.

Potala este unul din cele mai importante edificii ale lumii; în forma actuală a fost construit cu vreo trei sute de ani în urmă de către al cincilea Dalai Lama. Pe același munte se aflase mai demult o cetate a regilor tibetani, dar mongolii o distruseseră într-un război. Mii de bărbați și femei căraseră, făcând o muncă forțată dură, piatră cu piatră de la o distanță de mulți kilometri; grație unor pietrari iscusiți, deși lipsiți de mijloace tehnice, această construcție gigantică pare să se înalțe direct din stânci. Lucrarea a trecut printr-un moment de criză la moartea neașteptată a celui de-al cincilea Dalai Lama. Cu ajutorul câtorva oameni de încredere, regentul de atunci a tăinuit moartea Sfinției Sale, dându-și seama că nu se bucura de suficientă venerație pentru a-și putea constrânge supușii să continue această muncă dură. Iată de ce câțva timp se spuse că zeul-rege s-a îmbolnăvit; apoi că este adâncit în exerciții de meditație – amăgirea a fost întreținută timp de zece ani, până la terminarea palatului. Cine vede astăzi edificiul – unic în felul său – poate înțelege și ierta această mistificare.

Pe acoperișul Potalei am găsit și mormântul celui căruia i se datorează începutul construcției palatului. Rămășițele pământești ale celui de-al cincilea Dalai Lama se odihnesc într-un *chörten*, alături de ceilalți zei-regi. Șapte monumente funerare înșirate unul lângă altul. În fața fiecăruia vezi călugări care murmură rugăciuni și scot sunete surde dintr-o tobă. Dacă vrei să ajungi la una dintre *stupa* trebuie să te cațări pe scări foarte abrupte. Pe întuneric riști să-ți frângi gâtul, căci fusceii sunt alunecoși din cauza murdăriei depuse secole de-a rândul. Cea mai mare *stupa* este a celui de-al treisprezecelea Dalai Lama; pătrunde în Potala pe înălțimea mai multor etaje. Se zice că s-au folosit peste o mie de kilograme de aur pentru a acoperi acest turn cu plăci de aur. Ornamentele din

aur sunt încrustate cu perle și nestemate – cadouri ale credincioșilor, de o valoare inestimabilă. Această splendoare pare puțin supraîncărcată, dar corespunde gustului și mentalității asiaticilor.

După ce am trecut printr-o serie de incinte ale templelor am vizitat aripa vestică a construcției, în care locuiesc două sute cincizeci de călugări. Aripa se numește Namgyetratsang, este întortocheată, înghesuită și nu prea atrăgătoare pentru un european. O privire aruncată prin ferestrele mici te despăgubește însă pentru întunecimea din palat: panorama asupra lui Chagpori și a râului cristalin Kyichu este fermecătoare. Casele din Shö sunt atât de jos, încât trebuie să te apleci adânc ca să le vezi. Cât de frumoasă este Lhasa văzută de sus, cu casele sale cubice și acoperișurile plate! Murdăria de pe străzi nu se vede de aici.

În timp ce ne îndreptăm spre ieșire ne atrage atenția o poartă încuiată, foarte mare. Este poarta care duce la garajul construit de al treisprezecelea Dalai Lama pentru automobilele sale. Iată deci că secolul XX pătrunsese și aici! Chiar dacă astăzi automobilele nu mai sunt folosite, achiziționarea lor a fost expresia dorinței de progres. Firește că monahii conservatori sunt de fiecare dată mai puternici decât ideile novatoare, din care cauză Tibetul este și astăzi încremenit în tipare cu o vechime de secole.

Nu am vizitat de data aceasta aripa răsăriteană, care adăpostește școala călugărilor Tsedrung și numeroase cancelarii. Eram invitați să luăm prânzul la camerierul-șef. Locuința sa se găsea – corespunzător rangului – cu câteva etaje mai jos decât cea a lui Dalai Lama. Mai mulți funcționari și stareți își au locuințele în palatul Potala, acestea fiind situate și aranjate în strictă conformitate cu rangul deținătorilor.

În anii următori am avut de mai multe ori ocazia să locuiesc la Potala când îmi vizitam prietenii. Viața din această fortăreață spirituală amintește de viața dintr-o cetate medievală. Aproape niciun obiect nu provine din epoca modernă. Seara, la o anumită oră, numeroasele porți se încuie sub supravegherea trezorierului-șef, gardienii străbat palatul cu lămpile în mână, controlând dacă totul este în ordine; strigătele lor răsună în ganguri – singurele zgomote în liniștea generală apăsătoare. Noaptea sunt lungi și liniștite, căci la Potala lumea se culcă devreme. Spre deosebire de viața de societate din oraș, aici nu există festivități. *Chörten* ale zeilor decedați

creează o atmosferă lugubră, atât de sumbră și solemnă, încât palatul pare a fi un mormânt uriaș. Îmi dădeam perfect seama din ce cauză tânărul zeu se simțea fericit când se muta în grădina de vară. Un copil însingurat, fără părinți și tovarăși de joacă, nu putea duce decât o viață tristă aici, unde singura lui distracție erau discuțiile cu bătrânii dascăli și stareți. Iar singura variație o reprezentau vizitele sporadice ale fratelui său Lobsang Samten, care îi transmitea salutări de la părinți și îi povestea noutățile din oraș.

După prânzul oferit de camelier am părăsit palatul. Pe drum am întâlnit sacagii care cărau, gâfâind, butoaie de lemn cu apă pentru bucătăria Sfinției Sale. Apa provenea de la un izvor îngrădit, de la poalele lui Chagpori; cheia era în posesia exclusivă a bucătarilor stăpânitorului. În ciuda distanței mari, mulți oameni se aprovizionau cu apă din pâraul de scurgere al acestui izvor, căci trecea drept cea mai bună din tot orașul.

Și elefantul lui Dalai Lama – unicul din țară – se adăpa în fiecare zi acolo. Era un cadou oferit reîncarnării lui Buddha de către maharajahul Nepalului, căci și acolo trăiau mulți credincioși care îl venerau pe Dalai Lama ca reîncarnare. Mulți nepalezi intrau în mănăstirile tibetane, dedicându-și viața bisericii. Ei formau mici comunități în cadrul lamaseriilor, fiind elevi foarte inteligenți. Ca expresie a venerației întregului Nepal, lui Dalai Lama i se trimisese în dar doi elefanți. Unul din ei nu suportase drumul prin Himalaya, deși traseul de aproape o mie de kilometri fusese curățat de bolovani și măturat pentru a ușura călătoria animalelor, considerate și ele „sfinte” din moment ce îi aparțineau zeului-rege. Pentru elefantul supraviețuitor se amenajaseră grajduri speciale la fiecare popas. Iar când „Langchen Rimpoche” – așa fusese numit elefantul – a sosit cu bine la Lhasa, bucuria a fost generală. Nimeni nu văzuse încă un asemenea uriaș aici. I s-a repartizat o casă proprie pe frontul nordic al Potalei și era scos uneori la procesiuni împodobit și învelit în cuverturi costisitoare de brocart. Toți călăreții îi făceau loc, dându-se la o parte, deoarece caii tibetani se speriau când întâlneau pe ulițele înguste acest animal masiv și necunoscut.

Festivitățile de Anul Nou au fost tulburate de un deces: a murit tatăl tânărului zeu-rege. Când s-a îmbolnăvit, s-a recurs la toate remediile pentru a-l însănătoși. Călugării și medicii lor și-au dat

cea mai mare osteneală să-l salveze. Au confecționat chiar și o păpușă în care au transferat, prin farmece, boala, după care au ars-o lângă râu în cadrul unor ceremonii solemne. Acest mod de a exorciza boala este o reminiscență a religiei Bön, fiind frecvent utilizat – totuși, a rămas fără niciun rezultat. În locul lor, aş fi preferat să-l chem pe medicul englez. Dar casa lui Dalai Lama trebuia să fie în toate privințele un exemplu, deci, în momente critice, nu se putea îndepărta de tradiție.

Conform obiceiului, cadavrul a fost dus în locul sfânt din afara oraşului destinat special acestui lucru, iar acolo a fost dezmembrat și lăsat în seama păsărilor de pradă. În Tibet morții nu sunt jeliți ca la noi. Durerea cauzată de despărțire este depășită datorită credinței în renașterea care se va produce în curând. Moartea nu-i înspăimântă pe budiști. Timp de patruzeci și nouă de zile se ard candelă cu unt, apoi are loc obișnuita ceremonie de rugăciuni din casa defunctului, după care nu se mai vorbește despre asta. Văduvele și văduvii se pot recăsători după câțva timp, iar viața își urmează cursul normal.

Conspirația călugărilor din Sera

Anul 1947 a fost marcat de un mic război civil în Lhasa. Fostul regent, Reting Rimpoche, dorea să ajungă iar la putere, deși abdicase de bunăvoie. Reting avea încă mulți adepți în rândurile populației și ale funcționărimii, care instigau mereu la revoltă contra actualului regent. Voiau cu toții să-l readucă la putere pe Reting. Lovitura urma să fie declanșată de un atentat cu bombă în stil foarte modern. Bomba a fost adusă de un necunoscut în casa unui înalt funcționar monahal, ca prezumtiv dar pentru regent; însă, înainte ca pachetul să-i fie înmănat regentului, bomba a explodat. Din fericire, nu a făcut nicio victimă. În urma eșuării atentatului conspirația a fost descoperită, iar actualul regent, energicul Tagtra Rimpoche, a acționat rapid și radical. O mică oaste condusă de un ministru al cabinetului s-a îndreptat spre mănăstirea lui Reting și l-a arestat pe fostul regent. Călugării mănăstirii Sera s-au revoltat împotriva acestei măsuri luate de guvern, iar în oraș se răspândi panica. Negustorii își închiseră prăvăliile, punându-și mărfurile la adăpost. Nepalezii se retraseră în clădirea reprezentanței lor diplomatice, care deveni în curând un fel de trezorerie, fiindcă foarte multă lume își aducea acolo valorile. Nobilii își încuiară porțile caselor, înarmându-și slujitorii. În oraș s-a declarat stare excepțională.

Aufschnaiter văzuse din casa sa de la țară coloanele de soldați plecând spre Sera și s-a întors repede în oraș. Am organizat împreună apărarea casei lui Tsarong.

Lumea se temea mai mult de călugării mănăstirii Sera – care ar fi putut năvăli în oraș, jefuind totul – decât de criza guvernului. Dar nici armata guvernamentală nu inspira încredere deplină, căci era înzestrată cu arme oarecum moderne. Nu ar fi fost pentru prima dată în istoria Lhasei când s-ar fi întâmplat așa ceva...

Lumea aștepta cu înfrigurare ca Reting să fie adus în oraș după arestare. În realitate, acesta se afla deja de mult la Potala, fiind transportat acolo în mare taină. Se recursese la acest șiretlic pentru

a-i induce în eroare pe călugării revoltați, căci se știa că plănuiesc o acțiune pentru eliberarea regentului. Din moment ce conducătorul era prins, cauza lor putea fi considerată pierdută. Dar, în fanatismul lor, călugării nu s-au predat și curând au început împușcăturile. Rezistența a fost înfrântă abia peste câteva zile, după ce guvernul a atacat Sera cu obuze, distrugând o serie de case. Armata a reușit să-i învingă pe călugări și liniștea s-a restabilit încetul cu încetul în oraș.

Judecarea răzvrătiților a durat săptămâni întregi; expulzările și biciuirile erau la ordinea zilei.

În timp ce la Sera șuierau încă gloanțele, se răspândi vestea despre moartea regentului răsculat. Circulau tot felul de zvonuri în legătură cu împrejurările acestei morți. Mulți credeau că este vorba de un asasinat politic, dar cei mai mulți presupuneau mai degrabă că regentul reușise, în calitate de *lama*, să moară grație puterii de concentrare și voinței de fier. Orașul zbârnâia dintr-odată de cele mai incredibile povești legate de miracolele săvârșite de regent și de forțele sale supranaturale. Cică în timpul unei plimbări luase oala de lut din care supa fiartă de un pelerin curgea și o închisese trăgându-i marginile peste capac, de parcă argila ar fi fost încă moale și maleabilă.

Guvernul se abținu să ia atitudine față de aceste zvonuri. Probabil că doar puțini oameni știau exact ce se întâmplase. Regentul răzvrătit avusese și dușmani în timpul mandatului său. De exemplu, pusese să-i fie scoși ochii unui ministru care intenționase să organizeze o revoltă. Iată că această faptă își găsisese acum răzbunarea. După cum se întâmplă de obicei cu ocazia unei crize politice, ponoasele le-au tras și oameni nevinovați, așa că ultimii adepți ai lui Reting au fost înlăturați din posturile lor. Unul din capii conspirației s-a sinucis – unicul caz de sinucidere despre care am auzit în timpul șederii mele în Tibet. Sinuciderea contravine preceptelor religioase de aici și doar oamenii lipsiți de orice speranță recurg la un asemenea gest disperat. Cu siguranță că guvernul nu l-ar fi condamnat la moarte pe omul acela – decizia de a ataca Sera cu obuze îl costase destul de mult –, dar probabil că el se temuse să nu fie mutilat drept pedeapsă și voise să scape de această soartă.

Deoarece închisorile s-au dovedit a fi neîncăpătoare, nobilii au trebuit să adăpostească niște condamnați; în felul acesta, în perioada următoare puteai vedea în aproape toate casele câte un deținut în

lanțuri și cu un inel de lemn în jurul gâtului. Condamnații politic și penal au fost grațiați abia în ziua în care Dalai Lama a preluat în mod oficial puterea.

Cei mai mulți călugări ai mănăstirii Sera s-au refugiat în China. S-a constatat că multe dintre revoltele din Tibet erau instigate într-un fel sau altul de chinezi.

Toate bunurile răsculaților au fost confiscate de guvern și apoi vândute prin licitație publică. Pavilioanele și casele lui Reting Rimpoche au fost dărâmate, iar minunații săi pomi fructiferi au fost transplantați în alte grădini. Mănăstirea fusese jefuită fără milă de către soldați; multe săptămâni după aceea puteai găsi la bazar potire din aur, brocarturi și alte obiecte de preț.

Aufschnaiter primi de la guvern un cal din grajdurile lui Reting. Îi era de mare folos, având în vedere extinderea razei sale de activitate; până acum trebuise de fiecare dată să împrumute de undeva un cal.

În vistieria guvernului au intrat câteva milioane de rupii în urma vânzării bunurilor lui Reting. Sute de suluri de stofe englezești, opt sute de haine din mătase și brocart – iată doar o mică parte a averii sale: o dovadă că în Tibet puteai acumula mari bogății. Căci Reting se ridicase din popor și își începuse cariera în momentul când, în copilărie, fusese identificat ca reîncarnare.

Festivități religioase pentru comemorarea lui Buddha

Am fost bucuros că tulburările trecuseră și că orașul revenea, încet, la o viață normală. A patra lună a anului tibetan – considerată sacră, fiind luna în care s-a născut și a murit Buddha – șterse orice reminiscență a revoltei datorită serbărilor religioase.

Lhasa este iarăși invadată de mii de pelerini, Lingkhör devine scena unor procesiuni strălucite, iar credincioșii se prosternază încontinuu de-a lungul celor opt kilometri ai centurii. Sunt necesare opt zile pentru această performanță, pelerinii aruncându-se în medie de cinci sute de ori în praf sau pe cărările stâncoase din Chagpori. Formula „Om mani padme hum” se citește pe buzele tuturor pelerinilor care fac penitență, indiferent de rang și clasă socială. Sora lui Dalai Lama îngenunchează alături de soția nomadului, și chiar dacă îmbrăcămintea lor diferă, ardoarea credinței este aceeași. Deosebiri se văd abia după parcurgerea distanței zilnice. Pe nobili îi așteaptă slujitorii, caii și un ospaț îmbelșugat. În schimb, soția nomadului se înfășoară mai strâns în bundă și își caută un culcuș la marginea străzii, pentru ca în dimineața următoare să o ia de la început. Prosternările sunt continuate exact din locul unde le-ai întrerupt cu o zi înainte. Fanaticii se prosternază de-a lungul Lingkhör-ului mergând în lateral, pentru a nu-și întoarce deloc fața de la orașul sfânt. Dar există și „profesioniști” care fac aceste exerciții de penitență pe bani, pentru oamenii bogați, trăind în rest doar din pomeni. Din ce „câștigă” pot oferi o dată pe an o ofrandă mai mare unei mănăstiri.

Am cunoscut un bătrân care de patruzeci de ani se târa zilnic în jurul Lingkhör-ului, fiind renumit pentru generozitatea sa față de mănăstirea Sera. Mulți nobili bogați făceau parte din „clientela” sa; omul avea deja o anumită tehnică în practicarea exercițiilor sale: echipat cu mănuși și un șorț uriaș, din piele, se arunca jos, folosind avântul luat pentru a înainta cât mai repede.

Agitația de pe Lingkhör ajunge la paroxism în ziua a cincisprezecea a lunii a patra: ziua morții lui Buddha. Numeroase corturi sunt ridicate de-a lungul străzii, nomazii cerșetori și-au asigurat cele mai bune locuri. La revărsatul zorilor începe procesiunea nobililor: toți membrii guvernului, cu excepția lui Dalai Lama și a regentului, înconjoară orașul pe strada de centură. Ei pășesc încet, rostind rugăciuni și trecând pe lângă șirul compact de spectatori de la marginea străzii. În urma lor vin slujitori încărcăți cu saci plini cu monede de cupru pe care le împart mulțimii. Niciun cerșetor nu rămâne cu mâinile goale. Dar nu numai cei săraci cerșesc. I-am văzut și pe mulți dintre muncitorii și meseriașii noștri întinzând mâna. Niciunul dintre cei aproximativ cinci mii de oameni care așteaptă pomană nu părea să se simtă rușinat. Această operație durează o zi întreagă; toți bogații, chiar și nepalezii, mahomedanii și chinezii, le fac daruri celor aflați în nevoie. Se împart de asemenea *tsampa* și alte alimente.

Într-o asemenea zi, un etnolog ar găsi un bogat material de studiu pe Lingkhör. Căci ar avea de-a face cu profilul populației întregului Tibet. Dar în același timp i s-ar dezvălui și distanța uriașă care separă poporul de aristocrație, singura clasă avută a societății.

Așa cum se întâmplă de obicei cu ocazia unor asemenea sărbători, mulți oameni abili găsesc tot felul de posibilități de câștiguri suplimentare. Unul atârname de zidul unei grădini pancarte cu desene colorate și relatează despre conținutul lor cântând cu o voce monotonă. Mulțimea se înghesuia în jurul său, ascultându-l. Era povestea despre eroul Kesar care omorâse cu mâna lui o mie de dușmani. La sfârșit fiecare își dă obolul, auditorii se schimbă și cântărețul o ia de la capăt. Sau începe o altă legendă din trecutul Tibetului. Întocmai cum făceau mai demult cântăreții din iarmaroacele noastre care relateau despre evenimente senzaționale!

Alții câștigă un ban gravând în piatră formule de rugăciune. Credincioșii cumpără deseori asemenea pietre și le pun pe „zidurile *Mani*”. Aceste fâșii de zid sunt răspândite în tot Tibetul, multe există de sute de ani, fiind acoperite de mușchi și iarbă. În ele sunt fixate uneori și moriști de rugăciune; zidurile pot fi acoperite cu tăblițe de ardezie și pietre cu inscripții evlavioase. Dacă întâlnești în drumurile tale asemenea ziduri, trebuie să treci pe lângă ele

avându-le în partea ta dreaptă. Doar adepții religiei Bön trec pe lângă ele în direcție opusă. Le revine aproximativ aceeași importanță ca troițelor sau crucilor așezate, la noi, la marginea drumului. Din când în când, un om bogat donează un nou „zid *Mani*” pentru a-și asigura prin această jertfă o reîncarnare mai bună.

Tăierea unui animal este strict interzisă în această lună sacră. Prin urmare, nu există nici carne proaspătă, nici sindrofii. Viața mondenă este suspendată, căci nu se cuvine să le oferi oaspeților o masă simplă.

Poporul se pricepe însă să-și găsească propriile distracții. Episodul vesel al zilei se petrece pe versantul de la nord de Potala. Acolo se află un eleșteu mare din mijlocul căruia se înalță o insulă cu un templu închinat șerpilor. Plăcerea oamenilor este ca – în schimbul unei mici sume de bani – să ajungă cu o corabie din piele de iac pe insulă, să stea în iarbă pe malul eleșteului și să savureze un picnic sub razele calde ale soarelui.

După încheierea lunii sacre începură iar sindrofiile. În timpul verii festivitățile durează zile sau chiar săptămâni în șir, fiind organizate în minunatele grădini sau pe malul râului; familiile din înalta societate încearcă să se eclipseze una pe alta în ce privește ospetele, dansul și jocurile. Mă miram de multe ori că nobilii nu se simțeau obosiți de atâtea festivități și ospete neîntrerupte.

Primele însărcinări primite din partea guvernului

Toamna, guvernul ne-a rugat să alcătuim un plan exact al oraşului. Aufschnaiter şi-a întrerupt activitatea de la marginea oraşului şi am început măsurătorile. Era pentru prima dată când guvernul recurgea la lucrări topografice; până acum nu existase un plan al oraşului. În secolul trecut, agenţi secreţi indieni duseseră acasă nişte schiţe, dar acestea erau inexacte şi făcute din memorie. Am profitat acum de teodolitul lui Tsarong; am intrat, cu el şi cu o ruletă, prin toate cotloanele oraşului sfânt. Nu puteam lucra decât în primele ore ale dimineţii, fiindcă după ce începea agitaţia de pe străzi ne vedeam imediat înconjuraţi de o ceată de curioşi. Guvernul ne pusese la dispoziţie doi poliţişti, deoarece singuri nu ne puteam apăra de îmbulzeală. Dar toată lumea găsea că este foarte interesant să privească prin obiectiv odată cu Aufschnaiter – fireşte, din capătul celălalt! Nu era o plăcere să lucrăm în frigul tăios al dimineţii şi să ne croim drum prin murdărie şi noroaie, aşa încât, până am reuşit să adunăm materialul şi datele pentru plan, iarna a trecut. După care a trebuit să ne cătărăm pe acoperişuri, pentru ca Aufschnaiter să înscrie casele în schiţe, iar eu am adunat peste o mie de nume de case, toate în scriere originală. După terminarea copiilor pentru Dalai Lama şi toate instituţiile importante, în Lhasa se răspândi un nou joc de societate: descifrarea planului; toţi se amuzau copios dacă reuşeau să-şi descopere propria casă.

Guvernul intenţiona de pe atunci să introducă în oraş lumina electrică şi canalizarea. Şi această misiune voia să ne-o încredinţeze tot nouă. Niciunul din noi nu era specializat în asemenea lucrări tehnice, dar camaradul meu avea cunoştinţe excepţionale de matematică datorită pregătirii sale de inginer agronom; în ce priveşte problemele mai speciale, ne-am documentat dintr-o serie de manuale. În anul acela Aufschnaiter încasase deja un salariu lunar fix,

în rupii, de la guvern, iar la începutul lui 1948 am primit și eu un angajament fix. Și astăzi sunt mândru de adresa prin care mi se comunica salariul pe care urma să-l primesc.

La câteva luni după audiența la Dalai Lama – între timp venise vara – am fost chemat în toiul nopții la Norbulingka. Apele râului Kyichu amenințau palatul de vară! În perioada musonului, râul liniștit și inofensiv se transforma uimitor de repede într-un fluviu rapid, pe alocuri lat de aproape doi kilometri. Când am ajuns afară, vechile diguri începeau deja să se clatine; pe o ploaie torențială și la lumina precară a lămpilor cu baterie, soldații gărzii personale au început, sub conducerea mea, să lucreze la dig. Am reușit să-l consolidăm atât cât să reziste până dimineată. În ziua următoare am cumpărat toți sacii de iută care existau în bazar și am pus să fie umpluți cu argilă și chirpici. Cinci sute de muncitori și soldați lucrau într-un tempo neobișnuit pentru ei și am izbutit să terminăm lucrarea cu puțin înainte de prăbușirea vechiului dig.

Concomitent fusese convocat și „făcătorul de vreme” din Gadong; călugărul a fost, în aceste zile, vecinul meu într-o casă din Norbulingka. Aveam amândoi aceeași misiune: să demolim puhoaiile de apă. Dar era bine că guvernul nu se bazase exclusiv pe oracol, ci pusese în mișcare și o mie de mâini. După ultimele lovituri de hârleț pe dig, veni și oracolul, împleticindu-se, în stare de transă, până la apă și își execută dansul. Ploaia încetă în aceeași zi, apele se retraseră și am primit amândoi laude de la Dalai Lama.

Mai târziu am fost întrebat dacă nu aș putea face ceva pentru a bara o dată pentru totdeauna drumul apelor care amenințau în fiecare an palatul de vară. M-am declarat de îndată de acord, deoarece, cu ajutorul lui Aufschnaiter, aveam curajul să efectuez o regularizare competentă a râului. Tibetanii construiesc totdeauna diguri cu pereți verticali – înțelesesem de mult că aceasta era greșeala fundamentală.

Am pornit lucrările la începutul primăverii lui 1948, intenționând să le termin până la venirea musonului. Mi s-au pus la dispoziție cinci sute de soldați și o mie de muncitori – un număr neobișnuit de mare. Cu această ocazie am introdus o inovație: am reușit să conving guvernul că lucrarea ar progresa mult mai bine dacă nu am recurge la muncă forțată și am obținut o remunerație

zilnică pentru fiecare muncitor, așa încât pe șantier domnea mereu voia bună. Firește că prestația muncitorilor nu putea fi evaluată după criteriile europene. Vedeai de multe ori trei muncitori lucrând la o singură lopată: unul o mânuia, ceilalți doi trăgeau de funia fixată de coada lopeții. Oamenii dispun de mai puțină forță fizică decât muncitorii noștri; toți se uitau cu gura căscată la mine când îmi pierdeam răbdarea și puneam mâna pe lopată. Și câte întreruperi și pauze! Unul descoperă, ținând, un vierme pe lopată: uneltele sunt aruncate la o parte, viermele este salvat și pus la adăpost.

La dig lucrau și multe femei, dar nu se poate spune că erau mai puțin rezistente decât bărbații. Ele cărau toată ziua în spinare coșuri cu pământ, cântându-și melodiile monotone ca să păstreze ritmul. Ca peste tot în lume, soldații sunt și aici cei mai mari vânători de fuste, așa încât reprezentanții celor două sexe se tachinau fără întrerupere. Uneori numărul femeilor era chiar mai mare decât cel al bărbaților. La un moment dat, Aufschnaiter avea în subordine trei sute de tibetane și doar o mână de bărbați. Cu asemenea ocazii se vede că o cincime din bărbați trăiește în mănăstiri.

Randamentul scăzut al muncitorilor pare să fie o consecință a alimentației precare. *Tsampa*, ceai cu unt și niște ridichi sau ardei – cam într-atât constă hrana principală a omului simplu. Cazanele cu ceai clocotesc ziua întreagă pe șantiere, fiecare primește o rație fixă, iar la prânz se mai mănâncă și o supă. Mă miram totdeauna că muncitorii puteau fi atât de mulțumiți și voioși. Dar așa sunt obișnuiți, carnea este scumpă, fiind și acasă o raritate.

Pe lângă soldați și muncitori, dispuneam și de patruzeci de bărci din piele de iac. Și barcagii sunt considerați o categorie inferioară deoarece au de-a face cu pielea animalelor – întocmai ca muncitorii pielari –, contravenind în felul acesta învățăturilor lui Buddha. Îmi amintesc de un exemplu deosebit de drastic în ce privește modul cum erau tratați.

Aflat odată într-o călătorie spre mănăstirea Samye, un Dalai Lama trecu printr-un defileu folosit de obicei de barcagii care mergeau la râu. Defileul devenise sacru în urma trecerii zeului-rege. Niciun barcagiu nu mai avea voie să-l folosească. Ei trebuiră să o apuce, cu barca în spinare, pe un drum mult mai obositor, situat mai sus, ceea ce însemna o pierdere de timp pentru ei. Bărcile

cântăresc peste 100 de kilograme, defileurile se află la o altitudine de peste 5.000 de metri – ce pondere uriașă îi revine religiei în această țară, din moment ce legile ei pot modifica atât de radical viața cotidiană! Mă impresiona să-i văd pe oamenii aceștia cu barca în spinare. Ei mergeau încet și tacticos în susul râului, căci era nu puteau vâsli contra curentului. Fiecare barcagiu are o oaie care vine, fidelă și devotată, după el ca un câțel. Îți dă impresia că este dresată când o vezi urmărindu-și stăpânul, încărcată cu obiectele personale ale acestuia, și sărind apoi în barcă în momentul când începe traversarea râului.

Cele patruzeci de bărci care mi-au fost puse la dispoziție pentru construirea digului trebuiau să transporte blocuri de granit de la o carieră situată în amonte. Nu era ușor pentru bărci. Pereții lor au fost consolidați cu scânduri ca să suporte greutatea blocurilor de stâncă. Dar barcagiii fac parte dintre cei mai solizi oameni din țară și munca lor este mai bine plătită. Ei nu sunt chiar atât de umili cum te-ai aștepta să fie o pătură socială disprețuită, ci formează o breaslă de sine stătătoare, foarte mândră de independența sa.

O coincidență comică a făcut ca unul din colaboratorii mei să fie „înaltul *Bönpo*” din Tradün. El plătea salariile în fiecare seară. Aveam amintiri plăcute unul despre celălalt, așa încât rememoram de multe ori acea perioadă atât de grea pentru noi. Astăzi râdeam pe seama ei. *Bönpo*-ul făcea atunci o călătorie de inspecție, însoțit de douăzeci de slujitori, și dăduse dovadă de multă bunăvoință și prietenie față de noi. Cine ar fi crezut că vom ajunge să muncim cot la cot și că *mie* îmi revenea acum „funcția de conducere”? Era aproape incredibil că trecuseră patru ani de atunci. Cât de mult mă asimilase deja țara aceasta! Mă surprindeam de multe ori făcând gesturi tipice tibetanilor; văzându-le de sute de ori în fiecare zi, mi le însușisem deja și eu în mod automat.

Având în vedere că activitatea depusă de mine era în folosul grădinii Sfinției Sale, șefii mei erau călugări de cel mai înalt rang; și guvernul era foarte interesat de ceea ce făceam. Întregul cabinet, cu secretari și slujitori, veni de mai multe ori pe șantier, aducându-l și pe Aufschneider, și amândoi am primit – pe lângă multe complimente – panglici de mătase și bani. Și muncitorilor li se făcură daruri în bani și li se dădu liber pentru restul zilei respective.

În iunie digul era gata. Exact la momentul oportun, căci curând după aceea veniă primele ape mari. În anul acela râul s-a umflat și mai mult ca de obicei, dar digul a rezistat. Pe terenul inundabil au fost plantate sălcii, iar verdeța lor proaspătă contribui în mare măsură la înfrumusețarea grădinii de vară.

Muncă și festivități în Grădina Nestematelor

În timpul lucrărilor pentru protejarea Grădinii Nestematelor am fost de multe ori invitat să iau cina la înalți funcționari monahali și să înnoptez acolo. Eram probabil primul european care primise permisiunea să locuiască în palatul Potala și în grădina de vară a zeului-rege. Am avut în felul acesta posibilitatea să admir frumoasele amenajări din parc, foioasele și coniferele aduse din toate părțile țării, minunatele mere, pere și piersici destinate lui Dalai Lama. O mulțime de grădinari se ocupau de întreținerea straturilor de flori, a copacilor și cărărilor; pentru muncile mai grele se recurgea la soldații gărzii personale. Parcul este înconjurat de un zid mare, rămânând însă accesibil vizitatorilor. Două gărzi personale stau de pază la poartă, dar se uită doar să vadă dacă vizitatorii sunt îmbrăcați în straie tibetane. Nu se permite intrarea celor care poartă pălărie sau încălțăminte europeană – numai în cazul meu s-a făcut o excepție. În perioada serbărilor din grădină a trebuit să mă supun și eu regulamentului și am transpirat din plin în căldura estivală, sub pălăria garnisită cu blană. Gărzile de la poartă îi salutau prezentând arma pe toți nobilii de la rangul al patrulea în sus; mi-au făcut și mie această onoare.

Pe la mijlocul parcului dai iarăși de un zid înalt, galben, dincolo de care se întinde grădina privată a reîncarnării lui Buddha. Zidul are două porți, ambele păzite cu strășnicie de soldați; doar stareții, îndrumătorii personali ai tânărului zeu, au voie să pătrundă în această grădină. Prin frunziș scânteiază acoperișurile aurite ale templelor; singurul zgomot care răzbate în lumea de afară sunt țipetele păunilor domesticiți. Nimeni nu știe ce se petrece în acest sanctuar din inima parcului. Nici măcar miniștrii cabinetului nu au voie să intre; pentru poporul tibetan, acest zid închide o taină mistică.

Şi zidul este vizitat de mulţi pelerini. O cărare îi duce pe credincioşi de jur împrejurul lui, în direcţia acelor de ceasornic: Din loc în loc, lângă zid se află cuşti cu câini, iar animalele mari, lăptoase fac un scandal nemaipomenit la apropierea cuiva. Sunt legaţi cu funii din păr de iac, iar lătratul lor răguşit distonează cu atmosfera paşnică din jur. Mai târziu, când până şi porţile zidului galben s-au deschis în faţa mea, m-am împrietenit cu aceste creaturi sălbatice – în măsura în care aşa ceva era posibil.

Toată Lhasa aşteaptă în fiecare an cu multă bucurie spectacolele din marele teatru de vară; ele au loc pe o estradă uriaşă, din piatră, în faţa acestei grădini interioare. Oamenii sosesc în număr foarte mare şi cine nu găseşte loc în apropierea estradei se aşază la umbra copacilor din minunatul parc. Diferite trupe se produc şapte zile în şir, de la răsăritul până la asfinţitul soarelui. Actorii nu pot fi decât bărbaţi, deoarece nu se admit decât subiecte religioase. Interpreţii sunt oameni din popor, proveniţi din toate categoriile profesionale; după această săptămână fiecare se întoarce la meseria sa. Puţini sunt cei care dobândesc asemenea faimă încât să-şi poată permite să trăiască de pe urma artei lor.

În fiecare an se prezintă aceleaşi drame. Rolurile sunt pe jumătate cântate, cam în maniera recitativului din opera noastră; orchestra este formată din tobe şi cinuri. Muzica are în primul rând rolul de a marca ritmul în interludiile de dans. Evoluţia caracteristică operei este întreruptă doar de comici ale căror roluri sunt vorbite normal. Costumele frumoase şi costisitoare sunt proprietatea guvernului, fiind depozitate totdeauna în grădina de vară.

Una din cele şapte trupe, Gyumalungma, este renumită pentru parodiile sale. A fost singura care m-a amuzat copios şi pe mine. M-a uimit de fiecare dată francheţea tibetanilor. Iată o dovadă incontestabilă a umorului şi a vitalităţii sănătoase a acestui popor care este în stare să-şi persifleze propriile slăbiciuni, ba chiar şi instituţiile bisericeşti, amuzându-se grozav de toate. În hohotele de râs ale spectatorilor, apare, de exemplu, pe scenă un oracol care mimează starea de transă, dansul şi leşinul; sau apar bărbaţi travestiţi în călugăriţe, mimând în mod extrem de comic ardoarea simulată a femeilor care spun rugăciuni în schimbul unei sume de bani. Iar când mai vin şi călugări care încep să flirteze cu călugăriţele, râsetele nu mai conţin. Chiar şi cei mai gravi monahi râd cu lacrimi.

Dalai Lama participă la aceste spectacole șezând ascuns în spatele unei perdele de voal, la etajul întâi al unui pavilion situat, ce-i drept, în interiorul zidului galben, dar cu fațada spre scenă. Funcționarii stau, în ordine ierarhică, în corturi înălțate de o parte și de alta a estradei. La prânz, ei defilează prin fața ferestrei stăpânului, îndreptându-se spre masa comună pregătită în bucătăria lui Dalai Lama. Apoi se invită unul pe altul în casele și cancelariile lor, unde își continuă libația în cerc mai intim. Între timp, pe scena teatrului de vară piesele se succedă fără întreruperi, și există mulți spectatori care nu se urnesc din loc, urmărind totul cu gura căscată de la început până la sfârșit.

Defilarea trupelor cantonate în Lhasa deschide și încheie programul fiecărei zile. Soldații străbat grădina cu fanfarele lor și prezintă arma în fața regelui țării lamaiste. După defilarea de seară, începe ceremonia recompensării actorilor. Asupra acestora se revarsă o ploaie de panglici albe în care sunt înodați bani. Din magaziile stăpânului suprem se aduc cantități mari de *tsampa*, unt și ceai și un reprezentant al lui Dalai Lama îi oferă fiecărui actor o panglică albă și un plic cu bani.

La terminarea festivităților din grădina de vară, actorii sunt invitați să se producă în casele nobililor înstăriți și în mănăstiri. Ei își prezintă încă timp de o lună dramele în diferite locuri, fiind atât de asaltați de public, încât de multe ori trebuie să intervină poliția.

În locuința proprie – cu tot confortul

Condițiile mele de viață se amelioraseră în mod considerabil în anul acela. Devenisem independent. În primul rând, aveam o locuință frumoasă în care puteam trăi cum doream. Nu am uitat niciodată câtă recunoștință îi datoram lui Tsarong pentru faptul că îmi dăduse adăpost în casa lui, ajutându-mă să prind rădăcini. De când câștigam bani îi plăteam o chirie. În ultima vreme promisem, din partea unor nobili transferați temporar în provincie, o serie de oferte să le preiau casele, grădinile și o parte din slujitori. Era foarte tentant și îmi puteam permite acum să am propria mea gospodărie!

În cele din urmă, am ales una din casele ministrului de Externe Surkhang, căci era o construcție mai modernă – în concepția tibetană. Avea pereți masivi, o fațadă cu numeroase ferestre cu geamuri mici, dar prea multe încăperi pentru mine, care eram singur. Iată de ce m-am stabilit doar în câteva camere, încuindu-le pe celelalte. În camera orientată spre răsărit mi-am aranjat dormitorul. În imediată apropiere a patului am pus aparatul de radio, iar pereții i-am tapetat cu peisaje din Alpii elvețieni scoase dintr-un calendar rătăcit la Lhasa – probabil odată cu un transport de ceasuri elvețiene. Dulapurile și lăzile erau sculptate și viu colorate, întocmai ca mobilele țărănești de la noi. Hainele trebuiau păstrate cu grijă în timpul verii, căci moliile și alte insecte reprezentau o adevărată calamitate. Toate pardoselile din casă erau din piatră, iar slujitorul meu era foarte mândru să le vadă strălucind după ce le lustruia. Le freca mai întâi cu ceară, apoi dansa pe ele, încălțat în ciorapi de lână, străbătând încăperile în toate direcțiile – în felul acesta munca devenea o distracție. Pe jos aveam peste tot covoare multicolore. Plafoanele sunt susținute de obicei de stâlpi, din care cauză covoarele sunt de mici dimensiuni. Există țesători de covoare renumiți care vin în casele nobiliare și confecționează la fața locului covoarele la dimensiunile dorite. Ei stau pe jos, având în față un fel de

gherghef, și înnoadă firele din lână toarsă în casă și colorată în diferite nuanțe, folosind modele clasice: balauri, păuni și flori, la care adaugă ornamente create de mâinile lor iscusite. Aceste covoare rezistă generații întregi, materia primă fiind incredibil de durabilă; culorile – fabricate din scoarță adusă din Bhutan, coji de nucă verde și esență de plante – își păstrează și ele multă vreme prospețimea.

Pentru living îmi comandasem un birou și o planșetă mare de desen. Pe cât de isteți erau tâmplarii când confecționau mobile și sculpturi tradiționale, pe atât de neajutorați păreau dacă le cereai să facă ceva nou pentru ei. Fantezia creatoare este neglijată în toate profesiunile și nici școlile, nici inițiativa privată nu-i încurajează pe oameni să încerce să facă ceva nou.

În living se găsea și un altar îngrijit cu devoțiune de slujitorul meu. Acesta umplea în fiecare zi cele șapte talere cu apă proaspătă pentru zei, iar flăcăriua candeliei nu se stingea niciodată. Ce-i drept, îmi era tot timpul frică de o spargere, deoarece figurinele de zei purtau diademe din aur masiv încrustat cu peruzele. Din fericire, aveam slujitori buni și de încredere, așa că în toți anii cât am stat acolo nu a dispărut absolut nimic din casă.

Ceva bătaie de cap mi-a dat instalarea unui duș. În cele din urmă am transformat o canistră mare pentru benzină într-un rezervor de apă; în partea inferioară am făcut o serie de găurele și am atârnat toată improvizația într-o încăpere de lângă dormitor. Având în vedere că pardoseala era din piatră, problema scurgerii apei nu a fost greu de rezolvat: am săpat un orificiu într-unul din pereții exteriori ai casei, ceea ce era ușor de realizat din moment ce nu se întrebuița ciment în construcție. Această cameră de baie primitivă reprezenta un punct de atracție pentru toți prietenii mei, căci ei nu se puteau spăla decât într-o cadă mică de zinc sau în apele reci ale râului. Acoperișul plat al casei, împrejmuit de un zid de piatră, ar fi fost un loc ideal pentru a face băi de soare. Dar așa ceva nici nu este cunoscut și nici nu poate fi înțeles aici. Nimeni nu vrea să se bronzeze și toți se miră când văd în revistele sosite din Occident poze care arată oameni făcând plajă.

Ca pe toate acoperișurile, și pe al meu erau fixate, în cele patru colțuri, prăjini pentru prapuri de rugăciune. Am folosit una dintre ele ca să-mi montez o antenă pentru aparatul de radio. O sobă

pentru fumul de tămâie și alte instalații „aducătoare de noroc” fac parte din recuzita fiecărei case, și eram foarte atent ca toate să fie bine întreținute și să nu lezez sau să nesocotesc vreo datină autohtonă.

În curând m-am simțit cu adevărat acasă în această locuință, așa încât mă bucuram de câte ori reveneam de la locul de muncă sau dintr-o vizită. Slujitorul meu Nyima, „soarele”, mă aștepta deja cu apă fierbinte și ceai și totul era curat, liniștit și confortabil. Mă străduiam însă să-mi apăr momentele de singurătate, deoarece obiceiul cere ca slujitorii să se afle mereu în preajma stăpânului și să intre nechemăți, la intervale scurte, ca să toarne ceaiul. Nyima îmi respecta dorințele, dar ținea foarte mult la mine. Astfel că mereu se întâmpla să-l găsesc așteptându-mă în fața porții amfitrionilor mei, deși îl trimiseseam la culcare. Căci se temea să nu mă atace cineva pe drum, fiind gata să mă apere cu revolverul și cu sabia și să-și dea viața pentru mine. Acest devotament mă dezarma de fiecare dată.

Nyima avea dreptul să locuiască la mine împreună cu soția și copiii; am avut astfel ocazia să văd cât de mult iubesc copiii chiar și cei mai simpli oameni din Tibet. Dacă unul dintre cei mici se îmbolnăvea, Nyima nu se dădea în lături de la nicio cheltuială, aducându-l pe cel mai renumit *lama*.

Cât despre mine, făceam tot ce îmi stătea în puteri să-mi mențin slujitorii teferi și sănătoși, căci voiam să văd în jurul meu numai figuri voioase. Aveam posibilitatea să-i trimit la Misiunea Indiană, care era foarte prevenitoare, ca să fie vaccinați și tratați acolo, dar trebuia să fiu foarte insistent, căci bolile adulților nu sunt luate în serios în Tibet.

În afară de slujitorul personal, care primea un salariu lunar de aproximativ treizeci de mărci, guvernul îmi pusese la dispoziție un curier, în persoana unui soldat, și un rândaș pentru cal. De când lucram la Norbulingka aveam dreptul la un cal din grajdul lui Dalai Lama. Inițial urma să fie schimbat în fiecare zi. Căci intendentul-șef al grajdurilor trebuia să vegheze ca niciun cal să nu fie suprasolicitat; dacă unul din ei ar fi scăzut în greutate, el ar fi fost concediat pe loc. Firește însă că pentru mine era foarte neplăcut să am de-a face în fiecare zi cu alt cal. Caii duceau o viață liniștită păscând pe pajiștile frumoase din Norbulingka și se speriau de orice fleac când

ajungeau pe străzile înguste și în vârtoarea orașului. În cele din urmă mi s-a permis să călăresc fiecare cal timp de o săptămână și să am doar trei cai, așa încât ne-am putut obișnui unii cu alții. Caii aveau harnașament de culoare galbenă, ca tot ce era legat de Dalai Lama. Teoretic, călare pe caii care purtau culoarea zeului-rege, aș fi putut să ajung până sus, la Potala, sau să fac rondul pe Parkhor la o oră când nici măcar miniștrii nu aveau acest drept.

Grajdul, bucătăria și locuințele slujitorilor se găseau în câteva clădiri dintr-o grădină împrejmuată cu un zid înalt. M-am ocupat cu deosebită dragoste de această grădină. Fiind foarte mare, am putut amenaja multe răzoare de flori și legume și tot mai rămânea loc destul pentru terenuri de crichet și jocuri cu mingea pe gazonul frumos. Am adus și o masă de ping-pong, un sport foarte agreat în Tibet. Într-o seră mică am cultivat plante leguminoase, asigurându-mi, din primăvară, o garnitură gustoasă pentru masa de prânz. Toți vizitatorii trebuiau să-mi admire straturile de legume, căci eram foarte mândru de realizările mele. Am urmat exemplul domnului Richardson, ocupându-mă de grădină în fiecare dimineață și seară, și în curând am cules roadele hărniciei mele. Am recoltat încă din primul an roșii minunate, conopidă, salată și varză. Era uimitor cât de mari creșteau aici toate, fără ca dimensiunile să afecteze calitatea. Rețeta era în fond simplă. Important era ca rădăcinile să aibă tot timpul umezeală suficientă; aerul uscat și soarele semitropical creau o atmosferă de seră în care toate se dezvoltau admirabil. Firește că irigația nu era atât de ușor de realizat, fiindcă, în lipsa unor conducte cu presiune, nu puteai utiliza furtunul. Straturile trebuiau prin urmare amplasate astfel încât printre ele să poată curge o șuviță de apă. Angajasem două femei care să mă ajute la grădinărit, mai ales la plivit, căci și buruienile se dezvoltau din abundență. Dar rezultatul muncii compensa toate eforturile depuse: de pe o suprafață de șaiszeci de metri pătrați am recoltat aproape două sute de kilograme de roșii, unele cântărind până la o jumătate de kilogram. La fel de mult succes am avut și în cazul celorlalte legume. Nu există niciun soi de legumă europeană care să nu se dezvolte aici admirabil, deși vara este foarte scurtă.

Politica mondială se repercutează și asupra Tibetului

Valurile politicii mondiale se revărsau și asupra vieții pașnice din capitala Tibetului. Războiul civil din China devenea tot mai îngrijorător și exista temerea că ar putea apărea tulburări în rândul chinezilor stabiliți în Lhasa. Pentru a-și manifesta independența față de politica dusă de China, guvernul tibetan luă într-o bună zi decizia de a-i expulza pe reprezentanții diplomatici chinezi. Erau vizate cam o sută de persoane. Decizia de expulzare rămânea irevocabilă.

Cu o viclenie tipic asiatică, s-a profitat de o oră când radiooperatorul chinez juca tenis, pentru a-i lua în stăpânire postul de emisie. Când a aflat despre ordinul de expulzare, el nu mai avea nicio posibilitate să ia legătura cu guvernul țării sale. Și oficiul de poștă și telegrafie al orașului a fost sigilat timp de paisprezece zile, iar în lume s-a răspândit pentru prima dată zvonul că la Lhasa a izbucnit un război civil.

În realitate nu era nici vorbă de așa ceva. Chinezii expulzați din țară au fost tratați cu deosebită deferență, s-au organizat sindrofii de rămas-bun în onoarea lor, iar banii lor tibetani au fost schimbați în rupii la cel mai bun curs. Li s-au pus apoi la dispoziție gratuit animale de transport și locuințe la popasuri, iar o escortă cu steaguri și trompete i-a însoțit până la granița cu India. Chinezii nu-și prea dădeau seama ce se întâmplă cu ei, venindu-le foarte greu să plece. Cei mai mulți s-au întors în China sau Formosa; unii au plecat direct spre Peking, unde Mao Tzedun își stabilise deja reședința.

Acest gest a redeschis lupta seculară dintre Tibet și China. China roșie a văzut în expulzarea reprezentanței diplomatice chineze un afront, și nu o încercare a Tibetului de a-și sublinia neutralitatea.

Lhasa era de pe atunci complet edificată asupra pericolului uriaș reprezentat de China roșie atât pentru independența, cât și pentru

religia Tibetului. Diferite premoniții ale oracolului, precum și unele fenomene ale naturii erau interpretate ca o confirmare a acestor temeri. Marea cometă din anul 1948 trecea drept prevestirea unei primejdii, iar avortonii din regnul animal – drept semne de rău augur. Și eu aveam temeri serioase, dar acestea se bazau pe considerente foarte realiste și lucide. Viitorul Asiei nu părea deloc luminos.

În același an, guvernul a selectat patru înalți funcționari tibetani pe care urma să-i trimită într-o călătorie în jurul lumii. Sincer, îi invidiam, căci aveau să ajungă și în acele ținuturi de care, în sinea mea, îmi era atât de dor... Pentru ei călătoria reprezenta marea șansă a vieții. Vor avea posibilitatea să admire, fără alte griji, minunățiile lumii și să caște ochii mari de uimire. Cei selectați făceau parte dintre nobilii cultivați și cu o gândire progresistă, căci guvernul urmărea să demonstreze lumii întregi că Tibetul nu este o țară primitivă, populată de sălbatici.

Secretarul de la Finanțe, Shekabpa, era șeful delegației, ceilalți membri ai acestei mici expediții în jurul lumii fiind călugărul Changkhyimpa, nobilul Pangdatshang, un om îmbogățit de pe urma negoțului, și generalul Surkhang, un fiu al ministrului de Externe din prima sa căsătorie. Ultimii doi vorbeau puțin englezește, fiind oarecum familiarizați și cu obiceiurile occidentale. Guvernul i-a înzestrat cu cele mai frumoase haine și mantale, procurându-le tot ce putea fi mai bun. Pentru recepțiile oficiale au primit veșminte splendide din mătase, deoarece călătoreau ca delegație a țării lor, având pașapoarte diplomatice. Călătoria începea în India, de acolo zburau în China. După o ședere mai îndelungată în această țară, plecau spre Hawaii și San Francisco trecând prin Filipine. În America făceau mai multe escale, urmând să fie primiți de reprezentanți ai statului; vizitau de asemenea numeroase fabrici, mai ales pe acelea care prelucrau materii prime importate din Tibet.

Un program similar era prevăzut și pentru Europa. Călătoria a durat aproape doi ani și sosirea fiecărei scrisori de la cei patru era o adevărată senzație pentru Lhasa. Veștile transmise se răspândeau cu iuțeala fulgerului în tot orașul. În America fuseseră impresionați de zgârie-nori, în Europa se entuziasmaseră mai ales la Paris. La întoarcerea lor s-a aflat că încheiaseră noi înțelegeri pentru exportul lânii din Tibet și că aduceau o mulțime de prospecte pentru mașini agricole, războaie de țesut, fabricarea covoarelor și

altele asemănătoare. În bagajele lor se găseau și piesele componente ale unei mașini de teren, pe care fostul șofer al celui de-al treisprezecelea Dalai Lama le-a reasamblat. Apoi a testat automobilul făcând un drum prin oraș; dar, spre regretul general, mașina dispăru după aceea. Urma să pună în mișcare mașinăriile monetăriei. Probabil că mulți nobili din Lhasa au prins atunci gustul să-și achiziționeze un automobil. Dar nu era încă momentul. Unul din motivele vizitei în Statele Unite fusese și cumpărarea unor lingouri de aur – acestea au sosit la Lhasa însoțite de o escortă puternică.

Reîntoarcerea celor patru globe-trotteri a fost sărbătorită în cadrul multor sindrofii și festivități; poveștile nu se mai terminau. Până atunci, Aufschnaiter și cu mine fuseserăm competenți pentru toate problemele care vizau lumea mare; acum făceam și noi parte din cercul auditorilor evlavioși, fiind poate cei mai curioși să aflăm cum evoluaseră lucrurile afară, în lume. Cei patru tibetani nu se mai săturau să relateze despre fabricile uriașe, despre automobile și avioane, despre vaporul de lux ultramodern „Queen Elizabeth”, despre alegerile prezidențiale din America... și, firește, despre tot felul de aventuri misterioase cu femei albe. Îi amuzase în mod deosebit faptul că nimeni nu ghicea de unde veneau, ei fiind luați drept chinezi, birmanezi, japonezi sau altceva, dar niciodată drept tibetani.

Relatările lor au reînviat în mine, după mult timp, nostalgia patriei, căci ei vizitaseră și acea parte a lumii de unde mă trăgeam. În primele luni ale anului 1948 începuse repatrierea deținuților din lagărele indiene... Cât de mult mi-ar fi plăcut să plec pentru câteva luni în concediu în Europa! Dar distracția era încă prea costisitoare.

Pe când cei patru hălăduiau voioși prin lume, situația politică din Asia se schimbase în multe privințe. India își declarase independența față de Anglia, comuniștii cuceriseră întreaga Chină. În Tibet nu se simțea încă nimic din toate acestea. Pentru moment, vizita tradițională făcută de Dalai Lama la mănăstiri era considerată mai importantă decât orice eveniment din politica mondială.

Vizita lui Dalai Lama la mănăstiri

Înainte de a fi declarat major, fiecare zeu-rege trebuia să viziteze mănăstirile Drebung și Sera și să dea acolo un fel de examen care lua forma unei dispute religioase. Pregătirile pentru această călătorie țineau luni întregi orașul în tensiune. Firește că nobilimea îl însoțea pe Dalai Lama; călugării din Drebung ridicaseră un palat special în care urmau să-l adăpostească așa cum se cuvenea pe zeul-rege cu suita sa strălucită.

Convoiul solemn înainta ca un șarpe uriaș, parcurgând încet cei opt kilometri până la mănăstire. Nobilii mergeau călare pe caii lor superbi, îmbrăcați în veșminte de gală și însoțiți de o mulțime de slujitori. Doar Dalai Lama era dus în lectică. Cei patru stăreți superiori ai mănăstirii Drebung îl așteptau, împreună cu o suită aleasă, pe vizitatorul divin la poarta principală, conducându-l apoi în palat. Vizita reprezintă evenimentul central din viața călugărilor acestei citadele monahale, deoarece abia dacă există unul la zece mii care să apuce așa ceva de două ori în viață.

Am plecat și eu în aceeași zi la Drebung, căci aveam printre călugări câțiva prieteni care mă invitaseră să particip la festivități. Îmi dorisem dintotdeauna să observ mai îndeaproape un asemenea complex monahal. Până acum reușisem să arunc doar o privire superficială asupra templelor și grădinilor, întocmai ca orice alt pelerin.

Prietenii mei m-au condus la una din numeroasele case de piatră, care semănau leit una cu alta, repartizându-mi un culcuș spartan. Călugărul Pema, care urma să-și dea în curând examenele de absolvire, având deja propriii elevi, a preluat rolul de ghid, arătându-mi complexul și dându-mi posibilitatea să compar cele văzute aici cu cele din lumea noastră. În spatele zidurilor mănăstirii acele timpului s-au oprit cu o mie de ani în urmă... Nimic nu amintește de secolul XX. Zidurile groase, cenușii ale clădirilor par să fi fost

înălţate cu câteva mii de ani în urmă, iar duhoarea untului rânced şi a călugărilor nespălaţi pare să se fi impregnat în ziduri.

În fiecare casă locuiesc, în cămăruţe minuscule, cincizeci până la şaizeci de persoane. La fiecare etaj există o bucătărie. Mâncarea îmbelşugată reprezintă unica plăcere a călugărilor; pe cei inteligenţi îi mai susţine şi perspectiva de a ocupa la un moment dat vreo funcţie înaltă. În rest, viaţa lor este cât se poate de austeră. Nu există proprietate particulară – cel mult o candelă, o pictură religioasă sau o casetă cu un fetiş. Unicul confort: un culcuş simplu. Subordonarea absolută este o condiţie implacabilă. Viitorul elev ajunge din copilărie la mănăstire, unde îmbracă imediat rasa roşie, pe care nu o va mai da jos până la sfârşitul vieţii. În primii ani trebuie să execute munci inferioare, slujindu-şi dascălul. Dacă se dovedeşte a fi deştept şi receptiv, învaţă să scrie şi să citească, îşi începe studiile şi este admis la examene. Dar foarte puţini reuşesc să urce din treaptă în treaptă – marea masă rămâne toată viaţa la nivelul slujitorilor. Poţi să-i numeri pe degete pe cei care, după treizeci sau patruzeci de ani, ajung să cunoască atât de temeinic învăţăturile lui Buddha, încât se pot prezenta la examenele de absolvire. Aceştia au şansa să ocupe cele mai înalte funcţii în ierarhia ecleziastică. Mănăstirile reprezintă instituţiile de învăţământ superior *religios*, pe când funcţionarii monahali care vor ocupa funcţii în viaţa *publică* sunt instruiţi în palatul Potala, la şcoala ordinului Tsedrung.

O dată pe an au loc, în catedrala din Lhasa, examenele de absolvire ale elevilor mănăstireşti. Sunt admişi doar douăzeci şi doi de candidaţi din tot Tibetul. După dezbateri dificile, conduse de dascălii personali ai lui Dalai Lama, primii cinci în ordinea clasificării sunt înălţaţi la rangul suprem. Ceilalţi devin dascăli şi stareţi în mănăstiri mai mici. Învingătorul la examenele din catedrală are dreptul să aleagă: fie se retrage ca eremit şi se dedică exclusiv religiei, fie se decide pentru cariera publică, putând ajunge în cele din urmă chiar şi regent. Acest lucru se întâmplă însă mai rar, fiindcă de obicei doar reîncarnările pot deţine înalta funcţie; în principiu, nu este totuşi exclusă posibilitatea ca şi un om simplu din popor – nici nobil, nici reîncarnare a lui Buddha – să aibă parte de asemenea onoare. Aşa ceva s-a petrecut ultima dată în 1910, când al treisprezecelea Dalai Lama se refugiase în India din calea

chinezilor și a trebuit să fie numit un locțiitor al său. Drumul care duce la o astfel de onoare rămâne însă lung și greu – el presupune ani mulți petrecuți în izolare monahală, iar accesul la examenul din catedrală nu oferă o certitudine.

Cei zece mii de călugări din mănăstirea Drebung sunt împărțiți în grupuri, fiecare grup avându-și templul și grădina sa. Călugării petrec acolo primele ore ale zilei făcându-și exercițiile religioase colective, primesc apoi de la bucătăria comună ceaiul cu unt și supa și se întorc acasă abia după-amiază, când au loc orele de predare propriu-zisă. Cu toate acestea, le rămâne suficient timp pentru plimbări, jocuri de societate inofensive sau ca să-și gătească un supliment. Căci călugării primesc rații de alimente de la ținuturile lor de baștină. Este și acesta un motiv pentru care sunt cazați, pe cât posibil, în funcție de ținutul sau localitatea de obârșie. Există, de exemplu, case în care locuiesc numai mongoli, sau numai nepalezi, sau numai elevi dintr-un anumit oraș, cum ar fi Shigatse.

În interiorul citadelor monahale nu e voie să fie ucis niciun animal. Dar clima rece necesită o alimentație care să includă și carne, iată de ce ținuturile de baștină le trimit călugărilor carne de iac uscată; în câte-un sat din apropiere se poate găsi uneori chiar și carne proaspătă.

Pe lângă casă și masă gratuită, călugării primesc și o mică sumă de bani de buzunar, provenită din cadourile făcute de guvern și ofrandele pelerinilor. Călugării care se evidențiază prin talente deosebite își găsesc totdeauna un mecena printre negustorii bogați sau în cercurile nobiliare. În rest, biserica dispune de mijloace materiale considerabile, cea mai mare parte a pământului aflându-se în mâinile ei; veniturile încasate de pe urma moșiilor uriașe ajung la mănăstiri. Fiecare mănăstire își are furnizorii proprii care o aprovizionează cu tot ce îi este necesar. Pare aproape incredibil ce sume înghit mănăstirile. Am ajutat odată un funcționar monahal cu care eram prieten să-și facă socotelile, mai precis decontul pentru luna Anului Nou, pe care toți călugării o petrec la Lhasa. În această perioadă guvernul alocase pentru ei trei mii de kilograme de ceai și cincizeci de mii de kilograme de unt, la care se adăugau banii de buzunar din ofrande, în valoare de peste o jumătate de milion de mărci.

Indivizii îmbrăcați în rase de culoare roșie nu sunt neapărat docili și cultivați. Cei mai mulți sunt duri și insensibili – biciul

disciplinar nefiind niciodată suficient de usturător pentru ei. Cei mai aprigi sunt cei din organizația *Dob-Dob* – interzisă, dar totuși tolerată –, care îi cuprinde pe soldații monahali. Aceștia poartă o banderolă roșie în jurul brațului și își mânjesc fața cu funingine ca să pară și mai înspăimântători. La cingătoare este prinsă o cheie uriașă pe care o utilizează, după împrejurări, ca box ca să lovească sau ca proiectil de aruncat. Nu areori au în buzunar și o sulă foarte ascuțită și tăioasă. Mulți sunt bătauși renumiți; agresivitatea lor fiind bine cunoscută, toată lumea evită să-i irite. Din rândurile lor s-a format, mai târziu, un batalion de voluntari care au luptat contra armatei roșii a chinezilor; această formație a devenit faimoasă datorită curajului de care a dat dovadă. Dar ei au ocazia să-și exhibe excesul de energie și în perioade de pace, căci grupurile *Dob-Dob* ale marilor mănăstiri se află în permanență pe picior de război unele cu altele. Manifestarea cea mai inofensivă a acestor altercații o găsim în cadrul competițiilor de atletism dintre echipele mănăstirilor Sera și Drebung. Ele sunt luate foarte în serios, din care cauză antrenamentele se întind pe o perioadă îndelungată. În ziua campionatului, toți membrii grupurilor *Dob-Dob* din cele două mănăstiri se adună în arenă să-și încurajeze cu strigăte puternice competitorii selectați. Concurenții își dau jos rasa călugărească, rămânând într-un șorț scurt, tivit cu clopoței, care le înfășoară șalele. Începe competiția: alergări, aruncarea cu pietre și un fel de sărituri în lungime și în adâncime. În acest scop se sapă o groapă uriașă, adâncă de mai mulți metri. Săritorii își iau avânt de pe un fel de trambulină improvizată pe un meterez înalt, fac un salt prin aer și aterizează în groapă. Călugării din Sera și cei din Drebung sar alternativ, dar nu se măsoară decât diferența dintre sărituri. De cele mai multe ori învinge mănăstirea Drebung; aceasta se bucură de sprijinul guvernului și, datorită mărimii sale, are posibilitatea de a-i selecta pe cei mai buni concurenți.

Deoarece fusesem pe vremuri profesor de sport, îmi plăcea să merg la Drebung, călugării fiind bucuroși dacă participam la antrenamentele lor. Aici am văzut singurii oameni cu staturi atletice din Tibet, cu o musculatură bine dezvoltată.

Toate competițiile se termină cu un ospăț mare; rareori mi-a fost dat să văd consumându-se cantități atât de uriașe de carne ca la aceste ocazii.

Cele trei mari mănăstiri, Drebung, Sera și Ganden – „cei trei stâlpi ai statului” –, joacă un rol decisiv în viața politică a țării. Stareții lor formează, împreună cu opt funcționari guvernamentali, președinția Adunării naționale. Nu se ia nicio hotărâre fără aprobarea acestor călugări care se gândesc, firește, în primul rând la supremația mănăstirilor lor. Multe proiecte progresiste au fost zădărnicate din fașă din cauza opoziției lor. Și Aufschnaiter și cu mine am fost la început un spin în ochi pentru ei. Când au văzut însă că nu avem ambiții politice, că ne acomodăm vieții și obiceiurilor țării și preluăm munci de care profită și ei, au renunțat la adversitatea față de noi.

După cum am mai spus, mănăstirile sunt universitățile ecleziastice. Iată de ce toate reîncarnările lui Buddha – și există peste o mie în Tibet – trebuie să fie școlite într-o mănăstire. Aceste reîncarnări reprezintă un etern punct de atracție pentru pelerini, care vin cu miile să primească binecuvântarea lor.

Și în timpul vizitei de șapte zile a lui Dalai Lama la Drebung reîncarnările au stat la toate ceremoniile în rândul întâi – un adevarat conclav al zeilor! În grădinile umbroase ale mănăstirii aveau loc în fiecare zi renumitele dezbateri dintre stăpânitorul Tibetului și starețul competent. Dezbaterile sunt una dintre cele mai intime manifestări ale vieții religioase a lamaismului, de aceea nu nutrisem nici cea mai vagă speranță că aş putea asista și eu.

Dar, în timp ce luam micul dejun, Lobsang Samten m-a întrebat dacă nu aş dori să fiu prezent.

Datorită acestui gest neașteptat am reușit să asist la un spectacol pe care nu l-a văzut niciun om de altă credință. Firește că, din moment ce eram împreună cu fratele lui Dalai Lama, nu m-a oprit nimeni să intru în grădina interioară împrejmuată. Un tablou cu totul inedit! În fața unui pâlcc de copaci de culoare întunecată, vreo două mii de călugări în rase roșii stăteau ghemuiți pe un teren presărat cu pietriș alb; Dalai Lama predica din Sfânta Scriptură, așezat pe un loc puțin înălțat. Era pentru prima dată când îi auzeam vocea cristalină, încă juvenilă. El vorbea cu mare dezinvoltură și cu siguranța unui adult. Încă nu avusese ocazia să se afirme în public. Băiatul, acum în vârstă de paisprezece ani, studiasse vreme îndelungată – sosise momentul să-și demonstreze aptitudinile în fața unui auditoriu critic. Multe depindeau de această primă

înfățișare. Chiar dacă un eventual eșec nu putea schimba mersul predestinat al vieții sale, cu această ocazie avea să se vadă dacă va fi doar instrumentul călugărilor sau stăpânul lor. Nu toți predecesorii săi fuseseră la fel de dotați ca marele Dalai Lama al cincilea și ca progresistul Dalai Lama al treisprezecelea. Mulți rămăseseră toată viața marionetele dascălilor lor, iar destinele țării se aflaseră în mâinile regentului. Inteligența acestui băiat era însă de pe acum apreciată ca un adevărat miracol. Se spunea că dacă citește o singură dată o carte o știe deja pe dinafară. Se interesase de timpuriu de toate afacerile de stat, criticând sau aprobând deciziile Adunării naționale.

Când s-a ajuns la dezbateri, am constatat că laudele nu erau exagerate. Conform datinii, Dalai Lama se așază și el pe jos, pe pietriș, pentru a nu distona prin superioritatea nașterii sale. Starețul în a cărei grupă avea astăzi loc discuția stătea în fața lui, subliniindu-și obiecțiile cu gesturile prescrise. Răspunsurile veneau cu multă promptitudine și combativitate, după care urma o nouă întrebare-capcană. Dar Dalai Lama nu-și pierdea cumpătul, dând răspunsurile cu o facilitate jucăușă, în timp ce pe fața sa tânără înfloreau un surâs sigur de sine.

După o serie de replici cei doi au schimbat rolurile: acum Dalai Lama îi puneă întrebări starețului așezat pe jos. Cu această ocazie s-a putut vedea că discuția nu fusese câtuși de puțin regizată în prealabil doar pentru a evidenția inteligența tânărului Buddha și că starețul ajunsese cu adevărat în impas, străduindu-se să nu capituleze în fața propriului elev.

După terminarea dezbaterii, tânărul zeu-rege se așază iar pe tron, iar mama sa – singura femeie prezentă – îi oferi ceai dintr-o cupă de aur. El se uită cu coada ochiului la mine, de parcă ar fi vrut să se convingă că și eu îl aprob. Eram profund impresionat de tot ce văzusem și auzisem și admiram în primul rând siguranța acestui băiat divin care provenea dintr-o familie foarte simplă. Aproape că-ți venea să crezi în posibilitatea unei reîncarnări...

Am avut mai târziu deseori ocazia să asist la dezbaterile călugărilor studioși, dar atmosfera nu mai era chiar atât de civilizată și destinsă. Auditorii luau de multe ori partea unuia sau a altuia dintre cei doi interlocutori, spiritele se încingeau până la incandescență, iar disputa se termina cu o încăierare.

La sfârșitul dezbaterii religioase, toți cei prezenți au rostit în comun o rugăciune foarte lungă, după care Dalai Lama s-a întors în palatul său, sprijinit de stăreți. Mă întrebam de multe ori din ce cauză băiatul avea umbletul unui moșneag. Am aflat acum că aceasta este una din regulile ritualului și că fiecare gest este prescris cu toată rigurozitatea. Urmărește să imite umbletul sfinților și să exprime în același timp înalta demnitate a lui Dalai Lama. Cât de mult mi-ar fi plăcut să immortalizez în câteva fotografii acest spectacol unic! Dar norocul meu că nu aveam la mine aparatul. În ziua următoare a izbucnit un mare scandal deoarece prietenul meu Wangdüla încercase – fără știrea mea – să-l fotografieze pe Dalai Lama în timp ce înconjura Lingkhör-ul mănăstirii. Reușise deja să facă pe furiș o fotografie, când un călugăr hiperzelos care îl observase l-a denunțat. Wangdüla a fost convocat în fața secretarului regentului și supus unui interogatoriu sever. Ca pedeapsă pentru crima săvârșită a fost degradat, spunându-i-se să fie fericit că nu a fost excomunicat din rândurile monahilor. Bineînțeles, i s-a confiscat și aparatul. Toate acestea deși era nobil de rangul al cincilea și nepot al unui fost regent! Întâmplarea deveni subiectul zilei la mănăstire, dar Wangdüla nu păru prea afectat – cunoștea deja sușurile și coborâșurile carierei de funcționar.

În curând incidentul a fost dat uitării. O nouă ceremonie a focalizat atenția tuturor. Dalai Lama urma să aducă jertfa tradițională pe piscul înalt de 5.600 de metri al muntelui Gompe Utse, care se înălța în spatele mănăstirii Drebung.

O caravană mare, formată din cai și călăreți, porni la drum în zorii zilei – cam o mie de oameni și mai multe sute de cai. Prima destinație era o sihăstrie situată cam la jumătatea drumului. Doi comiși duceau calul lui Dalai Lama. Pe drum fuseseră amenajate mai multe popasuri, iar încălecatul și descălecatul tânărului zeu erau însoțite de fiecare dată de un anumit ceremonial. La fiecare popas era pregătit un tron acoperit cu covoare, pentru ca Sfinția Sa să se odihnească pe un jeț demn de el. Către seară s-a ajuns la sihăstrie, s-a adus o jertfă de tămâie în semn de mulțumire pentru că drumul fusese parcurs cu bine până aici și apoi toată lumea s-a adâncit în exerciții de rugăciune. Toți au petrecut noaptea în corturi și adăposturi improvizate. Pentru ziua următoare erau deja pregătiți iacii și Dalai Lama a pornit înainte de răsăritul soarelui

spre pisc, însoțit de cei mai înalți demnitari. În prealabil, călugării mănăstirii amenajaseră cât de cât un drum pentru acest pelerinaj. Sus, pe culme, s-au rostit din nou rugăciuni și s-a adus o jertfă zeilor. Jos, în vale, poporul pândea momentul când va vedea fumul înălțându-se spre cer. Oamenii știau că acolo, sus, stăpânul se roagă pentru supușii săi. Eu însumi mă cățarasem cu o zi înainte, pe o scurtătură, până sus și priveam de la distanță, cu discreție, cum se aduce jertfa. Stoluri mari de ciori și stâncuțe se adunaseră ca spectatori, adulmecând mirosul de *tsampa* și unt și așteptând să se năpustească asupra resturilor.

Cei mai mulți însoțitori ai lui Dalai Lama se aflau pentru prima dată în viață pe vârful unui munte. Cei tineri făcuseră ascensiunea cu plăcere și își arătau, bucuroși, unul altuia detalii ale minunatei panorame. Dar călugării și funcționarii mai în vârstă, în majoritate destul de corpolenți, nu savurau frumusețea munților. Se așezaseră istoviți și se lăsau serviți de slujitori ca să prindă iar puteri.

În aceeași zi a fost parcurs, călare, tot drumul de întoarcere până la mănăstire, iar peste câteva zile Dalai Lama a pornit spre mănăstirea Sera, unde ceremonia dezbaterilor s-a repetat după același tipic ca la Drebung. Consilierii tânărului zeu stătuseră la îndoială dacă este cazul să-i acorde și acestei mănăstiri onoarea unei vizite, căci trecuseră abia câteva luni de când se răzvrătise împotriva guvernului. Dar tocmai în această împrejurare se dovedi că tânărul stăpânitor se ridica deasupra intrigilor și a clicilor de tot felul. Era emoționant să-i vezi și pe călugări cum se străduiesc să-și arate devotamentul, să-l primească așa cum se cuvine pe Dalai Lama și să-i depășească pe cât posibil în fast pe cei din Drebung. Își scoaseră toate comorile vechi de secole, împodobind până la refuz templul; pe toate acoperișurile fluturau prapuri de rugăciune noi, iar străzile măturate străluceau de curățenie.

La întoarcerea tânărului zeu din călătoriile făcute la Drebung și Sera, străzile Lhasei erau înțesate de o mulțime voioasă și bucurăroasă.

Descoperirile arheologice ale lui Aufschnaiter

Viața mea se desfășura într-un ritm egal: eram în slujba guvernului, traduceam știri și articole din ziare, construiam din când în când câte un dig mai mic sau un canal de irigații. Îl vizitam cu regularitate pe Aufschnaiter, care era ocupat cu construirea canalului de la marginea orașului.

Cu ocazia acestor lucrări a făcut descoperiri interesante: în timpul săpăturilor, muncitorii săi au găsit fragmente de vase din argilă. Aufschnaiter le-a adunat cu grijă și a început să le reconstituie bucată cu bucată. Au luat astfel naștere o serie de vase și urcioare de toată frumusețea, ale căror forme nu aveau nicio asemănare cu cele de astăzi. Aufschnaiter le-a promis muncitorilor o recompensă pentru fiecare descoperire, rugându-i să sape cu mare grijă și să-l cheme de îndată ce găsesc ceva. Fiecare săpătură aducea la suprafață noi vestigii. Au fost scoase la lumină morminte întregi cu schelete conservate ireproșabil, cu vase și nestemate. Aufschnaiter găsisse o nouă îndeletnicire pentru timpul său liber: asambla, înregistra, ambala, aținându-se în epoci situate cu mii de ani în urmă. Putea pe drept cuvânt să fie mândru de colecția sa, obiectele găsite fiind primele dovezi ale existenței unei culturi mai vechi în țară. Era probabil foarte îndepărtată în timp, deoarece niciun *lama* nu a reușit să le dateze și să le localizeze și nici să găsească în cărți indicii despre o epocă în care morților li se puneau daruri în mormânt.

Aufschnaiter intenționa să le pună la dispoziția Muzeului Arheologic din India. Când am părăsit țara în urma invaziei Chinei roșii, le-am ambalat cu grijă și le-am luat cu noi. Aufschnaiter a rămas atunci în Gyantse, încredințându-mi obiectele pentru a fi transportate în India.

Problemele agriculturii tibetane

Curând după aceste descoperiri arheologice am avut ocazia neașteptată să ies din Lhasa și să cunosc o altă parte a țării. Câțiva aristocrați mă rugaseră să le vizitez moșiile și să fac propuneri pentru eventuale ameliorări. În acest scop obținuseră de la guvern un concediu pentru mine, așa că am văzut, una după alta, moșiile lor. Condițiile găsite la fața locului erau de-a dreptul medievale. Întocmai ca în urmă cu o mie de ani, „plugul” era un simplu ciomag prevăzut cu un vârf metalic. Munca de pe ogoare se efectua cu ajutorul animalelor numite *dzo*, o încrucișare între vită și iac, deosebit de bune pentru tracțiune. *Dzo* seamănă mai mult cu iacul; laptele femelei este foarte apreciat, fiind deosebit de gras.

O problemă pe care tibetanii nu o pot rezolva este irigarea ogoarelor. Primăvara este de obicei secetoasă, dar nimeni nu exploatează pâraiele și râurile umflate în urma topirii zăpezilor, pentru a le dirija spre pământurile secătuite.

Moșiile nobiliare sunt uriașe; pentru a le străbate ai uneori nevoie de câteva zile de mers călare. Fiecare proprietate are mii de iobagi cărora li se repartizează mici parcele de pământ pentru nevoile proprii; în schimbul lor sunt obligați să presteze un anumit număr de ore de muncă pentru stăpân. Administratorii moșiilor – de multe ori câte un slujitor care se bucură de încredere – se comportă ca niște mici regi. Căci stăpânii sunt la Lhasa, ca slujbași ai guvernului, și nu prea au timp să se ocupe de proprietățile lor. În schimb, primesc mereu noi și noi terenuri ca recompensă pentru merite deosebite. Unii aristocrați au dobândit în acest fel, în decursul anilor, douăzeci de ferme uriașe. Dar cu tot atâta ușurință pot fi și expropriați dacă ajung în dizgrație. În acest caz toate posesiunile trec iar în proprietatea statului. Există însă și familii care își stăpânesc de sute de ani cetățile și chiar și-au însușit numele ținuturilor. Strămoșii lor au construit fortărețele respective pe culmi

stâncoase, care dominau toată valea. Cele așezate pe șes erau înconjurate de șanțuri cu apă care astăzi sunt, firește, secate. Armele vechi reprezintă o dovadă a spiritului războinic al strămoșilor, care trebuiau să fie mereu în defensivă din cauza mongolilor ce îi amenințau cu moartea și incendierea.

Am cutreierat în felul acesta ținuturile săptămâni și luni întregi, iar vizitarea atâtor locuri necunoscute însemna o variație bine-venită după perioada îndelungată petrecută la Lhasa. Ce minunat era să merg pe Brahmaputra în jos, într-o barcă din piele de iac – doar aveam timp suficient la dispoziție! Era total indiferent dacă mă întorceam la Lhasa cu o zi mai devreme sau mai târziu. Trăgeam uneori la mal când vedeam o mănăstire pe care doream să o vizitez; având la mine aparatul de fotografiat, am putut face multe poze cu peisaje și oameni. Din păcate, trebuia să fiu zgârcit cu filmul, deoarece în bazar nu găseai materiale fotografice pentru Leica.

Sport pe gheață la Lhasa

Când m-am întors la Lhasa era deja iarnă. Brațele râului Kyichu înghețaseră, ceea ce ne-a dat o idee. Împreună cu un mic grup de prieteni – printre care și fratele lui Dalai Lama – am întemeiat un club de patinaj. Nu eram primii care practicau acest sport în Tibet.

Și la Misiunea Britanică din Gyantse existaseră amatori de patinaj – spre marea uimire a populației băștinașe. De fapt, preluaserăm moștenirea lor, căci am achiziționat patinele pe care le lăsaseră slujitorilor la plecare. Pe cele care mai lipseau le-am procurat din India. Primele încercări au fost cât se poate de hazlii – iar de spectatori nu am dus lipsă nicio clipă. Toți așteptau cu teamă să vadă dacă nu-și sparge nimeni capul sau dacă nu se face o gaură în stratul de gheață. Spre groaza părinților, apărură tot mai mulți copii dornici să învețe cu orice preț să patineze. Cercurile nobiliare conservatoare nu puteau nicidecum pricepe de ce ne legam un „cuțit” sub talpa piciorului, alunecând după aceea pe el.

Marele dezavantaj al patinoarului nostru era că dimineața, spre ora zece, gheața începea să se înmoaie. Soarele este puternic chiar și în timpul iernii. Iată de ce singura soluție era să ne începem exercițiile la ore foarte matinale. În schimb, puteam trece în continuare de la patine la racheta de tenis. După aceea ne adunam ba la unul, ba la altul, la un mic picnic. Pentru mine erau cele mai frumoase ore, când mă puteam zbungui împreună cu tineretul, spontan, fără ceremonialul și eticheta impuse de viața de societate din Lhasa.

Operator cinematografic al „reincarnării lui Buddha”

Și Dalai Lama auzise, prin fratele său, despre isprăvile noastre. Din păcate, patinoarul nu putea fi văzut de pe acoperișul palatului Potala. Dar Dalai Lama ar fi vrut atât de mult să vadă și el cum se desfășoară noul sport vesel de pe gheață! Într-o zi mi-a trimis aparatul lui de filmat, cu rugămintea să fac pentru el un film care să surprindă ceea ce făceam noi pe gheață.

Al treisprezecelea Dalai Lama fusese prieten cu Sir Charles Bell, de la care preluase multe inițiative și idei moderne; el lăsase moștenire o aparatură completă pentru fotografiat. Reprezentanța diplomatică britanică îi dăruise mai târziu tânărului Dalai Lama una nouă, prevăzută cu cele mai moderne aparate de proiecție, iar cei patru globe-trotteri îi aduseseră un aparat de filmat ultimul tip.

Deoarece nu filmasem încă niciodată, am cerut și prospectele și instrucțiunile de folosire și le-am citit cu mare atenție înainte de a mă apuca de lucru. Apoi am turnat filmul, l-am trimis la dezvoltat în India, prin mijlocirea Ministerului de Externe și a Misiunii Britanice, iar peste două luni filmul a ajuns în mâinile lui Dalai Lama. Era foarte reușit.

Acest film a fost primul contact personal dintre mine și tânărul stăpânitor al Tibetului, și este ciudat că tocmai un produs al secolului XX a reprezentat punctul de plecare al unei prietenii care ne va lega în viitor tot mai strâns unul de altul, ridicându-se deasupra ceremonialului și a etichetei.

Dalai Lama mi-a transmis în curând, prin Lobsang Samten, rugămintea să fotografiez pentru el diferite solemnități și festivități. De acum înainte a existat o comunicare permanentă între noi. Mă uimea să constat că, în ciuda studiilor sale istovitoare, se ocupa intens de tehnica fotografică; astfel, îmi trimitea mereu instrucțiuni foarte precise. Uneori îmi scria câteva rânduri pe un bilețel, alteori

Lobsang Samten îmi transmitea verbal rugămințile. O dată mi-a indicat direcția din care ar fi trebuit – după părerea sa – să vină lumina potrivită, altă dată mi-a atras atenția că o ceremonie va începe cu mare punctualitate. Și eu îi transmiteam rugămintea ca la trecerea procesiunii să privească mai mult timp într-o anumită direcție, unde mă voi afla eu cu aparatul, așa cum ne înțeleseserăm.

Mă străduiam, firește, să nu atrag atenția cu aparatul meu. Aceasta părea să fie și grija principală a tânărului zeu, căci adeseori mă ruga, prin bilețelele sale, să nu ies în față, ci să renunț mai degrabă la fotografie. Era, desigur, imposibil să rămân total neobservat, iar în curând aflase toată lumea că făceam fotografii din însărcinarea Sfinției Sale și toți se întreceau să mă ajute. Chiar și mult temuții soldați monahali îmi eliberau, cu ajutorul bicelor, câmpul vizual și stăteau ca mieluşei când îi rugam să-mi pozeze. În felul acesta am avut ocazia să fac multe fotografii la festivități religioase, ceea ce cu siguranță că nu reuşise încă nimeni; în orice caz, îmi alegeam de fiecare dată după o matură chibzuință punctul în care mă postam. De multe ori aveam la mine și Leica mea, izbutind să fac câte o fotografie și pentru mine personal. De obicei trebuia însă să renunț la cele mai frumoase scene și să fotografiez doar pentru mandatarul meu. Îmi părea mai ales rău că nu putusem să fac decât puține poze cu oracolul în stare de transă.

Catedrala din Lhasa

Am făcut fotografii deosebit de frumoase cu catedrala. Tsug Lag Khang a fost construită în secolul al VII-lea și în ea se găsesc cele mai valoroase statui de zei din Tibet. Istoria acestui templu începe cu renumitul rege tibetan Srongtsen Gampo. Soțiile sale erau două prințese de religie budistă. Una venea din Nepal și a construit al doilea templu ca mărime din Lhasa, Ramoche; a doua soție, o chinezoaică, a adus statuia din aur. Cele două femei au reușit să-l convertească la budism pe rege, care practica încă vechea religie Bön. El a ridicat mai târziu budismul la rangul de religie de stat și a construit catedrala ca locaș al minunatei statui. Din păcate, și catedrala suferă de același defect ca Potala. Din exterior este o clădire minunată, impresionantă, dar în interior este întunecată, întortocheată și neprimitoare. Adăpostește valori inestimabile, la care se adaugă mereu altele noi grație jertfelor aduse. De exemplu, fiecare ministru trebuie, la numirea sa în funcție, să cumpere veșminte noi din mătase și brocart pentru statuile sfinților și să doneze o candelă din aur masiv. În lămpi și candelare ard fără întrerupere cantități mari de unt, iar mirosul rănced creează, iarna și vara, o atmosferă sufocantă, zăpușitoare. Singurii profitori de pe urma jertfelor sunt șoarecii. Aceștia se cațără cu miile între faldurile veșmintelor grele de mătase ale statuiilor și se ghiftuiesc mâncând din tipsiile de sacrificiu pline cu *tsampa* și unt. În templu este întuneric, de afară nu pătrunde nicio rază de lumină, doar candelarele cu unt de la altare răspândesc o lumină slabă, pâlpâitoare. Intrarea în sanctuar este barată cu lanțuri grele de fier, deschizându-se doar cu anumite ocazii.

Într-un gang îngust și întunecat am descoperit un clopot atârnat de tavan. Nu mi-a venit să cred când am descrifrat inscripția cu litere în relief. Se putea citi foarte clar: „Te Deum laudamus”. Probabil că acest clopot era ultimul vestigiu al capelei construite

la Lhasa, cu secole în urmă, de misionarii catolici. Nu reușiseră să se impună, trebuind să părăsească țara. Respectul profund manifestat în Tibet față de orice altă religie era probabil motivul pentru care clopotul fusese adăpostit în catedrală. Mi-ar fi plăcut să aflu mai multe despre această capelă a capucinilor și iezuiților. Dar dispăruse orice urmă a lor.

Spre seară, catedrala se umple de vizitatori, iar în fața sanctuarului se adună un șir lung de oameni. Fiecare atinge, plin de evlavie, cu fruntea statuia lui Buddha și depune o mică ofrandă. Un călugăr toarnă în palma credincioșilor puțină apă sfințită, ușor colorată cu șofran. Jumătate din ea este înghițită, jumătate este turnată pe cap.

Mulți călugări stau în permanență în templu, căci face parte din îndatoririle lor să păzească acele comori neprețuite – sub supravegherea unui înalt funcționar – și să întrețină candelarele cu unt.

S-a încercat la un moment dat introducerea curentului electric în catedrală pentru a lumina mai bine gangurile și capelele întunecate. Dar un scurtcircuit a provocat un mic incendiu – toți cei ce lucrau în templu au fost concediați pe loc și nimeni nu a vrut să mai audă vreodată de lumina artificială.

La intrarea în catedrală vezi plăci mari de piatră. Acestea sunt lustruite ca oglinda și au mai multe adâncituri. De o mie de ani, credincioșii se prosternează, atingându-le cu fruntea pentru a-și manifesta venerația față de zei. Dacă te uiți la aceste adâncituri și vezi dăruirea totală întipărită pe figurile credincioșilor, înțelegi de ce nicio misiune creștină nu a putut avea succes aici. Și un *lama* din Drebung ar părăsi probabil resemnat Vaticanul, fiindcă cele două religii au un fundament la fel de serios, și anume învățătura despre fericirea în viața de apoi. Ele au multe elemente comune; în primul rând, predică smerenia în această viață; iar dacă budistul se aruncă la pământ în fața statuii zeului suprem, catolicii urcă în genunchi sfintele trepte ale catedralei din Roma. Dar găsim și o deosebire mare: în Tibet nu există încă o civilizație care să-l hăituiască pe om de dimineața până seara, omul are timp, se poate dedica în totalitate cultului religios, se poate adânci în sine însuși. Biserica joacă încă în viața individului acel rol uriaș pe care l-a jucat și la noi cu secole în urmă.

Și aici, ușa bisericii este locul unde se adună cerșetorii. Și cei de aici știu foarte bine că omul este recules și milostiv când i se înfățișează lui Dumnezeu. Dar, ca peste tot, devin și aici vizibile viciile cerșetoriei. Când mi-am construit digul, guvernul a încercat să pună la muncă haimanalele sănătoase care cerșeau. Din cei peste o mie de cerșetori ai Lhasei, șapte sute de oameni apti de muncă au fost selectați și trimiși să lucreze în schimbul hranei și al unui salariu. În ziua următoare au venit doar jumătate din ei, iar peste câteva zile nici măcar unul. Tentativa eșuase în mod lamentabil. Prin urmare, nu lipsa locurilor de muncă și mizeria îi obligă pe acești oameni să cerșească – de cele mai multe ori nici măcar deficiențele fizice, ci pur și simplu lenea. În Tibet poți trăi foarte bine din cerșit. Nimeni nu alungă un cerșetor care îi bate la ușă. Și chiar dacă acesta primește doar puțin *tsampa* și o monedă de cupru, ceea ce adună în două ore îi este suficient să-și ducă traiul de pe o zi pe alta – mai mult nici nu dorește. Se sprijină, leneș, de un zid, moțăie la soare și nu are nicio bătaie de cap. Apoi mai joacă puțin zaruri, iar când se lasă noaptea își caută un ungher mai ferit într-o curte sau pe stradă și se învelește în bundă...

Mulți cerșetori suferă de boli îngrozitoare, pentru care merită să fie compătimiți, dar le transformă în sursă de câștig, expunându-și infirmitățile reale sau simulate pentru a primi mai mult de pomană.

Cerșetorii se îngrămădesc și pe străzile de ieșire din oraș. Afacerile lor prosperă, aceste străzi fiind foarte circulate, și aproape orice pelerin, negustor sau nobil care intră sau iese din oraș le aruncă săracilor câteva monede. Am asistat personal la unele scene de aici când îmi însoțeam prietenii care plecau în India sau când ieșeam în întâmpinarea celor care soseau.

Ospitalitatea tibetană

Ajung acum la unul dintre cele mai încântătoare obiceiuri din câte mi-a fost dat să cunosc vreodată și care merită să fie prezentat. Însoțirea la plecare și întâmpinarea la sosire sunt o formă de manifestare a ospitalității tibetane. Când cineva pleacă în călătorie, prietenii ridică un cort la o distanță chiar și de zece kilometri de oraș, așteptându-l acolo cu o masă de rămas-bun. Abia după aceea este lăsat să-și continue drumul, împodobit cu panglici albe și însoțit de cele mai bune urări. La întoarcere, ritualul se repetă, iar dacă persoana în cauză are mulți prieteni, este posibil să fie întâmpinată în felul acesta în mai multe puncte ale traseului. Uneori călătorul zărește Potala de dimineață, dar pe drumul spre oraș îl așteaptă un cort după altul, cu urări de bun sosir. Așa încât până ajunge în oraș se lasă noaptea, iar caravana lui s-a transformat într-un convoi mareț, fiindcă toți prietenii și slujitorii acestora i s-au alăturat; astfel, omul sosește acasă cu sentimentul că nu a fost dat uitării.

Dacă sunt așteptați vizitatori din străinătate, Ministerul de Externe este cel care își trimite reprezentanții să-i întâmpine oficial și să-i ospăteze. Când sosește un diplomat nou, este primit cu onoruri militare, iar trimișii cabinetului îi oferă panglici de mătase. În oraș îl așteaptă, gata pregătită, o locuință pentru el, pentru slujitorii și animalele sale, precum și o mulțime de cadouri – pe scurt, cred că nicăieri în lume un călător nu este înconjurat cu atâta atenție și ospitalitate ca în Tibet.

În timpul războiului s-a întâmplat de mai multe ori ca vreun avion să se rătăcească pe ruta dintre India și China. Cu siguranță că este cea mai dificilă linie aeriană din câte există, deoarece survolarea Himalayei reclamă maximum de experiență și competență din partea pilotului. Dacă acesta se rătăcește, nu se mai poate descurca, hărțile Tibetului fiind cât se poate de deficitare.

Într-o noapte s-a auzit zgomot de motoare deasupra oraşului sfânt, ceea ce a provocat mare nelinişte. Peste două zile sosi din districtul Samye vestea că cinci americani aterizaseră acolo cu paraşutele. Guvernul s-a invitat să se întoarcă în India trecând prin Lhasa. Mare trebuie să fi fost mirarea piloţilor văzând că la câţiva kilometri de oraş sunt întâmpinaţi, într-un cort, cu ceai şi panglici albe. Ajunşi la Lhasa, au povestit că pierduseră complet direcţia şi că ajunseseră să atingă cu aripile avionului zăpezile masivului Nyenchenthanglha. Făcuseră cale întoarsă, dar nu mai aveau suficientă benzină, fiind nevoiţi să abandoneze avionul. Toţi cinci au aterizat cu bine cu paraşutele – în afară de câteva mici luxaţii şi o fractură de braţ, scăpaseră nevătămaţi. După un scurt popas la Lhasa, au plecat cu un transport organizat de guvern, călare pe cai şi înconjuraţi de tot confortul; aşa au ajuns în India.

Echipajele altor avioane americane prăbuşite în timpul războiului nu au avut aceeaşi soartă. În Tibetul răsăritean s-au găsit doar rămăşiţele a două avioane; niciun membru al echipajului nu reuşise să se salveze. Guvernul a depozitat epavele avioanelor în nişte case pe care le-a sigilat. Un alt avion pare să se fi prăbuşit la sud de Himalaya, într-o provincie ai cărei locuitori sunt oameni ai junglei, pe jumătate sălbatici. Nu sunt budişti, umblă aproape despuiati şi toţi tibetanii se tem de săgeţile lor otrăvite. Îşi părăsesc rareori pădurile pentru a vinde piei de animale şi mosc în schimbul sării şi al unor imitaţii de bijuterii. Cu o asemenea ocazie au oferit şi obiecte care nu puteau proveni decât dintr-un avion american. Dar a fost singura veste despre probabilul accident care a ajuns la urechile lumii. Orice tentativă de a întreprinde cercetări ar fi fost o iluzie. Mi-ar fi plăcut să caut locul unde se prăbuşise avionul şi să merg pe urmele lăsate de acest accident, dar planul a eşuat, provincia respectivă fiind foarte departe.

Reorganizarea armatei și intensificarea vieții religioase

Situația politică a țării se înrăutățea. Chinezii declaraseră solemn la Peking că în curând vor „elibera” Tibetul. La Lhasa nu se îndoia nimeni că această amenințare trebuia luată foarte în serios. Chinezii comuniști își realizaseră până acum toate proiectele.

Iată de ce în Tibet a început o campanie de reorganizare rapidă a armatei. Această misiune specială i-a fost încredințată unuia din miniștrii cabinetului. Tibetul are o armată permanentă. Fiecare localitate trebuie să pună la dispoziție un număr de bărbați pentru serviciul militar, în funcție de numărul total al locuitorilor. Aceasta face parte din obligațiile față de stat. Nu este un serviciu militar obligatoriu în sensul pe care îl dăm noi acestui termen, statul fiind interesat doar de *numărul* de oameni, nu de oamenii înșiși. Cei vizați pot să-și plătească un locțiitor pe care să-l trimită în locul lor în armată. Acești locțiitori rămân foarte des soldați pentru tot restul vieții.

Instructorii militari sunt școliți în India și se pricep să manevreze armele moderne. Limba folosită în armată este un amestec de tibetană, indiană și engleză. Noul ministru și-a început activitatea prin a introduce comenzi uniformizate, în limba tibetană. În locul imnului național englez „God Save the Queen” s-au compus textul și melodia unui imn tibetan. Acesta proslăvea independența Tibetului și îl omagia pe înaltul său stăpânitor, Dalai Lama.

Pajiștile din jurul Lhasei s-au transformat în câmpuri de instrucție pentru armată, s-au înființat noi regimente, iar Adunarea națională a luat decizia să traseze celor înstăriți și aristocraților sarcina de a subvenționa mobilizarea și echiparea a încă o mie de oameni. Rămânea la latitudinea lor să hotărască dacă se înrolau ei înșiși sau își găseau un substitut. S-au organizat cursuri speciale pentru calificarea ca ofițeri a unor funcționari laici și monahali. Cei mai mulți au participat cu tot entuziasmul.

Uniforma militară de vară era confecționată din stofă de bumbac kaki, iar cea de iarnă – din stofă de lână indigenă, vopsită cu esență din coajă de nucă verde. Croiul fusese ajustat după îmbrăcăminte tibetană obișnuită: un fel de haină ca o mantie, care servea și drept pătură, iar dedesubt, pantaloni și tradiționalele cizme înalte. Pe cap, soldații purtau vara o pălărie cu boruri mari care îi apăra de soare, iar iarna o căciulă de blană. În formațiuni compacte, armata face o impresie bună, foarte belicoasă – bineînțeles, nu este cazul să o comparăm cu cele europene și cu cele americane. Un plutonier prusac ar fi avut multe de obiectat – dar nici el nu și-ar fi putut dori un spirit de subordonare mai necondiționat ca acela de aici. Nu este de mirare, armata constând în cea mai mare parte din iobagi obișnuiți cu obediența oarbă. La care se adăuga convingerea că își apără țara și religia – acest gând le insufla tuturor încredere și spirit combativ.

În perioadele pașnice din trecut nimeni nu dăduse o importanță deosebită armatei. Dar și atunci comunitățile de baștină trebuiau să-i aprovizioneze pe recruți cu alimente și bani. Guvernul a înțeles acum cât de importantă este o bună organizare și a stabilit solde pentru ofițeri și trupe.

La început nu a fost deloc ușor să se organizeze un sistem de aprovizionare impecabilă a numeroaselor trupe noi. Serviciul de transporturi era suprasolicitat, cerealele pentru pâine trebuiau aduse adeseori din regiuni îndepărtate. Depozitele construite în ținuturile bogate în grâne erau clădiri mari din piatră, fără ferestre, prevăzute doar cu găuri de aerisire. Cerealele puteau fi păstrate acolo ani în șir fără să se deterioreze, aerul uscat împiedicând degradarea. Dar aceste silozuri s-au golit acum rapid, rezervele fiind duse în acele locuri unde s-ar fi putut crea un front în caz de război. Țara nu era încă amenințată de vreo penurie de alimente. Nici dacă s-ar fi înălțat un zid în jurul Tibetului nu ar fi murit nimeni de foame sau de frig, căci tot ce le este necesar celor trei milioane de locuitori ai acestei țări uriașe există într-o formă sau alta.

Popotele armatei ofereau prin urmare mese îmbelșugate, iar solda acoperea cheltuielile pentru țigarete și *chang*. Soldații erau mulțumiți.

Și la tibetani deosebirea dintre ofițeri și trupă se vede în primul rând în uniformă. Cu cât rangul este mai înalt, cu atât ornamentele

din aur masiv sunt mai numeroase. Nu există un regulament strict în această privință. Am văzut odată un general care, în afară de epoletii din aur, mai avea pe piept o mulțime de alte podoabe sculptoare. Probabil că văzuse prea multe ilustrate din străinătate și se împodobise și el după modelul lor, căci în Tibet nu există medalii și decorații. În loc de asemenea distincții, soldatul tibetan primește recompense mai concrete. După o victorie are dreptul la pradă, din care cauză jafurile sunt destul de frecvente. Doar armele capturate trebuie predate. Un bun exemplu pentru acest sistem este combaterea bandiților, la care am asistat și eu de câteva ori. *Bönpo* locali pot cere ajutor de la guvern atunci când nu mai reușesc să o scoată la capăt cu bandiții din ținutul lor. Sunt trimise unități militare mai mici care să le vină de hac. În ciuda metodelor de luptă total lipsite de scrupule ale bandiților, participarea la asemenea expediții punitive este foarte râvnită, căci soldații se gândesc doar la prada care îi așteaptă, fără să țină cont și de pericole. Dreptul la pradă provoacă adesea multe probleme, și eu însumi am văzut la un moment dat un caz tragic când aplicarea lui a costat viața mai multor oameni.

După ce armata roșie chineză a ocupat Turkistanul, consulul american de acolo, Machiernan, însoțit de un compatriot, studentul Bessac, și trei ruși albi, a vrut să fugă în Tibet. Prin intermediul legației sale din India a cerut guvernului tibetan permisiunea de a tranzita țara, iar Lhasa a trimis de îndată curieri în toate direcțiile, cu dispoziția ca posturile întărite de la graniță și patrulele să nu le facă greutăți fugarilor. Drumul micii caravane ducea prin Kuën Lun și Changthang; cămilele s-au comportat admirabil, iar vânătoarea de *kyang* le-a furnizat oamenilor carne proaspătă. Dar, din nenorocire, curierul a ajuns prea târziu exact la punctul unde americanul și însoțitorii săi urmau să treacă granița. Înainte să fi putut începe tratativele, soldații au făcut uz de arme. Probabil că la zelul lor contribuise și vederea celor douăsprezece cămile încărcate. Consulul american și doi ruși au murit pe loc. Al treilea rus a fost grav rănit și doar studentul Bessac a scăpat nevătămat. El a fost luat prizonier și o escortă i-a condus pe el și pe rănit până la proximal guvernator. Tratamentul la care a fost supus a fost departe de a putea fi numit politicos, el fiind ocărât și amenințat tot timpul. Soldații hiperzeleși de la graniță au început de îndată să-și împartă

prada, foarte bucuroși să intre în posesia unor lucruri atât de prețioase ca binocurile și aparatele de fotografiat. Dar încă înainte ca prizonierii să ajungă la proximal *Bönpo*, a sosit curierul cu ordinul ca cei doi americani și însoțitorii lor să fie întâmpinați ca oaspeți ai guvernului. Atmosfera s-a schimbat pe loc. Soldații tibetani și-au pierdut aplombul, neștiind cum să fie mai politicoși. Ceea ce se întâmplase nu mai putea fi însă schimbat – incidentul costase viața a trei persoane. Guvernatorul a trimis un raport la Lhasa. Îngrozit de cele petrecute, guvernul s-a străduit să-și manifeste în fel și chip regretele. Un sanitar școlit în India a fost trimis, cu daruri, la Bessac și camaradul rănit. Ambii au fost invitați să vină la Lhasa și să depună mărturie împotriva soldaților arestați între timp. Un înalt funcționar tibetan care vorbea puțin engleza a ieșit, călare, în întâmpinarea celor doi, așa cum o cere datina. M-am alăturat lui, gândindu-mă că tânărul american va găsi poate o consolare în posibilitatea de a vorbi cu un alb despre întâmplările prin care trecuse; speram de asemenea să-l pot convinge că guvernul nu purta nicio vină și că regretă enorm acest incident. L-am întâlnit pe tânăr pe o ploaie torențială – era un băiat foarte înalt, încât micul cal tibetan aproape că dispărea sub el. Îmi puteam imagina cum se simte. Caravana fusese pe drum luni întregi, tot pe fugă, tot înconjurată de primejdii; iar prima întâlnire cu oamenii țării de la care așteptau azil se terminase cu moartea a trei dintre ei!

Într-un cort al guvernului erau pregătite haine noi și încălțăminte, iar la Lhasa se amenajase pentru musafiri o casă cu grădină, cu un bucătar și slujitori. Din fericire, rusul Vasileff nu era rănit mortal; în curând el reuși să se plimbe, schiopătând, prin grădină cu ajutorul unor cârje. Cei doi rămaseră la Lhasa o lună întreagă și în acest răstimp m-am împrietenit cu Bessac. Nu-i purta pică țării care îl primise atât de rău; nu ceru decât pedepsirea soldaților care îl trataseră cu atâta duritate în timpul transportului spre guvernator. El a fost rugat să asiste la executarea pedepsei, ca să nu existe suspiciunea unei mistificări. Dar când a văzut cum sunt biciuiți vinovații, a cerut o diminuare a pedepsei. A făcut însă fotografii cu scena biciuirii; pozele au apărut mai târziu în revista *Life*, guvernul tibetan fiind în felul acesta reabilitat în fața opiniei publice mondiale.

La Lhasa se făcură toate demersurile pentru ca celor trei morți să li se dea onorurile după obiceiurile occidentale. Iată de ce în mijlocul ținutului Changthang pot fi văzute astăzi trei cruci simple. Istoria lor este atât de tragică pentru că victimele și-au găsit moartea tocmai când crezuseră că sunt salvate.

Bessac a fost primit de Dalai Lama, apoi a plecat spre granița cu Sikkim, unde era așteptat de reprezentanții țării sale.

Timpurile tulburi au adus în Tibet mulți alți refugiați, dar aceștia au avut mai mult noroc. O nouă caravană de cămile a străbătut la un moment dat Changthang – un prinț mongol cu cele două soții ale sale: una poloneză și una mongolă. Le-am admirat pe cele două femei care rezistaseră la acest efort nemaipomenit și m-am mirat și mai mult văzându-i pe cei doi copii drăgălași care suportaseră, și ei, bine călătoria. Familia a rămas o jumătate de an la Lhasa și trăiește acum în India.

Am auzit și despre altă fugă aventuroasă care ilustrează atât de bine tragedia epocii noastre. O sută cincizeci de ruși albi își părăsiseră patria străbătând întreaga Rusie pe jos. După ani petrecuți pe drum, după toate lipsurile și greutatea îndurate, au ajuns la Lhasa doar douăzeci de supraviețuitori. Guvernul i-a ajutat în limita posibilului, dându-le alimente și punându-le la dispoziție mijloace de transport. Dar soarta a vrut ca, abia sosiți, să trebuiască să plece mai departe, spre India. În felul acesta au fost fugăriți de jur împrejurul lumii și acum câteva zile am citit în presă că toți douăzeci au ajuns teferi la Hamburg, unde voiau să se imbarce pentru Statele Unite, sperând să-și găsească acolo, în fine, o nouă patrie după atâtea rătăciră și suferințe.

Bineînțeles că în aceste timpuri critice guvernul încerca să mobilizeze nu numai forțele armate pentru apărarea granițelor țării, ci și mijloacele de apărare internă. Nu trebuia decât să facă apel la religie, baza tuturor manifestărilor din Tibet. S-au luat hotărâri și o serie de funcționari au fost antrenați pentru a pune în aplicare proiectele. Acestora li s-au pus la dispoziție fonduri uriașe în vederea implementării noilor măsuri în tot Tibetul. Călugării au primit ordinul să convoace cu regularitate întruniri în cadrul cărora să citească, împreună cu credincioșii, Biblia tibetană, *Kangyur*. S-au amplasat peste tot noi prapuri și moriști de rugăciune care să ceară ajutor zeilor. Din sipete s-au scos la lumină talismane rare, deosebit de eficiente.

S-au adus de două ori mai multe jertfe. Pe toate piscurile ardeau focurile de sacrificiu, vântul învârtea noile moriști de rugăciune ca să ducă în toate direcțiile invocațiile adresate zeilor protectori ai lamaismului. Toate speranțele se îndreptau spre atotputernica religie, de la care se aștepta sprijinul necesar pentru a salva independența țării.

În timpul acesta, Radio Peking transmitea știri în limba tibetană, repetând mereu promisiunea că va „elibera” în curând Tibetul.

Masele participau în număr mai mare ca niciodată la festivitățile religioase. Începutul anului 1950 a eclipsat tot ce văzusem până atunci în materie de pompă și fast. Populația Tibetului se înghesuia într-o stare de exaltare religioasă pe străzile înguste ale Lhasei. Dar nu-mi puteam înăbuși gândul apăsător că această evlavie emoționantă nu-i va îndupleca pe zeii auriți...

În caz că nu primea ajutor din exterior, Tibetul avea să fie în curând smuls cu multă brutalitate din liniștea și pacea sa.

Dalai Lama mă rugase iar să fac fotografii cu ocazia festivităților, așa că am reușit să văd de data aceasta ceremoniile din imediata apropiere. La patru săptămâni după „marea” sărbătoare de rugăciune pentru Anul Nou are loc o sărbătoare de rugăciune „mai mică”, cu durata de „doar” zece zile, dar aceasta o depășește poate în strălucire pe prima. Căci natura începe deja să înverzească, iar orașul înveșmântat în opulența primăverii și a festivităților oferă un tablou de neuitat. Poate tocmai din cauza norilor care se adunau la orizont... Serbarea înseamnă un moment de apogeu pentru localitatea Shö. Timp de doar două ore, din palatul Potala se lasă în jos, deasupra localității Shö, un steag – cu siguranță cel mai mare din lume! Acesta este rulat într-un sul uriaș și cincizeci de călugări își unesc forțele ca să-l fixeze și să-l desfășoare. În Shö a fost construită o casă specială pentru a adăposti steagul. Acesta este confecționat din mătase grea, pură, iar pe fondul superb sunt brodate în culori vii cele mai frumoase figuri de divinități. După ce steagul strălucește de pe Potala, putând fi văzut în tot orașul, din Tsug Lag Khang pornește o procesiune somptuoasă, care se îndreaptă spre Shö; acolo au loc diferite ceremonii solemne, apoi alaiul se dispersează. În continuare, se desfășoară un ciudat festival de dans: grupuri de călugări prezintă dansuri rituale străvechi. Mascăți și

împodobiți cu ornamente prețioase, cioplite în os, ei se învârtesc încet, în ritmul tobelor. Poporul se uită fascinat la măștile înfricoșătoare. Un murmur străbate din când în când mulțimea: unul sau altul crede că l-a zărit pe acoperișul Potalei, situat la aproape o sută de metri deasupra lor, pe Dalai Lama privind prin luneta sa spectacolul bizar. Credincioșii se aruncă mereu cu fața la pământ pe treptele de piatră, în fața steagului brodat cu figuri de zeități. Acesta este strâns încet încă în timpul festivității și dispare iar pentru un an întreg.

Despre tipografii și cărți

Localitatea Shö de la poalele Potalei este cunoscută datorită tipografiei sale: o clădire înaltă, sumbră, din care arareori răzbate vreun zgomot în lumea de afară. Nu duduie nicio mașină, doar vocile înăbușite ale călugărilor se aud prin săli. Pe niște rafturi lungi sunt îngrămădiți butuci de lemn care intră în funcțiune doar atunci când se primește comanda de a scoate o nouă carte. Nașterea unei asemenea cărți presupune un volum de muncă uriaș. Călugării trebuie să înceapă prin a ciopli cu mâna lor mici scândurele, 'căci nu există joagăre. Apoi fiecare din literele tibetane înflorite este scrijelită în scândurica de mestecăn, iar plăcile terminate sunt puse cu grijă una peste alta. Este o muncă aparent interminabilă, deoarece o carte, de exemplu Biblia tibetană, umple de multe ori o întreagă hală. Cerneala de tipar se prepară din funingine diluată, obținută în cantități mari prin arderea bălegarului de iac. Și călugării sunt de cele mai multe ori înnegriți din cap până în picioare în timp ce lucrează. În fine, plăcile sunt imprimate pe hârtia tibetană preparată manual. Cărțile nu sunt legate, ci sunt formate din foi volante, tipărite pe ambele părți și puse între două coperti din lemn sculptat. Cărțile gata tipărite pot fi procurate direct de la tipografie sau achiziționate de la unul dintre librării de pe Parkhor. Conform obiceiului, ele sunt învelite acasă în baticuri din mătase și păstrate cu sfințenie. Deoarece toate au conținut religios, sunt mânuite cu mult respect, locul lor fiind de cele mai multe ori pe altar. În casele oamenilor înstăriți pot fi găsite atât volumele Bibliei tibetane, cât și cele două sute patruzeci de volume care conțin exegeza ei. Tibetanii au mare grijă de aceste cărți. Nu i-ar trece nimănui prin minte să pună o carte pe un loc de șezut. Cu atât mai puțin respect arată însă față de cărțile noastre. De exemplu, la un moment dat am găsit într-un loc cu totul nepotrivit o lucrare extrem de valoroasă despre lumea tibetană. Lipseau doar primele pagini. Le-am copiat din alt exemplar, fericit că intrasem în posesia ei.

Preţul cărţilor tibetane depinde de calitatea hârtiei. O ediţie completă a Bibliei valorează cam cât un cal pursânge sau o duzină de iaci foarte buni.

În afară de Shō mai există o tipografie foarte mare la Narthang, lângă Shigatse, şi aproape fiecare mănăstire dispune de clişee pentru anumite cărţi despre sfinţii locali şi analele lamaseriilor lor.

Întreaga cultură tibetană este inspirată din religie, aşa cum a fost mai demult şi cultura noastră. Lucrările de arhitectură, sculpturile, operele literare şi picturile preamăresc credinţa, având scopul de a spori faima bisericii. Neexistând încă o delimitare între religie şi ştiinţă, conţinutul tuturor cărţilor împleteşte canoanele religioase cu cunoştinţe filosofice şi sfaturi practice bazate pe experienţă. Cânteccele şi poeziile sunt consemnate doar în manuscrise, pe foi volante; nu există ediţii şi opere complete. O excepţie o reprezintă poeziile celui de-al şaselea Dalai Lama, care au văzut lumina tiparului; mi le-am procurat şi eu de la bazar şi le-am citit de mai multe ori, căci dau expresie într-o formă desăvârşită nostalgiei iubirii. Nu numai eu am manifestat o preferinţă deosebită pentru versurile acestui prizonier însingurat; şi tibetanii citeau cu plăcere poeziile stăpânitorului de mult dispărut. Acesta au fost o figură mai aparte printre ceilalţi Dalai Lama. Îi plăceau femeile şi se furişa adeseori, travestit, în oraş. Dar toată lumea manifestase înţelegere pentru sufletul său nostalgic, de poet.

Mai valoroase decât lucrările tipărite sunt numeroasele manuscrise alcătuite de călugări foarte dibaci. Conţinutul lor porneşte de la teme mai puţin savante, de exemplu de la anecdote – cum ar fi culegerea de anecdote a celui mai renumit comic tibetan, Agu Thōnpa. Acesta critică, plin de umor, viaţa politică şi religioasă contemporană lui, fiind şi în ziua de azi foarte iubit. Istoriile sale sunt citite la toate sindrofiile, pentru a-i înveseli pe oaspeţi. Ținând seama de înclinaţia poporului tibetan pentru umor şi situaţii hazlii, autorul a devenit aproape un clasic; în timpul şederii mele la Lhasa, cel mai bun comic al oraşului purta numele său.

Mai există nişte cărţi care cuprind directive precise pentru desena şi pictarea aşa-numitelor *thanka*. Acestea sunt draperii care se atârnă pe perete; sunt decorate cu motive religioase şi pot fi găsite în toate templele şi mănăstirile, dar şi în cele mai multe case particulare.

Valoarea lor depinde de vechime și execuție – în orice caz, sunt cel mai căutat suvenir și toți străinii vor să le achiziționeze. Înfățișează scene din viața zeilor și sunt pictate pe o mătase scumpă; cei ce le confecționează sunt foarte mândri de meseria lor, aceasta presupunând cunoașterea temeinică a cărților în care sunt consemnate legendele. Artistul poate da frâu liber fanteziei sale în modul cum înflorește diferitele episoade; în ceea ce privește zugrăvirea zeilor este însă obligat să respecte prescripții și proporții precise. În timpul lucrului, mătasea este fixată într-un fel de gherghef de lemn, opera terminată fiind apoi înrămată în brocart scump. Deoarece *thanka* tratează exclusiv motive religioase, ele trec drept obiecte de cult, comercializarea lor publică fiind interzisă. Asemenea dispoziții sunt respectate cu multă strictețe în Tibet. Obiectele legate de cultul religios nu ajung niciodată în comerț, iar dacă se vând, suma încasată este destinată alimentării cu unt a candelelor din sanctuare sau banii sunt dați ca pomană. Cu toate acestea, *thanka* sunt scoase adeseori peste graniță, unde colecționarii le cumpără cu bani grei. Mi-am manifestat de multe ori față de prieteni dorința de a avea o *thanka*, dar niciunul nu a vrut să-mi vândă vreuna. Cu scurt timp înainte de plecare, am primit însă câteva în dar. Mai târziu, când am văzut la Darjeeling una deosebit de frumoasă, pe care am vrut neapărat să o am în colecție, a trebuit să bag mâna adânc în buzunar.

Multe *thanka* vechi ajung la Potala sau în alte temple, căci nimeni nu ar distruge așa ceva; pe de altă parte, oamenilor bogați le place să-și schimbe mereu draperiile vechi de pe pereți cu altele noi, cu culori mai proaspete pe mătasea sclipitoare. Am aflat mai târziu de la Dalai Lama că pe pereții numeroaselor încăperi neîntrebuinate din palatul de iarnă atârnă peste zece mii de *thanka* nebagate în seamă. Am avut ocazia să mă conving personal de acest lucru.

În fiecare toamnă, la Lhasa are loc o mare campanie de curățare și zugrăvire a caselor particulare și a templelor; chiar și Potala intră în renovare. Este foarte periculos să zugrăvești zidurile înalte și abrupte ale Potalei, de aceea operațiunea este încredințată de fiecare dată aceleiași echipe de oameni experimentați. Aceștia stau suspendați de niște funii din păr de iac și toarnă pe ziduri vopsea din mici recipiente de lut, apoi se așază, în poziții cât se poate de primejdioase, pe ornamentele cornișelor, dându-le o strălucire nouă.

Pe multe porțiuni de pe care ploaia nu poate spăla atât de ușor culoarea s-a depus în decursul secolelor o crustă groasă de calcar, în urma zugrăvelii anuale. Dar panorama finală este de o frumusețe inimaginabilă, căci palatul Potala se înalță orbitor de alb, dominând orașul.

M-am bucurat grozav când Dalai Lama m-a rugat să filmez aceste lucrări de renovare. Am avut astfel ocazia să immortalizez iarăși scene unice în lumea întreagă. Împreună cu un grup de femei vesele care cărau vopselele, am urcat dis-de-dimineață numeroasele trepte de piatră ce duc până sus. Toată cantitatea de vopsea necesară acestei clădiri uriașe este transportată de femei din Shö, și o sută de muncitori lucrează timp de paisprezece zile pentru ca zidurile abrupte să strălucească în noul veșmânt imaculat. Aveam deci timp suficient pentru fotografiile mele și am experimentat mai întâi toate perspectivele posibile pentru a obține imagini de efect. Mă tenta mai ales să-i surprind pe muncitorii care stăteau atârnați de funii, plutind între cer și pământ. În acest scop mi s-a permis accesul în toate încăperile palatului. Cele mai multe camere erau foarte întunecate, din cauza lucrurilor vechi de sute de ani care blocau ferestrele, împiedicându-mă să ajung până la ele. Statui uitate ale lui Buddha mă priveau cu ochi mari, nicio candelă nu ardea în cinstea lor și niciun credincios nu se prosterna la picioarele lor. Descopeream mereu *thanka* vechi superbe acoperite de un strat gros de praf. Orice muzeu din lume ar fi fost fericit să posede cel puțin o parte din comorile care se îngrămădesc aici neluate în seamă și înecate în praf. Au fost date uitării, șoarecii și păianjenii fiind în ziua de azi singurii lor admiratori. Însoțitorul meu mi-a mai arătat o ciudățenie la etajul de jos al acestei clădiri unice. Sub stâlpii care susțineau plafonul se introduseseră niște icuri din lemn. Edificiul asemănător zgârie-norilor se afundase în decursul secolelor; cei mai buni meseriași din Lhasa reușiseră însă, cu mari eforturi, să-l înalțe iarăși. Era o performanță tehnică nemaipomenită pentru acești oameni neșcoliți și nu izbuteam să înțeleg cum de fusese posibil să facă așa ceva.

Până la urmă am turnat un film foarte bun despre zugrăvirea palatului Potala, care a fost trimis la dezvoltat în India, întocmai ca toate celelalte.

Amenajez un cinematograf pentru Dalai Lama

Se pare că Dalai Lama avea chef să vizioneze filmele mele după tot tipicul. Iată de ce Lobsang Samten m-a întrebat într-o bună zi pe neașteptate dacă aş avea curajul să amenajez o sală de spectacole. Învăţasem la Lhasa că nu este bine să spui de la început „nu”, chiar dacă nu ai avut niciodată nici în clin, nici în mănecă cu ceea ce ți se cere să faci. Aufschnaiter și cu mine ne bucuram de faima de a fi un fel de „factotum” și descălciserăm până acum o serie de probleme mai dificile. De exemplu, în timpul verii lucraserăm la proiectul unei școli cu o capacitate de o mie de elevi, căci conducerea Lhasei începea să înțeleagă că lipsa instrucției școlare reprezintă un mare handicap.

Așa că, după ce am stat câțva timp pe gânduri, am cerut proiectele aparatelor de proiecție ale lui Dalai Lama ca să văd ce intensitate a curentului necesitau și cât de mare ar fi trebuit să fie sala. După ce m-am declarat dispus să amenajez sala, am primit și însărcinarea oficială de la stareții care vegheau asupra tânărului zeu. De acum înainte porțile interioare ale grădinii Norbulingka se deschideau în fața mea, deși rămăneau închise pentru oricine altcineva. Am început lucrările în iarna 1949/1950, după ce tânărul rege se întorsese deja la Potala. Am vizitat toate clădirile existente și am ales în cele din urmă o casă situată lângă zidul interior al grădinii; aceasta nu mai fusese folosită după moartea celui de-al treisprezecelea Dalai Lama. Îmi stăteau la dispoziție cei mai buni meșteșugari din Lhasa, precum și soldații gărzii personale. Femeile nu aveau voie să lucreze aici; ar fi însemnat o profanare a „sanctuarului”. Am făcut niște traverse din bare scurte de fier – care sunt fabricate special pentru Tibet și transportate pe spinarea oamenilor pe tot drumul lung din India până la Lhasa; cu acestea am sprijinit tavanul, care nu era susținut de stâlpi. Încăperea avea o lungime

de douăzeci de metri; a trebuit să construiesc în exterior încă o încăpere, ceva mai mică şi puţin înălţată, pentru aparatul de proiecţie. Se putea intra în ea atât de afară, cât şi din sala de spectacole. La o oarecare distanţă de camera de proiecţie am amenajat o căsuţă pentru motorul cu explozie şi generator. Asta la insistenţele speciale ale lui Dalai Lama, care mă rugase să amplasez motorul în aşa fel încât zgomotul lui să nu se audă. Căci nu voia să-l neliniştească şi mai mult pe bătrânul regent. Amenajarea unui cinematograf era în sine un act suficient de revoluţionar pentru Norbulingka. De aceea am construit încă o încăpere pentru ţevile de eşapament; am constatat mai târziu că ideea fusese foarte bună. Deoarece nu mă puteam baza exclusiv pe vechiul motor, am întrebat dacă nu am putea recurge, în caz de forţă majoră, la maşina de teren ca să acţioneze generatorul. Fireşte că dorinţa lui Dalai Lama era sfântă chiar şi când era vorba de utilitatea dată maşinii de teren.

Ca european nu-ţi poţi imagina câtă importanţă se dă până şi celei mai mărunte dorinţe a zeului-rege. Întregul aparat guvernamental se pune în mişcare pentru a îndeplini dorinţele sale. Mai întâi se încearcă procurarea acelui obiect în Lhasa; dacă nu este posibil, un curier călare, care deţine un paşaport special, este trimis în India. Acesta poartă pe tot parcursul drumului un steguleţ roşu în mână, iar vederea steguleţului are acelaşi efect ca sirena pompierilor la noi. Toată lumea ştie că acest curier are o misiune primită de sus de tot şi că se grăbeşte; toţi se străduiesc, prin urmare, să-şi dea concursul. La popasurile *tasam* primeşte cel mai rapid cal, în timp ce alţii, care aşteaptă poate de mai multă vreme să-şi continue drumul, trebuie să stea pe loc. De multe ori este trimis un gonaci care să-l anunţe pe proximal *Bönpo* de sosirea curierului. Aceşti curieri, numiţi *atrung*, îşi urmează traseul fără nicio pauză de odihnă, distanţa parcursă zilnic ajungând până la 120 de kilometri – să nu mai amintim despre numeroasele defileuri înalte pe care trebuie să le traverseze cu piciorul. Ei nu au dreptul să-şi întrerupă călătoria, în cel mai bun caz aţipesc puţin în şa; oricum, niciun caravanserai nu le-ar da adăpost. În plus, pe cingătoarea mantiei lor se aplică sigiliul mare al cabinetului, aşa încât curierii nici nu se pot dezbrăca. Dar ei sunt foarte mândri de performanţa lor, se bucură de admiraţia tuturor şi fiecare *Bönpo* îi hrăneşte pe gratis şi le dă şi bani.

Și în cazul mașinii de teren a fost nevoie doar de un semn, iar aceasta mi-a fost pusă la dispoziție. Din păcate, nu era atât de simplu să introduci mașina în grădina interioară, poarta din zidul galben fiind cu câțiva centimetri prea îngustă. Dar tânărul rege găsi o soluție: porunci pur și simplu ca poarta să fie lărgită. Era o dovadă a curajului și voinței sale de a se afirma, căci cei din jur aveau cu siguranță mari rezerve în a schimba ceva din obiceiurile tradiționale cât timp băiatul nu ajunsese încă la majorat. Gaura din zidul galben a fost foarte rapid astupată, s-a montat o poartă nouă și toți se străduiră să șteargă orice urmă, ca să nu facă vâlvă. Autoritatea acestui băiat se arăta în modul în care reușea să-și impună ideile fără a leza cu nimic sentimentele celorlalți.

Deci mașina de teren a ajuns în căsuța sa, dovedindu-se adeseori foarte utilă, și anume când vechiul motor intra în grevă. Șoferul celui de-al treisprezecelea Dalai Lama m-a ajutat să montez cablurile electrice și în curând întreaga instalație funcționa perfect. M-am străduit și eu să șterg toate urmele lăsate de șantier în grădină, făcând poteci noi în porțiunile deteriorate și plantând straturi de flori. Firește că am profitat de această ocazie unică, explorând pas cu pas grădina, care rămânea în continuare inaccesibilă muritorilor de rând. Nu-mi imaginam pe atunci că în viitor voi mai veni de multe ori aici.

Între timp se instalase primăvara, iar natura se desfășura în toată splendoarea la Norbulingka. Piersicii și perii înfloriseră, păunii cu penajul lor colorat se plimbau țănoși peste tot, sute de flori rare se bucurau de soare în ghivece. În mijlocul lacurilor mici, artificiale, se găseau insulițe pe care se înălța câte un templu minuscul; puteai ajunge la el trecând un podeț. Într-un colț al parcului – o mică grădină zoologică. Cele mai multe cuști erau însă goale, nu mai rămăseseră în ele decât câțiva râși și câteva pisici sălbatice. Mai demult trăiau aici și pantere și urși, dar se prăpădiseră, neputând suporta lipsa libertății. Lui Dalai Lama i se dăruiau mereu tot felul de animale, mai ales rănite, deoarece în Grădina Nestematelor acestea se bucurau de siguranță deplină.

În afară de temple, în parc erau o serie de căsuțe răspândite pe sub copaci. Fiecare avea o anumită destinație: într-una tânărul zeu se retrăgea la meditație, cealaltă era aranjată ca sală de lectură, altele erau săli de predare a cursurilor pentru Dalai Lama sau de

întrunire a călugărilor. Cea mai mare – o clădire cu mai multe etaje – era așezată la mijlocul grădinii, fiind pe jumătate locuința Sfinției Sale, pe jumătate templu. Dar ferestrele erau și aici foarte mici și, după aprecierea mea, denumirea de „palat” era exagerată pentru această casă simplă. Făcea o impresie mai agreabilă decât Potala doar grație copacilor verzi care o înconjurau; Potala semăna mai degrabă cu o închisoare.

Și grădina era prea întunecată. Copacii crescuseră în voie ani în șir, formând un adevărat hățîș, și nimeni nu încerca să-i rărească. Grădinarii se plîngeau că în zadar se străduiesc să îngrijească florile și pomii fructiferi – nimic nu se dezvoltă cum trebuie din cauza umbrei dese. Mi-ar fi plăcut să sistematizez puțin această grădină și să amenajez răzoare noi, fiindcă, deși era îngrijită de o armată de grădinari, nu avea niciun stil. Am reușit cel puțin să-l conving pe camerierul-șef de necesitatea de a doborî câțiva copaci și am supravegheat personal această operațiune. Grădinarii care locuiau în căsuțe în interiorul zidului galben nu aveau multă înțelegere pentru așa ceva, ei se ocupau doar de îngrijirea florilor din ghiivecele care peste zi stăteau afară, iar noaptea erau adăpostite într-o încăpere specială.

O ușă ducea din grădina interioară direct la grajduri. Acolo se aflau caii favoriți ai lui Dalai Lama și un *kyang* domesticit pe care îl primise cadou. Animalele duceau o viață liniștită, fiind îngrijite de mulți slujitori, și se îngrășau deoarece stăpânul lor nu le solicita niciodată.

Profesorii și slujitorii personali, camerierul și paharnicul lui Dalai Lama locuiau în afara zidului galben, în marele Norbulingka. Acolo existau clădiri de locuit confortabile, foarte curate, având în vedere condițiile igienice din restul Tibetului; în ele erau adăpostiți și cei cinci sute de oameni care formau garda personală. Al treisprezecelea Dalai Lama se ocupase îndeaproape de soarta trupelor sale; pe vremea sa acestea primiseră uniforme noi, cu croială europeană; el supraveghease instruirea lor stînd într-un pavilion construit special pentru acest scop; am observat că soldații aveau chiar și părul tuns după moda europeană, ceea ce nu vezi nicăieri în Tibet. Probabil că, în timpul șederii în India, celui de-al treisprezecelea Dalai Lama îi plăcuse armata britanică, așa că își organizase garda personală după modelul ei. Ofițerii locuiau în bungalouri

drăguțe așezate între răzoare cu flori. Activitatea ofițerilor și a trupei era foarte ușoară, rezumându-se mai ales la serviciul de pază și la defilări cu ocazia paradelor militare și a festivităților.

Îmi terminasem lucrările cu mult înainte de mutarea lui Dalai Lama în palatul de vară. Oare sala de spectacole avea să se bucure de aprecierea sa? Așteptam să-i aflu părerile de la Lobsang Samten, care cu siguranță avea să participe la primul spectacol. Probabil că Dalai Lama îl va ruga pe operatorul reprezentanței indiene să mănuiască aparatul. În cadrul agreabilelor recepții organizate la ei, indienii le prezentau uneori musafirilor filme englezești și indiene. Constatam cu aceste ocazii că tibetanii urmăreau cu un entuziasm copilăresc reprezentațiile, mai ales filmele despre țări îndepărtate. Eram prezent când fuseseră copleșiți de încântare vizionând un film cu pigmei care își construiau poduri din liane. Extazul lor a atins apogeul la un film de desene animate, de Walt Disney. Oare care va fi reacția tânărului lor stăpânitor?

Pregătirile pentru procesiune au început într-o zi de primăvară frumoasă și destul de caldă. Toată lumea era în picioare încă din zorii zilei pentru a uda, ca de obicei, cu urcioare de apă drumul prăfuit care ducea la Norbulingka. Alții așezau pietre la marginea drumului, de-a lungul unei linii marcate cu alb, pentru a ține la distanță duhurile rele (convinși fiind că aceste linii împiedică duhurile să traverseze drumul). Apoi a început exodul oamenilor din oraș; erau atât de mulți, încât aproape că nu reușeam să-mi găsesc, în înghesuiala aceea periculoasă, un loc de unde să pot filma. Ca de obicei, slujitorul meu mi-a sărit în ajutor. Era un om înalt, cu fața ciupită de vărsat; simpla lui apariție insufla teamă. El îmi căra cu tot devotamentul aparatele, croindu-mi drum prin mulțime. Nu numai că inspira respect, dar își și dovedise la un moment dat curajul într-o situație foarte primejdioasă.

Se mai întâmpla uneori ca vreun leopard rătăcit să ajungă în grădinile orașului. Deoarece este interzis să ucizi aceste animale, oamenii încearcă să le atragă în capcane sau să le prindă prin alte mijloace. Într-o bună zi, un leopard nimerise în Grădina Nestematelor. Hăituit din toate părțile și rănit la un picior, se retrăsese într-un ungher, arătându-și colții când cineva încerca să se apropie de el. Slujitorul meu, care era pe atunci soldat în garda personală, se

repezise la animal cu mâinile goale, imobilizându-l până când ceilalți soldați veniră în grabă cu un sac. Firește că leopardul se împotrivise, rănindu-l pe slujitorul meu. Fiara supraviețuise câteva zile în grădina zoologică a lui Dalai Lama, apoi se prăpădise.

Când procesiunea solemnă a ajuns în dreptul meu, iar Dalai Lama m-a zărit, din lectica sa, filmând, mi-a zâmbit iarăși. Probabil că în sinea lui se gândea cu bucurie la micul său cinematograf. Nimănui în afară de mine nu i-ar fi putut trece așa ceva prin minte! Dar nu ar fi fost un lucru firesc pentru un copil însingurat, în vârstă de doar paisprezece ani? O simplă privire aruncată slujitorului meu, care avea o expresie de smerenie și extaz, mi-a amintit că, pentru ceilalți, Dalai Lama nu era un copil însingurat – el era un zeu.

În timp ce procesiunea înainta încet, m-am înghesuit prin mulțime și am ajuns la poarta principală a Grădinii Nestematelor. Voiam să filmez tabloul pitoresc al intrării lui Dalai Lama și să surprind poate și câteva scene foarte tipice. Căci acolo așteptau deja slujitorii întregii funcționării să ia în primire caii. Fiind interzis să circuli călare prin Norbulingka, toți caii sunt lăsați afară; slujitorii păzesc ore întregi animalele împodobite, până când ceremoniile iau sfârșit, iar stăpânii se întorc. Acest tablou viu și colorat – mulțimea în veșminte festive, caii focosi cu harnașamente sclipitoare și șei acoperite cu pături în nuanțe stridente, la care se adăugau leii din piatră, proaspăt vopsiți, de la poarta principală – oferea un material colosal pentru câteva poze color frumoase.

După ce procesiunea a dispărut în interiorul grădinii, mulțimea s-a împărțit în grupuri mici, care au pornit înapoi spre oraș cântând cu voioșie. Am vrut să mă întorc și eu acasă, dar nu-mi găseam calul. De câte ori ajungeam în apropiere de Norbulingka, servitorii se repezeau la cal când zăreau harnașamentul galben. Și eu sunt un iubitor de animale și dau mare atenție calului care mi-a fost încredințat, dar ei nu mai conteneau să-l îngrijească și să-l hrănească. Trebuia de fiecare dată să-l aduc iar din grajdurile lui Dalai Lama. Caii, măgarii și catării sunt hrăniți de obicei cu mazăre, ovăzul crește doar ca buruiană. Nomazii le dau animalelor chiar și carne uscată, ca aliment concentrat, iar ca o delicatessă specială – mai ales înainte de eforturi mai mari – *tsampa* cu unt și frunze de ceai.

Grăjdarii lui Dalai Lama reprezintă o tagmă cu totul specială. Sunt temuți în tot orașul și profită din plin de această faimă. Pe

unde ajung, pretind să fie ospătați din belșug, iar ospățul se termină de obicei cu o beție. În general sunt tratați cu mânuși, fiind bine primiți chiar și în casele nobiliare; istoria Tibetului cunoaște o serie de cazuri când slujitori care se bucurau de favorurile lui Dalai Lama au ajuns bogați și influenți. Ultimul exemplu era fostul ajutor de grădinar Khünpela, cu care am locuit din întâmplare un an în aceeași casă. Venise la Norbulingka în anii copilăriei și îi atrăsese atenția celui de-al treisprezecelea Dalai Lama prin faptul că se arătase grozav de afectat de un mic ghinion. Și anume, scăpase din mână un ghiveci cu flori, care se spărsese; omul a încercat să se sinucidă din această cauză. Călugării l-au împiedicat cu greu să facă acest gest și i-au povestit lui Dalai Lama cele întâmplate. Emoționat, Dalai Lama l-a chemat pe băiat, i-a spus vorbe blânde, i-a încredințat altă muncă, mai bună, și l-a supravegheat personal de atunci înainte. Khünpela nu i-a înșelat așteptările, fiindcă era un băiat deștept și receptiv, devenind în curând un ajutor prețios pentru Dalai Lama și sprijinind ideile reformatoare ale acestuia. El a ieșit tot mai mult în evidență și, încetul cu încetul, i-a luat locul fostului favorit Tsarong. Până la moartea stăpânului său, a fost al doilea în ierarhia puterii, chiar dacă nu obținuse nicio funcție și niciun titlu. Acesta fusese unul din meritele înțeleptului stăpânitor: se pricepuse să se înconjoare de oamenii potriviți.

La moartea celui de-al treisprezecelea Dalai Lama, Adunarea națională l-a acuzat pe favoritul Khünpela că ar fi vinovat de moartea timpurie a stăpânului său. Răspunsul simplu al lui Khünpela nu a rămas fără efect: era ultimul, a spus, care putea fi suspectat de o asemenea faptă; căci, chiar dacă nu era considerat capabil de iubire față de stăpânul său, nu încăpea îndoială că, odată cu moartea lui Dalai Lama, cariera sa se încheia. Cu toate acestea, a fost expropriat și expulzat din oraș; a trăit ani mulți într-un sat mic și izolat din provincia sudică Kongpo. Când nu a mai suportat starea de inactivitate, a fugit în India, fiind grațiat de către regent abia în timpul șederii mele la Lhasa. L-am apreciat foarte mult și am regretat adeseori că nu-și putea impune ideile progresiste. De exemplu, el fusese acela care înființase, cu douăzeci de ani în urmă, Monetăria națională și modernizase armata.

Prima întrevvedere între patru ochi cu Kundün

Mă îndreptam încet spre casă, gândindu-mă la toate acestea, când un soldat din garda personală mă ajunse din urmă, spunându-mi că sunt căutat în tot orașul și rugat să mă întorc de îndată la grădina de vară. Primul meu gând a fost că nu funcționează cinematograful; ideea că regele încă minor s-ar putea ridica deasupra tuturor conveniențelor, chemându-mă la el, mi se părea cu totul imposibilă. Am făcut deci pe loc cale întoarsă și am ajuns în scurt timp la Norbulingka, unde se reinstauraseră liniștea și pacea. La poarta zidului galben așteptau deja câțiva călugări care începură să facă semne disperate când mă văzură, arătând spre intrarea în grădina interioară. Chiar dacă în timpul lucrărilor intrasem de multe ori pe această poartă, am avut totuși o strângere de inimă. Dar iată că Lobsang Samten mă întâmpină șoptindu-mi ceva și înmânându-mi o panglică albă. Nu mai era niciun dubiu: fratele său dorea să mă vadă!

M-am îndreptat spre sala de spectacole, dar, înainte să pun mâna pe clanță, ușa s-a deschis din interior și m-am trezit în fața reincarnării lui Buddha. În ciuda surprinderii, am făcut o plecăciune adâncă și i-am oferit panglica. El o luă cu mâna stângă și, într-o pornire impulsivă, mă binecuvântă cu dreapta. Nu era atât atingerea rituală cu mâna, cât mai degrabă izbucnirea afectivă impetuoasă a unui băiat care a reușit, în fine, să-și impună voința. În sala de spectacole așteptau, cu capetele plecate, trei stareți – îndrumătorii personali ai zeului-rege. Îi cunoșteam bine pe toți trei și mi-am amintit că în ziua respectivă îmi răspuseseră cu multă răceală la salut. Cu siguranță că nu agreeau această intruziune în domeniul lor, dar nu ar fi îndrăznit niciodată să se opună pe față dorințelor lui Dalai Lama.

Cu atât mai cordial era tânărul zeu-rege. Radia tot și se repezi să-mi pună o avalanșă de întrebări. Te ducea cu gândul la un om

care a meditat ani în șir asupra a tot felul de probleme, iar acum, când putea în fine să vorbească și el cu cineva, încerca să obțină răspunsuri rapide la toate întrebările care îl frământaseră. Nici nu îmi lăsă timp să chibzuiesc asupra răspunsurilor, ci mă duse repede la aparat ca să pun un film pe care dorea de mult să-l vadă. Era un film documentar despre capitularea Japoniei. Pe stareți îi trimise în sala de reprezentații – ei urmau să formeze publicul.

Probabil că am fost puțin neîndemânatic și nu am mânuit proiectorul destul de repede, căci m-a împins nerăbdător la o parte și a luat personal filmul în mână, dovedindu-se mult mai isteț decât mine. Mi-a povestit că aparatele îl preocupaseră toată iarna, la Potala, că demontase deja un proiector și îl reasamblase după aceea. Am observat deja de atunci că îi plăcea să studieze totul în amănunțime, neacceptând nimic ca dat dinainte. Ca urmare, am petrecut mai târziu multe seri reluând și aprofundând probleme noi sau pe jumătate uitate, ca un tată care nu vrea să se facă de râs în fața fiului său. Mă străduiam să iau în serios orice întrebare și să o tratez cu conștiinciozitate, dându-mi seama că răspunsurile mele vor forma baza culturii și cunoștințelor sale despre lumea occidentală.

Am fost, de la această primă întâlnire, surprins de talentul său la tot ce ținea de tehnică. Pentru un băiat de paisprezece ani lipsit de orice îndrumare – necunoscând limba engleză, nu putea studia prospectele – era o performanță colosală să demonteze un proiector și apoi să-l reasambleze. Când începu filmul, se simți fericit că instalația funcționa și nu conțeni cu laudele la adresa mea. În timp ce stăteam împreună în camera de proiectare, urmărind filmul prin ferestruicile din perete, se bucura de tot ce vedea și auzea, luându-mi de repetate ori ambele mâini în ale sale și strângându-mi-le agitat – exact așa cum ar fi făcut orice alt băiat vioi. Deși era pentru prima dată în viață singur cu un alb, nu avea inhibiții și era foarte degajat. În timp ce introducea următorul film în aparat, îmi puse în mână microfonul, insistând să spun ceva. În același timp se uita prin ferestruică la dascălii săi așezați pe covoare în sala de spectacole luminată electric. Mi-am dat seama că i-ar fi plăcut să vadă expresia de uimire zugrăvită pe fețele grave ale stareților când vor auzi deodată o voce în microfon. Erau totuși profesorii săi și îi stima, chiar dacă *el* era stăpânul lor. Nu am vrut să-i stric plăcerea, așa că am îndemnat publicul inexistent să nu

părăsească sala deoarece va urma un film cu scene din Tibet. El râse cu poftă de perplexitatea călugărilor șocați de tonul meu vesel, lipsit de respect. Niciodată nu se rostiseră cuvinte atât de frivole în prezența stăpânului divin, dar acesta savura situația, cu ochii strălucind.

Mă puse apoi să prezint unul din filmele turnate de mine la Lhasa și mânuî el tabloul de comandă. Eram și eu la fel de curios ca el, fiind vorba despre prima mea încercare. Dar puteam fi mulțumit – lipsurile pe care le-ar fi descoperit un specialist nu aveau relevanță aici. Era vorba despre imaginile filmate la festivitatea „mică” de Anul Nou, și chiar și stareții rigizi uitară de demnitatea lor când se recunoscără în film. Astfel că izbucniră în răs în clipa în care pe ecran apăru, în prim-plan, un ministru care ațipise în timpul ceremoniei. Râsul era însă plin de indulgență, deoarece fiecăruia i se întâmplase deja să lupte contra somnului. Cu toate acestea, printre aristocrați se răspândise probabil vestea că Dalai Lama fusese martorul slăbiciunii unui ministru, căci în viitor toată lumea lua o atitudine studiată când apăream cu aparatul în mână.

Firește că Dalai Lama se bucura cel mai mult de cinematograf. Mișcările sale, de obicei lente, deveniseră juvenile și sprintene; avea câte un comentariu pentru fiecare imagine. L-am rugat după aceea să-mi permită să prezint și un film făcut de el. Dar a răspuns cu multă modestie că nu îndrăznește să-și arate încercările amatoristice după cele văzute până acum. Am reușit totuși să-l conving, fiind curios să văd ce anume îi trezise pofta de filmat. Este clar că nu prea avusese ce să filmeze. De pe acoperișul palatului Potala înscrisese cu obiectivul un arc mare deasupra văii Lhasei – peisajul zbură cu viteză prea mare prin fața ochilor. Urmară câteva imagini subexpuse: nobili călare și caravane care treceau prin localitatea Shö. O fotografie făcută de aproape și înfățișând un bucătar arăta că i-ar fi plăcut să prindă în obiectiv și persoane. Filmul reprezenta prima sa încercare și îl turnase fără nicio îndrumare și fără să cunoască indicațiile din prospect. Când se făcu lumină, mă rugă să transmit la microfon că spectacolul se terminase. Apoi deschise ușa spre sala mare și le spuse stareților că nu mai are nevoie de ei, concediindu-i cu un semn al mâinii. Mi-am dat iar seama că era departe de a fi o marionetă; avea o voință proprie, foarte bine conturată.

„Henrig, ești păros ca o maimuță”

După ce am rămas singuri, am pus filmele la loc și am acoperit aparatele cu husele lor galbene. Apoi ne-am așezat în sala de spectacole; razele soarelui intrau pe fereastra deschisă, căzând pe covorul minunat. Noroc că mă obișnuisem deja să stau cu picioarele încrucișate, căci în apropierea lui Dalai Lama nu există nici scaune, nici perne. Inițial mă codisem să mă așez, știind că nici măcar miniștrii nu aveau voie să șadă în prezența zeului-rege. În plus, aici nu exista nici tronul care să marcheze deosebirea de rang. Dar Dalai Lama mă prinse pur și simplu de braț și mă trase în jos, așa că a trebuit să renunț la toate rezervele.

Apoi mi-a povestit că intenționase de mult să aranjeze întâlnirea noastră, știind că trebuia să facă la un moment dat acest pas ca să poată afla câte ceva despre lumea exterioară. Se aștepta la împotrivirea regentului, dar voia să-și susțină punctul de vedere, ticluindu-și deja argumentele. Era foarte hotărât să-și însușească și alte cunoștințe pe lângă cele religioase, iar eu păream să fiu singura persoană potrivită pentru așa ceva. Nu avea habar – și probabil nici nu l-ar fi impresionat – că eram de formație profesor. M-a întrebat despre vârstă, fiind foarte mirat că aveam doar treizeci și șapte de ani. Întocmai ca alți tibetani, crezuse și el că părul meu „galben” este un semn al bătrâneții. Mi-a studiat trăsăturile feței cu o curiozitate copilărească și m-a tachinat din cauza nasului meu mare. Din punctul nostru de vedere, nasul meu este foarte normal, dar în comparație cu nasurile mongole mici provocase adeseori mirare. În cele din urmă a descoperit perii de pe mâna mea și a exclamat râzând: „Henrig, dar ești păros ca o maimuță!”. Mi-a venit în minte replica potrivită, fiindu-mi cunoscută legenda tibetanilor cu privire la geneza seminției lor, și anume întâlnirea zeului Chenresi cu un diavol feminin. Chenresi luase înfățișarea unei maimuțe când se împreunase cu diavolița; având în vedere că Dalai Lama este o reîncarnare a lui Buddha, comparația cu maimuța nu are nimic jignitor.

Astfel de observații hazlii au imprimat de la început discuției noastre un ton degajat, așa încât ne-am depășit amândoi timiditatea. Simțeam acum și eu înrăurirea personalității sale, iar impresia bună pe care o avusesem la primele întâlniri a fost întărită. Pielea sa era mult mai albă decât cea a tibetanilor și cu câteva nuanțe mai albă decât cea a aristocraților din Lhasa. Ochii expresivi, foarte vag oblici, mă fascinară din prima clipă; erau plini de viață, neavând nimic din expresia suspicioasă a multor mongoli. Obrajii i se îmbujoraseră din cauza entuziasmului și se tot agita în timp ce ședea. Urechile ușor îndepărtate de cap reprezentaseră, după cum am aflat mai târziu, unul din semnele că este reîncarnarea lui Buddha. Purta părul ceva mai lung decât se obișnuiește, ca să-i țină de cald în aerul rece din Potala. Era înalt pentru vârsta sa și probabil că avea să fie înalt ca părinții săi, care aveau, amândoi, o statură impunătoare. Din păcate, postura era proastă din cauza studiilor îndelungate și a poziției aplecate asupra cărților. Măinile sale, cu degete lungi, erau frumoase și aristocratice; de obicei și le ținea în poziție de repaus. Am observat că urmărirea cu uimire mâinile mele, care gesticulau adesea, subliniind cele spuse. Deși nu exageram în această privință, puținele mele gesturi îi atrăgeau atenția, căci tibetanii nu gesticulează deloc – este și acesta un semn al calmului asiaticilor.

Și Dalai Lama era îmbrăcat în rasa călugărească roșie prescrisă odinioară de Buddha; înfățișarea nu-l deosebea cu nimic de ceilalți funcționari monahali.

Timpul a trecut foarte repede. Parcă s-ar fi deschis niște zăgazuri care îi permiteau băiatului să-mi împărtășească pe nerăsuflăte tot ce îl preocupa. Eram uimit să văd ce amalgam de cunoștințe incoerente își însușise din cărți și reviste. Avea o lucrare engleză în șapte volume numai despre al doilea război mondial și i se traduseseră în tibetană toate explicațiile de sub fotografii. Recunoștea tipurile de automobile, avioane și tancuri, iar nume ca Churchill, Eisenhower sau Molotov îi erau bine cunoscute. Neavând însă de la cine să ceară informații mai precise, nu reușea să facă totdeauna conexiunile logice adecvate; iată de ce se simțea acum fericit că putea pune, în fine, toate întrebările adunate de ani de zile.

Către ora trei după-amiaza intră starețul Sopön Khenpo, care răspundea de integritatea fizică a tânărului zeu, și îi aminti de masa ce îl aștepta. M-am ridicat imediat, vrând să mă retrag, dar Dalai Lama mă trase în jos, spunându-i bătrânului că va mânca mai târziu. Apoi scoase, foarte timid, un caiet a cărui copertă era acoperită cu tot felul de desene și mă rugă să mă uit la exercițiile sale scrise. Spre marea mea uimire, am văzut că își notase literele majuscule ale alfabetului latin. Deci băiatul nu se ocupa numai de studiile religioase istovitoare, ci în orele însingurate petrecute la Potala meșterea la cele mai moderne aparate ale tehnicii occidentale și se străduia să învețe, din proprie inițiativă, limbi străine. A insistat să începem pe loc cu exercițiile de limba engleză. Trebuie să fi trecut încă o oră când Sopön Khenpo apăru iar în ușă, rugându-l insistent să nu uite de masa care îl aștepta. Avea în mână o tavă cu prăjituri, chifle albe și brânză de oaie, pe care mi le oferii mie. Când am încercat să-l refuz, scoase un șervet alb și îmi împachetă totul ca să duc mâncarea acasă.

Dar Dalai Lama nu dorea să pună capăt întrevederii noastre. Cu o voce lingușitoare, îl rugă pe paharnicul său să mai aibă puțină răbdare. Starețul îi aruncă o privire plină de tandrețe și se declară de acord, părăsind încăperea. Aveam impresia că are sentimente cu adevărat paterne față de băiat, fiindcă era mereu îngrijorat de starea sa. Bătrânul îndeplinise aceeași funcție pe lângă al treisprezecelea Dalai Lama și rămăsese în continuare și în serviciul acestuia. Era o dovadă a devotamentului și fidelității sale, deoarece rareori se întâmpla ca, la schimbarea stăpânului, vechii funcționari să rămână în post.

Dalai Lama mi-a propus să-i vizitez în ziua următoare familia, care petrecea vara la Norbulingka, și să aștept acolo până când – după terminarea obligațiilor sale – va trimite pe cineva după mine. La plecare mi-a scuturat mâna cu toată căldura – un gest pe care îl văzuse probabil în reviste și prin care voia să-mi demonstreze sentimentele sale de amicitie.

Când am străbătut grădina goală și am tras zăvorul porții mari, nu mi-a venit nici mie să cred că stătusem cinci ore la șuetă cu zeul-rege al acestei țări. Un grădinar a închis ușa după mine, iar paznicii, care se schimbaseră între timp de câteva ori, au prezentat uluiți arma. Am parcurs încet drumul de întoarcere spre Lhasa.

Dacă nu aş fi ținut în mână pachetul cu mâncare, aş fi fost convins că visez. Care din prietenii mei m-ar fi crezut dacă i-aş fi povestit că petrecusem câteva ore stând la povești, între patru ochi, cu reîncarnarea lui Buddha? Probabil că mi-ar fi zâmbit cu milă, luându-mă drept nebun...

Prieten și profesor al lui Dalai Lama

Eram foarte fericit de misiunea nobilă care se prefigura. Să-i transmit acestui băiat inteligent – stăpânitorul unei țări cât Germania, Franța și Spania luate la un loc – informații și cunoștințe despre lume, iată o misiune cu adevărat importantă!

Am căutat în aceeași seară reviste care conțineau amănunte despre construcția avioanelor de vânătoare cu reacție, căci mă poticnisem de mai multe ori la acest capitol și promisesem să-i explic data următoare totul cu ajutorul unor desene. Mai târziu îmi pregăteam de fiecare dată materialul pentru întrevederile noastre, intenționând să sistematizez puțin setea de cunoaștere a băiatului.

Planul meu eșua uneori din cauză că el îmi puneă întrebări neprevăzute, din cu totul alte domenii; nu-mi rămânea altceva de făcut decât să răspund, dând explicații în măsura în care problemele îmi erau cunoscute. Ca să pot vorbi despre bomba atomică a trebuit să pornesc de la elementele componente; asta necesita o prezentare a metalelor; pentru „metal” nu există însă un cuvânt în limba tibetană, așa încât am fost obligat să intru în cele mai mărunte detalii; în felul acesta, întrebările și problemele se îngrămădeau ca o lavină în fața mea.

Începuse prin urmare un nou capitol al vieții mele în Lhasa. Existența mea avea un scop; sentimentul de neîmplinire și insatisfacție dispăruse. Nu am renunțat la vechile îndatoriri, urmărind în continuare știrile și alcătuind hărți geografice; dar zilele îmi păreau acum prea scurte și munceam adeseori până noaptea târziu. Distracțiile și marotele trecură pe planul al doilea, căci trebuia să fiu disponibil în clipa în care Dalai Lama trimitea după mine. La sindrofiile organizate de prietenii mei nu mă mai duceam de dimineață, după cum era obiceiul, ci după-amiaza târziu. Dar nu resimțeam toate acestea ca pe un sacrificiu dureros; dimpotrivă, eram fericit că viața mea își găsisse un rost. Orele petrecute cu elevul meu

de seamă erau adeseori la fel de instructive pentru mine ca și pentru el. Am aflat de la Dalai Lama multe despre istoria Tibetului și învățăturile lui Buddha, fiindcă se arăta uimitor de informat în acest domeniu. Ne angajam uneori ore în șir în dezbateri religioase, el fiind convins că până la urmă va reuși să mă convertească la budism. Îmi povestea că studia niște cărți care conțineau date ancestrale despre modalitățile de separare a sufletului de trup. Istoria Tibetului consemna multe nume de sfinți care reușiseră să acționeze prin spiritul lor la o distanță de sute de mile, în timp ce trupul rămânea cufundat în meditație. Dalai Lama era convins că, prin forța credinței sale și cu ajutorul ritualului prescris, va izbuti să exercite din Lhasa o influență spirituală la distanțe foarte mari, de exemplu la Samye. Când avea să realizeze această performanță, avea să mă trimită acolo, iar spiritul său urma să mă dirijeze din Lhasa. Îmi amintesc că i-am răspuns râzând: „Ei bine, Kundün, dacă vei reuși așa ceva, să știi că mă convertesc la budism!”.

Tibetul este amenințat de China roșie

Din păcate, nu i-a fost dat să încerce acest experiment, începutul prieteniei noastre fiind umbrit de evenimentele politice. Tonul chinezilor la Radio Peking devenea tot mai arogant și agresiv, iar Chiang Kai-Shek se retrăsese cu guvernul său pe insula Formosa. Adunarea națională din Lhasa organiza o întrunire după alta, s-au înființat noi unități ale armatei, în Shō aveau loc exerciții militare și defilări, iar Dalai Lama a sfințit cu mâna sa drapelele de luptă care au fost predate armatei.

Englezul Fox avea mult de lucru: trebuia să instruiască radio-telegrafiști, căci fiecare unitate fusese înzestrată cu cel puțin un post de emisie.

Adunarea națională tibetană, forul în care se iau toate deciziile importante, este formată din cincizeci de funcționari laici și monahali. Președinția o dețin câte patru stareți din mănăstirile Drebung, Sera și Ganden, asistați de patru secretari financiari laici și patru funcționari monahali. Corpul Adunării naționale, funcționarii laici și ecleziastici, provine din diferite cancelarii, dar niciunul din cei patru miniștri ai cabinetului nu face parte din el. Constituția prevede ca miniștrii să se întrunească în același timp într-o încăpere alăturată și să li se prezinte toate hotărârile. Nu au însă drept de veto. Ultima decizie în toate problemele o ia Dalai Lama; până la majoratul acestuia, dreptul îi revine regentului. Firește că nimeni nu ar îndrăzni să pună în discuție o propunere venită de la un for atât de sus-pus. Influența cea mai mare în Adunarea națională o au de obicei favoriții potentatilor.

Până cu puțini ani în urmă, în afară de „mica Adunare națională” era convocată și așa-numita „mare Adunare națională”. Aceasta era formată din întreaga funcționărie, la care se adăugau reprezentanții breslelor: croitorii, pietrarii, tâmplarii etc. În cele din urmă s-a renunțat în mod tacit la întrunirea acestor aproape cinci sute

de oameni, pentru că practic nu aveau alt rol decât să ducă la îndeplinire litera legii; în realitate, puterea regentului era dictatorială.

În schimb, în timpurile grele pe care le traversam acum, era consultat foarte des oracolul de stat. Profeciile sale păreau sumbre, deci nu îmbunătățeau cu nimic atmosfera și nici nu ridicau moralul: „Un dușman puternic amenință țara dinspre nord și est”, spunea oracolul. Sau: „Religia este amenințată”. Deși ședințele erau cică strict secrete, prorocirile oracolului „transpirau” mereu, fiind transmise în șoaptă de la unul la altul. Așa cum se întâmplă de obicei într-o perioadă de război sau de criză, orașul zbârnâia de tot felul de zvonuri, de parcă ar fi fost un stup uriaș, iar forța dușmanului era amplificată, ajungând la dimensiuni legendare. Ghicitorii aveau zile bune, căci nu numai soarta țării rămânea incertă; fiecare în parte tremura și pentru bucățița lui personală de prosperitate. Se invoca mai des ca până acum sfatul zeilor, toată lumea se baza pe indiciile venite de la ei, văzând în orice întâmplare un semn de bun sau de rău augur. Cei foarte prevăzători își strămutau bunurile în sudul țării sau pe moșii foarte îndepărtate. Poporul credea cu toată fermitatea în ajutorul zeilor, fiind convins că un miracol va scăpa țara de război.

Adunarea națională avea însă o judecată mai lucidă, înțelegând, în fine, că politica izolaționistă reprezenta o mare primejdie pentru țară în configurația actuală. Era momentul suprem să se inițieze noi relații diplomatice și să se popularizeze în lumea întreagă voința Tibetului de a-și păstra independența. Afirmatia Chinei că Tibetul era una din provinciile sale nu primise încă o replică oficială. Indiferent ce ar fi declarat posturile de radio și ziarele despre țara lui Dalai Lama, până acum se răspunsese cu tăcere. Bazându-se pe politica sa de strictă neutralitate, Tibetul refuzase să comenteze pe un ton polemic știrile. Acum conducerea își dădea seama cât de periculoasă putea fi o asemenea atitudine și cât de importantă era activitatea de propagandă. „Radio Lhasa” a început să-și lanseze zilnic în eter punctul său de vedere în limbile tibetană, chineză și engleză. Guvernul a ales delegați care să plece la Peking, Delhi, Washington și Londra – tineri funcționari monahali și aristocrați care învățaseră limba engleză în India. Dar aceștia nu au ajuns decât până în India, unde s-au împotmolit, deoarece lipsa de hotărâre a guvernului tibetan și intrigile marilor puteri le obstrucționau continuarea călătoriei.

Tânărul Dalai Lama evalua situația fără ură și părtinire, dându-și seama de gravitatea ei. Dar nutrea încă speranța că momentul de criză va fi depășit fără vărsare de sânge. Când îl vizitam vedeam că, în calitate de viitor suveran, manifesta deja un viu interes pentru viața politică. Rămâneam de fiecare dată între patru ochi cu el, în sala de spectacole a micului cinematograf; o serie de amănunte îmi demonstrau că întâlnirea noastră îi făcea mare bucurie. Uneori ieșea radios în grădină să mă întâmpine, întinzându-mi mâna. În ciuda cordialității arătate și deși mă numea prietenul său, manifestam totdeauna față de el deferența care i se cuvenea, tratându-l ca pe viitorul rege al Tibetului și stăpânul meu. Mă rugase să-i dau lecții de engleză, să mă ocup de cinematograf și să-l țin la curent cu ce se petrece în lume. Luă personal inițiativa de a-mi mări salariul, căci, chiar dacă nu putea să dea un ordin în acest sens, era suficient să-și exprime dorința.

Mă uimeau de fiecare dată extraordinara receptivitate, răbdarea și sârguința sa. De exemplu, dacă îi dădeam ca temă să traducă zece propoziții, el traducea din proprie inițiativă de două ori mai multe. Învăța cu mare ușurință limbi străine – un talent pe care îl remarcasem la mulți tibetani. Nu rareori nobilii și oamenii de afaceri vorbeau, în afară de limba lor maternă, și mongola, chineza, nepaleza și hindi. Este o greșală să crezi că aceste limbi se aseamănă una cu alta. Un singur exemplu: limba tibetană nu are litera *f*, în schimb are foarte mulți *r*; în chineză este invers. Și elevul meu avea mari greutăți când trebuia să-l pronunțe pe *f* în engleză. Mă amuza să-l aud. Deoarece nici engleza mea nu este tocmai perfectă, luam în fiecare zi radioul său portabil și ascultam împreună știrile transmise foarte lent, ca să poată fi consemnate în scris.

Descoperisem într-una din cancelarii niște lăzi sigilate, pline cu manuale școlare englezești. A fost suficient un singur semn – lăzile au sosit la noi în aceeași zi și ne-am aranjat o mică bibliotecă în sala de spectacole. Dalai Lama s-a bucurat grozav de această achiziție; fiindcă pentru Lhasa așa ceva reprezenta o adevărată comoară. Văzând zelul său și dorința neobosită de a învăța, mă simțeam de multe ori rușinat, gândindu-mă la propria mea tinerețe.

Și de la al treisprezecelea Dalai Lama rămăsese un număr mare de cărți englezești și hărți geografice; aspectul intact al paginilor dovedea însă că abia dacă fuseseră răsfoite. Acest Lama își însușise

o serie de cunoștințe în timpul anilor de călătorii prin China și India, iar informațiile despre lumea occidentală le datora prieteniei cu Sir Charles Bell. Numele acestui englez îmi era cunoscut, îi citisem cărțile în timpul detenției. Era un mare susținător al independenței Tibetului. Fusesse ofițer de legătură pentru Sikkim, Tibet și Bhutan și îl cunoscuse pe Dalai Lama în timpul refugiului acestuia în India. Atunci s-au pus bazele strânsei prietenii dintre cei doi bărbați adulți – o prietenie care a durat mulți ani. Sir Charles Bell a fost probabil primul om alb care a avut contacte apropiate cu un Dalai Lama.

Tânărul meu elev, care încă nu putea face călătorii, manifesta un mare interes pentru lumea de afară. Geografia, o disciplină pe care o predasem acasă, a devenit materia preferată a zeului-rege. Îi desenam hărți uriașe, de perete, cu mapamondul și, separat, cu Asia și Tibetul. Cu ajutorul globului pământesc îi puteam explica din ce cauză Radio New York este cu unsprezece ore în urma noastră. În scurt timp s-a familiarizat cu toate meridianele, Caucazul fiindu-i la fel de cunoscut ca Himalaya. S-a arătat extraordinar de mândru de faptul că cel mai înalt pisc al lumii se afla în țara sa și, întocmai ca mulți alți tibetani, s-a mirat că nu multe țări din lume depășesc în întindere patria sa.

Un cutremur de pământ și alte semne de rău augur

Lecțiile noastre au fost tulburate în vara aceea de mai multe evenimente înfricoșătoare.

Semnele rele se înmulțeau; multe animale au fătat monștri, capitelul coloanei de piatră de la bazele Potalei s-a prăbușit într-o dimineață, spărgându-se. Guvernul a trimis la locul nenorocirilor călugări care să alunge, cu rugăciunile lor, duhurile malefice, dar în zadar. Și când, într-o zi, dintr-unul din garguiile catedralei a început să curgă apă deși afară era o vreme splendidă, agitația a cuprins toată Lhasa.

La 15 august, un puternic cutremur de pământ a băgat în speție orașul sfânt. Un nou semn prevestitor de rele! Toată lumea era încă timorată din cauza cometei. Cu un an înainte, o cometă luminase cerul zile și nopți în șir. Oamenii foarte bătrâni își aminteau că după ultima cometă izbucnise un război cu China. Posturile de radio anunțaseră deja apariția acestei comete, deoarece aviatorii o văzuseră deasupra Australiei. Când a ajuns în dreptul Lhasei, am făcut o plimbare nocturnă împreună cu prietenul meu Wangdüla, căci spectacolul era măreț.

Cutremurul ne-a luat prin surprindere. Casele din Lhasa au început dintr-odată să trepideze și s-au auzit vreo patruzeci de bubuituri surde, îndepărtate. Erau probabil cauzate de fisurarea straturilor de pământ. Pe cerul complet senin a apărut la răsărit o vâlvătaie uriașă, iar replicile au continuat să se facă simțite zile întregi. Posturile de radio din India vorbeau despre mari modificări tectonice în provincia Assam, de la granița cu Tibetul. Cică munți și văi ar fi fost strămutate, iar Brahmaputra provocase inundații devastatoare din cauză că alunecările de teren îi baraseră cursul. Dar abia peste câteva săptămâni s-a aflat la Lhasa că în Tibet avuseseră loc dezastre mult mai mari. Se pare că epicentrul cutremurului fusese în sudul țării. Mișcările seismice catastrofale îngropaseră

sute de călugări și călugărițe în mănăstirile lor săpate în stâncă, așa încât pe alocuri nu mai rămăsese niciun supraviețuitor care să-l fi putut înștiința pe cel mai apropiat *Bönpo*. O serie de cetăți se fisuraseră la mijloc, ruinele lor înălțându-se acum spre cer, iar oamenii dispăruseră în hăuri de parcă i-ar fi tras în jos niște duhuri blestemate.

Probabil că toate aceste fenomene aveau cauze și explicații științifice. Dar nu puteai înlătura superstițiile tibetanilor fără a-i distruge și pe ei. Pe cât de mare este spaima provocată de semnele de rău augur, pe atât de nețărnumurite rămân încrederea și puterea de rezistență insuflate de semnele de bun augur.

Dalai Lama era la curent cu toate aceste evenimente funeste. Deși la fel de superstițios ca toți tibetanii, se arăta totdeauna foarte dornic să afle și părerea mea despre diferitele întâmplări. În felul acesta nu duceam lipsă de subiecte de discuție, iar timpul trecea totdeauna prea repede. Dalai Lama își petrecea în compania mea orele libere; dar nu mulți știau că își dedica studiului și puținele momente de odihnă. Respecta cu strictețe orarul zilnic. Mă aștepta cu mare bucurie, dar se uita mereu cu teamă la ceas când se apropia sfârșitul întrevederii noastre. Căci profesorul de religie îl aștepta, foarte punctual, într-unul din pavilioane.

Mi-am dat odată seama, dintr-o pură întâmplare, că îmi drămuia și mie cu parcimonie timpul. Într-o zi în care erau programate multe ceremonii și credeam că nu voi mai fi chemat la Norbulingka, am făcut împreună cu niște prieteni o plimbare pe un munte apropiat. I-am lăsat însă vorbă slujitorului să-mi facă semn cu o oglindă dacă Dalai Lama mă va chema totuși. La ora obișnuită am văzut semnalul și am alergat cât am putut de repede înapoi, în oraș. La bac mă aștepta deja slujitorul cu calul, dar, în ciuda eforturilor depuse, am ajuns cu o întârziere de zece minute. Dalai Lama ieși grăbit în întâmpinarea mea și îmi luă agitat ambele mâini, strigând: „Dar unde ai fost? Te-am așteptat cu multă nerăbdare, Henrig!”. M-am scuzat, fiindcă se îngrijorase din cauza mea, dar abia atunci mi-am dat seama cât de mult însemnau pentru el întâlnirile noastre.

În ziua aceea erau prezenți mama și fratele său și le-am proiectat una din cele optzeci de pelicule din filmoteca lui Dalai Lama. După spectacol, Sopön Khenpo, paharnicul, i-a adus mamei Sfinției Sale un pachet foarte mare cu dulciuri. Pentru mine a fost deosebit

de interesant să-i văd cu această ocazie pe mamă și pe fiu împreună. Știam că, din momentul identificării băiatului ca reîncarnare, familia nu mai putea avea pretenții asupra lui, trebuind să vadă în el doar reîncarnarea lui Buddha, întocmai ca toți ceilalți. De aceea vizita mamei era un eveniment aproape oficial; ea își îmbrăcase rochia de gală și își pusese toate bijuteriile; la plecare a făcut o plecăciune adâncă, iar Dalai Lama i-a pus mâna pe cap, binecuvântând-o. Gestul indica în modul cel mai clar relația dintre ei. Nici măcar mama nu primea binecuvântarea cu ambele mâini, aceasta fiindu-le rezervată doar călugărilor și înalților funcționari.

După ce am rămas singuri, Dalai Lama mi-a prezentat cu multă mândrie tema de matematică – o disciplină care fusese puțin neglijată, pentru că el se folosea foarte bine de abacul răspândit în tot Tibetul și nu avea nevoie de mai mult. Tibetanii dau dovadă de o iscusință uluitoare în mânuirea acestei ustensile care se bucurase mai demult și la noi de mare trecere. Am pierdut multe competiții pe care le-am dus cu creionul și hârtia împotriva abacului. Oamenii simpli din popor care nu au un abac își fac socotelile cu ajutorul cioburilor, al sâmburilor de piersică, al boabelor de mazăre, așa cum se obișnuiește la școală. Pentru calculele foarte simple se recurge la rozariu, pe care toată lumea îl are la îndemână.

De câteva ori, dar foarte rar, s-a întâmplat să fim deranjați când eram împreună. O dată apărut un soldat din garda personală care aduse o scrisoare importantă. Flăcăul uriaș se aruncă de trei ori la pământ, cât era de lung, își ținu răsuflarea, după cum cerea eticheta, și înmână scrisoarea. Apoi părăsi încăperea mergând cu spatele și închise fără zgomot ușa. În asemenea ocazii îmi dădeam seama în ce măsură nesocoteam eu ceremonialul.

Scrisoarea venea de la cel mai în vârstă frate al lui Dalai Lama, starețul mănăstirii Kumbum din provincia chineză Chinghai. Ținutul era deja în stăpânirea chinezilor, iar aceștia încercau să câștige bunăvoința lui Dalai Lama prin intermediul lui Tagtsel Rimpoche. Scrisoarea anunța vizita sa. Deoarece era de mult pe drum, sosirea părea iminentă.

În aceeași zi am făcut o vizită familiei lui Dalai Lama. Mama m-a certat. Cu dragostea ei de mamă, observase cât de atașat era fiul ei de mine și de câte ori se uitase la ceas când nu venisem la timp. I-am explicat motivele întârzierii, reușind s-o conving că nu

făcusem asta din ușurătate. La plecare, m-a rugat să nu uit niciodată că fiul ei are parte de foarte puține bucurii pe care și le poate alege el însuși.

Era poate bine că văzuse cu ochii ei cât de mult însemnau pentru Dalai Lama orele petrecute împreună cu mine. Căci după câteva luni toată Lhasa știa încotro mă îndreptam când plecam călare pe la orele prânzului și – după cum era de așteptat – călugării au început să manifeste rezerve față de vizitele mele prea dese. În această situație, ea s-a implicat energic, sprijinind dorințele fiului ei.

Intrând într-o zi pe poarta grădinii galbene, mi s-a părut că îl văd pe Dalai Lama pândindu-mă la fereastră. Mi s-a părut de asemenea că purta ochelari, ceea ce m-a mirat, căci nu-l văzusem niciodată cu ochelari. Când l-am întrebat, a admis că avea de mai multă vreme probleme cu vederea. De aceea, la citit purta o pereche de ochelari pe care fratele său îi procurase prin reprezentanța Indiei. Își stricase probabil ochii în copilărie, când singura sa plăcere era să privească ceasuri în șir cu luneta spre Lhasa. Nici orele îndelungate de studiu și lectură în palatul Potala, atât de prost luminat, nu erau de natură să-i cruțe vederea.

În ziua aceea purta deasupra rasei călugărești o jachetă scurtă, roșie. El însuși îi schițase modelul și era mândru de ea. Dar nu avea voie să o îmbrace decât în timpul liber. Punctul de atracție îl reprezentau buzunarele. Îmbrăcămintea tibetană nu are buzunare; el le văzuse probabil în reviste și la sacourile mele, dându-și seama că erau foarte folositoare. Ca orice băiat de vârsta sa, avea în buzunare cuțitașe, șurubelnițe, dulciuri și alte mărunțișuri. Păstra în ele și creioane colorate și stilouri, fiind probabil primul Dalai Lama pe care îl interesa așa ceva. Multă bucurie îi aducea și colecția de ceasuri, moștenită parțial de la cel de-al treisprezecelea Dalai Lama. Piesa preferată, un Omega, o cumpăraseră din banii proprii. Înainte de majorat nu dispunea decât de banii depuși pe treptele care duceau la tronul său. Mai târziu, în fața sa se vor deschide vistirile Potalei și ale Grădinii Nestematelor, iar ca stăpân al Tibetului va fi unul din cei mai bogați oameni din lume.

„Încredințați-i puterea lui Dalai Lama!”

În acea perioadă se auziră primele voci publice care cereau ca Dalai Lama să fie declarat major înainte de a fi împlinit vârsta cuvenită. În vremuri atât de grele, oamenii preferau să aibă pe tron un stăpânitor tânăr, infailibil în suveranitatea sa, decât să fie la cheremul clicii regentului, care, din cauza corupției, trezise deja atâta animozitate, încât cu greu putea să devină un model și să ofere securitate unui popor împins în război.

În zilele acelea s-a mai întâmplat ceva cu totul inedit pentru Lhasa: într-o dimineață, lumea se trezi cu afișe lipite pe zidurile caselor de pe strada care ducea la Norbulingka. Pe ele scria: „Încredințați-i puterea lui Dalai Lama!”. Ca justificare, urma o listă de acuze aduse favoriților regentului, cărora li se reproșau multe erori grave.

Firește că la proxima întâlnire cu Dalai Lama veni vorba despre aceste afișe. Fratele său îl informase deja despre apariția lor. Călugării din mănăstirea Sera erau suspectați că ar putea fi autorii. Dalai Lama nu părea deloc încântat de această turnură, căci nu se simțea suficient de matur pentru a face față unei asemenea misiuni. Știa că mai are mult de învățat. Dar nu dădea o importanță deosebită afișelor; îl interesa mai mult respectarea programului nostru comun. Cea mai mare îngrijorare i-o provoca întrebarea dacă în țările occidentale s-ar situa pe plan de egalitate cu elevii de aceeași vârstă sau dacă ar fi considerat un tibetan înapoiat. L-am asigurat, fără să mint, că inteligența sa depășește media și că i-ar fi foarte ușor să-i ajungă din urmă pe ceilalți în ceea ce privește volumul de informații. Nu numai Dalai Lama suferea de asemenea complexe de inferioritate. Și alți tibetani declarau adeseori: „Nu știm nimic, suntem atât de proști!”. Dar chiar și numai faptul că spuneau așa ceva dovedea contrariul. Nu erau câtuși de puțin limitați – doar făceau o confuzie între cultură și inteligență.

Cu ajutorul reprezentanței Indiei am reușit să obțin din când în când filme adevărate, de lung metraj, pentru cinematograful lui Dalai Lama. Voiam să dau mai multă consistență programului nostru și să-i fac o bucurie lui Dalai Lama. Primul film adus a fost „Henric al V-lea”; eram curios cum va reacționa tânărul zeu-rege. El i-a invitat și pe profesorii săi la această reprezentație, iar după ce s-a făcut întineric în sală s-au strecurat și grădinarii și bucătării care lucrau în interiorul grădinii. Publicul ședea ghemuit pe covoarele de pe dușumeaua sălii de spectacole, iar Dalai Lama și cu mine ne instalaserăm, ca de obicei, pe treptele care duceau în sălița de proiectare.

Îi traduceam mereu, în șoaptă, subtitrările, străduindu-mă să răspund și la întrebările sale. Noroc că mă pregătisem în prealabil, fiindcă pentru un german nu e deloc ușor să traducă engleza lui Shakespeare în limba tibetană. Spectatorii s-au simțit destul de jenați la vederea scenelor de dragoste; când am vizionat încă o dată, numai noi doi, filmul, am sărit peste aceste scene. Kundün era extaziat de film. Viața marilor personalități îi trezea un viu interes. Nu numai domnitorii, ci și marii conducători de oști și inventatorii din domeniul tehnicii îi stimulau setea de cunoaștere, așa încât voia să afle cât mai multe despre realizările lor. De exemplu, a vizionat de mai multe ori un film documentar despre Mahatma Gandhi, care era foarte respectat în Tibet.

Înregistrasem cu plăcere direcția spre care se orientau gusturile sale. Când am făcut, la un moment dat, ordine în arhiva noastră, Dalai Lama a scos toate filmele comice și pur distractive și m-a rugat să le schimb cu altele. Cel mai mult îl atrăgeau filmele instructive, de război sau de culturalizare. Am vrut să-i fac odată o bucurie și i-am adus un film deosebit de frumos despre cai, însă am constatat că subiectul nu îl interesa în mod special. „Ciudat”, mi-a spus, „că fostul trup” – se referea la al treisprezecelea Dalai Lama – „iubea atât de mult caii, în timp ce mie nu îmi spun mare lucru!”. Prefera să studieze motorul unei mașini de teren și să-și demonteze noul aparat Leica. Dar nu avea suficiente cunoștințe tehnice pentru asemenea jucării complicate, iar rezultatul a fost că a trebuit să-i împrumut apoi aparatul meu.

În acea perioadă a crescut foarte mult într-un timp scurt și a devenit, așa cum se întâmplă la vârsta respectivă, puțin stângaci și

neajutorat în mișcări, fiind stânjenit de propriile membre. De exemplu, odată a scăpat din mână exponometrul. Din cauza asta a fost nefericit ca un băiat sărman care și-a spart singura jucărie. A trebuit să-i amintesc că este suveranul unui mare imperiu și că poate să-și cumpere câte exponometre dorește. Mă mira de fiecare dată modestia sa. Sunt sigur că fiul oricărui negustor bogat era mult mai răsfățat decât el; am văzut de asemenea că îi stăteau la dispoziție mai puțini slujitori personali decât avea un copil dintr-o familie nobiliară. Stilul său de viață era ascetic și însingurat și în anumite zile nu avea voie nici să mănânce, nici să vorbească.

Fratele său Lobsang Samten, singurul care ar fi putut să-i țină companie, nu se ridica la nivelul lui spiritual, deși era mai în vârstă. La început Dalai Lama insistase ca și fratele său să participe la lecțiile noastre. Dar Lobsang Samten resimțea această obligație ca pe o tortură, așa că mă ruga mereu să-l scuz față de Kundün. Mi-a mărturisit apoi că nu pricepea aproape nimic din cele discutate de noi și că trebuia să depună eforturi considerabile ca să nu adoarmă. În schimb, avea o gândire foarte pragmatică în multe probleme guvernamentale, fiindu-i de pe atunci de ajutor fratelui său în exercitarea unor obligații oficiale.

Kundün accepta cu calm numeroasele scuze ale fratelui său. Această atitudine mă mira, deoarece Lobsang Samten îmi povestise că în copilărie fratele său mai mic fusese foarte impulsiv. În prezent nu mai observam nimic din această pornire; dimpotrivă, aş spune mai degrabă că era prea serios și recules pentru vârsta sa. Dar când râdea, o făcea cu o spontaneitate copilărească și savura glumele inofensive. Uneori mă înghiontea în glumă sau mă tachina. Cu aceste ocazii dădea dovadă de un spirit de observație foarte ascuțit. De exemplu, când îmi puneă o întrebare la care nu găseam pe loc răspuns, aveam obiceiul să-mi sprijin bărbia în palmă ca să mă concentrez mai bine. Într-o zi, când am plecat iar acasă fără să-i răspund la o întrebare, mi-a spus amenințându-mă în glumă: „Dar mâine nu te apuca să-ți sprijini iar capul, Henrig, ci explică-mi totul cât mai detaliat!”.

Oricât să fi fost Kundün de receptiv la ideile occidentale, nu avea încotro și trebuia să se supună obligațiilor ancestrale ale funcției sale. Toate obiectele provenite din casa lui Dalai Lama erau considerate leacuri și mijloace preventive infailibile împotriva bolilor

și a duhurilor rele. Toți cunoscuții mă asaltau să le dau din prăjiturile și fructele aduse din bucătăria Sfinției Sale. Cea mai mare bucurie pe care le-o puteam face prietenilor mei era să le ofer o parte din ele. Ei mâncau imediat totul, încredințați că nu există un mijloc preventiv mai bun împotriva tuturor relelor. Și asta era încă ceva foarte inofensiv! Mai puțină înțelegere puteam avea pentru faptul că era băută urina reîncarnării lui Buddha – cel mai căutat remediu, care se administra însă numai în anumite cazuri. Chiar și Dalai Lama scutura reprobator din cap și nu-i plăcea deloc să i se ceară așa ceva. Dar nu se putea împotrivi de unul singur acestor practici; și nici nu-și făcea prea multe probleme din cauza lor. În fond, în India era un fenomen obișnuit ca oamenii să bea, pe stradă, urina vacilor sacre.

Știam că tânărul rege spera din toată inima să-și scoată la un moment dat poporul din superstițiile sale tenebroase. Nu ne săturam să discutăm despre modernizare și viitoare reforme. Alcătuiserăm deja un plan: voiam să aducem specialiști din țări mici, neutre, care nu aveau interese politice în Tibet și în Asia. Cu ajutorul lor urma să restructurăm mai întâi instituțiile de învățământ și pe cele sanitare, iar apoi să calificăm cadre autohtone în această direcție. Prietenului meu Aufschnaiter îi revenea misiunea cea mai importantă. Ca inginer agronom, urma să aibă atâta de lucru în Tibet, încât nu avea să-i ajungă o viață întreagă. El însuși era entuziasmat de idee și nici nu-și dorea altceva decât să rămână aici și să se dedice acestei activități. Eu urma să mă ocup de învățământ, având în felul acesta o misiune mult mai importantă decât mi-aș fi putut imagina în momentul când îmi alesesem domeniul de studiu la universitate. Dar toate acestea aparțineau unui viitor încă foarte incert. Aufschnaiter și cu mine eram suficient de lucizi ca să nu ne lăsăm amăgiți de false iluzii. Invazia Chinei roșii părea inevitabilă. În acest caz nu mai aveam ce căuta aici, căci susțineam fără rezerve independența acestui popor mic și iubitor de pace.

A paisprezecea reincarnare a lui Chenresi

După ce ajunsesem la oarecare intimitate cu Kundün, l-am întrebat dacă ar putea să-mi relateze cum fusese descoperit ca reincarnare. Știam deja că se născuse la 6 iulie 1935 în apropierea marelui lac Kuku-Nor. Dar când l-am felicitat de ziua de naștere am fost singurul care a făcut-o. Data nașterii nu are nicio importanță în Tibet, nu o reține nimeni și nu e sărbătorită niciodată. Pe oamenii din popor nu îi interesează când s-a născut regele lor, căci acesta nu reprezintă decât o reincarnare a lui Chenresi, zeul îndurării, unul din cei peste o mie de Buddha care au renunțat la Nirvana pentru a fi de ajutor oamenilor. Chenresi a devenit sfântul protector al Tibetului, iar reincarnările sale au devenit regi în Bö – cum este numită țara de către băștinași. Domnitorul mongol Altan-Han, care se convertise la budism, a conferit reincarnării lui Chenresi titlul de Dalai Lama – titlu uzitat până în ziua de azi în toată lumea occidentală. Actualul Dalai Lama era a paisprezecea reincarnare. Pentru oamenii din popor el nu reprezenta atât un rege, cât un Buddha viu, iar rugăciunile lor nu i se adresau suveranului, ci sfântului protector al țării. Tânărului rege nu îi venea ușor să facă față așteptărilor oamenilor. Știa că i se vor cere ordalii, că tot ce făcea și decidea era considerat infailibil și va intra în istoria țării. Începea de pe acum să se pregătească pentru înalta și dificila sa misiune prin săptămâni de meditație și studii religioase. Și era încă departe de a avea siguranța pe care o manifestase a treisprezecea reincarnare. Tsarong îmi dăduse un exemplu tipic în legătură cu superioritatea fostului suveran. Voise la un moment dat să dea legi noi și se izbise de rezistența înverșunată a mediului conservator. Acesta invoca părerile celui de-al cincilea Dalai Lama cu privire la problemele respective. Al treisprezecelea Dalai Lama a răspuns: „Dar al cincilea trup cine a fost?”. Călugării s-au aruncat la pământ în fața sa. Acest răspuns i-a făcut să amuțească, deoarece, ca reincarnare, el nu era numai al treisprezecelea, ci și al cincilea și toți

ceilalți Dalai Lama. Auzind această poveste, m-am gândit fără să vreau că, spre norocul Tibetului, niciunul dintre stăpânitorii săi nu fusese de factura lui Nero sau Ivan cel Groaznic. Firește că un tibetan nu ar fi avut nicio înțelegere pentru asemenea considerații – o reincarnare a zeului îndurării nu putea fi decât o ființă bună.

Dalai Lama nu mi-a dat un răspuns satisfăcător la întrebarea referitoare la descoperirea sa. El era pe atunci un copilăș și își amintea foarte vag amănuntele. Văzând cât de mult mă interesează problema, m-a sfătuit să-l întreb pe unul din aristocrații care fuseseră de față la descoperirea sa.

Actualul comandant suprem al armatei, Dzasa Künsangtse, era unul dintre puținii martori oculari încă în viață. El s-a declarat dispus să-mi povestească într-o seară cum au decurs aceste evenimente atât de misterioase.

Al treisprezecelea Dalai Lama făcuse înainte de moartea sa în 1933 câteva aluzii referitoare la modalitatea reincarnării sale. După moarte a fost pus pe catafalc, în palatul Potala, în tradiționala poziție a lui Buddha, cu privirile îndreptate spre sud. Dar într-o dimineață l-au găsit cu capul întors spre răsărit. A fost consultat imediat oracolul de stat, iar călugărul, în stare de transă, a aruncat o panglică albă tot în direcția lui soare-răsare. Dar timp de doi ani nu s-au mai găsit alte puncte de reper. Regentul a făcut un pelerinaj la un lac renumit, Chö Khor Gye, în căutarea unei soluții. Se spune că cel ce se uită în apele acestui lac zărește o bucatică de viitor. Din păcate, se află la o distanță de opt zile de Lhasa, așa că nu am avut niciodată timpul necesar să merg până acolo în pelerinaj ca să fac câteva fotografii cu acest lac miraculos și poate să mă uit și eu în adâncurile sale.

După multe rugăciuni, regentul s-a apropiat de oglinda apei, s-a uitat în adâncuri și a avut viziunea unei mănăstiri cu trei etaje și acoperișuri aurite lângă care se afla o căsuță țărănească în stil chinezesc, cu frontoane sculptate. Recunoscător pentru acest indiciu, regentul s-a întors la Lhasa și a început pregătirile pentru acțiunea de căutare. Întregul popor participa la ele, simțindu-se vitregit în lipsa unui protector sfânt care să fie în viață. La noi dăinuiește credința eronată că fiecare reincarnare se produce în clipa decesului. În concepția budistă nu este așa; pot trece ani de zile până când zeul revine de pe tărâmurile cerești și se întrupează iar într-un om.

Câteva grupuri au pornit abia în 1937 la drum ca să-l caute pe copilul sfânt în direcția indicată de semnele cerești. Emisarii erau călugări, dar din fiecare grup făcea parte și un funcționar laic. Toți aveau asupra lor obiecte care aparținuseră celui de-al treisprezecelea Dalai Lama și, pe lângă aceste lucruri simple și adeseori uzate, altele, cu aceeași utilizare, dar luxoase și strălucitor de noi.

Grupul condus de Kyetsang Rimpoche, din care făcea parte și interlocutorul meu, a ajuns până în districtul Amdo din provincia chineză Chinghai. În acest ținut există multe mănăstiri, căci aici s-a născut Tsong Kapa, reformatorul lamaismului. Populația este în parte tibetană și trăiește în bună pace cu mahomedanii. Grupul a găsit mai mulți băieți, dar niciunul nu corespundea cerințelor. Se îndoiau deja cu toții de succesul misiunii lor. În sfârșit ajunseră, după un drum lung, la o mănăstire cu trei etaje și acoperișuri aurite. Viziunea regentului le-a apărut ca o revelație – și iată că au zărit și casa țărănească și frontonul frumos sculptat. Agitați, au îmbrăcat de îndată veșmintele servitorilor lor – după cum se obișnuiește în cazul unei asemenea acțiuni de căutare. Această manevră are o justificare foarte înțeleaptă – și anume, se evită vâlva inutilă, fiind mai ușor să stabilești astfel un contact cu oamenii decât dacă te prezinți ca *Bönpo*. Servitorii îmbrăcați în hainele stăpânilor sunt conduși în odaia cea bună, iar nobilii travestiți în slugi merg în bucătărie, unde se joacă de obicei copiii casei.

În momentul în care grupul a intrat în casă, a avut convingerea că va găsi aici copilul căutat, așa că toți așteptau să vadă ce se va întâmpla. Un băiețel de vreo doi ani s-a repezit imediat la ei și l-a apucat de haină pe *lama* care purta în jurul gâtului rozariul celui de-al treisprezecelea Dalai Lama. Copilul a strigat foarte degajat: „Sera *lama*, Sera *lama*!”. Uimitor era faptul că băiatul îl recunoscuse pe *lama*, în ciuda hainelor de servitor; dar auzind că băiatul știa și că venea din mănăstirea Sera, călugării au rămas perplecși, deși erau obișnuți cu momentele mistice. Apoi micuțul a întins mâna după rozariu și a tras de el până a reușit să-l ia de la *lama*, atârându-și-l în jurul gâtului.

Nobilii s-au abținut cu greu să nu se prosterneze de îndată în fața copilului, căci nu mai aveau niciun dubiu: găsiseră reincarnarea! Totuși, și-au luat rămas-bun și s-au întors abia după câteva

zile, de data aceasta fără să se mai travestească. Ei au început tratativele cu părinții care dăduseră deja un fiu bisericii, că reîncarnare; apoi cei patru *Bönpo* s-au retras cu băiatul – care părea foarte inteligent – în camera cu altarul. Au închis ușa și au supus copilul examinărilor de rigoare. I-au arătat mai întâi patru rozarii diferite; cel ce îi aparținuse lui Dalai Lama atrăgea cel mai puțin atenția. Băiatul – un copil foarte degajat, deloc timid – l-a ales pe cel potrivit și a început să sară bucuros cu el prin cameră. Apoi a ales toba defunctului – cu care acesta își chema de obicei slujitori – din câteva care arătau la fel și a luat bastonul de promenadă, uzat, al regelui fără să dea atenție unuia nou și frumos, cu măciucie din fildeș și argint. Examinând trupul băiatului, călugării au găsit toate semnele caracteristice unei reîncarnări a lui Chenresi: urechile mari, puțin depărtate de cap, iar pe piept urmele celei de-a doua perechi de brațe a zeului cu patru brațe.

Emisarii erau acum siguri că îl găsiseră pe cel căutat. Au telegrafiat așadar, în limbaj cifrat, prin China și India, transmitând la Lhasa vestea despre descoperirea făcută, și au primit imediat dispoziții să păstreze o tăcere absolută față de toată lumea, pentru a împiedica orice uneltiri care ar fi putut zădărnici acțiunea lor măreață. Cei patru emisari au depus jurământul în fața unei *thanka* cu imaginea lui Chenresi, pe care o luaseră cu ei, și și-au continuat drumul, examinând și alți copii, ca să-și mascheze descoperirea. Având în vedere că toată acțiunea de căutare se desfășura pe teritoriul chinez, era necesară multă prudență. Cu niciun preț nu trebuia dat în vileag faptul că îl găsiseră pe adevăratul Dalai Lama, deoarece China ar fi putut insista să-l escorteze cu trupe până la Lhasa. Iată de ce guvernatorul provinciei, Ma Pufang, i s-a prezentat o cerere cu rugămintea să-l poată duce pe băiat la Lhasa, unde noul Dalai Lama urma să fie ales din mai mulți candidați. Ma Pufang a cerut 100.000 de dolari chinezești pentru băiat. I s-a predat de îndată suma. A fost o mare greșală, iar chinezii și-au dat imediat seama de importanța pe care o prezenta băiatul pentru tibetani. Așa că au pretins încă 300.000 de dolari. Conștientă de gafa făcută, delegația a achitat doar o parte a sumei – luată cu împrumut de la niște negustori mahomedani. Restul urma să fie înmănat negustorilor care însoțeau caravana în momentul sosirii la Lhasa. Guvernatorul s-a declarat de acord.

La sfârșitul verii lui 1939, delegația formată din cei patru nobili a pornit în fine la drum cu slujitorii, negustorii, copilul și familia acestuia. Călătoria a durat câteva luni, dar în cele din urmă au ajuns cu toții la granița Tibetului. Acolo erau deja așteptați de unul din miniștrii cabinetului cu suita sa; acesta i-a înmănat copilului o scrisoare a regentului prin care alegerea sa era validată în mod oficial. Băiatul a fost pentru prima dată aclamat public în calitate de nou Dalai Lama. Părinții, care bănuiseră că fiul lor trebuie să fie o înaltă reincarnare, din moment ce se făceau atâtea pentru el, au aflat acum că el era chiar viitorul suveran al Tibetului. Acesta era un punct de cotitură și pentru viața lor.

Începând cu acea zi, micul Dalai Lama a împărțit binecuvântări cu atâta degajare, de parcă până atunci nu ar fi făcut altceva. Își amintea și acum de intrarea în Lhasa, într-o lectică de aur. Nu văzuse niciodată atâția oameni, căci tot orașul ieșise în stradă să întâmpine noua reincarnare a lui Chenresi, care ajungea în fine la Potala după o absență de atâția ani. De la moartea „fostului” trup trecuseră deja șase ani și aproape patru de când zeul se reincarnase. În timpul marii festivități a Anului Nou din februarie 1940 a avut loc solemnitatea urcării pe tron a noului Dalai Lama. El a primit în același timp noi nume, cum ar fi: Sfântul, Gloriosul blând, Elocventul, Inteligența excepțională, Înțelepciunea absolută, Păstrătorul doctrinei, Oceanul.

Toată lumea era uimită de demnitatea – neobișnuită la această vârstă – de care dădea dovadă băiatul și de gravitatea cu care asista la ceremoniile lungi. Și față de slujitorii predecesorului său, care îl luară sub oblăduirea lor, se arătă atât de prietenos și încrezător, de parcă i-ar fi cunoscut dintotdeauna.

M-am bucurat că am putut afla toate acestea dintr-o sursă directă, pentru că în decursul timpului se țesuseră și numeroase legende în jurul întâmplării miraculoase; auzisem și eu câteva variante.

Preparative pentru fuga lui Dalai Lama

Odată cu apropierea toamnei, întâlnirile noastre au început să fie întrerupte tot mai des. Ecoul tulburărilor acestei perioade agitate pătrundea deja până în ungherele liniștite ale Grădinii Nestematelor. Sub presiunea evenimentelor, se pornise o acțiune de inițiere a tânărului rege în problemele guvernării. Adunarea națională s-a mutat la Norbulingka pentru a-i putea comunica de îndată Sfinției Sale noutățile mai importante. Tânărul Dalai Lama i-a uimit încă de pe atunci pe toți dregătorii cu orizontul său larg și obiecțiile pline de înțelepciune. Nimeni nu se mai îndoia că destinele statului aveau să-i fie încredințate în curând.

Situația devenea tot mai încordată. Din Tibetul răsăritean parveneau informații despre masarea la granița țării a numeroase regimente chinezești de cavalerie și infanterie. Guvernul a trimis trupe în răsărit, deși toată lumea știa că acestea nu aveau puterea să opună rezistență inamicului. Încercările Tibetului de a obține ceva pe cale diplomatică au eșuat; delegațiile s-au împotmolit în India. Din exterior nu se putea aștepta un ajutor serios – exemplul Coreei dovedise cu prisosință că nici intervenția Statelor Unite nu avea cine știe ce rezultate când era vorba de Armata roșie. Lumea începea să se resemneze.

La 7 octombrie 1950, dușmanul a atacat frontierele Tibetului în șase puncte concomitent. S-au dat primele lupte. Lhasa a aflat abia peste zece zile despre ele. În timp ce primii tibetani își dădeau viața pentru independența țării lor, la Lhasa încă aveau loc festivități și se aștepta un miracol. La aflarea veștilor fatale, guvernul a convocat cele mai renumite oracole din țară. La Norbulingka s-au petrecut scene dramatice. Stareții bătrâni și miniștrii care erau de ani de zile în funcție au implorat ajutorul oracolelor în aceste momente de grea cumpănă. Bătrânii s-au prosternat, în prezența lui Kundün, la picioarele oracolelor, implorându-le cu lacrimi în

ochi să le indice încă o dată drumul care trebuia urmat. În apogeul stării de transă, oracolul de stat s-a încordat deodată, a căzut la picioarele lui Dalai Lama și a strigat: „Numiți-l pe el rege!”. Și prorocirile celorlalte oracole mergeau în aceeași direcție. Vocea zeilor trebuia ascultată, așa încât începură pregătirile pentru urcarea pe tron a tânărului Dalai Lama.

Între timp trupele chineze înaintaseră sute de kilometri în interiorul țării. Câțiva comandanți aristocrați se predaseră deja împreună cu trupele lor, alții au renunțat să opună rezistență, dându-și seama că lupta împotriva superiorității covârșitoare a chinezilor este inutilă. Guvernatorul capitalei Tibetului răsăritean a trimis un mesaj radiofonic la Lhasa, cerând permisiunea să se predea, fiindcă orice rezistență era inutilă. Adunarea națională nu și-a dat consimțământul, așa încât, după ce a aruncat în aer depozitul de muniții, guvernatorul a fugit spre Lhasa împreună cu radiooperatorul englez Ford. Dar peste două zile o armată chineză le-a tăiat drumul și i-a luat prizonieri pe amândoi. Despre soarta tânărului Robert Ford am relatat deja.

Încolțită din toate părțile, Adunarea națională s-a adresat Națiunilor Unite, cerând ajutor împotriva agresorilor. O țară mică fusese atacată în timp de pace, sub pretextul că armatele populare roșii nu puteau tolera presiunea imperialistă exercitată asupra Tibetului. Dar întreaga lume știa că în această țară nu existau influențe străine! Nicio altă țară nu era atât de ermetic închisă față de tot ce venea din afară. Orice străin care avusese permisiunea să calce pe pământ tibetan putea confirma acest lucru. Nu existau niciun fel de influențe imperialiste, deci nu trebuia „eliberat” nimic! Această țară atacată avea mai mult ca oricare alta nevoie de ajutorul Națiunilor Unite. Dar cererea a fost respinsă. ONU și-a exprimat speranța că Tibetul și China vor ajunge la înțelegere pe căi pașnice.

Toată lumea a înțeles acum că, fără sprijin extern, țara va trebui să capituleze în fața dușmanului atotputernic. Cei ce nu doreau să trăiască în continuare sub dominație străină au început să-și facă bagajele. Și Aufschnaiter și cu mine am înțeles că sosise momentul în care aveam să ne pierdem și cea de-a doua patrie. Gândul la despărțire era foarte apăsător. Dar trebuia să părăsim țara dacă nu voiam să fim atrași în politica sa. Ne arătase ospitalitate și ne

încredințase o serie de misiuni pe care ne străduiserăm din răspuneri să le ducem la bun sfârșit. Cred că perioada în care i-am dat lecții lui Dalai Lama a fost cea mai frumoasă din viața mea. Nu avusesem însă niciodată de-a face cu înarmarea sau organizarea armatei tibetane, așa cum greșit afirmau multe ziare europene.

Veștile catastrofale se succedau. Și Dalai Lama a început să fie îngrijorat de soarta noastră personală. După o întrevedere îndelungată cu el, am convenit să-mi iau acum concediul plănuir de multă vreme, ca să am mai multă libertate de mișcare fără să favorizez răspândirea de zvonuri.

Peste câteva zile urma să aibă loc mutarea în palatul de iarnă, iar acolo oricum nu avea deocamdată timp pentru lecții. Voiam să fac mai întâi o călătorie în Tibetul de sud, să vizitez orașul Shigatse și să plec apoi mai departe, în India.

Declararea majoratului lui Dalai Lama era iminentă. Autoritățile ar fi dorit să o facă de îndată, așteptau însă ca augurii să stabilească ziua cea mai favorabilă. Se ridica și întrebarea: care va fi în viitor soarta tânărului suveran? Era mai bine ca reîncarnarea lui Buddha să rămână în Lhasa sau să fugă? În mod obișnuit, când erau în joc decizii de importanță vitală, autoritățile se orientau și după modul în care acționaseră reîncarnările anterioare. De aceea trăgea greu la cântar faptul că al treisprezecelea Dalai Lama se refugiase cu patruzeci de ani în urmă din calea chinezilor, determinând în felul acesta o evoluție pozitivă a vieții sale. Dar guvernul nu-și putea asuma responsabilitatea unei decizii de o asemenea importanță – ultimul cuvânt le revenea zeilor. În prezența lui Dalai Lama și a regentului se făcură două cocoloașe de *tsampa* și se verifică pe o balanță de aur dacă au exact aceeași greutate. În fiecare bilă se puse câte un bilețel; pe unul scria *Da*, pe celălalt *Nu*; apoi bilele au fost aruncate într-o cupă de aur. Aceasta i-a fost pusă în mână oracolului care căzuse deja în transă și își executa dansul. Oracolul roti cupa din ce în ce mai repede, până când una din bile sări afară și căzu pe pământ. Pe bilețelul din ea scria *Da*. În felul acesta s-a hotărât ca Dalai Lama să părăsească Lhasa.

Îmi tot amânasem călătoria, vrând să aflu mai întâi ce se va întâmpla cu Dalai Lama. Îmi venea greu să-l părăsesc tocmai în aceste momente grele. Dar el a insistat să plec și m-am consolată cu gândul că îl voi reîntâlni în sudul țării. Fiindcă și preparativele

pentru plecarea sa se aflau într-o fază înaintată, chiar dacă erau ținute în secret ca să nu se neliniștească poporul. Deși chinezii se opriseră deocamdată la câteva sute de kilometri est de Lhasa, exista temerea că o înaintare neașteptată ar putea împiedica refugierea lui Dalai Lama spre sud.

În ciuda încercărilor de a tăinui anumite acțiuni, se răspândiră în curând tot felul de zvonuri; nu se putea ascunde faptul că averea personală a Sfinției Sale era evacuată. Puteai vedea în fiecare zi caravane de catâri încărcăți părăsind orașul sub escorta gărzilor personale. În această situație, nici reprezentanții nobilimii nu mai stătură pe gânduri, încercând să-și pună la adăpost lucrurile de valoare și membrii familiei.

În aparență, viața din Lhasa se desfășura în ritmul ei obișnuit; doar împuținarea mijloacelor de transport ar fi putut arăta că mulți oameni își cruțau în interes personal animalele de tracțiune. Prețurile crescuseră puțin la bazar, iar piața de lucruri vechi era mai bogată ca de obicei. Se răspândiseră vești despre faptele eroice ale unor soldați tibetani, dar, în linii generale, armata era distrusă. Cele câteva unități care încă rezistau aveau să depună în curând armele în fața strategiei dușmanului.

În 1910, chinezii intraseră în capitala Lhasa jefuind și incendiind. Teamă că aceste evenimente se vor repeta paraliza Orașul Sfânt. În schimb, acum se vorbea despre disciplina și atitudinea tolerantă a trupelor chineze; unii soldați se întorceau deja din prizonierat povestind peste tot că fuseseră tratați foarte bine.

Îmi iau rămas-bun de la Lhasa

Am părăsit Lhasa la mijlocul lui noiembrie 1950. Nu aş fi luat încă această hotărâre, dar o ocazie bună pentru transport a decis ziua plecării. Aufschneider, care voise inițial să mă însoțească, s-a răzgândit în ultima clipă, așa că am luat cu mine și bagajele lui. Urma să mă ajungă din urmă peste câteva zile.

Mi-a venit foarte greu să mă despart de casa care fusese atâta vreme căminul meu, de grădina mult iubită și de slujitorii care mă înconjuraseră plângând. Cățelușul se gudura trist pe lângă mine, de parcă ar fi știut că urma să-l părăsesc. Nu ar fi suportat căldura din India; aici îl știam cel puțin pe mâini bune. Mi-am luat doar cărțile și colecțiile, restul l-am dăruit slujitorilor. Și apăreau mereu prieteni cu daruri, făcând despărțirea și mai dureroasă. Singura mea consolare era că aveam să-i revăd pe cei mai mulți dintre ei când vor părăsi Lhasa în suita zeului-rege. Dar unii erau încă siguri că armatele chineze nu vor ajunge niciodată până la Lhasa și că, după concediu, mă voi putea întoarce liniștit aici. Din păcate, nu împărtășeam aceste speranțe. Știam că va trece multă vreme până să revăd Lhasa și în sinea mea îmi luam rămas-bun de la toate locurile dragi. Am încălecat încă o dată pe cal și mi-am luat aparatul, să mai fac o serie de fotografii. Voiam să am cât mai multe amintiri și – cine știe – poate aveam să reușesc să trezesc, cu ajutorul lor, și interesul altor oameni pentru această țară frumoasă și ciudată.

M-am urcat în bărcuța mea din piele de iac într-o dimineată mohorâtă. Voiam să cobor pe Kyichu până la confluența sa cu marele Tsangpo. Această călătorie de șase ore cu barca mă scutea de un drum călare de două zile. Bagajele plecaseră deja pe uscat.

Prietenii și slujitorii rămăseseră pe mal, fluturând, triști, batis-tele. În timp ce îi mai immortalizăm repede în câteva fotografii, curentul duse barca în larg, iar malul cu figurile care făceau semne dispăru în curând. Aveam în jurul gâtului multe panglici albe – daruri

de despărțire menite să-mi aducă noroc în viitor. Ședeam în barcă și nu-mi puteam lua ochii de la Potala, care a dominat încă multă vreme peisajul; știam că tânărul Dalai Lama mă urmărea de pe acoperiș cu luneta sa.

În aceeași zi, mi-am ajuns din urmă caravana; aceasta era formată din paisprezece animale încărcate cu bagajele mele și doi cai, pentru mine și slujitorul meu. Devotatul Nyima ținuse morțiș să mă însoțească. Drumul urca și cobora peste munți și prin defileuri, iar după o săptămână am ajuns pe ruta principală a caravelor care merg spre India și am intrat în orașul Gyantse.

Unul din cei mai buni prieteni ai mei fusese numit cu puțin timp înainte guvernator al orașului și mă aștepta cu multă bucurie. Am fost oaspetele său și am asistat aici la festivitățile organizate în întregul Tibet în onoarea preluării puterii de către Dalai Lama. La Lhasa ceremoniile începeau pe 17 noiembrie, dar, având în vedere gravitatea situației, urmau să țină doar trei zile. Curieri rapizi duseseră vestea în toate orașele și satele din țară. Pe toate acoperișurile fâlfâiau prapuri de rugăciune noi, poporul a uitat pentru scurt timp de griji și s-a bucurat de festivități cântând, dansând și bând. Era pentru toți un prilej de mare bucurie. Oamenii nu nutriseră niciodată atâtea speranțe la începutul domniei unui nou Dalai Lama. Tânărul suveran nu putea fi suspectat nici de spirit de clică, nici de intrigi, dând deja de multe ori dovada unei gândiri rezonabile și a unei atitudini hotărâte. Instinctul său sigur îl va face să-și aleagă cei mai buni consilieri și să rămână insensibil la influențele oamenilor egoiști.

Eu știam însă că totul era tardiv. Dalai Lama își începea domnia într-un moment când soarta sa era deja pecetluită. Dacă ar fi fost cu câțiva ani mai în vârstă, situația ar fi evoluat poate altfel sub conducerea sa.

În aceeași lună am făcut, din Gyantse, o călătorie la Shigatse, al doilea oraș ca mărime al Tibetului, renumit prin marea sa mănăstire, Trashilhünpo. Și acolo eram deja așteptat cu nerăbdare de prietenii care voiau să afle de la mine ultimele vești din capitală. Locuitorii de aici se gândeau mai puțin la fugă, deoarece mănăstirea era locul de reședință al lui Panchen Lama.

Panchen Lama și Dalai Lama

Această înaltă reîncarnare era exploatată de generații întregi de chinezi ca atu împotriva lui Dalai Lama. Actualul Panchen Lama era cu doi ani mai mic decât tânărul zeu-rege. Fusese educat în China și proclamat de chinezi suveranul legal al Tibetului. În realitate nu putea avea nicio pretenție la acest titlu, căci dispunea doar de mănăstirea Trashilhünpo, cu toate posesiunile acesteia. Ca reîncarnare a lui Ö-pa-me, el se plasa de fapt pe o treaptă superioară lui Chenresi în ierarhia reîncarnărilor lui Buddha, dar inițial fusese doar dascălul zeului-rege. Din recunoștință, al cincilea Dalai Lama îl declarase înaltă reîncarnare, înzestrându-l cu proprietăți considerabile.

Și la descoperirea ultimei reîncarnări a lui Panchen Lama intrașă în discuție mai mulți băieți. Unul dintre copii fusese găsit pe teritoriul chinez, iar autoritățile refuzaseră și atunci să-l lase pe băiat să plece la Lhasa fără escortă militară. Intervențiile guvernului tibetan rămaseră fără efect; într-o bună zi chinezii îl decretară pur și simplu pe acest băiat adevărata reîncarnare a lui Ö-pa-me și unicul Panchen Lama autentic.

În felul acesta își asiguraseră un atu în jocul împotriva Tibetului, fiind dispuși să-l folosească până la ultima consecință. Faptul că erau comuniști nu îi împiedica să facă, la radio, propagandă pentru pretențiile de supremație religioasă și laică a lui Panchen Lama, care în Tibet avea doar puțini adepți. Firește că aceștia se găseau mai ales în ținutul Shigatse și în mănăstirea sa, unde el era considerat suveranul, autoritățile subliniindu-și independența față de Lhasa. Și „armata de eliberare” era așteptată aici fără nicio teamă, deoarece se zvonea că tânărul Panchen Lama făcea cauză comună cu ea. Cu siguranță că și populația Tibetului avea să fie fericită să primească binecuvântarea sa, având în vedere că și el se bucura de mare respect ca reîncarnare a lui Buddha. Totuși, ca suveran nu

avea să fie recunoscut niciodată, nici măcar sub presiunea chinezilor. Acest rang îi revenea exclusiv lui Dalai Lama, zeul protector al întregii țări. Iată de ce chinezii nu au avut mai târziu succesul scontat, trebuind să renunțe la a mai folosi persoana lui Panchen Lama ca atu în tratativele duse la Lhasa. Aria pe care se extindea suveranitatea sa a rămas în continuare limitată la mănăstirea Trashilhünpo, întocmai ca până atunci.

Am profitat de vizita mea ca să studiez în amănunt organizarea acestei mănăstiri. Era ca un oraș în care trăiau mii de călugări. Am încercat să fac pe furiș câteva fotografii. M-a impresionat mai ales o statuie dintr-un templu; avea înălțimea unei clădiri cu nouă etaje, iar capul ei era atât de uriaș, încât nu puteai ajunge în vârful lui decât cățărându-te pe mai multe scări.

Orașul Shigatse nu este departe de mănăstire, înălțându-se pe malul marelui Tsangpo și amintind puțin de Lhasa, căci și aici găsim o fortăreață înaltă. Orașul de zece mii de locuitori este renumit că are cei mai buni meșteșugari din tot Tibetul. Specialitatea lor principală este prelucrarea lânii aduse de caravanele uriașe din Changthang. Shigatse și-a câștigat o faimă și datorită țesătoriilor de covoare, deși sunt mai apreciate covoarele din Gyantse.

Orașul este așezat la o altitudine mai mare decât Lhasa și are o climă mai rece. Cu toate acestea, aici se face cel mai bun grâu din țară; atât Dalai Lama, cât și mulți aristocrați își procură făina din Shigatse.

Ruta pe care s-a refugiat zeul-rege

După câteva zile m-am întors la Gyantse. Prietenul meu mă aștepta agitat cu vestea că Dalai Lama va trece probabil în curând prin oraș. Căci venise ordinul să se pregătească toate popasurile pentru caravane și să se amenajeze drumurile – în timp de război, nu exista altă explicație. Eu nu mai aveam niciun dubiu și mi-am declarat imediat disponibilitatea de a-i da o mână de ajutor guvernatorului.

În caravanseraiori s-au depozitat cantități mari de mazăre și orz, ca nutreț pentru animale, și o armată de oameni a început să curețe și să repare drumurile. L-am însoțit pe guvernator în inspecțiile sale îndepărtate. La întoarcere am aflat că Dalai Lama părăsise Lhasa la 19 decembrie, fiind deja în drum spre Gyantse. Pe mama și frații săi i-am întâlnit, ei fiind deja în trecere prin oraș; doar Lobsang Samten făcea parte din caravana fratelui său. L-am revăzut, după trei ani, și pe Tagtsel Rimpoche. Fusesse silit să meargă, sub escortă, la fratele său ca să-i transmită o solie din partea chinezilor. Firește, chinezii nu obținuseră în felul acesta nimic, deoarece Tagtsel Rimpoche nu încercase nicidecum să-l influențeze pe fratele său. Era bucuros că scăpase din mâna chinezilor. Membrii escortei chineze au fost arestați, iar guvernul a confiscat un emițător găsit asupra lor.

Caravana „familiei sfinte” părea foarte modestă. Deși mama nu mai era chiar tânără și ar fi avut dreptul la o lectică, ea parcurgea distanțele zilnice lungi călare pe cal, întocmai ca toți ceilalți. „Mama sfântă” și-a continuat, împreună cu slujitorii și copiii, drumul spre sud înainte ca guvernatorul și cu mine să fi plecat în întâmpinarea lui Dalai Lama.

Am mers cu prietenul meu cale de trei zile pe drumul care ducea înapoi spre Lhasa. În dreptul defileului Karo am întâlnit avangarda caravanei Sfinției Sale și am privit coloana lungă care se târa, învăluită într-un nor gros de praf, pe drumul ce urca spre defileu.

Suita Sfinției Sale era formată din vreo patruzeci de nobili și două sute de soldați aleși pe sprânceană, înarmați cu mitraliere moderne și câteva obuziere. O armată de slujitori și bucătari venea în urma lor, cu toții străduindu-se să-i facă Sfinției Sale călătoria cât mai ușoară. Caravana se încheia cu convoiul nesfârșit al celor 1.500 de animale de tracțiune care urcau încet muntele, în șir indian.

În mijlocul coloanei fluturau două drapele: drapelul național al Tibetului și flamura personală a celui de-al paisprezecelea Dalai Lama. Ele indicau prezența suveranului. Văzându-l pe tânărul zeu-rege urcând încet prin defileu, călare pe calul său alb, gândul m-a dus fără să vreau la o veche profeție care circula uneori prin Lhasa: cică un oracol ar fi prorocit că al treisprezecelea Dalai Lama va fi și ultimul.

Prevestirea părea să se împlinească. Trecuseră patru săptămâni de la încoronare, dar tânărul Dalai Lama nu avusese posibilitatea să-și înceapă domnia. Dușmanul intrase în țară, iar fuga din capitală însemna încă un pas spre catastrofă.

Când a trecut pe lângă mine, mi-am scos pălăria, iar el mi-a făcut un semn amical cu mâna. Sus, pe culmea defileului, ardeau focurile de tămâie în semn de salut, dar un vânt aspru mișca prapurii de rugăciune, provocând un zgomot puternic și neplăcut – caravana a pornit repede mai departe, spre următorul popas. Acolo se făcuseră toate pregătirile, îi aștepta o masă caldă. Dalai Lama urma să petreacă noaptea în mănăstirea din apropiere. M-am gândit mult la el în timpul nopții. Băiatul stătea probabil singur, ca la Potala, în încăperea neprimitoare – doar figurile prăfuite ale zeilor îi țineau de urât. Nicio sobă nu-i dădea căldură, ferestrele de hârtie cu greu puteau opri vijelia și frigul, iar cele câteva candelă cu unt nu răspândeau decât o lumină slabă.

Tânărul suveran care văzuse până acum doar Potala și Grădina Nestematelor avea o ocazie atât de tristă să-și cunoască țara. Câtă nevoie de consolare și îmbărbătare trebuie să fi simțit! Dar era obligat să se ridice totdeauna, plin de măreție, deasupra împrejurărilor și să-și împartă binecuvântarea nenumăraților oameni care sosiseră din toate părțile ca să prindă curaj în preajma sa.

Fratele său Lobsang Samten era grav bolnav și călătorea într-o lectică. Suferise un atac de cord și m-am îngrozit aflând de tratamentul drastic la care fusese supus. În ziua plecării zăcuse mai

multe ore în stare de inconștiență, iar medicul personal al lui Dalai Lama îl readusese la viață sfredelindu-i cu un fier înroșit găurele în trup. De la el am aflat mai târziu toate detaliile despre această plecare memorabilă a lui Dalai Lama.

Fuga lui Dalai Lama fusese ținută în mare secret, ca să nu provoace panică în rândul populației; exista și temerea că monahii din marile mănăstiri se vor strădui din răsuputeri să-i schimbe hotărârea. Iată de ce funcționarii selectați să facă parte din suită au fost înștiințați abia cu o seară înainte că plecarea era fixată pentru ora două noaptea. S-a servit ultimul ceai în palatul Potala, apoi ceștile au fost umplute iar și lăsate așa cum erau – o veche superstiție spunând că în cazul acesta reîntoarcerea va avea loc în curând. De asemenea, camerele în care a locuit cel plecat nu trebuie măturate o zi întreagă, fiindcă așa ceva ar fi de rău augur.

Coloana fugarilor a părăsit în tăcere orașul în toiul nopții, îndreptându-se spre Norbulingka. Acolo, tânărul suveran s-a mai recules o dată înălțând o rugăciune în ambianța care îi era atât de familiară.

Dar, la o zi după plecarea caravanei, vestea despre fugă ajunsese deja peste tot. Mii de călugări din mănăstirea Jang au ieșit în întâmpinarea lui Dalai Lama, prosternându-se la picioarele calului său și implorându-l să nu-i părăsească. În absența suveranului, ei aveau să fie neputincioși și lipsiți de un conducător, rămânând la chere-mul chinezilor. Însoțitorii tânărului zeu-rege se temeau deja că monahii vor încerca să-l împiedice să-și continue drumul. Dar personalitatea puternică a tânărului suveran s-a impus și în acest moment critic. El le-a explicat în câteva cuvinte monahilor că va putea întreprinde mai multe în folosul țării sale dacă nu cădea în mâinile dușmanului; le-a promis că va duce tratative și se va întoarce de îndată ce acestea se vor încheia cu succes. Toți au răsuflat ușurați când călugării au presărat pe jos panglici albe și monede și i-au urat lui Dalai Lama drum bun – rugându-l, ce-i drept, să se întoarcă în curând, dar renunțând la orice împotrivire și eliberând drumul.

Tânărul suveran își vede pentru prima dată țara

Vestea că Dalai Lama urma să treacă prin Gyantse ajunsese în oraș. Întocmai ca pe traseul de până acum, lung de aproape cinci sute de kilometri, pe marginea drumului s-au pus pietricele albe care să țină la distanță duhurile rele. Călugării și călugărițele din mănăstirile apropiate au venit să-l vadă pe zeul-rege și să-și manifeste venerația; toată populația era în picioare, așteptând ore în șir sosirea caravanei. Și soldații indieni cantonați în apropiere au ieșit călare în întâmpinarea lui Dalai Lama, să-i prezinte omagiile.

În localitățile mai mari intrarea se făcea în cadrul unei procesiuni, Dalai Lama coborând de pe cal și fiind purtat solemn într-o lectică.

Luaserăm obiceiul să pornim la drum imediat după miezul nopții ca să scăpăm de furtunile de nisip care măturau în timpul zilei podișul. Noptile erau geroase, iar Dalai Lama se înfășura strâns în mantia de mătase căptușită cu blană, trăgându-și pe cap o căciulă uriașă, de blană. Mai ales la revărsatul zorilor temperatura cobora uneori până la minus 30 de grade, iar mersul călare devenea o tortură, deși nu bătea vântul. De obicei caravana sosea, la răsăritul soarelui, la proximal popas, oamenii fiind înfodoliți de nu-i mai recunoșteai; abia atunci puteam face câteva fotografii, pentru a immortaliza această fugă ciudată, ca să se păstreze un document de care să dispună atât tânărul suveran, cât și posteritatea.

Dalai Lama descăleca uneori fără ajutorul stareților și, cu pasul său lung și tineresc, o lua înaintea celorlăți. Firește că toți trebuiau atunci să descălece; nobilii mai corpolenți, care nu circulasera în viața lor pe jos, rămâneau cu kilometri întregi în urma convoiului. Timp de două zile am avut parte de un viscol cumplit și am suferit groaznic din cauza frigului. Toți am răsuflat ușurați după ce am trecut de defileurile Himalayei, coborând, în fine, în ținuturi mai calde și împădurite.

Dalai Lama era profund impresionat de coloșii de gheață din acest uriaș masiv muntos. În orele petrecute împreună la Norbulingka îi povestisem de multe ori despre numeroasele expediții care veneau în fiecare an din toate părțile lumii ca să facă ascensiuni în Himalaya. El știa câtă importanță acordă oamenii albi escaladării piscurilor înalte, chiar dacă nu reușea să înțeleagă din ce cauză. Nu aș fi izbutit niciodată să-i trezesc entuziasmul pentru o expediție tibetană, credința că Himalaya este reședința zeilor fiind mult prea adânc înrădăcinată în fiecare budist. Orice accident petrecut în munți este considerat o pedeapsă a divinităților ocrotitoare pentru intruziunea omului în lumea zeilor.

Peter Aufschnaiter și cu mine regretam adeseori această atitudine. Tibetul ar fi fost punctul ideal de pornire pentru escaladarea unora din cele mai înalte piscuri ale lumii. Petreceam multe ore imaginându-ne toate posibilitățile, proiectând rute și trasee. Dacă am fi fost însoțiți de câțiva alpiniști serioși, nimic nu ne-ar fi putut împiedica să încercăm escaladarea numeroșilor șapteamari din apropierea Lhasei.

Am fi putut face ture mai mici, dar lipsa mijloacelor și a echipamentului ne obligase să renunțăm. Un ajutor de afară nici nu intra în discuție. Văzuserăm pe pielea noastră cât de puțin agreați erau aici străinii. Permisivitatea de a trăi în mijlocul tibetanilor ni se părea și acum un miracol, cu atât mai mult cu cât fuseserăm aproape asimilați. Eram primii europeni care semnaseră un contract cu guvernul, primind un salariu fix. Englezii petreceau adeseori ani întregi în Tibet, dar stăteau în slujba propriului lor guvern, trăind în mediul lor ca într-o enclavă, chiar dacă erau respectați de populație și se bucurau de ospitalitatea cercurilor nobiliare. După vizitele făcute la Misiunea Britanică i-am invidiat de multe ori pentru gospodăria îngrijită și posibilitatea de a-și păstra obiceiurile de acasă. Îmi lipseau toate acele lucruri care ar fi putut da o amprentă europeană căminului meu. Mi-am dat deci seama că respectarea propriului stil de viață – în care excelau englezii – este cea mai bună pavăză dacă vrei să nu fii acaparat și anihilat de obiceiurile mai primitive ale altor popoare.

Aufschnaiter și cu mine ne străduiam tot timpul să găsim drumul de mijloc. Nu voiam să renunțăm complet la tradițiile în care crescuserăm, încercând totuși să ne adaptăm moravurilor poporului

care ne acordase ospitalitate. Doar în felul acesta a fost posibil să ajungem la înțelegere și să pătrundem adânc în mentalitatea acestui popor deosebit. Puterea noastră de adaptare a mers atât de departe, încât mulți tibetani aveau convingerea că într-o viață anterioară trăiserăm în Tibet. Cunoștințele noastre de limbă și acomodarea la datinile și tradițiile lor reprezentau pentru ei dovezi ale reîncarnării noastre. Ce-i drept, nu împărtășeam aceste păreri, dar zâbeam amical la auzul lor, știind că erau gândite ca un suprem compliment.

Caravana uriașă a lui Dalai Lama cobora acum de pe înălțimile Himalayei în pădurile de brad ale ținutului Chumbi. Îmi întorceam mereu capul, luându-mi rămas-bun de la piramida de gheață numită Chomolhari, pe care am continuat s-o văd zile întregi la orizont. Membrele noastre înghețate s-au dezmoțit încet în aerul mai calduț al depresiunilor. Dalai Lama a văzut pentru prima dată în viața lui o pădure adevărată cu pâraie rapide, ceea ce i-a făcut o mare bucurie. Și aici descăleca adeseori, parcurgând o bucată de drum pe jos – spre marea neplăcere a nobililor mai corpolenți. Am trecut pe lângă multe case țărănești care îmi aminteau, prin stilul lor, de patria mea austriacă. La vederea lui Dalai Lama, oamenii se aruncau cu smerenie la pământ sau rămâneau ghemuiți murmurând rugăciuni; fumul de tămâie ne însoțea peste tot, înconjurându-ne uneori ca un nor de ceață. Într-un cătun mic a trebuit să poposim, deoarece venise extrem de multă lume să primească binecuvântarea zeului. Dalai Lama l-a binecuvântat pe fiecare în parte, stând pe o mică verandă; mulți dintre supușii săi aveau lacrimi în ochi când treceau pe lângă el.

La șaisprezece zile după plecarea din capitală am ajuns la destinația provizorie a călătoriei, și anume la casa guvernatorului districtual din Chumbi. Dalai Lama a fost purtat solemn și cu tot ceremonialul, în lectica sa galbenă, printre șirurile celor o mie de oameni care îl așteptau, și a intrat apoi în noua sa reședință, „palatul ceresc, lumina și pacea universului”. Acesta era noul nume dat casei modeste a guvernatorului, ridicată acum la rangul de palat. Niciun muritor nu va mai locui vreodată într-una din camerele sale, căci fiecare încăpere în care înnopta Dalai Lama era sanctificată, primind funcția de capelă. De acum și până în vecie credincioșii își vor aduce acolo jertfele, invocând binecuvântarea sa.

Funcționarii au fost cazați în casele țărănești din satele învecinate, încercând să se descurce fără confortul obișnuit. Cei mai mulți soldați au fost trimiși înapoi, în interiorul țării, căci era prea greu să fie încartiruiți și aprovizionați. Și o parte din animalele de tracțiune au trebuit să plece, deoarece după câteva zile a început penuria de nutreț. Toate căile de acces spre vale erau păzite de santinele, circulația, în ambele direcții, fiind permisă doar pe baza unui pașaport special. Din fiecare instituție era prezent cel puțin un reprezentant, așa că în curând a început, ca la Lhasa, programul regulat de ore de birou și s-au ținut obișnuitele ședințe de guvern. Curierii făceau legătura între capitală și reședința provizorie a guvernului din refugiu; Dalai Lama își adusese sigiliul mare cu care valida hotărârile guvernului rămas la Lhasa. Curierii au stabilit incredibile recorduri de viteză – unul din ei parcurgând la un moment dat drumul dus-întors în doar nouă zile. Emisarii aduceau de fiecare dată ultimele vești despre înaintarea chinezilor; deocamdată ei erau singura verigă de legătură cu Lhasa și restul lumii. Abia mai târziu a venit și englezul Fox cu aparatura sa și a construit, cu mijloace primitive, un post de emisie-recepție.

Soțiile și copiii nobililor care îl însoțiseră pe Dalai Lama au plecat imediat mai departe, spre India, posibilitățile de cazare de aici fiind foarte limitate. Mulți au profitat de ocazie să facă un pelerinaj la locurile sfinte ale budismului din India și Nepal. Și familia lui Dalai Lama – cu excepția lui Lobsang Samten – plecase spre sud, stabilindu-se într-un bungalou din stațiunea Kalimpong. Mulți vedeau, în India, pentru întâia dată în viață trenuri, avioane și automobile; după primul val de entuziasm îi cuprinsese însă dorul de patrie, care era, ce-i drept, mai înapoiată ca grad de civilizație, dar rămânea totuși baza solidă a existenței lor.

Ultimele zile petrecute în Tibet

Locuiam la Chumbi împreună cu un prieten, un funcționar guvernamental al cărui oaspete eram. Îmi terminasem misiunea în această țară și mă plictiseam adesea. Dar nu mă puteam hotărî să mă despart de oamenii pe care îi îndrăgisem atât de mult. Aveam senzația că sunt spectator la o dramă cu un sfârșit tragic previzibil, pe care voiam să-l împiedic, deși nu puteam, așa că așteptam, paralizat, ultimul act. Pentru a-mi înăbuși neliniștea, urcam adeseori în munți, unde făceam schițe de hărți.

Singura misiune pe care o mai aveam era să ascult știrile din lumea întreagă la micul meu radio portabil și să i le împărtășesc ministrului de Externe. Chinezii nu înaintaseră mai departe în interiorul țării, invitând de repetate ori guvernul tibetan să vină la Peking pentru tratative. Dalai Lama și guvernul au ajuns în cele din urmă la concluzia că cel mai bun lucru ar fi să dea curs acestei invitații, trimițând în China o delegație cu toate împuternicirile. Având în vedere că orice rezistență era inutilă, guvernul și-a jucat ultima carte, și anume pe Dalai Lama, știind cât de mult doreau chinezii comuniști să-l aibă iar în țară. Soseau mereu cereri din toate părțile populației exprimând dorința de a-l avea din nou pe suveran în mijlocul lor. Întregul Tibet era cuprins de deprimare. Abia acum am înțeles cu adevărat cât de atașat era acest popor de suveranul său. Odată cu plecarea lui dispăruseră harul și fericirea din țară.

Sfântului protector al țării, Chenresi, a cărui întrupare era Dalai Lama, nu i-a rămas în cele din urmă altă alternativă decât să accepte condițiile impuse de chinezi și să se întoarcă la Lhasa.

După multe discuții s-a ajuns la o înțelegere la Peking. China lăsa în seama lui Dalai Lama administrarea internă a țării, promițând libertate religioasă deplină și dreptul nelimitat de a o practica. În schimb, China roșie obținea dreptul de a reprezenta Tibetul în

afara granițelor, preluând apărarea țării. Acesta era punctul esențial, căci dădea Chinei prerogativa de a-și trimite armata în Tibet – câte efective dorea –, având în felul acesta puterea de a-și impune orice alte pretenții.

Având în vedere că locuința guvernatorului se afla într-un cotlon foarte îngust și rece al văii, unde soarele nu ajungea niciodată, Dalai Lama se mutase între timp în mănăstirea romantică Dungkhar. Acolo ducea o viață retrasă, înconjurat de călugări și slujitorii săi personali; în felul acesta nu am mai avut ocazia să ne întâlnim între patru ochi, ca odinioară la Lhasa. Și prietenul meu Lobsang Samten locuia într-o cameră din mănăstire; treceam uneori pe la el să-l văd. Participam la plimbările lungi ale lui Dalai Lama, care vizita adeseori, împreună cu însoțitorii săi, mănăstirile din vecinătate. Îl cunoștea toată lumea după mersul lui sprinten – nimeni nu reușea să țină pasul cu el. Avea pentru prima dată posibilitatea să facă puțină mișcare. Asta însemna împlinirea unei vechi dorințe despre care discutaserăm de multe ori la Lhasa. Și suitei sale îi pria șederea aici. Ca să se poată adapta stilului de viață al lui Dalai Lama, trebuiau să ducă toți o viață mai cumpătată; călugării renunțaseră la prizatul tutunului, iar soldații la fumat și la băutură. Deși atmosfera era destul de apăsătoare, niciuna dintre ceremoniile religioase nu era neglijată – dimpotrivă, toți se străduiau să le dea cât mai multă strălucire. Dar festivitățile rămăneau o copie anemică a spectacolelor obișnuite de la Lhasa, căci lipseau mijloacele de a realiza ceva fastuos, somptuos. O variație plăcută a reprezentat-o sosirea câtorva savanți indieni, care i-au adus tânărului rege o urnă de aur cu o relicvă autentică a lui Buddha. Cu această ocazie i-am făcut lui Dalai Lama ultimele și cele mai bune fotografii.

Fastul și pompa afișate de nobili păleau pe măsură ce se prelungea șederea în valea Chumbi. Începuseră să circule mai mult pe jos, trebuind, cu puține excepții, să renunțe la cai. Aveau încă slujitori, nefiind obligați să facă nimic cu mâna lor, dar erau lipsiți de confortul obișnuit, de palate, distracții și sindrofii. Se urzeau mereu mici intrigi, mișunau tot felul de zvonuri. În realitate, nobilii își pierduseră dominația. Nu mai puteau lua hotărâri pe cont propriu, fiind obligați să se alăture opiniei lui Dalai Lama, și cine știe dacă, la întoarcere, chinezii aveau să le restituie bunurile – deși

făcuseră promisiuni în acest sens... Epoca feudală asfințea, asta o simțeau și ei.

Am rămas în valea Chumbi până în martie 1951, apoi am decis să-mi continui drumul spre India. Eram neliniștit de săptămâni întregi, știind că eu personal nu mă mai puteam întoarce la Lhasa. Dar, fiind încă în slujba guvernului tibetan, trebuia să cer concediu înainte de a pleca. Acesta mi s-a aprobat pe loc. Pașaportul eliberat de cabinet era valabil șase luni, conținând o clauză prin care guvernul indian era rugat să-mi dea o mână de ajutor la întoarcere. Am zâmbit amar, știind că nu voi recurge niciodată la acest ajutor. În șase luni Dalai Lama avea să fie probabil de mult înapoi, la Lhasa, fiind tolerat acolo ca reîncarnare a lui Chenresi, dar nemaiputând domni ca suveran al unui popor liber.

Îmi băteam de mult capul căutând o soluție pentru mine. Cum pânind lucrurile în mod realist, singura ieșire rămânea India. Corespondam cu Aufschnaiter. Nu se putea despărți de Tibet. Ne întâlniserăm la un moment dat la Gyantse și cu acea ocazie îmi mărturisise că voia să rămână cât mai mult în țară și că va veni abia mai târziu în India. Ne-am luat rămas-bun fără să știm că nu ne vom revedea decât peste mai mulți ani. Am luat și bagajele sale până la Kalimpong, depozitându-le acolo. Apoi nu am mai auzit un an întreg nimic despre el. Se dăduse la fund. Circulau cele mai bizare zvonuri despre el și mulți îl dădeau deja mort. Abia după întoarcerea mea în Europa am aflat că se mutase în minunatul sat Kyirong, unde rămăsese până când chinezii ajunseseră și acolo. Plecase într-adevăr în ultimul minut – îi venise și mai greu decât mie să părăsească țara. Am fost fericit că *aceasta* era cauza dispariției sale și în curând am primit primul semn de viață de la el, din capitala Nepalului.

Orientul îndepărtat îl fascinează încă – acea parte a lumii asupra căreia se concentraseră instinctul și pasiunea sa de cercetător. Există puțini oameni care să cunoască atât de detaliat ca el ținutul Himalayei și „țara interzisă”. Câte va avea de povestit când se va întoarce acasă după toți anii aceștia! Chiar dacă am petrecut împreună treisprezece ani în Asia, fiecare om vede lucrurile din altă perspectivă.

Nori grei se adună deasupra palatului Potala

M-am despărțit cu greu de toată lumea, dar nu îmi mai puteam amâna plecarea; eram foarte îngrijorat de soarta tânărului rege. Umbra lui Mao Tzedun va plana amenințător deasupra Potalei. În locul prapurilor pașnici de rugăciune vor flutura drapelele roșii cu secera și ciocanul – semnul revendicării hegemoniei mondiale și simbolul începutului unei ere noi în Asia. Poate că zeul etern al îndurării, Chenresi, va supraviețui și acestui regim, așa cum supraviețuise atâtea alte idei de-ale chinezilor. Speram ca cel mai pașnic popor de pe pământ să nu sufere prea multe persecuții și să nu fie scos total de pe făgașul său din cauza tuturor inovațiilor. De l-ar ajuta înțelepciunea sa înăscută să se impună! Aproape în aceeași zi în care pusesem, cu șapte ani în urmă, piciorul pe pământul tibetan mă aflam iarăși în fața mormanelor de pietre și a prapurilor de rugăciune dintr-un defileu de la frontiera cu India. Atunci eram flămând și obosit, dar bucuros că ajungeam, în fine, în țara mult visată. Acum eram însoțit de slujitori și cai, iar banii economisiți mă scuteau un timp de grija zilei de mâine. Dar rămâneam totuși foarte abătut. Nu simțeam nimic din curiozitatea și încordarea plină de așteptare care mă cuprindeau de câte ori ajungeam la granița altei țări. Mă uitam cu tristețe spre Tibet. În depărtare se înălța, ca un *chörten* uriaș, piramida muntelui Chomolhari – un ultim salut!

În fața mea se înălța Sikkimul depășit în înălțime de Kangchen-dzonga, ultimul optmiar al lumii pe care nu-l văzusem încă până acum.

Am luat în mână frâiele calului și am coborât încet spre șesul Indiei.

Peste câteva zile am descins la Kalimpong, ajungând pentru prima dată după mulți ani din nou printre europeni. Nu mai eram obișnuit cu aspectul și societatea lor. Reporterii multor ziare se

năpustiră de îndată asupra mea, vrând să afle ultimele noutăți de pe „acoperișul lumii”. Multă vreme nu m-am putut acomoda cu viața gălăgioasă și trepidantă de aici, fiindu-mi greu să mă familiarizez cu cuceririle civilizației. Dar am găsit și de data aceasta prieteni care m-au ajutat să mă adaptez. Nu mă puteam încă despărți de India, simțindu-mă aici mai aproape de destinele Tibetului, așa că îmi tot amânăm plecarea spre Europa.

Dalai Lama s-a întors în vara aceluiași an la Lhasa cu toată suita sa. Familiile tibetane refugiate în India au pornit spre casă. Am apucat momentul când guvernatorul general chinez pentru Tibet a trecut prin Kalimpong ca să-și înceapă domnia la Lhasa. Până în toamna anului 1951, întregul Tibet a fost ocupat de trupe chinezești, iar veștile sosite din țară au devenit tot mai confuze și mai rare. În timp ce scriu ultimele rânduri ale acestei cărți, multe din presimțirile mele sumbre au devenit realitate.

În țară domnește foametea, căci cei douăzeci de mii de soldați străini care trebuie întreținuți sunt o povară mult prea grea. Am văzut în ziare europene fotografii care arată, la poalele Potalei, placarde uriașe cu chipul lui Mao Tzedun. Orașul sfânt este străbătut de care blindate. Miniștrii fideli lui Dalai Lama au fost concediați, iar Panchen Lama și-a făcut intrarea în capitală protejat de zăngănitul armelor chinezești. Chinezii sunt suficient de înțelepți ca să-l recunoască oficial pe Dalai Lama ca șef al guvernului; în realitate însă, doar voința armatei de ocupație este respectată. Aceasta s-a instalat în tot Tibetul. Fiind o instituție puternică, nu i-a fost greu să construiască deja, pe o distanță de mulți kilometri, șosele noi, asigurând astfel legătura între China și țara cu drumuri impracticabile.

Urmăresc cu cel mai viu interes toate evenimentele, pentru că o parte din sufletul meu a rămas indisolubil legată de Tibet. Indiferent unde voi trăi de acum înainte, nostalgia acestei țări mă va însoți mereu... Uneori am impresia că aud fâlfâitul și țipetele găștelor sălbatice și ale cocorilor care survolau Lhasa în nopțile reci și cristaline, cu lună plină...

Dorința mea supremă este să trezesc cu această carte simpatie și înțelegere pentru un popor a cărui voință de a trăi în libertate și pace a avut un ecou atât de slab în lume.

După paisprezece ani

A trecut aproape un deceniu și jumătate de când a trebuit să părăsesc Tibetul din cauza invaziei trupelor chineze. Din păcate, dorința mea ca Tibetul să fie scutit de o evoluție nefastă nu s-a împlinit. Iluzorie a fost și speranța că între cele două părți contractante, atât de inegale, ar fi posibilă o colaborare onestă. Nici disponibilitatea lui Dalai Lama de a respecta clauzele acordului, nici înțelepciunea tibetanilor nu au dus la preservarea independenței Tibetului – garantată în cele șaptesprezece puncte ale înțelegerii –, cel puțin în ceea ce privește politica internă și practicarea liberă a religiei. Probabil că autoritățile chineze nu au avut de la bun început intenția de a-și duce la îndeplinire obligațiile contractuale. Dar opinia publică internațională a aflat abia în iulie 1960, din raportul Comisiei Juridice Internaționale, despre proporțiile oprimării și intoleranței, despre măsurile draconice sistematice luate de noii stăpânitori împotriva tibetanilor. Această asociație independentă, formată din aproximativ 40.000 de juriști din lumea întreagă, a numit o comisie juridică pentru anchetarea actelor de încălcare a drepturilor omului și a demnității umane comise de cotropitori în Tibet. Rezultatele cercetărilor au fost pe cât de zguduitoare, pe atât de relevante: structura teocratică a societății și cultura ancestrală tibetană sunt condamnate la pieire. Tibetul este amenințat cu dispariția ca națiune independentă.

„Drumul spre socialism” trasat de chinezi presupune o transformare radicală și totală a stilului de viață din Tibet. În această concepție, distrugerea credinței religioase și a instituțiilor ecleziastice este o necesitate stringentă. Astfel, o serie de mănăstiri vechi renumite au fost jefuite de toate bunurile lor culturale, lipsite de baza economică sau chiar distruse, călugării fiind condamnați la muncă silnică, deportați în China și obligați să renunțe la celibat. Mulți conducători spirituali și profesori au fost executați, mii de

tibetani au fost strămuțați cu sila în China, iar în locul lor au fost aduși milioane de coloniști chinezi. Această imigrare masivă forțată urmărea să-i transforme pe tibetani în minoritate națională în propria lor țară. Procesul de restructurare trebuia desăvârșit prin „reeducarea” tineretului tibetan și alte măsuri „socialiste”. Firește că acest regim de teroare a provocat nemulțumire și neliniște în rândul populației. Consecința inevitabilă: noi măsuri represive drastice. În cele din urmă, perseverența cu care cuceritorii își puneau în practică planurile de împilare a trezit o rezistență fățișă din partea populației torturate.

Lupta pentru libertate dusă de tibetani

Istoria luptei pentru libertate a Tibetului începe în toamna anului 1954 – fiindcă atunci se înregistrează primele încercări sistematice de a introduce un regim de teroare în Tibet, măsurile preliminare fiind luate în ținuturile Litang, Chating, Batang și Tranko, precum și în alte ținuturi răsăritene situate deja în afara granițelor țării. În provincia estică Kham trăiesc renumiții *khampa*; este „vestul sălbatic” al Tibetului. Regiunea este plină de tâlhari, iar locuitorii s-au obișnuit din timpuri imemorabile să fie înarmați cu puști și pistoale. Chinezii se temeau că aceste arme ar putea fi îndreptate împotriva soldaților lor, din care cauză au ordonat în octombrie 1954 ca toate armele să fie predate poliției împreună cu muniția. Dar *khampa* au opus rezistență.

Lupta pentru aducerea sub control a armelor bandiților *khampa* a durat tot anul 1955, iar chinezii nu au reușit să le vină de hac. În Lhasa și în celelalte regiuni ale Tibetului conducătorii poporului aveau cele mai bune intenții de a conviețui pașnic cu chinezii. Nimeni nu poate contesta că Lhasa, în frunte cu Dalai Lama, depunea toate eforturile să trăiască în continuare în pace și liniște sub dominația străină impusă de chinezi. În realitate, chinezii au fost aceia care, prin măsurile draconice luate, au declanșat revolta. Tocmai conflictul cu bandiții *khampa*, început în 1955, a reprezentat punctul de plecare al ciocnirilor dintre tibetani și asupritorii lor.

În toamna aceluși an, chinezii au pretins să fie înregistrați toți caii și catării, toate oile și caprele, precum și ogoarele și pășunile pentru a fi impozitate; sumele încasate urmau să fie vărsate Pekingului. În plus, funcționarii fiscali chinezi au vizitat toate mănăstirile, ca să evalueze idolii din aur și cărțile sfinte, în vederea impozitării.

Următoarele măsuri au fost reformele din agricultură. Chinezii au încercat să-i instige pe iobagi împotriva stăpânilor lor. Au găsit câțiva nemulțumiți – așa cum se întâmplă peste tot – și i-au plătit

ca să provoace tulburări. În toamna lui 1955 chinezii au considerat că terenul fusese deja suficient pregătit pentru a înscena procese publice contra proprietarilor funciari tibetani. Dar așa ceva era o bătaie de joc într-o țară în care feudalismul avea de secole întregi rădăcini adânci. Moșierii au fost târați în fața justiției, tratați ca niște răufăcători și insultați de vulg. Instigatorilor plătiți li se promisese că vor primi pământul expropriat de la „exploatatori”. Trezirea acestor oameni la realitate a fost foarte dură: ei au constatat că cele mai bune pământuri expropriate le-au revenit coloniștilor și familiilor soldaților chinezi.

Mulți proprietari de pământ erau *khampa*. Aceștia sunt oameni foarte duri, care nu acceptă cu brațele încrucișate un asemenea afront. Nu este deci de mirare că tocmai în provincia Kham a apărut un erou popular, luptător pentru libertate. Era Andrutshang, în vârstă de 44 de ani, șeful celei mai vechi, bogate și respectate familii de *khampa*. Se bucura în tot Tibetul de faima de a fi un om bun, săritor, gata să-i ajute din propriul buzunar pe cei ajunși la ananghie. El s-a retras în pădure, în fruntea unui grup de prieteni, și a pornit lupta împotriva stăpânirii străine. Răsculații au început prin a face impracticabile cărările de munte folosite de chinezi ca drumuri de legătură, prăvălind asupra lor stânci și lavine de pietre. Apoi au atacat posturile de pază chineze, rechiziționând de la acestea armele, munițiile și alimentele atât de necesare. În trei luni grupul crescuse, ajungând la câteva sute de persoane care luptau în toată provincia împotriva chinezilor. Ca răspuns, chinezii au bombardat Chating, Batang și Tranko și au distrus o serie de mănăstiri.

După care au bombardat Chekundo și Litang, două orașe suspectate că i-ar fi ajutat pe *khampa*. Între timp, Andrutshang își condusesse oamenii spre Lhasa, în speranța că va putea exercita o influență asupra guvernului local și o presiune mai mare asupra chinezilor. În primăvara anului 1958, grupuri mari de luptători *khampa* stăteau ascunse în jurul Lhasei. Mulți negustori și moșieri din Kham și din alte regiuni se mutaseră în capitală, unde se simțeau mai la adăpost de răzbunarea chinezilor. În curând capitala a ajuns să fie suprapopulată, penuria de alimente devenind tot mai accentuată de la o zi la alta.

În acel moment agitația a cuprins tot Tibetul. Luptătorii *khampa* controlau regiuni întinse. Soldații chinezi nu mai îndrăzneau să se depărteze prea mult de barăcile lor, iar guvernatorul chinez din Lhasa se temea că va avea greutăți serioase. Știind că în Orașul Sfânt se ascund sute de luptători *khampa*, a ordonat ca toți cei ce nu aveau domiciliul în oraș să se întoarcă imediat în localitățile de baștină. Dar nu a îndrăznit să aresteze nici măcar un singur *khampa*, temându-se de răzbunarea lui Andrutshang.

Acesta urmărise evenimentele din ascunzișul său, simțind că sosise momentul pentru operațiuni de mai mare anvergură. Adepții săi au cumpărat câte arme au putut, cu muniția aferentă. Mulți dintre membrii armatei sale de vreo trei mii de *khampa* tineri și curajoși insistau să fie primiți în *khelenpa*, un fel de detașamente de sacrificiu. Acestea erau grupuri formate din tineri luptători selectați, care primeau o instruire specială, fiind decși să moară mai degrabă pentru eliberarea Tibetului decât să trăiască sub dominația străină a chinezilor.

În mai 1958, Andrutshang le-a ordonat soldaților săi să meargă, în grupuri de trei sau patru, la Nyemo, la optzeci de kilometri sud de Lhasa, și să se adune în afara acestui sat. El știa că în mănăstirea de lângă Nyemo se găsea un arsenal secret al guvernului din Lhasa. Dar mai știa și că era suficient să anihileze garnizoana chineză din Nyemo pentru a-i determina pe călugări să deschidă porțile arsenalului.

Nyemo era cufundat într-un somn adânc când trupele lui Andrutshang dădură atacul într-o noapte cu lună. Și unitatea chineză formată cam din o mie două sute de oameni dormea, cu excepția santinelor – în majoritate tineri recrutați cu sila, care se săturaseră să slujească în „armata populară chineză eliberatoare”. Oamenii lui Andrutshang începură asaltul imediat după miezul nopții. Printr-un atac-surpriză cu puști, pistoale și săbii, ei biruiră mai întâi santinelele, apoi întreaga garnizoană. La revărsatul zorilor, o mie de chinezi zăceau uciși pe câmpul de bătălie, restul fugiseră. Dar până să se lumineze de ziuă dispăruseră și luptătorii *khampa*. Prada lor: cinci sute de arme noi din arsenalul mănăstirii și o mare cantitate de muniții. Din moment ce aveau arme, *khampa* puteau instrui noi recruți, care se înrolau voluntar în număr tot mai mare în armata lui Andrutshang, devenit un adevărat erou național. Ei

au continuat distrugerea căilor de comunicație cu China, dând și alte mici atacuri. În felul acesta au tăiat și drumul care lega Lhasa de Shigatse, unde se afla reședința lui Panchen Lama, în mănăstirea Trashilhünpo. În cele din urmă au desființat principalul bac care lega malurile Brahmaputrei, după care au plecat spre Konka Dzong. Aici au luat prin surprindere trupele de întărire chineze, au omorât vreo două sute de chinezi într-o adevărată bătălie și au distrus treizeci și nouă de camioane. Și de data aceasta au pus mâna pe mari cantități de arme și muniții.

În toamna lui 1958, luptătorii *khampa* s-au simțit suficient de puternici pentru a risca o bătălie în câmp deschis. Andrutshang a ales în acest scop Tsetang, un oraș comercial ceva mai mare, așezat la sud de Brahmaputra. Chinezii îl fortificaseră ca oraș de garnizoană. Avuseseră, ani întregi, timp suficient să-i întărească pozițiile. Fortificația principală consta într-un șanț cu apă, lat de trei metri și adânc de un metru și jumătate. Nimeni nu putea risca să treacă prin șanț fără a fi descoperit de soldații care stăteau de strajă zi și noapte. Iată de ce această bază militară trecea drept inexpugnabilă.

În schimb, populația din Tsetang era sătulă de ocupanții chinezi. Cei ce cunoșteau tainele fortificației chinezilor le-au trădat cu mare plăcere lui Andrutshang. În felul acesta, într-o noapte întunecată, câțiva locuitori curajoși din Tsetang și-au riscat viața strecurându-se până la punctele centrale de pază, i-au omorât pe gardieni și au pus în mișcare roțile care goleau șanțul de apă. Protejați de beznă, oamenii lui Andrutshang au luat cu asalt garnizoana. Bătălia a durat câteva ore, după care câmpul de luptă a rămas acoperit cu cadavre: trei mii de victime din rândul chinezilor.

A fost cea mai mare victorie a luptătorilor *khampa*. Dar ei nu s-au liniștit. În noiembrie 1958, armata lui Andrutshang cuprindea deja douăsprezece mii de *khampa* și controla întregul ținut de la sud de Brahmaputra și de la răsărit de Gyantse. Ea se bucura de sprijinul tuturor locuitorilor. Căci nu mai era vorba despre un protest al moșierilor și negustorilor, ci despre o răscoală națională generalizată, la care participau toate păturile populației, pentru a-și elibera țara de asupritorii pe care-i detestau.

În acest răstimp, situația din Lhasa se înrăutățise. În primăvara anului 1958 chinezii ajunseseră deja la convingerea că mulți înalți

funcționari guvernamentali, care colaborau în aparență cu chinezii, îi ajutau în taină pe *khampa*. Dar nu dețineau dovezi în acest sens. În vară chinezii erau deja atât de agitați, încât i-au cerut lui Dalai Lama să-și „dovedească bunele intenții” trimițându-și soldații propriei gărzi personale să lupte împotriva armatei *khampa*.

Dalai Lama a început un joc diplomatic, încercând să câștige timp. Tibetanii sunt prin natura lor un popor liniștit. Ei nu-și ridică glasul dacă pot soluționa un conflict pe cale pașnică. Prin urmare, când chinezii l-au rugat pe Dalai Lama să-și implice propriii soldați în lupta contra *khampa*, el le-a răspuns foarte politicos că ar face bucurios acest lucru, dar, din păcate, soldații săi nu sunt suficient de bine instruiți și echipați, deci nu ar fi niște adversari pe măsura luptătorilor *khampa*. Când chinezii s-au oferit să-i înarmeze ei, Dalai Lama și-a exprimat iar regretul: este foarte trist, dar nu poate avea încredere deplină în soldații săi și se teme că ar putea trece de partea luptătorilor *khampa*.

În timp ce avea loc această corespondență diplomatică, se apropia data la care Dalai Lama obișnuia să-și înceapă vizita oficială – efectuată la fiecare doi ani – la cei „trei stâlpi ai statului”, adică la principalele mănăstiri din Tibet: Drebung, Sera și Ganden. Stareții acestor mănăstiri făceau parte dintre cele mai influente personalități ale Tibetului. Ei au profitat de vizita lui Dalai Lama pentru a organiza ample ședințe de consiliu cu el și cu miniștrii săi. Era în iulie 1958, iar conducătorii poporului se temeau deja pentru viața tânărului rege. Astfel că au emis un edict prin care accesul la Dalai Lama era permis doar în baza unei aprobări scrise date de *kashag*, consiliul de miniștri. Această măsură avea să-i țină pe chinezi la distanță de palatul lui Dalai Lama și urmărea să împiedice asasinarea sau răpirea sa.

Chinezii au înțeles foarte bine intenția și s-au înfuriat. Guvernatorul militar a răspuns că acest edict nu este valabil, *kashag* nereprezentând poporul. Consiliul de miniștri a reacționat cu multă înțelepciune. S-a înființat o nouă *tsongdû*, adică un nou for reprezentativ național în locul celui dizolvat de către chinezi la intrarea în țară a „armatei populare de eliberare”. Vechea *tsongdû* fusese o adunare formată din șase sute de reprezentanți ai tuturor păturilor populației (nobili, călugări, negustori, mici comercianți și meșteșugari), dar funcționa destul de greoi. Ea reprezenta vocea poporului

și, chiar dacă nu deținea putere executivă, *kashag* respecta deciziile luate de ea. Nou-formata *tsongdū* (cu reprezentanți din aceleași pături ale societății) era compusă doar din șaiszeci de oameni. *Kashag* i-a înștiințat pe chinezi că de acum înainte pot intra în legătură cu Dalai Lama doar prin intermediul acestui for reprezentativ al poporului tibetan. Aceasta se întâmpla în octombrie 1958.

Un zid ocrotitor se înălța în jurul tânărului rege. Guvernatorul chinez a depus, la ordinul Pekingului, cele mai mari eforturi să-l străpungă. În schimb, consilierii lui Dalai Lama depuneau eforturi similare ca să-l întărească. În noiembrie 1958 chinezii i-au trimis lui Dalai Lama o invitație să participe, în ianuarie, la Adunarea națională a republicii populare chineze care urma să aibă loc la Peking. Au reînceput manevrele diplomatice pentru a câștiga timp. Dalai Lama i-a scris lui Ciu En-lai că ar participa cu plăcere, dar, din păcate, exact în acea lună este programat examenul său de doctorat; prim-ministrul chinez va avea desigur înțelegere pentru importanța acestui eveniment. În dorința de a-l aduce pe Dalai Lama sub controlul lor, chinezii au răspuns că Adunarea națională poate avea loc și mai târziu. Dar poporul tibetan ceru acum ca Dalai Lama să nu plece sub niciun motiv la Peking.

În capitală începuse să activeze o mișcare subterană secretă a tineretului, *tsogpa*. Tinerii au lansat o deviză care se va răspândi în întreaga țară: „Chinezi, plecați acasă – vrem să fim independenți!”.

În această perioadă extrem de critică, pe 9 martie 1959, la zece dimineața, un trădător se îndrepta cu bicicleta spre palatul Norbulingka, să-l atragă pe Dalai Lama într-o capcană întinsă de chinezi. Aceștia găsiseră un Iuda în persoana călugărului Phagpala. Conform obiceiului, toți funcționarii monahali participau la primirea organizată de Dalai Lama zilnic, la ora zece dimineața. Prin urmare, la această întrunire a celor o sută șaptezeci și cinci de funcționari superiori apărui, la 9 martie, și Phagpala. Purta obișnuita rasă călugărească și o jachetă galbenă. El a profitat de ocazie ca să discute în șoaptă cu Dalai Lama. În numele guvernatorului general chinez al Tibetului, generalul Tan Kuan-san, i-a transmis lui Dalai Lama – rugându-l să păstreze tăcerea – invitația să participe la o „reprezentatie de teatru” dată de o trupă chinezească în garnizoana comandantului militar chinez. Călugărul trădător

a subliniat că este vorba despre o invitație neoficială, deci – în interesul relațiilor chinezo-tibetane – Dalai Lama trebuia să vină fără miniștrii săi din *kashag* și însoțit doar de trei sau patru persoane neînarmate.

Dalai Lama a acceptat „invitația”, părănd chiar bucuros. Dar modul în care fusese făcută contravenirea profund etichetei palatului. Iată de ce Dalai Lama l-a înștiinat imediat pe cel mai bătrân profesor al său, Jongdzin Rimpoche. Acesta și-a dat seama de pericol și s-a consultat cu trei membri ai *kashag*-ului a căror lealitate era mai presus de orice bănuială: Surkhang, Shasur și Liushar. Acești oameni extrem de devotați au avut o consfătuire lungă, până târziu în noaptea din 9 spre 10 martie. Erau convinși că planul chinezilor era să-l îndeapărteze pe Dalai Lama din Lhasa pentru a-l distruge în caz că nu ar fi fost dispus să devină o marionetă în mâinile lor. În acea noapte s-a discutat pentru prima dată despre eventualitatea fugii în India. Deoarece cei patru ezitau să ia singuri o hotărâre atât de gravă, au convocat noua *tsongdû* formată din șaiszeci de persoane. Aceasta a decis să convoace un număr și mai mare de reprezentanți ai poporului. Așa că în dimineața istorică a zilei de 11 martie 1953 s-au întrunit aproape o mie de tibetani – nobili, negustori, călugări, mici comercianți și meșteșugari – care au discutat șapte zile în șir despre posibilitățile de a salva viața iubitului lor suveran religios și laic. Toată lumea era de acord că Dalai Lama este amenințat de o mare primejdie. Era cea mai numeroasă adunare a reprezentanților poporului care se întrunise vreodată în Tibet și prima ei decizie a fost să declare nul și neavenit tratatul în șaptesprezece puncte cu chinezii, deoarece modul în care fusese încheiat contravenea dreptului internațional.

În timp ce fusese convocată în grabă Adunarea poporului, străzile orașului Lhasa zbârnâiau de cele mai alarmante zvonuri. Viața și securitatea preaiubitului Dalai Lama erau în pericol! Începând cu zorii zilei de 10 martie, femeile din Lhasa s-au postat în fața porților Grădinii Nestematelor din Norbulingka. La ora opt se adunaseră deja vreo mie. Erau decise să nu lase să intre niciun chinez. La ora zece au apărut înalții *lama* care participau la întrunirea matinală zilnică cu regele. Până la amiază, zidul protector al oamenilor strânși în jurul palatului devenise o mulțime compactă de peste zece mii de femei, bărbați și copii, care blocau toate intrările

în palatul Norbulingka. Atmosfera era explozivă. Știau toți că Dalai Lama fusese invitat la o „reprezentatie de teatru” în garnizoana chineză – dar erau foarte hotărâți să împiedice plecarea sa.

La sfârșitul întrunirii, trădătorul Phagpala a părăsit palatul Norbulingka odată cu ceilalți călugări. Dar la scurt timp după aceea a revenit, ca să-l însoțească pe Dalai Lama la garnizoana chineză. De data aceasta nu era îmbrăcat în rasa călugărească, ci purta o tunică chinezească și un șal alb care îi acoperea partea de jos a feței. Spera să intre în felul acesta fără să fie recunoscut. Când santinelele de la intrarea principală l-au opit, a scos din haină un pistol. Dar, înainte de a apuca să tragă, santinelele au pus mâna pe el și i-au smuls șalul de pe față. Mulțimea l-a recunoscut imediat. Indignarea a izbucnit nestăvilită. Un om i-a crăpat trădătorului capul cu sabia sa tibetană.

În timpul celor șapte zile cât a durat consfătuirea adunării *tsongdū*, mulțimea de oameni a rămas zi și nopte de pază în jurul palatului Norbulingka. Se formase în mod spontan un grup de rezistență de vreo cincisprezece mii de oameni, fiecare din ei fiind gata să-și dea viața pentru Dalai Lama.

Soldații chinezi au rămas în tot acest timp în barăcile lor. Niciun ofițer chinez nu îndrăznea să-și părăsească locuința. Un grup numeros de tibetani s-a adunat în fața consulatului indian, cerând ajutor. Guvernatorul chinez a poruncit să se arunce două grenade asupra palatului Norbulingka. Dar tocmai acest gest a determinat luarea deciziei finale. La puține ore după aceea, „prada” pentru care se zbătea guvernatorul chinez – adică Dalai Lama, cu „ajutorul” căruia spera să-i poată împila mai bine pe tibetani – scăpase din mâinile lor.

Una din cunoscutele și temutele furtuni de nisip le-a permis în cele din urmă lui Dalai Lama, familiei sale, profesorilor, miniștrilor și unei suite de optzeci de însoțitori, paznici și slujitori să fugă din palat fără a fi descoperiți. Furtuna de nisip care s-a declanșat în orele după-amiezii, bântuind până seara, a acoperit și lumina reflectoarelor îndreptate de chinezi asupra Grădinii Nestematelor. Fiecare din cei cincisprezece mii de tibetani care stăteau de pază afară trebui să-și tragă mantaua peste cap și să se împotrivescă, încotoșmănat în felul acesta, ore în șir vijeliei proptindu-se cu

spatele contra vântului, până când furtuna luă sfârșit. Cu toate acestea, niciunul dintre ei nu a plecat acasă... În timp ce forțele naturii se dezlănțuiau, iubitul lor Dalai Lama, travestit în simplu iobag, se furișase deja printre ei. El a traversat fluviul cu bacul de la Ramagang, care îl aștepta deja, și a plecat apoi călare spre Brahmaputra, în ținutul controlat de luptătorii *khampa*.

Aceasta se întâmpla în seara zilei de 17 martie 1959. La ora două a dimineții de 18 martie, ultimii cinci sute de soldați ai regimentului tibetan au format ariergarda lui Dalai Lama. Patru sute dintre ei erau membrii selectați ai *khelenpa*, detașamentele de sacrificiu. Juraseră cu toții să-și dea mai degrabă viața decât să permită vreunui chinez să se apropie de Dalai Lama la o distanță mai mică de bătaia armei. În tot timpul acestei fugi memorabile ei l-au urmat pe Dalai Lama la o depărtare de patru zile de marș.

Mulțimea de oameni a rămas încă patruzeci de ore, ca gardă personală voluntară a regelui, în jurul palatului Norbulingka. Nu au avut loc alte incidente; toată lumea presupunea că Dalai Lama se afla încă în palat, ceea ce i-a dat acestuia posibilitatea să câștige un avans considerabil față de urmăritorii săi.

În dimineața zilei de 19 martie chinezii au convocat o adunare a conducătorilor lor, la care au participat și câțiva colaboraționiști tibetani – puțini la număr. Apoi l-au somat pe Dalai Lama să părăsească palatul Norbulingka, „garantându-i” integritatea personală și spunând că vor avea grijă să nu i se întâmple nimic. Au promis și populației Lhasei că nu vor recurge la represalii, declarând totuși că „reacționarii de frunte” adunați în grădina de vară ar trebui anihilați.

Neprimind niciun răspuns la aceste „promisiuni”, chinezii au început să bombardeze sistematic palatul de vară, ca să-l forțeze pe Dalai Lama să iasă. Tunurile erau plasate în cele trei părți ale palatului. Primul obuz a distrus poarta vestică. Acesta a fost doar începutul canonadei sistematice asupra domeniului palatului care se întindea pe o suprafață de o milă pătrată. Căci acolo se găseau nu numai reședința de vară a lui Dalai Lama, ci și toate locuințele de vară ale stareților, profesorilor, cancelarului, miniștrilor și gărzilor personale. Se aflau de asemenea grajdurile uriașe în care, în afară de caii de călărie ai curții, erau mârțoage bătrâne, care nu mai puteau fi de niciun folos, oi, capre și alte animale; în conformitate

cu preceptele budiste, toate se bucurau de îngrijire până la moartea lor naturală.

Bombardamentul pornit de chinezi era uimitor de precis. La început au circumscris, cu o serie de obuze, perimetrul suprafeței. După care a urmat o pauză. Proximul inel de obuze era mai apropiat de centru. Au continuat în felul acesta, cercul devenind tot mai strâns, până când au făcut totul una cu pământul. Distrugerea înainta sistematic, dinspre exterior spre interior, cu pauze intermitente, pentru a-i da lui Dalai Lama răgazul să iasă afară. Voiau să-l constrângă să se predea chinezilor. În timpul acestui foc de artilerie care a durat ore întregi, niciunul din cei cincisprezece mii de tibetani nu-și părăsi locul liber ales din fața palatului. Mulți au fost omorâți în ziua aceea. Alții au alergat în clădirea ruinată pentru a mai salva ceva din odorele sfinte. Zidul viu de oameni a continuat să rămână în jurul palatului și în noaptea de 19 spre 20 martie. Vestea despre fuga lui Dalai Lama s-a răspândit abia în 20 martie, spre prânz.

Mașini chinezești blindate și înzestrate cu megafoane au străbătut orașul, făcând cunoscut că „niște bandiți îl răpiseră pe Dalai Lama”. Efectul asupra mulțimii de oameni a fost dramatic: pe de o parte, un sentiment de ușurare că regele era în siguranță; pe de altă parte, revoltă că fusese alungat de chinezi din mijlocul lor.

A început acum groaznicul „război de două zile” pentru cucerirea Lhasei; peste opt sute de tibetani și-au pierdut viața. A fost, de fapt, uciderea unor oameni lipsiți de apărare. Chinezii trăgeau asupra mulțimii neînarmate și bombardau case, temple și numeroase mănăstiri din oraș și din împrejurimi.

Printre victime se numărau mulți tineri. *Tsogpa*, mișcarea subversivă tibetană, se dovedi a fi o asociație foarte disciplinată. Membrii ei erau mai ales tineri tibetani care fuseseră trimiși de chinezi la Peking, să fie școliți acolo. Se încercase tot posibilul pentru convertirea lor. Cei mai mulți petrecuseră trei ani în școli comuniste din Peking. Unul dintre ei, Ngawang Sengi, fiul unui negustor, fusese tratat de chinezi ca un viitor cadru de nădejde. Fusese un elev de excepție la Peking, devenind apoi profesor suplinitor la școala sa. Dar, scârbit de realitatea comunistă pe care o văzuse în China și în Tibet, a înființat după întoarcerea acasă

tsogpa, împreună cu prietenii şi foştii colegi de şcoală. Întocmai ca în Ungaria şi Polonia, şi aici nucleul mişcării de rezistenţă îl forma tineretul – adică tocmai pătura pe care comuniştii se străduiau să o reeduce.

Sengi, un flăcău superb, cu o statură athletică, se bucura de simpatia tuturor păturilor populaţiei din Lhasa. În prima fază a revoltei, *tsogpa* condusă de el nu jucase încă un rol activ. Făcea rost de arme, muniţii şi recruţi pentru luptătorii *khampa*. Dar, la terminarea bătăliei din Lhasa, Sengi era la bacul de la Ramagang, ajutându-i pe oamenii săi să fugă în ultima clipă din oraş. La revărsatul zorilor el sări, ultimul, în bac, ridicându-şi braţele ca să le facă semn unor oameni ale căror siluete se profilau pe celălalt mal. Credea că sunt soldaţi din regimentul tibetan care acoperea fuga membrilor *tsogpa*. Dar erau chinezii. Văzând că face semne, l-au împuşcat.

Încă un tânăr tibetan a murit ca un erou în acea zi, lângă bacul Ramagang, şi anume Lobsang Gendon Sadutshang, care avusese în 1950 misiunea să acopere fuga lui Dalai Lama. Iată numai doi din miile de tibetani care şi-au găsit moartea în măcelul acelor zile. Dar poate că în felul acesta au scăpat de o soartă mai rea. Căci chinezii au prins curaj şi au pătruns în oraşul Lhasa, care era plin de morţi. Acolo i-au arestat imediat pe toţi bărbaţii între şaisprezece şi şaizeci de ani şi i-au deportat în China, la muncă forţată.

Cu sprijinul întregului popor, mai ales al luptătorilor *khampa*, Dalai Lama a ajuns, pe 31 martie 1959, în condiţii dramatice, la graniţa indiană a statului Assam, împreună cu toată suita sa; se afla acum sub protecţia armatei indiene.

Versiunea chinezilor că revolta ar fi fost organizată de „clasa reacţionară” este de mult infirmată. Masa refugiaţilor, proveniţi în majoritate din rândurile poporului, vorbeşte de la sine. În afară de aceasta, conducătorii răscoalei – organizaţi între timp sub numele de „Armata naţională voluntară pentru apărarea Tibetului” – aveau în vedere, cu asentimentul lui Dalai Lama, introducerea unor reforme esenţiale în structura politică şi socială a Tibetului. Într-o declaraţie din 1 ianuarie 1959 se spune: „Ne angajăm să îmbunătăţim condiţiile de viaţă şi să ridicăm standardul de viaţă al poporului nostru. Ne angajăm să introducem toate reformele necesare, respectând condiţiile naturale, obiceiurile şi spiritul poporului nostru.

În domeniul economic ne obligăm să promovăm propășirea nomazilor, a agricultorilor, a meșteșugarilor și a muncitorilor și să aducem modificări în toate domeniile vieții noastre naționale. Suntem adepții unei politici care să realizeze toate aceste schimbări prin mijloace pașnice”.

Epilog

Când am încheiat, cu paisprezece ani în urmă, această carte, nu bănuiam că europenii și americanii vor avea vreodată ocazia să verifice pe viu veridicitatea expunerilor mele referitoare la poporul tibetan. Putea cel mult să mi se dea crezare că nu exagerez când afirmam că tibetanii sunt oameni simpatici, inteligenți și adaptabili. Astăzi însă, când zeci de mii de tibetani trăiesc în India și mai multe sute au primit azil în Europa, când mulți predau și lucrează la universități americane, pot să mă refer cu mândrie la descrierile mele, deoarece tibetanii s-au acomodat peste tot foarte bine, au învățat în cel mai scurt timp limba țării respective și s-au dovedit a fi oameni de nădejde.

Cea mai frumoasă răsplată am primit-o într-un orașel elvețian, unde primarul mi-a declarat: „Ah, de i-aș putea schimba pe toți *Gastarbeiter*-ii cu tibetani!”. Pentru mine aceste cuvinte au însemnat o confirmare și o laudă. Căci s-a dovedit că tibetanul este disciplinat și în țări străine, arătându-se recunoscător veneratului său Dalai Lama, care l-a trimis să muncească în altă țară, să învețe acolo cât mai multe ca să poată fi mai târziu de folos propriului popor. Poate chiar în propria țară, căci speranța de a trăi și munci cândva iar în Tibet rămâne mereu vie în sufletele tuturor.

Multe s-au schimbat și în India de la sosirea lui Dalai Lama. În primii ani el fusese doar un rege exilat, tolerat de premierul Nehru și de indieni; după atacul Chinei asupra Assamului situația s-a schimbat în bine. Indienii au început să sprijine procesul educativ al tineretului – desigur, și în speranța că tinerii tibetani își vor manifesta recunoștința. Dalai Lama a primit permisiunea de a înființa organizații proprii pentru ajutorarea refugiaților tibetani din Nepal, Bhutan și Sikkim. Iar când apare în public, se bucură de respectul care i se cuvine. De exemplu, cu ocazia Conferinței Mondiale a Budiștilor ținută la Benares în 1964, l-am filmat

ținându-se de mână cu președintele Uniunii Indiene. El trăiește retras și modest, însuflețit de un singur gând: să-și ajute poporul. La ultima noastră întâlnire, din vara anului 1965, mi-a arătat un munte de manuscrise: extrase din filosofia tibetană, ale cărei precepte vrea să le opună, ca bastion spiritual, doctrinei comuniste.

Și Panchen Lama, care a fost mulți ani o marionetă a chinezilor, și-a dat seama între timp de rigiditatea concepției de viață comuniste. În sinea lui a fost totdeauna tibetan, neputându-și înăbuși complet iubirea față de propriul său popor. În vara anului 1965 a dispărut deodată din viața publică. Unele surse din Calcutta susțin că ar fi fost executat.

O soartă asemănătoare a avut și Tsarong, în a cărui casă am fost primiți odinioară cu atâta ospitalitate. Nemaisuportând exilul din cauza dorului de țară, s-a întors în 1964 la Lhasa, unde chinezii l-au arestat imediat și l-au supus torturii în timpul anchetelor. În cele din urmă, aparținătorii au primit cadavrul său – a rămas neclarificat dacă a fost ucis sau și-a pus singur capăt zilelor. Probabil că, în culmea disperării, a înghițit – după un vechi obicei tibetan – cioburi de diamant ca să scape de alte chinuri. În orice caz, aparținătorii au constatat că, înainte de a muri, i se tăiase limba.

Oricât de triste sunt aceste vești venite de pe „acoperișul lumii”, mie îmi dau totuși certitudinea îmbucurătoare că prietenia mea cu Dalai Lama și familia sa este mai strânsă ca niciodată. În fine, am și eu ocazia să-mi manifest recunoștința pentru ospitalitatea cu adevărat regească de care m-am bucurat în cei șapte ani petrecuți în Tibet. La inaugurarea expoziției despre Tibet pe care am organizat-o la Muzeul de Etnografie din Viena în beneficiul refugiaților tibetani, Dalai Lama mi-a trimis prin fratele său Lobsang Samten și ministrul Thubten W. Phala – acesta fusese șeful meu în timpul construirii digului din Lhasa și unul dintre cei patru care l-au însoțit pe Dalai Lama cu ocazia fugii din 1959 – următoarea scrisoare (a se vedea facsimilul la pagina 374):

Prietenului meu Heinrich Harrer

Îți urez din toată inima succes cu ocazia deschiderii expoziției despre Tibet. În vederea acestui eveniment, ți-i trimit pe Thubten Phala, reprezentantul meu personal în Europa, pe sora mea Dshetsün Perna și pe fratele meu Lobsang Samten. Ai trăit șapte

ani în Tibet și ai devenit în acest răstimp unul de-ai noștri. Ai dobândit cunoștințe solide despre țara noastră, fiind de aceea în măsură să-i înfățișezi în modul cel mai convingător poporului austriac arta și cultura noastră tibetană.

Includ în rugăciunile mele dorința ca expoziția să fie un succes deplin.

Dalai Lama

Anul lemnului și al șarpelui din cronologia tibetană,
luna a 11-a, ziua a 20-a (17 ianuarie 1966)

Index

A

- Aglar 16-17, 29-30
- Agu Thönpa 300
- Ahmednagar 9
- Altan-Han 331
- Amdo 148, 333
- Andrade, Antonio de 38
- Andrutshang 359-361
- Annapurna 57, 60
- Assam 323, 368, 371
- atrung* 304
- Aufschnaiter, Peter 9, 12, 25, 28,
30, 32, 37-38, 40, 42, 45, 47, 50,
61, 63-64, 71, 74-75, 77, 85-87,
89, 94, 100, 108-109, 112, 116-
-117, 125, 1427, 131-132, 143-
-144, 156-157, 167-172, 181,
190, 192, 195, 197, 209, 214,
218, 224-225, 228, 232, 237-
-238, 241, 252, 254, 258-261,
272, 277, 281, 303, 330, 337,
340, 348, 353

B

- Barkha 52-54
- Batang 358-359
- Bell, Sir Charles 60, 285, 322
- Bessac 242, 294-296
- Bhutan 144, 235, 267, 322, 371
- Bhutia 21-22, 43
- Bön 251, 257, 287
- Bongpa 56
- Bongrü La 45

- Brahmaputra (Tsangpo) 34, 88, 283,
323, 361, 366
- Büd-Büd La 43

C

- Calenberg (pärintele) 25
- Chagpori 135, 214, 249-250, 255
- Chakhyungla 89
- Chamdo 241
- Changkhyimpa 271
- Changthang 60, 63, 66, 80, 97, 110,
114, 123-125, 130, 132, 134,
137, 139, 202-203, 209, 231,
234-235, 294, 296, 343
- Chating 358-359
- Chekundo 359
- Chenresi 313, 331, 334-335, 342,
351, 353-354
- Chicken, Lutz 7, 9
- Chinghai 148, 325, 333
- Chö Khor Gye 332
- Chogulhari 65
- Chomolhari 349, 354
- Chumbi 349, 351-353
- Chung Riwoche 94
- Chiang Kai-Shek 319
- Ciu En-lai 363

D

- Dalai Lama 51, 96, 103, 134-135,
141, 147-150, 158, 161, 167,
173, 176-177, 174, 191-192,
194-196, 198-199, 200-201,

203, 205-208, 211-212, 219, 222,
237, 239-240, 243-246, 249-251,
254-256, 258-260, 263, 265,
268-269, 272-274, 277, 279-280,
284-285, 292, 296-298, 300-310,
312-315, 317-322, 324-339, 341-
-353, 355-356, 362-368, 371-373
Dalai Lama al cincilea 248, 278, 331,
343
Dalai Lama al șaselea 300
Dalai Lama al șaptelea 198
Dalai Lama al treisprezecelea 141,
147-150, 158, 161, 198, 215-216,
248-249, 272, 274, 278, 285,
303, 305-306, 309, 315, 321,
326, 328, 333
Darjeeling 233, 301
Dechen 130
Dehradun 11-12
Deolali 10
Desideri (părintele) 48
Dhaulagiri 57, 60
Dob-Dob 276
Dotso 43
Drebung 129, 135, 160, 201, 273,
276-277, 179-280, 288, 319,
362
Drönyer Chemo 192
Drothang 67
Dshetsün Pema 372
Dungkhar 352
Dushang 36-37
Dzasa Künsangtse 332
Dzongka 65, 76, 78, 82, 84, 88

E

Everest 92-93

F

Ford, Robert 241-242, 337
Fox, Reginald 154, 217, 241-242,
319, 350

G

Gadong (oracolul de la) 208, 259
Ganden 201, 277, 319, 362
Gange 16, 18, 29, 31-33
Gargünsa 47
Gartang-Chu 49
Gartok 42, 45-49, 52-53, 56, 60, 62,
90, 96, 116, 154
George (fiul lui Tsarong) 164, 173
Gompe Utse 279
Gosainthan 89
Grüber, Johann (părintele) 97
Guring La 123
Gurla Mandhata 53-54
Gyabnak 52, 56, 58, 63
Gyak Bongra 109
Gyalo Thündrup (frate al lui Dalai
Lama) 149
Gyalpo Rimpoche *vezi* Dalai Lama
Gyantse 159, 281, 284, 341, 343-
-344, 347, 353, 361
Gyanyima 54, 104
Gyü 174

H

Have, Heins von 27-28
Hedin, Sven 40, 97, 110, 112, 123,
130
Hopkinson 168
Hui-Hui 189

I

Ili 150
Ind 46, 49, 55

J

Jang 346
Jigme (fiul lui Surkhang) 211
Jo Gya Kang 117
Jongdzin Rimpoche 364
Jumna (râu) 16, 18
Jumna (vale) 15, 29

K

Kabshöpa 157-158, 161, 167-170
 Kailas 34, 42, 50, 53-54, 61, 103, 113
 Kalimpong 182, 350, 353-355
 Kamet 36
 Kangchendzonga 354
 Kangyur 296
 Karachi 9
 Karnali 55
 Karo 344
 Kasapuling 35
kashag 362-364
 Kashgar 166
 Kashmir 7, 20, 23, 189
 Katmandu 63-64, 66, 77
katsara 70, 206
 Kham 105
khampa 105-107, 109-111
 Khargyu 92
 Khelenpa 360, 366
 Khünpela 141, 309
 Körala 92
 Kongpo 309
 Konka Dzong 361
 Kopp, Hans 28, 32, 34, 36-37, 42, 45, 48, 57, 63, 70, 116
 Korela 59
 Kosi 65, 71, 78, 80
 Krämer 32
 Kuën Lun 294
 Künsangtse 143
 Kuku-Nor (lac) 331
 Kuku-Nor (provincie) 189
 Kumbum 325
 Kundün vezi Dalai Lama
 Kyetsang Rimpoche 333
 Kyibub 192
 Kyichu (râu) 144, 207, 209-210, 232, 249, 259, 284, 340
 Kyichu (vale) 134

Kyirong 64-68, 70-71, 75-77, 79-80, 82-84, 96, 102, 114, 116, 126-127, 131, 134, 137, 140, 147, 353

Kyurik 43

L

Labrang Trowa 105, 110
 Ladakh 47
ladhaki 189
 Lapchi Kang 89
 Las Bella 9
 Lhasa 40-41, 43, 47-48, 51-52, 55-56, 59-64, 70-71, 75, 85, 96-98, 102, 105, 108, 114-115, 117-118, 120-121, 124-125, 129-132, 134, 136-140, 143-144, 148, 153-154, 158-160, 162-169, 171-172, 174, 177-179, 181-182, 187-189, 193, 198, 202, 206-210, 212, 217-218, 222-226, 229, 232-233, 235-237, 239-241, 243, 247, 249-250, 252, 255, 258, 264-266, 270-272, 274-275, 278, 282-284, 287-288, 291-292, 294-296, 300-304, 309, 312, 314-315, 317-321, 323, 326-327, 332, 334-345, 350-353, 355, 358-361, 364, 367-368, 372
 Lhölam 121
 Lhölung 52
 Lingkhör 158, 181, 189-190, 205, 255-256, 279
 Litang 358-359
 Littledale, George 123
 Liu 226, 230
 Liushar 364
 Lobenhoffer, Hans 7, 9-11
 Lobsang Gendon Sadutshang 368
 Lobsang Samten (frate al lui Dalai Lama) 149-150, 167, 196-197, 250, 277, 285, 303, 307, 310, 329, 344-345, 350, 352, 372

Longda 66
 Lowell, Thomas sen. și jun. 240
 Lungpo Kangri 61, 103

M

Machiernan 294
 Magener, Rolf 12, 27-29
 Mahatma Gandhi 328
 Manasarovar 54
 Manaslu 57
 Mao Tzedun 270, 354-355
 Ma Pufang 334
 Marchese 13-14, 16-17, 19-27
 Menkhap Me 90
 Milarepa 67
 Misiunea Britanică 135, 153-156,
 164, 167-168, 170, 180, 193, 208,
 226, 241, 268, 284-285, 348
 Möndroling 191
 Möntshe 52
 Mussoorie 11, 29

N

Nag Tibba 30
 Namgya 42
 Namgyetratsang 249
 Namtso 113, 123, 238
 Nanga Parbat 7, 99, 228
 Nangtse 132
 Narthang 300
 Nechung 135, 219, 221-222
 Nedbailoff 241
 Nehru, Jawaharlal 371
 Nelang 25, 27, 32
 Nepal 51, 59, 63-66, 70, 78-80, 82,
 84-86, 98, 144, 235, 250, 252,
 287, 350, 353, 371
 Ngakhyü 52
 Ngari 51
 Ngari Rimpoche (frate al lui Dalai
 Lama) 149
 Ngawang Sengi 367

Norbu 52
 Norbulinka 197-199, 259, 268, 303-
 310, 315, 324, 327, 336, 346,
 348, 363-366

Nyatsang 119
 Nyemo 360
 Nyenam 65
 Nyenchenthanglha 122, 130, 139,
 207, 224, 243, 291
 Nyima 268, 341

O

Ö-pa-me 342
 Opchu 34

P

Paidar 46
 Pangdatshang 271
 Panchen Lama 341-343, 355, 361,
 372
 Parkhor 173-174, 176, 178, 183, 185,
 187, 208, 217, 243, 269, 299
 Pelgu-Tso 89-90
 Pema 273
 Phagpala 363, 365
 Phyiawang 39
 Potala 134, 136, 156, 172, 179, 191,
 196-199, 227, 236, 240, 244, 246,
 248-249, 252, 257, 263, 269, 274,
 285, 287, 290, 297, 301-303,
 306, 311-312, 314-315, 332,
 335, 341, 345-346
 Pünkhang 158-159

R

Raga Tsangpo 98
 Ramagang 366, 368
 Ramoche 287
 Rampa 158
 Reting Rimpoche 252-254
 Richardson 226, 241, 269
 Riencourt, Amaury de 239
 Riwo Phargyul 42

Rongchung 40

S

Sakya 199

Samsar 126-127

Samye 240, 260, 318

Sangsam 42

Sangsang Gewu 96-98

Sattler 28-29, 32

Schmaderer, Ludwig 46

Selala 110

Sengi *vezi* Ngawang Sengi

Sera 160, 201, 252-255, 273, 276-
-277, 280, 319, 327, 333, 362

Sersok 52

Shamtsang 52

Shangtse 37-39, 41, 166

Shasur 364

Shekabpa 271

Shigatse 97, 105, 110, 115, 275, 338,
341-343, 361

Shingdonka 134

Shipki 39, 41

Shö 156, 205, 249, 297, 299-300,
302, 312, 319

Sikkim 155, 159, 241, 296, 322, 354,
371

Siling 150, 228

Simla 41

Sopön Khenpo 315, 324

Spiti (râu) 42

Spiti (vale) 42

Srongtsen Gampo 287

Surkhang 142, 157, 211, 266, 271,
366

Sutlej 39, 41-42, 55

Sutso 92

T

Taglung Tra 140

Tagtra Gyeltshab Rimpoche 201

Tagtsel Rimpoche (frate al lui Dalai
Lama) 252

Tan Kuan-san 363

Tarsangri 61

Tehri-Garhwal 23, 26

Tengri Nor *vezi* Namtso

Tengyeling 206

Thangme 138-139, 141, 143-148,
150, 154, 162, 182

thanka 300-302, 334

Thubten W. Phala 372

Thuling 38

Tingri 92

Tirpani 32-33

Tokchen 52, 55

Tölung 131

Tokar 122

Tra Yerpa 215

Tradün 56-64, 96, 116, 261

Trakar Taso 67

Trakchen 90

Tranko 358-359

Trashigang 43, 47

Trashilhünpo 341-343, 361

Treipel, Bruno 28, 37-38, 40, 42, 45

Trethong 230

Trünyi Chemo 156

Truksum 52

Tsangchokla 33

Tsangpo *vezi* Brahmaputra

Tsaparang 37-39, 55

Tsarong 141, 162-164, 166, 170-174,
176, 181-182, 193, 211, 216,
230, 234, 252, 258, 266, 309,
372

Tsachu 57

Tsedrung 191-192, 199, 228, 249,
274

Tsetang 361

tsogpa 363, 367-368

Tsong Kapa 199, 333

tsongdû 362-365

Tsug Lag Khang 177, 183, 287, 297

Tsurubjin 43

Tucci 239-240

Turkistan 294

U

Uttar Kashi 21, 31

V

Vasilieff 295

W

Wangdüla 77, 204, 219, 225, 227,
230, 240, 279, 323

Y

Yagula 90

Yamdruk 218

Yangchenla 142, 146

Yangpachen 130

Yochabtso 117-118

Cuprins

Prefață	5
Lagărul de internare și tentativele de evadare.....	9
Marșuri nocturne – ziua în ascunzișuri	15
Atâtea privațiuni și eforturi – și totul în zadar.....	21
O mascaradă riscantă.....	27
Tibetul nu este dispus să primească străini.....	35
Încă o trecere frauduloasă a graniței	42
La Gartok, reședința viceregelui.....	49
Din nou un drum greu	53
O mănăstire roșie cu acoperișuri aurite: Tradün	58
O scrisoare ne ordonă să plecăm mai departe	64
Kyirong – „Satul fericirii”	68
Primul An Nou în Tibet.....	73
Grijile provocate de permisul de ședere nu mai iau sfârșit	78
Plecarea dramatică din Kyirong	84
Prin defileul Chakhyungla până la lacul Pelgu-Tso	87
Un spectacol de neuitat: muntele Everest.....	92
O dorință riscantă, dar ademenitoare: să vedem Lhasa.....	96
Printre nomazi ospitalieri.....	102
Întâlniri periculoase cu bandiții <i>khampa</i>	106
Foame, frig și un cadou neașteptat de Crăciun	112
Salvconductul binecuvântat	120
Prapuri multicolore mărginesc ruta pelerinilor.....	124
Tovarășul nostru de noapte – un deținut cu lanțuri la picioare.....	129
Acoperișurile aurite ale Potalei strălucesc	134

Doi vagabonzi cer adăpost și ceva de mâncare	137
Suntem senzația orașului Lhasa	141
Bieții refugiați sunt răsfățați.....	144
În vizită la părinții lui Dalai Lama.....	147
Ministerul de Externe tibetan ne dă libertate de mișcare	152
Vizite importante în Lhasa	156
Ospitalitatea generoasă a lui Tsarong	162
Tibetanii nu știu ce înseamnă graba.....	165
Suntem iar amenințați cu expulzarea	167
Începe „anul focului și al câinelui”	171
Un zeu își ridică mâna în semn de binecuvântare.....	176
Suntem pentru prima dată solicitați să lucrăm	181
Manifestări sportive la porțile Lhasei	183
Ordinul călugărilor Tsedrung.....	191
Cel mai mic fiu al Mamei Sfinte	194
Prietenia cu Lobsang Samten	196
Procesiunea spre Norbulingka.....	198
Vrem să-l vedem pe Dalai Lama.....	201
Secetă mare și oracolul din Gadong	207
Viața cotidiană în Lhasa	210
Medici, tămăduitori și prezicători	214
Oracolul de stat.....	219
Toamnă plină de voie bună în Lhasa	224
Sindrofia pe care am organizat-o de Crăciun.....	230
O perioadă bogată în activitate.....	232
Străinii din Tibet și destinele lor.....	239
Audiență la Dalai Lama	243
Vizităm palatul Potala.....	248
Conspirația călugărilor din Sera	252
Festivități religioase pentru comemorarea lui Buddha	255
Primele însărcinări primite din partea guvernului	258
Muncă și festivități în Grădina Nestematelor.....	263
În locuința proprie – cu tot confortul.....	266

Politica mondială se repercutează și asupra Tibetului	270
Vizita lui Dalai Lama la mănăstiri	273
Descoperirile arheologice ale lui Aufschnaiter	281
Problemele agriculturii tibetane	282
Sport pe gheață la Lhasa.....	284
Operator cinematografic al „reincarnării lui Buddha”	285
Catedrala din Lhasa	287
Ospitalitatea tibetană	290
Reorganizarea armatei și intensificarea vieții religioase.....	292
Despre tipografii și cărți.....	299
Amenajez un cinematograf pentru Dalai Lama	303
Prima întrevvedere între patru ochi cu Kundün.....	310
„Henrig, ești păros ca o maimuță”	313
Prieten și profesor al lui Dalai Lama	317
Tibetul este amenințat de China roșie.....	319
Un cutremur de pământ și alte semne de rău augur.....	323
„Încredințați-i puterea lui Dalai Lama!”	327
A paisprezecea reincarnare a lui Chenresi.....	331
Preparative pentru fuga lui Dalai Lama.....	336
Îmi iau rămas-bun de la Lhasa	340
Panchen Lama și Dalai Lama	342
Ruta pe care s-a refugiat zeul-rege	344
Tânărul suveran își vede pentru prima dată țara.....	347
Ultimele zile petrecute în Tibet.....	351
Nori grei se adună deasupra palatului Potala	354
După paisprezece ani.....	356
Lupta pentru libertate dusă de tibetani.....	358
Epilog	371
<i>Index</i>	375

În colecția Hexagon. Istorie

au apărut:

- Victor Suvorov, *Spărgătorul de gheață. Cine a declanșat al Doilea Război Mondial?*
Victor Suvorov, *Ultima republică. Volumul I: De ce a pierdut Uniunea Sovietică al Doilea Război Mondial?*
Victor Suvorov, *Ultima republică. Volumul II: Cauza sfântă*
Victor Suvorov, *Ultima republică. Volumul III: Dezastrul*
Victor Suvorov, *Epurarea. De ce a decapitat Stalin armata?*
Victor Suvorov, *Ziua M. Când a început al Doilea Război Mondial?*
Victor Suvorov, *Acvariul. Cariera și defecțiunea unui șpion sovietic*
Victor Suvorov, *Speșnaz. Istoria secretă a Forțelor Speciale Sovietice*
Victor Suvorov, *O să vă îngropăm! Cronica mărșului deceniu*
Mark Solonin, *Butoiul și cercurile. 22 iunie 1941 sau când a început Marele Război pentru Apărarea Patriei*
Victor Suvorov, *Sinuciderea. De ce a atacat Hitler Uniunea Sovietică?*
Barry Strauss, *Mari comandanți. Alexandru, Hannibal, Cezar și arta conducerii*
Liviu Tofan, *A patra ipoteză. Anchetă despre o uluitoare afacere de spionaj*
Victor Suvorov, *Umbra victoriei*
Liviu Tofan, *Șacalul Securității. Teroristul Carlos în solda spionajului românesc*
Victor Suvorov, *Eliberatorul*
James Lacey, Williamson Murray, *Douăzeci de bătălii care au schimbat lumea*
Victor Suvorov, *Numele ei era Tatiana*
Heinrich Harrer, *Șapte ani în Tibet*

www.polirom.ro

Coperta: Radu Răileanu

Tehnoredactor: Gabriela Ghețău

Bun de tipar: august 2013. Apărut: 2013

Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266

700506, Iași, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;

(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro

București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,

sector 4, 040031, O.P. 53 • C.P. 15-728

Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

 **IMPRIMERIA
ARTA
GRAFICA**

Cunoscut alpinist, austriacul Heinrich Harrer este invitat în 1939 să participe la o expediție germană de identificare a unei noi căi de acces pe muntele Nanga Parbat din India. Izbucnirea celui de-al doilea război mondial îi împiedică însă pe membrii expediției să se întoarcă în Europa. Transferați dintr-un lagăr în altul, ei plănuiesc să evadeze și să meargă în Tibet. Dintre toți, doar Heinrich Harrer și prietenul său Peter Aufschnaiter reușesc, după o călătorie lungă și epuizantă, să ajungă în Lhasa, capitala Tibetului, „orașul interzis” în care niciun european nu fusese primit până atunci. În cei șapte ani petrecuți în Tibet, au învățat limba și au fost definitiv cucerți de această țară și de locuitorii ei. Heinrich Harrer a devenit chiar prietenul și învățătorul lui Dalai Lama, pe care l-a însoțit în India atunci când Tibetul a fost invadat de China. Fascinantele povești despre evadările din lagăr și traversarea plină de peripeții a masivului Himalaya, despre viața de zi cu zi în Lhasa și despre oamenii pe care i-a cunoscut se regăsesc în cartea sa, care a devenit încă de la apariție un bestseller, fiind tradusă în peste cincizeci de limbi.

„*Șapte ani în Tibet* își merită locul printre cele mai frumoase cărți de călătorie ale timpurilor noastre.”

The Times

EDITURA POLIROM

ISBN 978-973-46-3782-9

www.polirom.ro

Carte publicată și în ediție digitală